

Politicorvm Libri Decem

Contzen, Adam

Colonia, [1621]

Politicorvm Liber qvartus.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-95437](#)

POLITICORVM
LIBER QVARTVS.
DE INSTITVTIONE IVVENTUTIS.

CAPVT I.

Instituentis summa necessitas.

Iuuentutis
institutio
fundamen
tum est Rei
publice.

§. 1. **P**RABAT olim Crates altissimum ciuitatis locum confendere, & summa animi, vocisque contentione exclamare: ὃ ἀνθρώποι ποι οἶεντες. οἱ πνευμάτων μεντητοσ πέτε, πάσαν ποίεσσι σπάδην. Τῶν δὲ ιῶν, οἵ ταῦτα καταλεγότες, μητέ φεύγοντες. Hæc enim eius verba Plutarchus libro ταῖς παῖδοι ἀγαρῷ fuisse refert. *Quo ferimus o mortales, qui ad possidendas opes magno studio incumbitis, filiorum vero, quibus illa relinquatis, Vana est de exiguam curam geritis.* Addere se vero profiteretur Plutarchus: Eiusmodi patres idem facere, quod illi, quibus calcus cure est, pes neglectui. Nunc adeo frequenter hoc stultis parentibus inculcatur, ut ad salutaria monita, velut accola Nili, ad Cataclaram sonitus obsurdeant: Tantum abest, ut verbis moueantur, vt ne dannis quidem sapiant. Neque opera precium est contra fornacem, vt aiunt, hiare, & valido se errori opponere; Regum illa est cautela, & magistratum: Hoc tantum malum, non nisi à summa potestate corrigi potest. Parentes disciplinam negligunt, multi ne patiuntur quidem filios recte instrui. Virtus contra pedagogos, & magistros fauent: multi etiam suo exemplo, nequit dociles corrumpunt.

Hinc grandia Reipublica mala nascuntur, nam ex institutione iuuentutis vna salus. Συντιῶν τούτων ἡ φύσις, καὶ χρησιμολογεῖν μάλον, η ἀσφαλεῖα δέξαιμα εἰκότας, ὅπερ ἐν πρώτων, ἡ μέσων, ἡ τελευταῖς ἐν τοῖς καφάλαιον, ἀγαρῷ σπάδια, ἡ πανδεῖα νουμῆς ξετρατ, que ductorem sequitur. Haud facile est, atque interdum trahatur, aberat. Itaque gentium consensus omnium est, non posse Rempublicam esse saluam, nisi primæ aetatis recta, ac legitima institutione. Prudentia hac in parte excelluit inter Gracos, diu bonorum morum exemplatrix Lacedæmon; ex principibus enim πατρόβιοις constituit, & crebro iuuentutem ad examen vita, virtutisque vocavit. Persa quoque, antequam infasta felicitas, bona leges obruisset, magna cura, vt recte iuuentus formaretur, effecerunt. Duodecim enim principes, pueris erudiendis præfecerunt. Xenoph. in Pædia. Ἀgyptii, & Chaldae ab ipsis parentibus Philosophiam, & leges docebant, vt testatur Diod. Siculus lib. 2. cap. 8. Hac enim in semiente, meslīs futurae spes erat. Maior, &

barbaræ fere simplicitatis, Brachman Indorum sollicitudo, qui recens nato infanti, magistrum præfiebant, vt refert Alexander ab Alexandro lib. 2. cap. 25. Et sane quanta sit huius rei necessitas, experientia quotidiana nos edocet. Quemadmodum enim equi indomiti, qui nec frenum pati, nec ferre sellarem didicunt, nullus est vlus; ita quoque ciue non eget Republica, qui legibus patriis parere non assuevit. Oraculum est Platonic lib. 6. de legibus: ὁ ἀνθρώπος παιδεῖα μὲν ὄρθος τυχόν, δειπτάτος πηγεστάτον τε βάσον γίγνεται φίλοι, μὴ ἵκανος τρέφεν, αγειραταν μὲν, ὑπερα φύε γα. Homo rectam nactus institutionem, diuinissimum, mansuetissimumque animal effici solet, si vero vel non sufficienter, vel non bene educetur, eorum qua terra progeniuit, serociissimum.

§. 2. Ni si igitur θεοὶ φεύγοντες, serpentes, & belugas in matris viscera grassaturas, res publica alere constiterit; curam illam ipsa in se fuscipiat. Consilium est eius, quem callidissimus regum, filio magistrum dedit, Aristoteles lib. 8. cap. 1. politic. *Quin legum scriptori igitur, in adolescentium disciplina maxime sit elaborandum, nemo in controuersiam vocarit.* Namque hoc in ciuitatibus neglectum, magna incommoda Reipublice administranda formis importat: accommodate enim ad unum quodque Reipublice administranda genus, ciuitatem administrare oportet. Nam viuis cuiusque Reipublice administranda forma propria indoles, atque, vt ita dicam, ingenium proprium, & Reipublice administranda formam tuerit, & ab initio constituit, verbi causa, indoles Democratia conueniens, oligarchiam. Semper autem vt queque indoles est optimæ, ita in omnibus facultatibus, atque artibus quadam oportet ante publica edoceri, & quibusdam ante assuefieri ad cuiusque opera, munera que obuenia. Quare perspicuum est etiam ad virtutis actiones expromendas, quibusdam studiis, & exercitationibus antecedentibus opus esse. Quoniam autem finis vius omni ciuitati propositus est, perspicuum est etiam vnam, & eandem omnium necessario esse disciplinam, huiusque procurationem publicam esse oportere, non priuatam: quernadmodum nunc cuiusque filii cura sunt, & priuatam disciplinam, quam cuiusque vius fuerit, docere, suis filiis tradendi, oportet autem rerum communium exercitationem quoque facere communem, simulque ciuem neminem existimare oportet, ipsum esse suum, sed omnia se esse ciuitatis: particula enim viusquisque ciuius ciuitatis est. At cuiusque particula procuratio, totius procurationem intueri solet natura. Atque etiam aliquis, Lacedæmonios in hoc laudari: plurimum enim studij in pueros conferunt, idque communiter, & publice, leges igitur de disciplina, & institutione puerorum esse scribend, atque hanc communem & publicam esse oportere perspicuum est.

§. 3. Procurator rei familiaris constituitur, vi- Parvus est neis cultor præficitur, & iumenta sub custode sunt, morū profitorum aetas negligitur. Mænibus, viis, porcibus, uenustus, quæ armamentariis sunt præpositi magistratus, mores nulla cul- iuuentutis in relictis habentur. At parentum hoc tura, munus

**Cum pare
tēs officium
d̄ eserunt,
R̄ effublica
e s̄t parens.**

**Vitia cum
atate inua
lescent.**

**τάχη τα
πρώτη ι
χει.**

munus est: Omnia parentum est, lex naturae, diuinæ oracula, honestam filiorum educationem, parentibus iniungunt: Sed multi officio desunt, quidam non possunt, nonnulli etiam improbo exemplo, præceptisque animos filiorum frangunt, penitusque corrumpunt. Cum enim omnis quidem ætas discat, sed præcipue tenera; quæque illa recepit, diutissime retineat; hinc fit ut parentum, vel exemplis, vel virtutis, ante tempus imbuantur. Gyphus recens fusa, facile eruditæ manus duclum lequitur, & formam suscipit, cum qua tamen indurescit. Egregius Aristoteles lib. 7. polit. cap. 17. *Forrassæ enim Theodorus tragedus, non male tale quiddam dicebat. Nullum enim unquam, ne contemptum quidem histriōnem, passus est ante se in scenam prodire: quod existimaret spectatorum aures iis, que prima audiunt, captas occupari, quod idem yſu venit, & in hominum congreſionibus, & in rerum tractationibus. Nam qua prima nobis oblatæ sunt, ea omnia nobis sunt probatissima. Quare adolescentibus cum mala, ac viciose omnia ita debent esse inco-
gnita, quasi peregrina, tum ea maxime, in quibus inest vel turpitudo, vel animi offensio.*

**entriforas
mīsi vitia
et; grīna
domum re
portant.**

Ita plane est; magna est eorum auctoritas, quæ prima dicitur. Magna itaque prudentia Eteocles, Antipatro obſides adolescentulos petenti, negavit; adūtlos permisit. Causam dedit, quod teneri à parentibus, & bene instituta republica, auelli non oportet, ne bona educatione inter externos careant.

**Ignoratio
victiorum
multis pro
virtute fuit.**

§. 4. Obiciuntur nobis à quibusdam Schytarum mores, quibus aiunt dedisse naturam, quod Græci longa exercitatione, præceptisque philosophiae consequi non potuerunt. Honestiores enim fuere mores barbaræ gentis, quam cultissimatum in Gracia vrbium. Ita Tro. lib. 2. Itaque & Quintilianum recte dixisse. *Ego mores nasci puto.*

**Indoles bo
na nasci
tur, ad vir
tutem in
stituitur.**

Ego quidem naturam plurimum facere ad virtutem arbitror, indeolemque alii esse ad bonum propensiorem, quam aliis, sed studio, doctrina, exemplis firmanda est. Omnibus natura dedit fundamenta, semenque virtutis, *omnes ad omnia ista, natu
rum: cum irritatori accessit, tunc illa animi bona,
velut sopita excitatur. Imperus est à natura, sed eruditio, confuetudine, exercitatione perficiendus, & regendus est. Doceri virtutem posse negavit Plato, inquit enim esse *Seiç uoigç ãīev v̄,* Sine mentis agitacione, divina sorte inquit esse. Id de initio recte dixeris; (nam de donis illis sanctorum, Plato ne loquianuit quidem) Sed tamen opus est excitatore. Seneca Ep. 95. Non potest enim quisquam, nisi ab initio formatus, & tota ratione compositus, omnes exequi numeros, vt sciat quando oporteat, & in quantum, & cum quo & quemadmodum. Quare non potest toto animo, ad honesta conari, ne si constanter quidem, aut liberter: sed respiciet, sed heſitabit.*

**Constantia
ordinem, &
legem re
quret.**

**Scytha me
liores Gra
cis per i
psam insti
tutionem.**

Cur igitur Scytharum mores sine philosophia, Græcorum moribus erant meliores? Duas præcipue caulas esse, nos docet historia. Prima est, quod Scytha vino, cupidis, deliciis, magnorum virtuum fomentis, & irritamentis carerent, ideoque & necessitate, & ignorantia vitorum, incorruptiores viuebant: Omnes vero ad militiam, ad venatum, ad labores, seueræ matris ad arbitrium, instituebantur. Altera cauſa erat in ipsa Gracia; nam exempla viuentium philosophia contraria, omnium sese oculis ingerebant. Imo iam philosophia, honestæ causa prævaricatrix, virtutis non celserat modo, sed confenserat. Erantque multi philosophi ceteris nequiores; vt ex Laerio, aliisque constat. *Antiqua sapientia nihil aliud, quam facienda, & vitanda, præcepit: & rurc longi meliores erant viri: postquam docti prodierunt, boni desunt.* Senec. Epist. 95. Itaque minora remedia

**Philosophia
philologia
facta erat.**

poterant obſtare minoribus barbarorum malis. Græcorum philosophia, quæ disputare magis, quam vivere docebat, à maximis capiua trahebatur.

Quanta autem vis sit institutionis, optime Plutarchus docet. *καὶ παῖδες ἀγόντες. Quam vero compendiosa, valensque sit ſedulitas, atque labor, ſi multas res conſideres, cognosces. Namque aqua ſtilla ſaxa excavant, ferrumque, & as, manuum conrectatione atterrunt leui. Porro rota vehicularum, molimine intortæ, nulla ratione dirigi rufus valent, baculi vero recurvi bifurcionum, haud quam queunt corrigi: ſed quam acceperunt labore, contra naturam, formam, ea valentior euafit naturali. Quid nunc in industria, hec ſola vim demonstrant? non, ino infinita alia, ſolum bonum ferax est, ſed ſqualerum negleclum: atque que est indole praefantiore, eo magis per inertiam defituum cultura ſenectis. Sin quod horridus iuſto est & asperius, cultum tamen conſeftim praefantes edit fructus, que autem non reduntur tortuosa, & effata arbores oblitterata? Si vero tyroci-
nium nausta probum fuerint, felices euadunt, ac preſecunda. Iam quod corporis robur non retunditur, marcescunt, oſciantia, luxu, & ſocordia? Quo contra mollis natura, exercitatis laboreque ſubacti non adoleuit in ſummas vires? Ec-
qui recte domiti equi, non parentes extiterunt ſefforibus? Ec-
qui contra indomiti, qui manerunt non intratcables & feroci-
ces euafere? Et quid ſlupeas catena, cum beſtias cernamus, vel
immanisimas industria curiar, ac miteſcere plerasque? Reiecteriam Theſſalos rogatus, qui Theſſalorum forent placidiſimi: qui bello, inquit, defuncti sunt. Ceterum quid attinet commemorare vulgaria? est enim multorum annorum affluendo, & qui virtutes morales affluendo inducunt, dixerit, is mihi haud videatur offendere. Vbi vero vnum præterea addidero exemplum, non ultra huic argumento immorabor. Legislator Lacedemoniorum, catulos duos eorundem parentum, Lycurgus ſumfit, quos non pari modo educavit; verum vnum redditum voracem & gulosum, ſagacem alterum, & venatorem peritum, concione hinc aduocata Lacedemoniorum. Momentum vnde Lacedemonij, inſit, ad virtutis ſoturam haud est mediocre affuetudo, & doctrina, & institutio, disciplinaque viuendi, id ego nobis exemplum planum faciam. Mox productus catulos illos dimisit, ſtatuen ex aduerso catulus ollam, & leponem, ibi alter cursu leponem, ollam alter pergit. Cum autem quid ea re significaret, aut quo ſpectans, catulos, ostendisset coniectare nondum valerent Lacedemonij, Parentum hi sunt, inquit, eorundem ambo, ſed quia in disciplinam dati ſunt diuersam, hic edax, alter euafit venator.*

Ad Recipublica ſalutem, & euerſionem hæc per-
tinere Aristoteles lib. 5. polit. cap. 9. demonstrat. O-
mnium autem eorum, qua dicta ſunt, ad reūrūpū diu-
nitatem, & ſtabilitatem maximum est (quod nunc omnes ne-
gligunt) puerorum educationem, atq; institutionem, ad reip. Legum in-
administranda formam, eſſe accommodatam: legum enim vel ius eiſa yū
utilissimorum, & ab omnibus in republ. viuentibus compro- ſine institu-
batarum, nullus est yūs, niſi ciues erant eis affeſtati, argo ad rion.
eas erudit in republ. administranda, ſi quidem leges ſint popu-
lares, populariter: ſin autem oligarchia conuenienter, oligar-
chia conuenienter. Nam ſi in uno incontinentia, etiam in ci-
uitate est. Non est autem hoc eruditum eſſe, ad reipublica ad-
ministranda formam, ea facere, quibus latentur pauci impe-
riū obtinentes: aut iū, quibus democratio cordi est, ſed hoc,
ea didicisse, & agere poſſe, quibus poterunt illi oligarchiam ob-
tinere, hi in democratia viuere. Nunc autem in oligarchia Optimis-
quidem, eorum qui reipublica profunt, liberi, deliciis, & lu-
xuria diſfluunt: egentium vero filii, exercitati, & laboribus ſituatione
affeſtati ſunt. Itaque eo magis, & volunt res nouas moliri, neglegi
& poſſant. In democratia vero iis, qua exquiste, & accurate noxa.
populi potentiam retinent, contrarium: atque quod reipubl.
conducit, inſtitutum eſt. Huic rei cauſa eſt, quod male deſi-
nunt libertatem. Duo enim ſunt, quibus democracia videtur
eſſe definita. Vnum, vt reipubl. poſtulas, penes maiorem po-
puli partem ſit: alterum, libertas. Nam quod inſitum eſt, id
videtur eſſe equale, ſeu equale: equum, vt quicquid multitudini
rifum ſit, id ratum ſit: liberum autem, & equum eſt,
quicquid

Neglectis
vrendaflix
innascur
agri, etiam
optimis.

Longa di-
homini di-
cuit pare-
leones.

C A P V T II.

Praecepta institutioni iuuentutis necessaria,
omnibus data.

quicquid velis facere. Itaque viuit viuisque, in talibus de-
monstratis ut vult, & quo libido trahit, ut ait Euripedes: at hoc
malum, & vitiosum est. Non enim oportet existimare serui-
tatem esse, vivere ad reipubl. administranda formam accom-
modate, sed salutem.

§. 5. Principia igitur cura, optimatum filii adhi-
benda, est summa principum. In horum institu-
tione, publico pessimo peccatur, quæ culpa populorum
excidiunt luitur. Agrisunt principum filii, ex quibus
multitudini, vietus praebetur. Eoque maior cura ne-
cessaria est, quo difficilis iuuenit, tam fortis animo
vir, qui futurum principem offendere audeat. Ple-
rique gratiosi apud principem esse malunt, quam fa-
cere principem bonum. Quorum ratio tam ab offi-
cio recedit, quam medicorum, qui indulgendo, ne
disciplinant, occidunt ægrotum. Pauci sunt parentes,
qui filios nolint esse viros bonos, plerique etiam po-
stulant, ut se meliores sint. Sed iuuent tamen sunt,
qui improbos malleant. Heliogabalus filium sibi si-
milem optabat, & Alexandrū Cæsarem, in suos mo-
res corrumpere, summo imperio conatus est, ita rem
narrat Herodianus in Elagab.

Pestimus
pater, qui
corruptor
hæc est.
Virtutem
plam ex-
fimendre
temat.

Postea igitur quam Alexander Cæsar est appellatus, volebat eum statim Antoninus suis illis institutis imbuere, ut scilicet choros agitans, saltansque, &
sacerdotij particeps, vestitu eodem, atq; artibus veteratur: quem
tamē mater Mammea, ab omni illa fudit atque vindicabat, sum-
missis clam doctribus omnium disciplinarum, modestiamque
edocens, ac palestra, virilibusque gymnasii infusaciens, Gra-
cissime eum pariter, & Latinis literis insciens. Quibus rebus
magnopere Antoninus indignabatur, iamque adoptionis, im-
perique participati ponitbat. Quapropter omnes illius do-
ctores aula exegit, quodamque illustriores partim morte, par-
tim exilio afficit, ridiculas allegans causas, quod filium ipsius
corrumpent, neg, agitare eu choros, atq; ebacchari sinerent,
sed ad modestiam componerent, & virilia officia edocerent.

Vix ecce viros arbitror, qui ita doceri suos velint.
Multitamen permittunt. Infantiam deliciis soluunt,
turpia dicta puerorum, quorum illi sensum nondum
habent, arris probant, indubio omnium malorum,
quæ facturi sunt, auctores futuri. Peccare docent, qui
sinunt, qui assuefaciunt. Grauissime id Quintilianus,
in iuis Romanis exagit, & censet: de orator.
Iam primum (inquit) cuiq; filii ex casta parente natu, non
in colla empti & nutriti, sed gremio, ac fini matris educabantur,
cuus precipue laus erat, tueri domum, inferire liberis. Elige-
batur autem aliqua natu maior propinquia, cuus probata, spe-
cificat, q; moribus omnis cuiuspiam familia soboles committetur,
coram qua neg, dicere fas erat, quod turpe diu, neg, face-
re, quod in honestum factu videretur. Ac non studia modo, cu-
rasq; sed remissiones etiam, lususq; puerorum, sanctitate quan-
dam, ac verecundia temperabant. Sic Cornelia Gracchorum,
sic Aurelian Cæsar, sic Attiam, Augustinatrem præsuisse
educationibus, ac produxisse principes liberos accepimus. Que
disciplina, & severitas eo pertinebat, ut sincera, & integra, &
nullis prauitatis deuota vniuersitatemque natura, toto statim
pectore arriperet artes honestas, & siue ad rem militarem, siue
ad iuris scientiam, siue ad eloquentie studium inclinasset, id so-
lum ageret, & vniuersum hauirret. At nunc natu infans, de-
legatur Gracule alicui ancilla, cui adiungitur vius, aut alter,
ex omnibus seruis, plerisque vilissimus, nec cuiquam serio mi-
nistério accommodatus. Horum fabulus, & erroribus, teneri
statim, & rudes animi imbuuntur. Nec quisquam in tota domo
penit habet, quid coram infante aut dicat, aut faciat, quando
ipsi parentes nec prohibati, neque modestie parvulos assuefa-
cent, nec lascivias, & libertatis, p; que paulatim impudentia ir-
rept, & sui alieniq; contemptus. Iā vero propria, & peculiaria
huius vrbis vita, pene in veteri matris concipi mibi videntur.

Eadem nunc etiam maiore probro peccant ma-
gnam partem, apud multos enim est honorior a-
gazō, quam pedagogus.

Nemo se Christianorum excusat: Facientis culpam
obtinere, qui quod potest corriger, negligit emendare.

Cordis &
capitis cura
principia est
medicis.

Stultitia
principis
frui, quam
prudentia
regi pleriq;
malunt.

Pestimus
pater, qui
corruptor
hæc est.

Virtutem
plam ex-
fimendre
temat.

Romanii
mores quo-
modo defe-
cerint.

*Quod pessi-
ma docent,*
mali si-
nunt.

§. 1. **M**ULTA mihi patribus, matribusque dicen-
da, pro filiis contra inutilem, & Reipubli-
ca noxiū amorem: Sed vereor, vt capiant, ideo cau-
sam ad magistratus referam, eius enim muneris est ad-
vigilare, ne sceleratus Reipublicæ ciuis educetur. Si
enim ebriosus, decoctor, adulter, turbulentus, rapax,
calumniator euadat, idem proditor erit patriæ, si po-
terit. Quedam vero generatim propono, non quasi
ignota, sed quæ in mores induci cupio: Sunt enim
iam dudum neglecta.

§. 2. Primum præceptum necessarium & difficile
est: Ut patris & matris, fratribusque, & agnatorum vi-
ta, sit disciplina noui Quiritis. Vere disceat, quod in
patre vident. Hoc primum putat licere, quod patrem
faciente inveniatur. *Gratum est, quod patriæ ciuem, popu-*
loque dedisti, si facis vt patriæ sit idoneus. Non facies, si ex-
empli tuo monstras vitia sequi. Magna vis exempli
est ad omnes, tota est in docendis teneris: iudicare
non possunt; quæ vident, ea sequuntur. Pullos ven-
atum aquila educit, seruare feram à maiore, minor ca-
nis addiscit, iuuenulus iugo colla subiicit, ante co-
mitatus bouem. Ita filius dignitatem esse putat, non
laborem, quo patrem videt occupatum. O te beatum
adolescentem, qui eum potissimum imitandum habes, cui na-
tura et simillimum esse voluit. Plin. lib. 8. Ep. 13. Magna
felicitas filii, non diues, aur potens, sed bonus pater.
Interdum ex Danide Absolon, ex Ezechia Manasse, *Iuuenilia*
ex Iosia Joahas, & è contrario ex bonis mali nascun-
tur, & sunt Heroum filii, noxa. Sed vt facile est, à pa-
terna virtute degenerare posteros: ita probos euade-
re eos, qui paternorum flagitiorum rudimenta ha-
buerunt, est rarissimum: Illosque tales merito Dei fi-
lios vocaueris. Quia virtute naturam superarunt.

§. 3. Secundum eodem pertinet. Ut familiam ho-
nestam, piam, pudicam habeat parentis. Grande, & la-
te patens malum improba familia; quod sanctissimi
imposuit, regia que domos euertit. Miraris in sanctissi-
mi regis, & prophetæ aula, Ammonem incestum,
Absolonem cade fratris oblitum, parentis iugulum
petere. Desiste mirari, Ioab duorum principum inter-
fector, rerum poticatur. Achitophelis consilium era-
rat, quasi consilium Dei: Ille qui filii in parentis thro-
rum, & sanguinem accedit. Tam obest filii moribus
sceleratus feruulus, quam malus pater. Nam coram
qualicunque patre verecundiam peccati, reverentia
facit, & natura. Improbi Pseudoli, Sosiae, dum filios
familias nobilitant flagitiis, suo commodo student.
Theodosio nihil in votis altius sedidit, quam vt Arca-
dio, & Honorio filiis, bonos ministros, moriturus as-
signaret. Pestilentiosum, leprosum, epilepticum fa-
mulum auersaris, domum enim funestaret, atq; infas-
maret, & contagia in contubernales diuiderer: Im-
probos ministros pateris, vel amici commendatione,
vel obsequio delinitus, qui feeda lue filios inficiant.
Et quod miserium est, illum tibi inimicū efficiunt.

§. 4. Persarum institutum imitare, vt filios à fami-
lia, à fori conspicu, etiam à tuo, & matris, si ubi in
turba agendum est, remoueas. Fortiter hic obdura-
vixit affectus tuos; sapientia virilis animi, teneritu-
dinem amoris vincat. Persarum filii, seorsum à fami-
lia agebant, Romani pueritiam domi custoditam, iu-
uentutem in bello agebant. Adolescentulī statim ca-
strenibus stipendiis imbucebantur, vt imperare parendo,
duces agere, dum sequuntur, affuscerent. Plin. l. 8. Ep. 14.
Caufam reddit Tac. ann. 2. Iuuenes urbani luxu diffluen-
tes, melius in castris habentur. Persæ, filios ante quadri-
ennium in conspectum non admittabant. Galli non
nisi

Boni magi-
stratus est
interclude-
re omnes
malorum
vias.

Velocius &
citius nos
corrum-
punt vitio-
rum exem-
pla dome-
stica.

peccora ma-
gis exemplis
quam ra-
tione capiu-
tur.

Plures cor-
rumpendis
filii, quam
virilite ad
libertatem
tendunt.

A filiis tuis
caue, & à
domesticis
tuis attide.

Pro. 23.

nisi adutlos. Verum eo mittat, vbi in virtute proficiat. Ne absentes in seductores impingant, vbiique enim corruptelæ sunt.

Peregrinatio pueros vagos efficit, non bo-
nos.
§. 5. In ablegando tamen modum seruet. Ne procul peregrinatum, aut longo tempore iuniores ableget, sed vicinis tradat doctribus, vt de filii profectu cognoscere queat; ne corruptum peregrinae gentis moribus, oblitum paterni idiomatis, contemptorem legum, ac confuerudinum sua gentis, illum recipiat. Tenera namque ætas, omnia illa combibit, sed mala celerius. Indulgentius peregre educatur, cum procul, & diu absit, nisi summa cura adhibeatur, ac talis plane, quem pater prudens adhiberet. Deinde puerorum peregrinatio inutilis est, neq; enim situm oppidorum, commoda fluminum, opportuna portuum, multo minus mores, instituta, legesque gentium notare possunt. Itaque prudentia non seruit, ingenio, & studiis obest illa aberratio, ex qua pleriq; peregrina via resulerunt, patriam virtutem oblit.

Nisi vir-
gultum fle-
xerit, fru-
stra contra
rigorem ar-
boris pu-
gnabit.
§. 6. Lacones imitetur parentes: Vt secura sit, laboribus, & aduersis misera educatio. Habeat parvulus quem reveratur, habeat, quo negato doleat. Coagatur & quandoque cedere. Nisi enim multis frenis coercetur, cum prudentia caret, maximis, & variis desideriis agitetur necesse est; vt si habenas permiseras, petulantissimus, & obstinatissimus evadat. Imo naturam induet, quam nulla postea disciplina excusat. Tollantur igitur deliciae, vereatur ac timeat. Tyrannus est, pater, filio indulgens. Tyrannorum saevitia pars fuit, eorum, quos perditos volebant, liberos luxu corrumpere. Dionylius Siciliae Tyrannus, cum

Indulgens
parens, ty-
ranno se-
uor est.
Dioni nocere alio modo non posset, vxorem eius nubere alteri iussit, filium ita educari, vt ante annos pubertatis, vino, epulis, scortis obrueretur; adeo vt nullo tempore sobrius esse sineretur. Redit domum parent pulso tyranno, sed cum appositis custodibus ad frugem reducere filium conaretur, magno suo dolore intellexit, quantam vim primæ educationis rudimenta haberent. Filius enim indignatus, assuetas voluptates subtrahit, ex summa se ædium parte præcipitauit, vitamque cum deliciis abruptit. Omnes itaque vias prudens pater occupabit, totaque in id Respublica incumbet, ne ad vitia aditus sit; nam postquam venena sua iam in vitalia effuderint, aut sera est medicina, aut periculosa adhibenda, quia magnis malis, lenia remedia cedunt. Hinc abdicationes, carceres, custodiae, & occulte interdum neces. Quorum malorum causa, sepe est ex educationis indulgentia. Verissimum est, quod Aristoteles Eth. I. pronunciat. *'Οὐ μηδὲ δέοπε τὸ θάτος, ἢ ὅταν εἴδεις τὸν νέαν οὐδὲ πατρόνον, μᾶλλον ἢ τὸ πάτερα.* Non paruerferi hoc vel illo modo a teneris consuevere, sed plurimi omnino; imo vero totum ex eo penderit. Itaque erga filium, quem præcipue diligis, anterior, & tristior appare.

Tu modo quos in spem statues submittere gentis,
Principium iam inde à teneris impende laborem.

§. 7. Disciplina suauitate condatur: Constanti, & æquabili grauitati, seueritati, imperio, sit adiuncta lenitas, quæ labores, exercitationesque velut honorificas, & gratias efficiant: Nolo sic patrem esse seuerum, vt solo metu vel studiorum, vel aliarum functionum labores, filius obeat; Nam asperitas imperantis, res alioqui gratias, & ingenio adolescentium contentaneas, reddit odiosas. Seueritas igitur in eo versetur, vt à virtutis, ignavia, sumptuque retrahatur, lenitas, vt ad honesta civiliter, suauiterque traducatur. Benefactorum præmia semper sperner, veniam, & in puni-
tatem delictorum, difficilimani esse experietur.

Multo ma- §. 8. Vt indolem cuiusque educator agnoscat,
ior est inge- Tanta est ingeniorum diuerorum varietas, vt cum
niorum, ad particularia ventum est, diuersis, & contrariis pe-
qua vultu ne vtendit sit artibus. Minis alii ad officium du-
parietas.

cuntur, alii indignati, quæ affecta habebant, abi-
ciunt; alii attoniti fugam capessunt. Laude bona in-
doles assurgit, leuia ingenia turgescant, superba fiunt
contumacia. Multis nocuit, laudatos esse. Verum
in hac ingeniorum varietate, multi, multis impon-
unt. Itaque hæc generalia omnino sunt, quæ dixi.
Nulla indoles adeo bene nata, adeo proba est, quam
exempla parentum, & familie non corrumpan, nul-
la quæ seueritate non sit constringenda, lenitatem non
fouenda, quia omnes, virtutum seminaria animis insi-
sta acceperunt, quæ vt in fruges excrescant, non mo-
do opportuno sole, & imbre, sed ventis etiam, frigo-
reque, vt firmentur, agantque radices, indigent.
Alia de sobrietate, de magistris eligendis, peculiari
indigent institutione, nunc generatim hæc monuisse
sufficiat.

CAPUT III.

Curam infantium quoque conuenire Rei- publicæ.

§. 1. *S*V M M A cura, fotuque homines indigent, quia tenerima animalia sunt, summa coer-
citione, quia imperiosa, ac leuia: Ab ipso ortu igitur, ac primordiis educationem illorum tradamus.

Primo quidem eorum, qui nascuntur, interest, vt sit parentum in matrimonio ineundo prudentia. Epilepticos, leprosos, carcinomatice, aliisque morbo laborantes, ne diram hereditatem, in posteros contagione transfundant, nuptiis abstinentem consilium est. Posset enim talibus familiis ciuitas repleti. Nam si eorum morborum ille horror est, & periculum, vt etiam, quamvis matrimonii nexus indissolubilis omnino maneat, cohabitatio tamen, & vita coniugii tollatur, cui dubium esse possit, imprudenter eas nuptias celebrari, quarum diuortium propter contagionis periculum prudenter instituitur? Priuata damnilla sunt, sed in Rem publicam redundant. Celsare vero obligationem, quæ in cohabitatione, & viu coniugii consistit, si horrido, & contagioso male coniugum alter laborer, docet doctissimus, & diligentissimus, noster Thomas Sanchez lib. 9. de matr. dip. 2.4. num. 15. 16. 17. 18. Tertia sententia, cui omnino adheret docet minime teneri, vbi iudicio medicorum notabilis infectionis periculum imminet sano, ex debiti redditione. Nec obuiat text. cap. 2. de coniugibus leprosum: intelligitur enim, vbi ea reddito, non cedit in redditione notabile datum. Atque ita intelliguntur D. Thom. & reliqui Doctores citati numero 15. pro prima sententia, vt constat ex ratio-
ne, qua eam probant: nempe, quia extam breui coniunctione, non imminet infectionis periculum. Quare manifeste sentiantur eo imminenti, cessare reddendi obligationem. Nec obuiat etiam ratio secunda sententia, allata numero præcedenti. Quia nullus se obligat per matrimonium contractum ad redendum, nisi salua induvidu in columitate: vt numero 2. probatum. Atque rationes ibi adductæ aperte probant hanc sententiam. Illamque tenuent ex Theologis Durandus 4. d. 32. q. 1. num. 8. vbi Maior q. 1. argumento 1. contra 3. Concl. Palud. q. 1. a. 2. num. 7. Alman. q. vnic. Sot. q. vnic. art. 1. ad 2. Ouandu. q. vnic. post 2. propositionem. Celaia q. 1. argumento 2. Palacios dip. 1. fol. 70. 4. D. Ant. 3. p. tit. 1. cap. 20. §. 10. ad finem, in 4. capu. Ceterum summa, verb. matrimonium. c. vltimo de pecatis in vsu matrimonij vers. Primus est. Victoria summa de matrimonio. num. 275. Medina cap. de restituitione q. 19. §. vltimo. Petrus de Soto lect. 16. de matrimonio. §. Sunt etiam praeter hec. Ledesma 2. p. 4. q. 6. 6. art. 1. fol. 52. 4. col. 3. Angles floribus 1. p. de matrimonio. q. 6. de obligatione soluendi debitum. art. 1. diffic. 1. Pedraza summa, precepto 6. §. 18. Enríquez lib. 11. de matrimonio. c. 15. num. 7. Manuel 1. tom. summa, 2. editione, cap. 2.43. num. 2. Bartholomaeus à Ledesma dubio 71. de matrimonio, conclus. 1. Petrus de Ledesma de matrimonio quæst. 6. 4.

*Nulla vi-
tam felix,*
*qua non in-
digat pa-
tiatione.*

ques. 64. a. 1. dub. 2. concl. 1. Ludovicus Lopez 1. p. instruunt. cap. 83. §. Sed an viro leprosus: & 2. part. de matrimonio. c. 56. statim in principio. Graffis. 1. par. decision. lib. 2. cap. 83. num. 6. Cannudo summa. sacramentorum, de matrimonio. cap. 8. nu. 72. Emmanuel Sa. summa, verb. debitum coniug. vers. excusat à reddendo. Vega. 1. tom. summ. c. 78. casu 3. & ex Iurisferit. Rosella verb. leprosus, nu. 2. vbi Ang. nu. 2. Sylu. verb. debitum. q. 1. vers. secunda est, & verb. lepra. qu. 3. Tabien. verb. matrimonium. 3. q. 6. §. 7. fin. Armilla verb. debitum, nu. 3. & verb. lepra. nu. 3. & verbo matrimonio. nu. 69. Turrecrem. cap. sciat. 33. q. 4. art. 1. nu. 2. casu 3. Nauar. summa, c. 16. Hispania nu. 24. latine num. 25. Gregor. Lopez. l. 7. verb. suadendo, tit. 2. p. 4. Gaet. repert. in c. ad limina. 30. ques. 1. §. 4. nu. 175. Observandum tamen est, si ex frequenti coitu timeatur infectione, non autem ex vino, vel altero, teneri coniugem femei, vel iterum redire, non autem frequenter. Quia tota ratio cessationis precepit reddendi, est timor infectionis, ac proinde in tantum cesabit, in quantum fuerit talis timor. Ita Palatios 4. diff. 32. disputation. 1. fol. 705.

Idem prorsus est dicendum, si alter coniux morbo gallico labore, non enim tenetur coniux sanus, cum pericolo notabilis infectionis ei debitum solvere. Quia eadem estratio, ac de lepra. Ita Victoria de matrimonio. nu. 275. Sot. 4. d. 32. q. vnic. ar. 1. ad 2. vers. imo vero. vbi Celaia quæst. 1. argument. 2. Palatios diff. 1. fol. 705. vers. 1. Sed adhuc torquet. Enriquez lib. 11. de matrimonio. cap. 35. nu. 7. Petrus de Ledesma de matrimonio. ques. 64. ar. 1. dub. 2. Imo idem de quocunque morbo contagioso dicendum est, ob eandem rationem. Metina. C. de refut. ques. 19. §. ultim. Ledesma. 2. part. 4. quæst. 66. art. 1. fol. 524. column. 3. Bartholomeus à Ledesma. dub. 72. de matrimonio. concl. 1. Armilla. verb. debitum, nu. 3. & verb. matrimonio. nu. 96.

Cum vero apud Hebraeos. Persas, aliasque Religiose publicas leprosi separentur a ciuitate, non est conueniens nouam ipsos Rerpublicam constitui, poteritatem tam miserabilem educere, quæ etiam partem sinceram si tractura.

Nec minus alia vitanda sunt: Vt scilicet cum febris alterutrum coniugum infestat, consensu secubent, proles enim moribida, & & febrile, & nascetur, etiam stolidi, si æstuofor sit febris. Deinde ciborum abundantia, cruditasque, presertim vero ebrietas gignentium in natis variorum morborum causa est, attonitos reddit, & disciplinarum minime idoneos. Multo vero magis præferuenda libidinis intemperantia. Reddit enim illa corpus æstivæ, & vixitæ, & æstivæ, ita enim docet cæteris conscientibus Paulus Ägineta lib. 1. Raritas, frigus, siccitas, infirmitas, senecta præcox, mors immatura inde sequitur. Ciuis inde enatus corpore inualidus, mente tardus euadit, & quod puer debili, stupidoque maximum malum est, parentem impubes effert, tutorum vel negligenter captiuos, vel præda rapacitatem. Atque haec de suscipienda sobole sufficiant, de educanda agamus.

§. 2. Cum igitur in lucem homo natus fuerit, res sacra, & diuina, imago sui creatoris, non mater modo soluta partus doloribus, sed tota familia, toto animo gratias Deo referant. Coniugii enim pignora, dolorum præmia, sunt filii, sed noua eura educantibus. Offerant infantem Deo, vt formatum in utero, reformat in lauacro. Et quod præcipuum est, ipsa mater, nutrix sit, & gerula, in eius sinu nutritur infans, ex cuius viscerebus effusus est. Nullum alimentum est genito salubrius, lacte materno. Nature opus est, alimentum genito præbere. Aristoteles lib. 1. politic. cap. 10. Varro easdem, nutrices, & matres esse voluit. Miratur, atque indignatur qui tristum filium, cuncte prudens, tam subito evanescere matris amonisti cum esset rem: Tanto labore gestatum utero, tanto dolore amore matrici illatum, quomodo tam citio obliuiscitur? Pernitens potest. Σατον οὐκ ἀπολέπει τὸ ἀπεῖχον οὐδὲ λύει, ἀθροιστορικός οὐκ εἶπει. Nec opus, nec lapsus fatum suum descrit,

homo vero deserit. Arrian. 1. Epist. 23. Grauter quidem Deum offendunt, quæ fontem lacis, filiis debitum, exsiccant, natura enim non vult intercipi sua munera, & quæ iam ante Deus præparauit, ad humani generis conseruationem, non vult per delicias corrupti. Naturam enim ignavia, & òscenja demutant: idque agunt ut alimenta proli subtrahant, etiam per dolores, positis in dorso concubitalis, quæ forte, ne quidem pro lacitis augmento tentandæ forent. Nancuntur hinc vberum xordetores, seu Despiciuntur lacis, dum per spongeola mammam, in coagula, & grumos, negatum siboli alimentum spissatur. Meritoque matrem supplicio tortu: aut dum magna affluencia κάπητες, seu sinus vberum lac distendit, in varios morbos incidunt.

Omnium itaque animalium, illa est erga fetus affectio, leones, & tigres pacata feritate filiis suis blandiuntur, & mammas præbent. Natura vox est, fetus alendum, pro eo pugnandum. Omnium beluarum feritatem, cum prolem nutrunt, prolis amor exasperat. Nulla vulnera, nullos ictus, pro parte suo reformidant:

Τόσον ἀπηγνωστον γενέθλιον
Φιλέσφορον εὐτελεσθίαν στέψειν θεός.

Tantum amorem recentis partus pectori Deus inflauit. Dulcia pignora, proprio spiritu cariora sunt. Potens enim natura, firme vinculo parentes, & natos tenet; Sed stolidæ matres magnam eius partem, nutriculis demandant: efficiuntque, vt filii adulti nutrices, & que ac parentes ament, interdum propensius, memores, à matre teneram atatem suam contempnam esse, à nutricibus matrum vicarii suscepunt. Alexandri magni sane insignis fuit in nutricem amor, & veneratio, & nescio an maior, quam in matrem Olympiadem, Curt. lib. 8. Iust. lib. 12.

§. 3. Hinc & alia poena, diuina vltione, delicatis feminis imponitur, vt cum filios parvulos, velut alienos, suæque curæ indigos, alienæ fidei crediderint, eos cum valentiores euaserint; immorigeros, obloquoresque sentiant. Non potest illa vberibus ostensis ingratitudinem exprobare, quæ filium illis dignata non est. Quid superest ergo aliud, quam vt expèctet, vt ab eo deseratur in senecta, quem vagientem domo, aut sane sinu eiecit? Non inueniet in robusto pietatis, & amoris constantiam, cuius ipsa elementa in cunis oblitteravit, & abolevit.

§. 4. Multis etiam modis filio obest, qui cum in utero materno, de sanguine matris vixerit, nullum habet suæ naturæ, ac constitutioni alimentum accommodatius, quam lac eiusdem matris, est enim lac sanguis dealbat. Tantæ porro teneritudini proli vietus, & aeris mutatio periculosæ est. Lactis enim alieni suētus, nec sanitati, nec incremento conductit. Simili vnumquodque alitur, contrario oblæditur, mutatione deficitur.

§. 5. Neq; minus moribus nocent, quædam vitæ proli. Quid enim si nutricem nausta sis ebrisam, iracundam, libidinosam? combibet in ipso lacte venena, malefica foemina tener alumnus. Audierique:

Non tibi diuina parens generis nec

Dardanus auctor,

Perfide, sed duris genui te cantibus horrens

Caucasus, Hircaneaque admirorum vbera tigres.

Et: Natus es ē scopulus, nutritus lacte ferino. Prima nutritamenta infantis indolem formant. Quæ enim persuadere tibi potes, meliorem fore filio adiicitiam matrem, cum tu duas illi nouercas dederas? te enim deferendo, nouercam, & illam aduocando fecisti. Quam vero illam? Si vetula est: Contra verna nutrissimum medicina præceptum peccasti. Medicis enim lac, sanguinis spuma, esse volunt, quo cœsia infanti. Mater nu- triit filium, cuncte prudens, tam subito evanescere matris amonisti cum esset rem: Tanto labore gestatum utero, tanto dolore amore matrici illatum, quomodo tam citio obliuiscitur? Pernitens potest. Σατον οὐκ ἀπολέπει τὸ ἀπεῖχον οὐδὲ λύει, ἀθροιστορικός οὐκ εἶπει. Nec opus, nec lapsus fatum suum descrit,

Improba
res, ne filiū
laudent, se
ipse tor-
quent.

Quod omni
nature
Deus in se-
nit, homi-
num delicia
eruunt.

Alieni la-
tis qualia-
tas infanti
periculosa.

Prima nu-
ritamenta
infantis in-
dolem for-
mant.

Vetula nu-
trix perni-
ciose infan-
ti.

*Nutrix ca-
sta sit.*

filio saniosum humorem, de frigido sanguine vix spissatum, pro vera alimonia porriges? Si iuuenclam dederis, vide ne mores, & familiam corrumpat. Imo ne ipsa concubitu non abstineat, si enim imprægnata fuerit, lentum venenum alumno propinabit. *Conci-
perere nutrices sextosum*, ait Plin.lib.28.cap.9. Et Gai. de ruenda sanitatem. Nihil est infantil lactenti adhuc nocentius, quam nutricem in utero concipere. Quod enim optimum est, & vitalissimum hoc in foetu absumitur, fanguis minor, & impurior remanet, lac aut nullum, aut exiguum est, vt monet Aristot. de gen. anim. l.4.c.8. Verum vt nihil eorum quæ crebro fiunt, factum esse concedamus, est tamen amor matris naturalis, nutritiæ mercenarius: ideoque alia mercede, alio ducuntur. Cum enim semel lucro se amicus dederit, ibi fas putat, vbi maxima merces. Neque est quod nutritum amaturum arbitris alienum, cum tu mater non diligas tuum.

§. 6. Quid tandem, si loqui possit infans, dicere, si mox ab utero se videret relegari? & sine culpa sua exulare, nisi culpa fuit nasci? Tacet strepitu, clamaret affectu, tener est, miserabilis est, quia rogare non potest, amandus est, quia nondum intelligit calamitatem suam. Diceret sane, si intelligeret: mundum ò mater, & cimelia, & armillas multipli clava asseruas, catellum, & simiam forte sinu fous, arcæ tuæ nulli permittis arbitrium, totam diem ornatus disponitur; me partem tui, qui vitam meam à tuis visceribus accepi, qui vix à te diuulsus sum, aliena committis fidei, & forte perfidiae. Et quanquam sperare potes leni obsequio me educandum, certe scis non materna manu tractandum. Olim si te annum imbecillam, & opis egentem, vel domo, vel affectu excluderem, dignus certe essem, cui tellus ima dehisceret. Sihoc permitterem, vt alius benigniore, quam ego in te animo esse videretur, filium ne me agnosceres? Cui curam mei delegas, quam me iubes diligere, vt alteram matrem?

*Lac mater-
num magis
vitale.*

§. 7. Non faciet ista mater, quamvis matrona diues, & illustris. Semper lacte nativo, non emptio filium sustentabit. Semper enim lac, ac spiritus maternus, longe magis ingenui, atque incrementa corporei auget. Colum. lib. 7. cap. 12. Non sca modo, sed & spiritus, magnò enim affectu, mater vbera filio præberet, ideoque lactis spiritosi, & calentis, salutarem copiam cum spirituum vita quadam infundit. Amantis enim matris alimenta, omnia viuidiora sunt, & natus non modo corporum vigorē, sed ingenii quoque similitudinem adferunt.

*Periculum
ex nutriti-
bus.*

§. 8. Denique quod periculum tandem, illo peruersissimo feminarum fastidio, propriaque sanguinis contemptu aedatur, latere neminem potest. Quia facile enim fuerit, nutritiæ ingentis mercedis precio corrumpi, vt nobili parti rusticum supponat? & clarissimi familiis seruiles fortes inferat? Ita sane Artabano Macedoni contigit, cuius filium infida nutrix permisauit, & deinde adulto, iam vero & suppositio filio, scleratius furtum euulgauit, quam fecit: Magna enim clade regni eterne concurrent, atque vna die occubuerunt. Nec in parvus modo cauta custodia est adhibenda, sed multo maior adulstus, cum ætate enim, & robore filiorum crescunt boni parentis, nunquam nimis magnæ sollicitudines. Nutricum est magna apud alumnos auctoritas, & sœpe maior, quam matrum, nec defuerunt qui plus illas, quam matres amarunt. Certe multi matribus nefarias manus attulerunt, nutritiæ pauci. Hinc multi principum liberi, ab illis in fraudem inducti sunt, & nulla regiarum feminarum, nisi conscientia nutrice raptæ est. Causa matres sunt, quæ alteram quasi matrem illis adiungunt, quæ matris habet auctoritatem, matris futata amo-

*Nulla pa-
rentis boni
sollicitudo
nimia, quia
nunquam
absunt pe-
ricula.*

rem, seruile tamen, & precio venale ingenium. Multis olim nutritum nequitæ legibus coercita sunt, inter eas secura est illa Constantini, anno 320. lata. Et quoniam parentum sepe custodia, nutritum fabulæ, & prauis persuasionibus deluduntur: his primum quarum detestabilis ministerium fuisse arguimus, redemptique discursus pena imminet. Vt eis meatus oris, & faecium, qui nefaria hortamenta protulerint, liquentia plumbi ingestionem claudatur. Veterum igitur præcepta sequuntur, & proprio lacte filios alant, vt ingenuam indolem, promoueat maternus affectus: Si enim vt Iustinus libr. 43. refert Hogis Curetum rex eximie perniciatis fuit, quia ceruam nutritiæ expositus habuit, quantum in ceteris vim esse dicemus? Cattoniana igitur vxoris potius sedulitatem imitentur, quæ non modo filium ex se genitum ipsa nutrit, sed ancillularum quoque infantes interdum vberibus suis admouit, qua re parentes in præsens, & in futurum vernulas suos filio conciliauit.

Quid igitur hac in re principi statuendum? Di-
cam vno verbo. Legem ferendam esse publicam: Vt na-
ter filios, quos genuit, suo lacte enutravit: neque vllam vel
opem, vel nobilitas extipiat. Quod si causa morbi, non
potest, eadre auditis medicis, magistratus, & maritus sta-
tuat. Quæ secus facit, ignominia notator.

§. 9. Merito sane, nisi enim inter parentes, ac liberos sit fortis amor, non poterit esse inter alie-
nos, ideoque nec in Republica concordia. Multi cordia vi-
parentum, vicariam pro filiis mortem optauerunt, culum ei
nonnulli subierunt, plures illis superesse nolu-
erunt. Israel inconsolabiliter Iosephum lugubriter: Da-
liarum. uid non nisi periculo motus, signa mœroris dimi-
tit, mœrorum altius figit, ac condit. Er ne pietati-
tis tantum, sed naturæ, & humanitatis amore il-
lum intelligamus. Aegeus Atheniensium rex, cum renū ma-
ex aspectu velorum lugubrium, Thesea occisum te fortior.
suspiciatur, in pelagus se præcipitem dedit. Simili-
lis error, matrem Ulyssis extinxit, Iocasta cum E-
teocles, & Polynices mutuo vulnera cecidissent,
breui secuta est. Mopsus Cretenis auditio ad Sa-
gunthum filios perisse, lapsus è turri, sepe volens,
prudens elicit. Orides rex Parthorum, morte Pa-
cori filii, tantum dolorem animo cepit, vt quod
olim eadem de causa, contigerat Hecubæ, in ra-
biem vertetur. Gordianum quoque imperatorem,
mœror occisi filii obruit, & extinxit. Octavius
Balbus cum sui cauila filium occidi putaret, lese pro-
scribentium carnificibus obtulit. Bodem amore in-
ter Q. Ciceronem, & eius filium certatum est: Nullis tormentis filius adduci potuit, vt parentem pro-
deret: Pater è latebris le in conspectum dedit, vt
laniena filium eximeret. Idem erat amor eorum,
de quibus Liuus ait: Multos bello punico secundo ad Thrasyumen, & Cannas falso creditos
periisse, eratque nonnullorum vita iam temere de-
plorata, cum repente matribus oblati, tantam letitiam mo-
lem illarum animis effuderat, vt velut subita ruina oppresse,
inter oscula, & amplexus expirarent. Tantum cum sit
vix naturalis inter parentes & natos vinculum, non
debet eius à primo statim ortu, per matrum de-
licias, nexus aut solui, aut
laxari.

108 (* *) 30.

CAP V T IV.

Infantes institutione quoque indigere, &
que illa sit.

Inter fa-
scis quoq, **Q**UE M A D M O D U M vxorem ducere libe-
care, instituere necessarium, atque omnino ne ope,
auxilioque destituantur, curandum est.

Inuriam itaque nature faciunt, quia legem im-
manem, & *ascepsos* in Rempublicam inducunt, qualis erat illa Romuli: *Monstro s' partus sine fraude necant.*

Cruelis in
suum san-
guinem, **nuli nonit**
parcere. Cruelis etiam patria potestas, quæ ius vita & necis
in filios usurpabat; quia multos inconsulta patrum
iracundia, plures calumnias domesticæ perdidierunt.

Dura fuit abdicatio, qua filius esse negabatur, sed tam-
en iure, & legibus constituta fuit. Grauissima tam-
en parentum est crudelitas, qui infios suæ condi-
tionis, nihilque meritos, vel locis defertis, vel illis ex-
ponunt, ynde accipi & educari possint. Thebanorum
ea de re iusta erat, & humanitas plena lex; quæ
capitis supplicium decernebat, si quis infantem in soli-
tudine expofuerit, neq; enim tantum homicidium, sed
etiam cades innocentis erat. *Aelian. libr. 2. Var. hist.*

Expositio
infantum
capitalis. Quod si alere natum non posset, ad magistratum
cum fasciis deferebat, à quo parus precio in seruitu-
tem vendebatur. Optima, ac misericordissima lex est
Christianorum, qui quidem exponentibus pœnam
infligunt, nam & patria potestate eos eximunt, &
aliis pœnis parentes afficiunt, leuioribus, quam pro
merito; quia nascientium incolumenti consulunt;

Mitius pu-
nuntur, **qui infan-**
tes expo-
nunt, ne eos
occidere
malint. ne necare, arque abscondere, quam exponere ma-
lunt. *Valentiniani, Valentis, Gratiani Cæsarum edi-*
cetum est. *Vnusquisque sobolem suam nutrit:* quod si expo-
nendam eam putauerit, animaduersioni, que constituta est,
subiacebit.

§. 2. Que igitur filio, aut filia, cura est adhibenda
primo quinquennio sive lustro?

Cum illa ætate mens infirma sit, nec instrui possit,
solius corporisculi cura habebitur, ita tamen ut illa
seruentur, quæ sensuum tum exteriorum, tum interiorum integrata, & viuacitati conducunt. Quid enim horteris, inquit D. Hieronymus Ep. 17. ad continentiam, que placent as desiderat: que in sinu matris garrula voce
balbutit? cui dñeiora sunt mella, quam verba? Audiat profunda Apostoli, que anilibus magis fabulis delectatur? Pro-
phetarum enigmata sentiat, quam tristior gerula vultus ex-
agitat? Euangeli intelligat maiestatem, ad cuius fulgura omnis
mortalius sensus habetur? ut parenti subiiciatur, horter,
que manu tenera ridentem verberat matrem!

Sunt tamen quæ patri, quæ matri circa tam par-
ulos præcipiam. Ad bonam educationem opus est
apparatu.

In publicū
interdum
ducendi, ve
autre affue-
scane. §. 3. Primum est, ut ante quinquennium ea agan-
tur, quæ sint, rudimenta futura sp̄i. Plato in triuum
nutrices, puerosque conuenire iussit, tum ut liberio-
re aura fruerentur, tum ut nutricum mores in publi-
co notari possent.

Deinde, etiam hac in ætatala, diligens, curiosus,
fastidiosus sit delectus gerularum, ancillarum, seru-
lorum, qui filiolum custodiunt, curantque. Ut sint
honestis moribus; nam corum quos primum intren-
tut mores referunt. Curandum ne anilibus fabulis
prauas, absurdasque opiniones illis ingerant

Puerorum infantia primo

Errorum cum laetiæ bibit.

Sed de his supra monui.

§. 4. Loquendi etiam fundamenta ponent, qui

cum tenero alumno agunt, nec balbutiem eius, per
blanditias & iocos imitabuntur. Quia peruerfe lo-
qui addicunt. Plurimum autem operæ, in sermone
formando collocabit prudens pater.

Quid voleat dulci nutricula maius alumno,
Quam sapere, & fari vt posit, quæ sentiat?

Sibilos quis
que sua gē-
tis, non rā-
tum verba
tener.

Cum vero voces, vocumque articulatio, & sibili, accentusque à consuetudine pendeant, feligendisunt qui clara, dulci, genuina pronunciatione vtantur, ita futurum est, ut à quibus ligna rerum percipit parvulus, etiam emendata pronunciationis morem hauiat. Gracchi eloquentiam, in sinu matris didicere.

Nos quoque gentium consuetudo id admonet; quis enim externa nationis ita lingua sonat, ut non patriam simul spiret? Dorum erat etiam cum Attice loquerentur, *αλυσοια*, lato enim ore verba ducebant. Et nos quoque latine loquentes, pergentes ex sono vocis distinguere possumus. Vnde vero est, ut nunquam pronunciandi modum dedicant, quem primis annis hauserunt? Quia quod primum diffici-
mus, arctissime animo, & quasi altera natura adhæret.

Cur tribus Ephraim, gentile vitium retinuit, ut dicere non possent Schibboleth, sed leniore sono Sibboleth? A matre, vel nutricula, ancilla que aliqua, que vel ipsius Ephraim, vel filiorum eius infantiæ informauit. Quemadmodum igitur cura ad-
hibetur, ne tenera crura, aut brachiola distorte cre-
scant, ita quoque lingua formanda est, non imperiis, in totam
quorum necdum atas illa capax est, sed articulata, gentē trans-
pare que enunciatione; recte enim loqui disceret, si sit.
præ neminem pronunciantem audiat.

§. 5. Discere etiam nonnulla, tam tenera atas, si Per ludum
magistrum habeat idoneum, poterit; sed ludendo di-
ficer, non laborando. Non est hæc cura puerilis, *Per ludum*
quamvis in puer. Certe vir magni ingenii, ac sancti- *scere pueri*
tatis Hieronymus, nec ab officio, nec etate sua ab-
horre exsitauit, inter sublimia studia sacrarum *solen.*

literarum, puerilem etatem docere. Illa lingua, *Magnorum*
quam audiit antiqua, miratur præsens Ecclesia, quam *virorum est*
vt acuti telum fulminis hæreses exhoruerunt, para- *formare*
tus virginis tenella verba formare. Epist. septima, ita *linguas par*
loquitur: Ipse, si Paulam miseris, & magistrum me, *uulorum.*
& nutricium spondeo. Gestabo humoris, balbutien-
tia senex verba formabo, multo gloriofior mundi
Philosopho, qui non regem Macedonum, Babylo-
nio peritrum veneno, sed ancillam & sponsam
CHRISTI erudiam, regnis cælestibus offerendam.

Quapropter Societatem nostrâ iniq; nonnulli car-
punt: dū idcirco minus religiose, eam Deo seruire cre-
dunt, quod ad pueriles Scholas sece demittit, mal-
lent eam in sola Theologia occupari. Quos contra
cum opus fuerit disputabo. Nunc vnum eos consi-
derare peruelim, pleroque hominum, antequam *Societas te-*
studiis illis idonei redditantur, plurima, accuratissima
que egere disciplina.

Nec tacuit vir prudentissime humili, quid di-
scendum censeret. Epist. 12. Itaque Pacatula nostra hoc
Epistolium post lectura suscipiat, interim modo litterarum e-
lementa cognoscat, iungat Syllabus, discat nomina, verba con-
societ: atque ut voce tinnula ista mediterat, proponantur ei *Amor di-*
cruftula, mulca, pramia, & quidquid gustu stave est, quod *scendi in-*
vernat in floribus, quod rutilat in gemmis, quod blanditur in
pupis, acceptura festinet: interim & tenero tentes pollice fila
ducere, rumpat saepe flamina, ut aliquando non rumpat: post
laborem lufibus gestiat: de matris pendeat collo; rapiat oscula
propinquorum: psalmos mercede decant: amet, quod cogi-
tur discere, ut non opus sit, sed delectatio, non necessitas, sed vo-
luntas.

Pluribus eadem pene, sed quæ sapientiam veter-
rem habeant; Epistol. sept. Sic erudienda est anima,
qua.

*Industria
doctos pue-
ros efficer
potest.*

qua futura est templum Dei, nihil aliud dicit audire, nihil loqui, nisi quod ad timorem Dei pertinet. Turpia verba non intelliguntur, cantica mundi ignoret, adhuc tenera lingua psalmis dulcibus imbuatur. Procul sit etas lasciva puerorum: Ipsa puerula, & pedis sequa a secularibus consortius arceantur; ne quod male dederint, peius doceant. Fiant ei littera, vel buxæ, vel eburnea, & suis nominibus appellantur, ludat in eis, ut & lusus ipse eruditio sit, & non solum ordinem teneat literarum, ut memoria nominum in canticum transeat, sed & ipse inter se cerebro ordo turbetur, & medius ultima, primis media miscantur, ut eas non sono tantum, sed & visu noverit. Cum vero coepit, trementi manus stylum in cera ducere, vel alterius superposita manu tenere, regantur articuli, vel in tabula sculpantur elementa; ut per eosdem sulcos inclusa marginibus trahantur vestigia, ut foras non queant evagari. Syllabas iungant ad premium, & quibus illa etas delinir potest, munusculis iniunctetur. Habeat & in disendo socias, quibus inuidet, quarum laudibus mordetatur. Non oblunganda est, si tardior sit, sed laudibus excitandus est ingenium, ut & vicisse gaudeat, & victa doleat. Cauendum in primis ne oderit studia, ne amaritudo eorum, præcepta in infantia ultra rudes anno transeat. Ipsa nomina per qua confuscit paulatim verba contexere, non sint fortuita, sed certa & coaceruata de industria, Prophetarum videlicet, & Apostolorum, & omnis ab Adam Patriarcharum series, de Mattheo, Lucae descendat, ut dum altius agit, future memorie preparetur.

*Regium est
sapientia
rudimentis
præsidere.*

§. 6. Præsideat his exercitationibus filiorum patrifamilias, etiam rex, & princeps, multoque gloriofiorem functionem arbitretur, quam fuerit olim a gonothetarum in Græcorum spectaculis, vel Romanorum, Illic morum excidia, & mortes, hic virtutum initia menta peraguntur.

§. 7. Finiam vbi nonnulla de corporis cura, præcepta dedero. Instrumentis regere ea confuerunt, ne distortaqueantur, ita Aristoteles lib. 7. cap. 17. Polit.

*Frigus plan-
tas, segetes,
atque adeo
infates fir-
mat.*

Monet & alii, quod nullo modo in viu est, reuocari tamen posset. Συναρχεῖ δὲ ἐνθέσις, καὶ τοῦτο τὰ φύγην στρατιῶν εἴη μηκεῖν πάσιδων. Conducet statim à puer eos ad frigora assuēfacere. Hoc enim & ad sanitatem, & ad bellicas res utrissimum est, itaque barbari hoc faciunt, & sane fieri potest, ob calorem natuum facile pueri frigus pati possunt. Celtae natos ad flumina durabat; Idem Gothis suis Olaus magnus tribuit. Thraces quoque ad frigoris tolerantiam suos erudierunt: Sidon. carm. 2.

*Moderato
frigori af-
fueiant, ni-
mo stupidi
redduntur.*

Excipit hic natos glacies, & matris ab alio Artus infantum molles nix ciuca durat.

*Labor pue-
ritie incre-
mentum
impedit.*

Britanni veteres, ut Cæsar habet lib. 5. de bello Gallico, inter pericula celerrime se in paludes abdebat, vigoris tolerantis.

Monet & hoc prudenter; Illis annis nec labori, nec disciplinæ admouendos, ne incrementum impediunt. Lufu id consecuturos constat, sed ipsæ ludicra exercitationes futurorum negotiorum debent esse quedam imitationes. Neque vero lacrymas, & compunctiones inhibere conuenit: exercitii enim loco sunt, venas arteriasque dilatant, & roborant, & vt docet Aristoteles iuvant incrementum: sunt enim νυμφάρα τοῖς σώμαντος exercitia corporibus. Neque alia causa est, cur in primis annis, rusticorum proles forticula sit, diutum imbecillior, quam quod exercitio naturali hac defitatur, illa abunde fruatur, negotiosis matribus ad alia versis, ploratumque & eiulatum negligentibus.

*Eiulatus
puerorum
corum est
exercitum.*

CAPUT V.

Institutio puerorum iam adultiorum, & qui-
bus in rebus illa versetur, & de
moribus.

§. 1. **A** quinquennio ad septennium earum artiū, Biennio quas amplexaturi sunt, Aristoteles vult eos esse spectatores. Quod sic accipies, vt tamen teneriores ætatis exercitia retineant, & cura aliqua afficiantur, erga illa que seria sunt. Quae vero discenda sunt, partim ad animum pertinent, partim ad externas res. Ad animum pertinet studium virtutum, artiumq; liberalium, ad externa, omnium artium, quas barbae appellant, exercitationes. Harum omnium munia Reipublicæ necessaria sunt, atque de hisce agendum mihi hoc loco est.

§. 2. Quod ad pietatis, virtutumque studia attinet de eo multis libro secundo, & primo aëtum est, est enim hoc maximum, & proprium hominis bonum: Virtutis. Virtuti omnes artes, quamvis contempta seruiunt, uiunt. omnesque tam honorata seruitute ingenuæ, & liberales efficiuntur. Ea enim vis virtutis est, vt seruitutem faciat regnum; postquam Deus seruire, regnare est. Intruetur P A V L U M Apostolum, vas electum, regum, & orbis doctorem, a tertio coelo descendente, & de pellibus tabernacula confuentem, ut sine sumptu ponat Euangeliū, ut alimenta ministrent manus istæ, ne Ecclesiæ grauaret, ne daret ostensionem maledicis, quasi non populorum salutem, sed opes suas quereret.

Sed de pietate, & virtute ante dictum est; hoc præcipue cura habeat res publica, ut cultus Dei vigeat; olim id difficile fuit, cum auratum fulgeret capitolium, & ex omni templo, oracula damones funderent. Nunc inundans ad Ecclesiæ populus, & in pietatem effusa vibes, omnibus pietatem suadent, & quadam modo extorquent. Pudent principem, in medio Christiani orbis, aut exiguum, aut nullam ducer rationem pietatis, cum per Indias tropæa crucis erecta legit, barbaræ gentes, humanae carnis visceratores, posita feritate martyria patiuntur, & cœlo inferuntur, veniunt ab oriente Cambiani, Iaponi, Chinenses, à Meridie Æthiopæ, ab occidente Brasili, Mexican, Floridiani, & sedent cum Christo in regno Dei, filii autem regni, quorum auita est possessor religionis, ciuiuntur in tenebras exteriores. Matthæi 8.

§. 3. Causa tanti malii est, teneræ ætatis, neglecta institutio. Arbores teneræ & prima frondium germina, pruina adurit, facile adolescentia corrumpitur, si doctrina sacra non erigitur. A teneris sanctissimam fidem, moreisque doceatur infans. Oret ad mensam patris tenellus infans, & trimula virguncula laboriosa verba symboli balbutiat, filiorum semisonantibus verbis, jungatur integer parentum affectus. Tabulis illis puris, nulla immunditia sordidatis, de spiritali lauacro candentibus, inscribantur dulcia diuinitatis eloquia.

Agnoscant patrem suum in cœlis, discant vitam hanc mortalem esse, viam in cœlestem, intelligent se regni aeterni candidatos. Horreant magis vita, quam spectra, & dæmonas, nec ignorent, se quotidie de vita dimicare. Exponit ista idem quem citauit Hieronymus Ep. 7. Dicit statim, quam habeat & alteram aiam, quam amitam, cui Imperatori, cui exercitu tiruncula nutritur, illas desideret, ad illas tibi miniterur absens. Ipse habitus, & vestitus doceat eam: cui promissa sit. Cane aures eius perfore: nec cerussa & purpurisso conseruata Christo ora depingas: nec collum auro, & margaritis premas: nec caput gemmis oneres: nec capillum irruves, & ei aliquid de genibus ignibus auficeris, habeat altas margaritas, quibus posse venditis, emptura est preciosissimum margaritum. Prætexta nobilissima quondam famina, iubente viro Hymetrio, qui patruis Eustochii Virginis fuit, habitu eius cultumq; mutauit; & neglectum crinem mundano more texuit fibi, vincere cœpiens

Pietatis
bona exem-
pla facilis.

Pietatis
magnipas
ad barbaras
migravit.

piens & virginis propositum, & matris desiderium: & ecce tibi eadem nocte, cernit in somnis venisse ad se angelum, terribili voce minutantem penas, & hac verba frangentem. Tunc au-sa es viri imperium preferre Christo? tu caput virginis Dei, tuis sacrilegis attrectare manibus? quia iam nunc ardent: ut sentias excrucianta quid feceris; & finito mense quinto, ad inferna duceris, sin autem perseveraueris in scelere; & marito simul orbaberis & filiis: Omnia per ordinem expleta sunt, & seram misera paenitentiam velox signauit interitus. Sic vlciscitur Christus violatores templi, sic gemmas, & pretiosa ornamenta defendit,

§.4. Omnia fæda imaginum, & verborum absint. Abiit, & quisque nocere potest. Atheniensium pædagogiorum lex erat, Doctores Scholam ne aperiant, priusquam sol effulserit: neque illam claudant, antequam occidat: hisque qui puerum atatem superauerint: dum puer in ludo sunt, ne liceat ingredi nisi preceptoris, aut eius fratris filius, filie eius vir sit. Quod si quis prater illam prohibitionem ingressus fuerit morte punatur. Gymnasiarcha quoque ex his quemquam qui maiores natu sunt, aliquo pacto pueris commixtum in sedendo, ne permittant: quod si admiserint, & à Gymnasio non repulerint: de ingenuorum corruptela Gymnasiarcha reus esto.

Et Iuuenalis recte quidem consulit alienæ castitatis, sed tamen etiam liberos eius eadem lege ab honesto limine abesse oportuit. Satyr. 14.

Puero debet reuerentia.
Nil diu sedum, visuque hac limina tangat.
Intra qua puer est: procul hinc, procul inde puella,
Lenonum, & canus pernoctantis parasiti.

Maxima deberur puer reuerentia:

Quod parentibus scribit Hieronymus, id quia plurimi parentibus cordi non est, scribo Recipublicæ. Ep. 7. Heli sacerdos, offendit Deum, ob virtutem liberorum. Episcopus fieri non potest, qui filios habuerit luxuriosos, non subditos. At econtraario de muliere scribitur, quod salua sit per filiorum generationem, si permaneret in fide, & caritate, & sanctificatione, cum pudicitia. Si perfecta artus, & sui iuris, impudicatur filiorum vi-parentibus: quanto magis lactans, & fragilis, que iuxta sententiam Domini, ignorat: dextram, & sinistram, id est, boni, & mali differentiam: si sollicita prouides, ne filii percutiatur à vi-pera: cur non eadem cura prouideas, ne ferriatur a malo vniuersa terra? ne bibat de aureo calice Babylonis? ne egrediatur cum Dina, & velut videtur filia regios alienas ne ludat pedibus, ne trahat punicas? Venena non dantur nisi in melle circumlita: & virtus non decipiunt, nisi sub specie vmbrae virtutum. Et quo modo, inquietus peccata patrum filii non redditur, nec filiorum parentibus, sed anima, que peccauerit, ipsa morietur? hoc de his dicitur qui possunt sapere, de quib. in Euangelio scriptum est: Actarem haber, loquatur pro se, qui autem parvulus est, & sapit ut parvulus, donec ad annos sapientia veniat, & Pythagoras littera T. eum perducat ad binum; tam bona eius, quam mala parentibus imputantur.

§.5. Non lubet recedere, ab optimo doctore pie-tatis: ille Ep. 12. Sexus feminus suo iungatur sexui: ne sciat, imo timeat cum pueris ludere. Nullum impudicum verbum nouerit: & si forte, in tumultu familiæ discurrat, aliquid audiat, non intelligat. Matris nutum pro verbis, ac monitis, & pro imperio habeat. Amet ut parentem, subiiciatur ut dominum, timeat ut magistrum. Cum autem virguncidam rudem, & edentulam septimus etatis annus exceperit, & cuperit erubescere, scire quid taceat, dubitare quid dicat, discat memoriter psalterium, & usque ad annos pubertatis libros Salomonis, Euangelia, Apostolorum, & Prophetas sui cordis thesaurum faciat: nec liberius procedat ad publicum, nec semper Ecclesiarum querat celebritatem: in cubiculo suo totas delicias habeat: numquam iuuenculos, numquam cincinnatos videat: vocis dulcedines, per aurem, animam vulnerantes, puellarumque lascivita repellantur: que quanto licenter aduent, tanto difficultus evitantur: & quod didicerunt, secreto docent, inclusam, Danaen vulgi sermonibus, violent.

Multorum illa est ingenii humani pœueritas, non semper prauitas in- obedit momenti, quorundam asperitas contra blan-

ditias, rationes, minas ex æquo contumax est. Factum situationem Alexandri, ebrietatem Achillis nulla cura instructo-rum, & magistrorum, corrigerem potuit; Neronem fru-strâ erudit Seneca; nam calumniose accusatum, in-nocentia eius, offensus, mori coegit. Heliogabalus, omnium magistrorum curas, improbatæ elusit. Quantum egit David, ne Absolon improbus euaderet? Quot optimi parentes, filius contumacibus vtū-tur? Fateor ita esse, & vitiosam, efferamque naturam magno labore coereri, & cum in suam potestate, ingeniumque immigravit, ferociorem fieri; sed non ramen idcirco bonæ, & mediocri indoli institutio subtrahenda est. Imo nec pessima, & depravatissimæ. Dum enim spiritus est, spes est frugis melioris. Et si non tota, pars tamen impietatis evitatur.

§.5. Quid igitur remedii est, duris, maleficiis, con-rumacibus ingeniis? Crudam adhibuere medicinam Indorum Brachmanes; nam post duos menses inspe-ctum factum, si indeoles improbaretur, vel in sylvas exponebant, vel coram occidebant. Lacedæmonio-rum quoque eadem feritas in exponentibus fuit, ad yo-raginem enim Taygeti amandalabant. Barbarum pla-ne, & crudele. Imo stolidum, non enim ex paruulo-rum propensionibus, futura vita ratio colligi potest, affectionum indagatrix est physiognomia; sed non nisi peritissimum iudicio instituenda, quorum ta-men illa sit summa pars prudentiæ, vt ne ex illis vestigiis, & naturæ ductibus, de voluntate iudicium ferat. Naturales hominum appetitiones, quæ ad vitia de-torquet animos, in aliis sunt vehementes, in aliis lenio-res, in omnibus aliqua. Institutio tamen, consuetudoq; facit, vt grauibus affectionibus, temptationibus, quæ obstat, studium, pudor, & ante omnia diuina gratia, naturam corruptam emendat.

Ex physio-gnomia in- certum in- dicum.

Et sane multi institutione, non ad ciuiles, & tolerabiles modo, sed insignes etiam, sanctosque mores inducuntur. Pericles, familiaritate Clazomenii, profecit. Alcibiades Socratis institutione, ingentia vitia, ne plus patriæ obest, et si non depositur, paulum tan-inhibuit. Philofratrus vna Polemonis oratione, ad frugem adductus est. Quanta vita erant, cum Eu-angelium inferrent Apostoli: lege Rom. 1. 28. Et sicut non probauerunt Deum habere in notitia: tradidit illos Deus in reprobum sensum: vt faciant ea que non conueniunt: repletos omni iniuriate, malitia, fornicatione, avaritia, nequitia, ple-nos inuidia, homicidio, contentione, dolo, malignitate, susur-rones, detractores, Deo odibiles, contumeliosos, superbos, elatos, inuentores malorum; parentibus non obedientes, insipientes, incompositos, sine affectione, absque sedere, sine misericordia.

Institutio bona vita mitigat, gratia tollit

Et i. Cor. 6. 9. an nescitis qui iniqui regnum Dei non posse debent? nolite errare: Neque fornicari, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concu-bitores, neque fures, neque auari, neque ebriosi, neque maledicti, neque rapaces regnum Dei posse debunt. Et hec quidem fuisti: sed abluti es, sed sanctificatus es, sed iustificatus es in nomi-ne Dominino nostro Iesu Christi, & in Spiritu Dei nostri.

Insterigitur Respublica, nec desperet operis suc-cessum, cui Deus vel maxime fauerit. Et apicenter à Fab. i. cap. 16. dictum est: Turpiter desperatur, quicquid fieri potest. Non audio illas voces; Irritus est labor, ob-lucentane natura. Tam mira, difficiliaq; artium comprehendit, & peragit mens humana, tot linguis ad-dicit, scientia vniuersum orbem perambulat. Quo-modio igitur bonos mores addiscere non posset, ad quos naturæ habet inclinationem? Virtus proprium mentis nostræ bonum est, & sui boni natura capax est.

Bonum opus vi: princeps, mores puerorum formandos curet, facile bona discunt, difficulte-ma mala dediscunt. Difficile est tamen, fateor, mores rectos conferare. Facilius est vincere, quam tueri prouincias deuictas. Vno impetu victoria venit, multi-

multiplici arte seruanda est. Sed in moribus difficilis est receptus; malum nascens inhibendum est, alioqui in immensam crescit magnitudinem. *Tò πολυχε-
ριον ήσε αναχειρόν της δεκτικεως.* Consuetudo multi temporis difficilime tollitur. Facilius dissoluitur, quam reficitur, quod inueteratum est.

*Malorum
initia sunt
extinguenda.*

Nascentem exstingue flammam,
Ne sera redeant post aucta pericula cure.

Iumentorum contumaciam, sternacitatem, nictationem, succussionem emendant in pullis equifones, & tu vitia adolescentiae negliges? Præterim cum unum, unius virtutem, Rempublicam magno detrimento possit afficere? In corporibus ægris, nihil nocitum medicis relinquit. Tibi mentium ægritudines curandas sunt.

C A P V T VI.

Inuentuti præficiendos esse probos, & doctos Magistros.

*Post mens-
ses 21. verba
formare fo-
tent.*

S. I. S E P T I M O anno ad magistrum puer deduce-

tur; seria enim iam, sed pro ætate tamen aget, Matris, & nutricum verba per menses viginti, & vnum formare so- audiuit, & imaginatus est, deinde sonus eius, in verba prorupit. Inter ea vsque ad annum septimum ex usu fuerit, non vernacula modo linguam illum audire, fed latinam quoque, quam forte magna parte, assuetudine condidet. Miror vero cur magnates, & principes, si intra septennium onerare liberorum ingenia diligendi cura nolunt, non attribuant aliquos ministros qui semper latine loquantur, seque inter-

*Ratio expe-
dita, qua
paruuli
magnum
varias lin-
guas addi-
scant.*

rogent, & eadem nunc Germanice, nunc Latine, effe- ferant, aliquando paruum consulant, eaque, quæ ipsum nosle constat, ex eo querant, ut laude ad con-

discenda excitent. Olim sane latinam linguam sine Grammatica didicere.

Verum nunc de præceptoribus & magistris agendum, ad quos anno septimo Aristoteles, Plutarchus atque alii ducentos iudicant: Etiam Bulla aurea Caroli quarti. Tit. 26. *Cum sacri Romani Celsitudo Imperii, diuersarum Nationum, moribus, vita, & idiomate distinctorum, leges habeat, & gubernacula moderari, dignum est, & cunctorum sapientum iudicio censem expediens, quod Electores Principes, ipsius Imperii columnæ, & latera, diuersorum idiomatum, & linguarum differentiis instruantur, ut plures intelligent, & intelligantur à pluribus, qui plurimorum necessitatibus relevandis, Cesare sublimitati absunt, in partem sollicitudinis constituti.* Quapropter statuimus, ut illustrissimum Principum, puta, Regis Bohemie, Comitis Palatini, Ducis Saxonia, & Marchionis Brandenburgensis, Eleitorum filii, vel heredes, & successores, cum verisimiliter Teutonicum idioma, sibi naturaliter inditum, scire presumantur, & ab infantia didicisse, incipiendo à septimo etatis sua anno, in Germanica, Italica, & Sclavica linguis instruantur, ita quod infra 14. etatis annum, existant in talibus, iuxta datam sibi à Deo gratiam, erudit, cum illud non solum vtile, imo ex causis premis summe necessarium habeatur, eo quod illa lingua ut plurimum ad usum, & utilitatem sacri Imperii, frequentari sint solita, & in his ardua ipsius imperii negotia venientur.

Hunc autem præsciendi modum in premis posuimus obseruandum, ut relinquatur optioni parentum in filios, si quos habuerint, seu proximos, quos in principatibus sibi credunt verisimiliter successuros, eosque ad loca dirigant, in quibus de huiusmodi posint linguis edoceri, vel in propriis domibus pedagogos instructores, & pueros consocios, in his peritos, eos adiungant, quorum conuersatione pariter, & doctrina, in linguis ipsis valeant erudiri.

S. 2. Prima igitur cura Reipublicæ sit, ut idonei Magistri, ac præceptores, non modo ad principum, magnatumque filios erudiendos, sed priuatorum quoque sobolem instruendam deligantrur. Nec modo de studiis literarum sermonem facio, sed de omni artium genere. Quamvis enim non par ubique, est tamen magnum, si quis hic erret, periculum. Ego felicissimam Rempublicam arbitror, cui boni præceptores contigere. Multo enim præstantius est, bene uentutus insitui, quam feliciter nasci. In magistrorum enim fere migrant adolescentum ingenia. Magni publica. refert cuius se fidei, peritiae, & diligentiae committat, qui per vastos oceanis anfractus, Indias petit. Neque sat is est nauem esse validam, commeatuque & armamentis instruam, sed nauarchum esse oportet etiam gnarum regionis, & periculorum: multo maior cura domi est omnibus necessaria, ne ad metas impingat imprudentia flexus atat.

Boni insi-
tutores in-
tendunt si-
potes in-
tendunt.

Magistros itaque generatim accipio, siue à monendo, siue à mōstarndo dicti sint; siue potius, quod quibus præsunt, curam debeant. Iurisconsulti omnium disciplinarum præceptores appellant magistros. Leg. quibus præcipua, 57. de verb. signif. Itaque sunt magistri societatum, collegiorum, vicorum, augurum, officiorum, sacrorum scribiorum, populi, e- quitum, morum. Nos de artium magistris loquimur, & morum, eruditionis enim, & virtutum esse doctores debent. Cenforum magna fuit dignitas, & sine appellatione iurisdictio. Cenfere facultates, notare ciuem ignominia, mouere senatu, adimere equum, disciplinæ præesse. Hoc postremum in magistros præcipue artium liberalium conuenit, nisi quod soli iuuentuti præsent: interim Quirites adornant, ut censuram ferre queant.

S. 3. Magistratus igitur in primis de idoneis scientiarum, & artium liberalium professoribus prospiciet. Hoc namque esse munus ipsius magistratus ratio docet. Cum enim Reipublica seminarium si iuuentus, cum ex illis paucos post annos ciues, senatores, principesque futuri sint, adhibenda cura est, ne illos corruptis, tota Respublica detrimentum patiat. Deinde exempla hoc ipsum docent. Doctores legis à Mose, ab Arone, à Iosaphat, aliis constituti sunt. Major semper cura fuit, in Christi Ecclesia constitutorum magistrorum. Principes enim, & summus Pontifex, velut totius religionis caput, Scholas instituerunt. Carolus magnus Jane lib. 2. capitulat. cap. 5. Schola Jane, inquit, ad filios & ministros instruendos, vel edocendos, sicut nobis præterito tempore ad Atrinacum promisisti, & vobis injunximus, in congruis locis, vbi needum perfectum est, ad multorum utilitatem, & profectum, à vobis ordinari non negligantur.

Magister effi-
ciuntur ma-
gis curae effi-
cuntur, quam ca-
ritas.

Pontifex,
& Episcopi
Scholarum
sunt funda-
tores, &
censores.

Ne vero principibus, vel populo, quorundam caliditas imponeret, Concilium Tridentinum Ses. 5. cap. 1. de reform. Episcopos voluit esse censores, & approbatores doctorum. In Gymnasio etiam publicis, inquit, vbi tam honorifica, & ceterorum omnium (quam Theologie) maxime necessaria lectione, haec tenus instituta non fuerit: religiosissimum principum, ac rerum publicarum pietate, & charitate, ad Catholice fidei defensionem, & incrementum, sanaque doctrina conseruationem, & propagacionem institutur, & vbi instituta foret, & negligenter, restituatur.

Et ne sub specie pietatis, impetas disseminetur, statutus eadem sancta Synodus, neminem ad huiusmodi lectionis officium, tam publice, quam priuatim, admittendum esse, quin prius ab Episcopo loci, de vita, & moribus, & scientia examinatus, & probatus non fuerit: quod tamen de lectoribus in clavifris, non intelligatur. Concessa hec approbandi, & examinandi facultas, Episcopis, magistris præponendos, seminaris dieceesis institutis, & instituendis.

Tanti

Tanti itaq; Synodus Oecumenica eam rem fecit, vt Episcopis, examinandorum professorum curam demandarit: Omnino enim, ex iuuentutis institutio-
ne, ſalua ciuitatis penderat.

§. 4. Non ignorarunt id Elamitæ, ſeu Perſe ve-
teres, itaque iuuentuti principes ipſos præpoſuere. Xenoph. l. Pæd. ita narrat. Prima hi legibus cura, à bono publico videtur initium ſumere. Haud enim incipiunt icidem, vt alia plurimæ ciuitates quo parentibus permittentes, pro voluntate filios educare, & etate prouæcitoribus, pro arbitrio vi-
tam agere, eis iubent ne furentur, ne rapiant, ne in alienas ades ingrediantur vi, ne iniuste percutiant quemquam, ne adulterum patrent, ne principis imperium derrecent: reliqua que huiusmodi eodem pacto. Quod si quid horum transgressus qui fuerit, ponam in eum ſtatuerunt. At Perſarum leges an-
ticipantes, maxime curant, ne initio tales sint ciues, vt cuiusquam, vel improbitatis, vel turpitudinis deſiderio capiantur.
Curant autem hoc pacto. Eſt illis forum quod vocatur libe-
rum: vbi & regia, & alia ſunt palatia. Hinc & venalia, &
circumforanei, & horum clamores, atque impie, in aliud locum reieciſtunt, ne horum turba, compoſiti eorum moribus, qui inſtitutione adepti ſunt, miſeatur. Eſt autem forum circa palatia, diſtributum in partes quatuor, quarum una eſt
puerorum, altera puberum, tercia virorum qui perfectam etatem agunt, quarta vero eorum qui ſunt emeriti. Legeque horum ſinguli adiunt locis ſuis pueri, quum primum illuxerit, & eodem modo perfecta etatis viri: eniores vero, quum per oculum cuique licuerit, exceptis conſtituti diebus, quibus adſint neceſſe eſt. At adolescentes cubant etiam in palatia cum gym-
nicis armis: exceptis maritis, qui ne requiruntur quidem, niſi anteā iuſti addeſſe fuerint. At neque honestum ducitur ſequi ab-
eſſe. Et præſunt cuique harum partium duodecim principes, nam in duodecim tribus Perſe diſtributi ſunt. Ii vero pueris præſunt, qui ſelecti ex senioribus, eos videantur reddiri, quam optimos. Adolescentibus autem, ex abſolute etatis viris illi, qui per quam optimos eos exiſtimentur effeſtū. At ipſis abſolute etatis viris ſunt praefecti, quorum illi inſtitutione cen-
ſantur: qua conſtituta ſunt, & a magiſtri, ut maximo impera-
ta maxime preſtituri. Elected autem ſunt praefides senioriorum: qui præſunt, quo bi quoque ſuſtigantur officio. Que autem cui-
que etati imperantur faciunda, enarrabitur, quo dilucidius fiat, diligenter ambe adhibeant ut ciues ſint, quam optimi. Pueri igitur ventitanes ad ſcholas, iuſtitie diſcendaſt operam, aiuntque ita illos huic rei ſtudere, quemadmodum apud nos, qui cunct ad literas perdiſcendas. Eorum autem magiſtri, magna diue partem conſumunt, in corum diſceptationibz iudi-
candis. Habent enim pueri quoque inter ſe, quemadmodum virtus, accuſationes & de ſarto, & de rapina, & de vi, & de fraude, & de maledictu, & de aliis criminibus, ut & par-
et.

§. 5. Dicebantur magiſtri iuſtitiae, ad quorum ades, cuius integrum erat, liberos mittere. Non diſſimilis erat ratio, apud Lacedæmonios, ſed illi vinclum ferre meditabantur, nempe ut bellicosos efficerent. Iam exculta orbe, omnium artuum magiſtri habendi ſunt. Quales ergo magiſtri conſtituendi ſunt? Re-
ſpondeo doctos, & probos. Ad doctrinam refeſo: Non modo ſcientiam, ſed etiam docendi, interpre-
tandique dexteritatem. Sit ergo artium liberalium doctoſ. Vir eruditus, dexter, facundus, diſſerendi artiſtex, honestæ vita, sobrius, ſeuerus, comis, vitorum oſor, & alienaſ ſalutis amator, denique qui alieno conſilio libenter utatur.

Leges Theodosianæ, & Valentinianæ in illis quos comitiana dignantur hæc reuirunt: Cod. 12. tit. 15. Grammaticos tam Grecos, quam Latinos, ſophijſtas, & iuriſperitos, in hac regia vrbe profeſionem ſuam exercentes, & interſtatutos conſumeratos, ſi laudabilem in ſe probis moribus vitam eſſe monſtrauerint, ſi docendi peritiam, facundiam di-
ſendi, interpretandi ſubtilitatem, copiamque diſſerendi ſe ha-
bere patet fecerint, & ceteru ampliſſimo iudicante digni fuerint, ſi in illis ad viginti annos obſervatione uigi, ac ſedulo

docendi labore peruenient: placuit honorari, & hi qui ſunt ex vicaria dignitate, connumerari.

§. 6. Primo igitur requirit, vt laudabilem in ſe probis moribus vitam demonſtrent. Id quod olim diſſicilimum fuſit. Antoninus Commodo ſuo, qua-
tuordecim doctores ex toto Romano orbe ſelegit, ex illis initio mox quinque remouit, leuitate morum offenſus. Nouem, non tamen ſine ſuo dolore, reti-
nuit. Quod ſi nobiles regum præceptores intuea-
mur, vix ullum non improbifſimum videre licebit. Cyri magiſter Pythagoras fuſile dicitur, a quo ferociam hauiſit, Heracliti, Menandri, Xenocratii, Aristoteles, Chilonis, Palæmonis, aliorumque qui magnorum principum magiſtri fuere omitti ſcelera, quemadmodum & aliorum, quorum vitam improbam, libidinofamque Laertius nobis deſcribit: Fatetur Seneca Philoſophos non ſecundum virtutem vi-
xiſſe.

Ipſe Plutarchus dubitat ſed iuſtissima flagitia dama-
re, vbi conſiderat Socratem, Platонem, Xenophonem, ^{philosophorum} Aſchinem, Ceberem totum virorum illorum Chorum, ſi τοις ἀρχέσις ἐδοκιμαζεν ἐγωτα. Καὶ πάντας τοις ἔργοις. Grauiſſimis igitur, turpiſſimisque peccatis auſtoritatem dederunt. Sed posteriora tempora vi-
deamus. Plotini Schola Christianis temporibus flo-
ruit, habuitque diſcipulos multos acutiflumos, & fo-
lertiſſimos viros. Sed aliqui eorum, magiſcarum ar-
tium curioſitate, depravati ſunt. Auguſtin. Ep. 56. Ipſe Plotinus, ipſe Olympius magiæ deditus fuſit, vt conſtat ex Porphyrio, aucta eorum reſcenſente, qui & ipſe veneficus fuſit. Quod ſi pleraque examinemus, ferre omnes Philoſophos, hoc eſt, doctores orbis an-
tiq; ſtuiſſe magoſ historia docebunt.

§. 7. Ego quoque ſuperiore ſeculo, cum reflo-
reſerent bona litera in Italia, Gallia, Germania, in-
gentem morum ruinam impendiffe orbi Christiano

exiſtimo, homines enim cum totis te literis, antiqui-
tati, poētis, virtutibus, vitiisque cognoscendi dedi-
diſſent, in grauiſſa ſcelera prolapsi ſunt: viſque adeo,
vt ad atheum quoque, & reprobae mentis facino-
ra reperentur. Doletum, Politianum, cetera mon-
stra vidit iuuentus, ſecuti deince Beza, ac tota illa fe-
rallis aries, qua libidine animos adolescentium laba-
factatos, in hæreſes frangerent. Famam eruditioſis, & eloquentia habuerunt, ſed vitiis ſe infamarunt.

Nam veteres auctores, vt erant impuri, prelegebant,
& verſiculis inhoneſtis, iuuentutem corrumpe-
bant. Querendū igitur, vt reſt Plutarchus monet, liberis Magiſtri, quorum & inculpati ſit vita, & mores iuſtæ reprebenſio-
ni non obnoxii, & qui peritiae ſint minime vulgaris. Fons enim,
& radix virtutis, atque honestatis vita, eſt inſtitutio proba.
Vtque agricola ſpiriſpedamenta apponunt: ſic probi magiſtri, accuratis preceptis, admonitionibusque adolescentes ſuſfulciunt, vt mores recti inde germinent. Nunc vero etiam Nemo re-
deffauit, in contumeliam quorundam parentum, qui priu-
mero magiſtri ullum fecerint periculum, ignoratione ſrum ſibi
quam futuri magiſtri ſuam fecerint periculum, ignoratione ſrum ſibi
ali quando, aut etiam imperitia decepti, non ſpectatis, adeoque legat.
etiam male nota hominibus, filios ſuos committunt.

Optime Theodoſius cum Arſenium præcepto-
rem diſcipulis dediſſet. Filii ſi tales ſe pribit, ut utiam vi-
mores, vitamque ſuam ad diſciplinam, & leges Dei compone-
rent, propenſum & ſe ait fore, vt eis imperium in manu tra-
mit, ad ciuium, & ſubditorum commodum, & vilitatem ac-
commodatum: ſin minus, conducilius eis eſſe dixit, vt ſic pri-
uati vitam exigerent, quam doctriña nulla, cum periculo im-
perarent.

Mihi vero idcirco in erudienda iuuenture, ab-
erratae videntur, quod finem ad quem inſtituen-
di erant, non haberent ante oculos propositum,
qui eſt falſus diſcipulorum, & ex ſalute, gloria
D. E. I.

In paucis
multa ſunt
virtutes id-
eo pauci o-
ptimi ma-
gistrorum

Principum
veterum in
ſuſcipiendo
magiſtris
infelicitas.

Antiqui
philosophi
magna pa-
te magi
fuerunt.

Societas Iesu iuuentutis institutio rem vriter suscepit.

§. 8. Societas Iesu v magno conatu, & testante mundo, ingentis fructu, ex instituto, Scholarum cura, & iuuentutis suscepit. Conatum eius sincerum Deus adiuuat: quia ad solius Dei gloriam, prouinciam tam difficultem aggreditur.

Conatum ostendunt constitutiones p. 4. cap. 12.

Cum societas atque studiorum scopus sit, proximos ad cognitionem, & amorem Dei, & salutem suarum animarum iuare, cumque ad eum finem medium magis proprium sit facultas Theologiae; in hac potissimum Societatis iuuentutates incumbunt, ac diligenter per idoneos admodum Praeceptores, que ad Scholasticam doctrinam, & sacras scripturas pertinent, ac etiam positiva, que ad hunc finem nobis prefixum conueniunt (non attinendo tamen eam partem Canonum, que foro concentrico inservit) pertractabunt. Et quia tam doctrina Theologie, quam eius usus exigit (his praesertim temporibus) litterarum humaniorum, & Latinae, ac Graecae, & Hebraicae lingue cognitionem, harum etiam idonei professores, & quidem iuslo numero constituentur. Aliarum præterea Linguarum, qualis est, Chaldaica, Arabica, & Indica, ubi necessaria, vel utiles ad dictum finem viderentur, habita regionum diuersarum, & causarum, que ad eas docendum monent, ratione possent Praeceptores confitari.

Siceriam quoniam Artes, vel Scientia naturales ingenia disponunt ad Theologiam, & ad perfectam cognitionem, & usum illius inserviant, & per se ipsas ad eundem finem iuuant; qua diligentia pars est & per eruditos praecptores, in omnibus sinceri honore, & gloriam Dei querendo tractentur.

Medicina, & Legum studium, ut à nostro Instituto magis remotum, in iuuentutibus Societatis, vel non tractabitur, vel saltem ipsa Societas per se id oneris non sascipiet.

Prima cura est solidarum virtutum, aliter eruditionis. Eadem habet Reg. I. Provinciale ratione studiorum, & prima Rectoris. Cum ideo Collegia, & iuuentutates Societas amplectatur, ut in his nostris commode possint, & doctrina, caterisque rebus, que ad adiuuandas animas conseruant, instruunt; & que didicerint ipsi, communicare cum proximiis: post religiosarum, & solidarum virtutum curam, qua precipua esse debet, in illud maxime incubat, ut finem hunc, quem in Gymnasio admittendi Societas sibi proposuit, Deo iuante consequatur.

§. 9. Denique omnium praceptorum. Reg. I. Feratur praceptoris peculiaris intentio, tum in lectionibus, cum se occasio obtulerit, sum extra eas ad Auditores suos, ad obsequium & amorem Dei, ac virutum, quibus ei placere oportet, mouendos, & ut omnia sua studia, ad hunc finem referant.

Bonis conatus quo modo Deus benedixit.

Huc finem an confecta sit, mecum non est pluribus probare, hoc scio, omnibus locis plurimos insigni pietate in politia, Ecclesia, monasteriisque floruisse, atque etiamnum florere, qui sicut in virtute, & eruditione profectum societati debent. Nec audiendi, quos vel nostrarum rerum ignoratio, vel alienior animus sine consideratione rapit, in accusacionem vitium laborum. Testimonium habemus ab aduersis castris; Nullum genus hominum acerbius oderunt, cuiuscunque sectæ ministri, quam eos qui in societate versantur, quod per eos iuuentutem, ac proinde Rempublicam, in vera religione eruditiri, ac firmari indignatissime ferunt. Ego cum cursum mundi contemplor, veteraque, ac noua comparo; vnum esse ex summis iudicio beneficis, que hoc tempore senescenti, deliranti mundo Deus contulit; Societatem Iesu v. Nemo maligne verba mea interpretetur, Deo beneficia gratus memoro, illi totum acceptum fero. De adolecentum bono loquor. Si enim illa literarum docendarum ratio, quam homines lasciva pagina, & mente lasciviore institerant, in orbe Christiano perseuerasset, iam dudum iuuentutem corrupissent; quæ quid in Plauto scurrile, in Terentio lubricum, in Martiali obscenum, in Ouidio tenetum, in Tibullo fractum, in Propertio igneum fuit, id facundi vitiorum Magistrorum, innocentibus animis, ante annos etiam, sensimque nequitiarum, infilla-

Sectarii societatem ob iuuentutis informationem in festissime oderunt.

Societas obscena aucto rum à suis Gymnasii remouet.

bant. Tantum etiam infra gentilium virtutum, miseros depreffent errorum tenebra, cum etiam Aristoteles libr. 7. cap. 17. de republ. omne verbum obscenum longe ab auribus puerorum absesse velit, cum remouerionnes imagines pictas querabellas, que amare docent. Nunc vero in Scholis Societatis nostre, tanta puritas ratio dicitur, nullius ut auctoris, vel vnicus versus expona, qui venenum inuehat, neque ullus est, qui latinæ eloquentiae tantam infelicitatem arbitretur, ut non nisi per libidines edoceri queat. Refert S. Augustinus didicisse se verba utilia, sed quæ in rebus non vanis disci possunt.

Quam vero sit perniciosa illa consuetudo, sic explicit lib. 4. Conf. cap. 16. Sed vobis flumen moris humani, quis referset tibi? quādū nō siccaberis? quousque volues filios contra amēt in mare magnum, & formidolosum, quod vix transirent, los Anguli lignum concenterint? Nonne ego in te lego, & tonantem fluminis deudem, & adulterantem? Et utique non posset hec duo, sed actū fendi. est, ut haberet autoritatem ad imitandum verum adulterium, lenocinante falso tonitruo. Quis autem penalitorum magistrorum audiat aure sobria, ex eodem puluere hominem clamantem, & dicentem: singebat hec Homerus, & humana ad Deos transferret, diuina mallem ad nos. Sed verius dicitur, quod singebat, hec quidem ille, sed hominibus flagitiis diuina tribuendo, ne flagitia putarentur, & ut quisquis ea fecisset, non homines perditos, sed coelestes Deos videretur imitatus. Et tamen flumen tartareum, iactantur in te filii hominum cum mercedibus ut hanc dicant: & magna res agitur, cum hoc agitur publice in foro, in conspectu legum super mercedem, salario decernentium: & saxa tua percussis, & sonas dicens: Hinc verba discuntur, hinc acquiritur eloquentia rebus persuadendis, Consuetudinisque explicandis maxime necessaria. Ita vero non cognoscemus verba haec, imbre aureum, & gremium, & futurum, & tempora celi; & alia verba, que in eo loco scripta sunt, nisi Terentius induceret nequam adolescentem, proponentem plectram in pariete, ubi inerat pictura hec, iouem quo pacto Danae misse ait in gremium quondam imbre aureum, sum factum mulier. Et vide quemadmodum concitat se ad libidinem, quasi coelesti magisterio. At quem Deum, inquit? Qui tempora celi summo sonitu concutit. Ego bonuus, id non facerem. Ego vero illud feci, ac libens. Non omnino per hanc turpitudinem verba ista commodius discuntur, sed per hanc verba turpitudinem verba ista confidentius perpetratur. Non accuso verba quasi vala electa, ac pretiosa, sed vinum erroris, quod in eis nobis prepabatur ab ebris Doctoribus: & nisi biberemus, cedebamus, nec appellare ad aliquem iudicem soberium licebat. Et Ebrius datum ego Deus meus, in cuius conspectu iam secura est recordatio mea, libenter hec didici, & eis delectabar miser, & ob hoc re flagitia sive puer appellabam.

§. 10. Ecce Augustine, nostro tempore, feliciori tuis annis, societas illi flumini restituit; Deus siccavit flumen, per humilem, & minimam religionem, non scholas sicut per ecclæos, & longa exilia, & gladios vindices casta monia; sed per inertes, quoque mundus contemptum habet Grammatica professores. Non euoluit amplius filios Euæ in mare magnum, & formidolum. Pudicaciam literæ esse eloquentia, non sunt amplius artes bona, lenonum ministra. Trecentis collegiis, tribus classium milibus, publice eruditio castæ traditur à societate, & à multis, qui societatis imitatione virginis musas castæ, pudice que asseruant, aliisque, qui societatis imitatione eloquentiam, sine flagitorum commemoratione tradunt.

Non defuerunt olim, qui illam sapientissimam curam societatis incusat; sed iidem, & non obdu- Crebro 10. Et a fronte, spætare floralia possent, multo dexteriores gatus, cur illo, qui cum plausu populi vitiosissimi, sed virtuti Terentium tamen plaudentis è theatro exiuit. Quantienam in non docere, an infamis histrio decanter fabulam, an barbam, resistit maiecas magistri ficta, non modo fæditates illas di, moribus commentario illustreret, iteratoque inculceret, sed iurisperisse.

Magiftri
deteriores
hiftrioni-
bus.

Pū religioſi
optime iu-
uentutem
inſtituent.

Regula de
.taſtitate.

Non modo
caſtitatiſed
moderatores,
quorum & animus, & lingua, & ſtylus
à turpitudine longiſſime recedat. Quam ob cauſam
ominoſuā reſerim religioſis, & ſacratis viris, rem tan-
tantam committi, cum enim caſtitudine Deo vole-
rint, cum officiis ſui partes eſſe cognouerint, vt & fa-
luti ſua confuſant, & alios bonos eſſificant, non mo-
do ſcurritatem, & verborum obſcenitatem, fed om-
nem quoque mali ſpeciem, vitabunt. Itaque & prin-
cipium filii, fere Epilopis inſtituendi comiſſiuntur,
aut alioqui graui, & ſpectatæ virtutis prelato. Huic
quoque tanta puritatis ſtudio ſtuſum illum, quem
ex Scholis ſuis ſocietas reportat attribuo. Certe ita
præceptores fuos inſtituit, vt exemplo, & verbis ho-
neſtatem præferant. Regula 28. in ſummario ita pre-
cipit. Quia ad vorum caſtitatis pertinet interpretatione non
indigent, cum conſer, quam ſit perfecte obſeruanda, nempe e-
nitendo angelicam puritatem imitari, & corporis, & mentis
noſtræ munditia.

Et 29. Omnes diligentissime current portas ſenſuum ſuo-
rum, (oculorum præcipue, aurium, & lingue) ab omni inor-
venerendia diuina inuocatione cuſtodiare, ac ſe in pace, & vera humilitate interna
etiam ſocie-
taſi conſeruare, & eam in ſilento, cum id obſeruandum eſt,
cum autem loquendum in circumſpectione, & adiſionē
verborum, & modeſtia vultus ac maturitate incessu, motuq;
omnium ſine velo impatiente, aut ſuperbie ſigno exhibere in
omnibus procurando, atque optando potiores partes aliis deferre, omnes in animo ſuo tanquam ſibi ſuperiores ducento, &
exteriori honore, ac reverentiam, quam exigit cuiusque ſta-
tus, cum ſimplicitate, & moderatione religioſa exhibendo: at-
que ita ſiat, vt ſe mutuo conſiderantes in deuotione crescant
Deinde Dominus noſtrum laudent, quem quisque in alio,
vt in illius imagine agnoscere ſtudeat.

Quicquid
contrapu-
ritatem ad
mitteat,
grauiſſime
ſocaris
pletūt.

Si ergo Reipublica ſalus cordi eſt; Si recte Plato
lib. 6. de leg. & Arist. lib. 7. cap. 16. Polit. vt minimum
in viris ad matrimonium viginti quinque, in virginib-
us viginti annos requirunt, & tamen multo celerius
libido, qua cum difficile luſtamen eſt, tanquam vi-
rus interior occupat, quanta eſt infanſia, publica pro-
fessionis auſtoritate illa docere, quibus aetas creſcēs,
cui extroſia Venus eſt, inflammetur? Vaſto a
ſcandalis? Natura in vitium eunt adolescentes; præ-
ceptores, quos omni mole, & conatu obſttere oportebat, deducunt ſuo pondere ruit improuida aetas, &
magisteri impellit. Id agunt, ne sine vitio creſcant. An-
imus iuuenum, per libidines corrumptur, & adiu-
trix eſt præleſtio, laſciuientis magiſtri, nec malum
tantum auger:

Vt ſolit adiecto creſcere flamma rogo;

gio etiam, verberibusque addiscere cogat? Videlicet hoc
Tullius, & ante eū Plato: Tullius quidem tanta mala
Tufc. 3. non diſſimulat. Sed vide ne poeta quid mali affe-
rant? lamentanteſ inducunt fortifimos viros: molliunt ani-
mos noſtrios: ita ſunt deinde dulces, vt non legantur modo; fed
etiam edificantur; ſic ad malam domeſcam diſciplinam, vi-
tamque vmbritalem, & delicatam cum acceſſoruſ etiam poe-
ta, neruos omnes virtutis elidunt, recte igitur à Platone, edun-
cuntur ex ea ciuitate, quam finxit ille, cum mores optimos, &
optimum reſpublice ſtatut exquirerer. At vero nos, doctiſſi-
ciliꝝ à Gracia, hec & paueritia legitimus, & didicimus: hanc e-
ruditionem liberalem, & doctrinam putamus.

Sed ex magiſtro morum turpis fit doctoſ ad adulterii:
Ars fit, vbi a primis, crimen condicitur anniſ.

Cumque hoc certaminis genus fugam potius, quam
afflūtum requirat, vt optime monet S. Cyprianus,
ſpurcidi ci libri, fugientibus letiferis aculeos inge-
runt, nec minus ciuitatibus obſunt, quam fornices.
Claudam ſententia Antonii de Guevara l. 2. Horol.
c. 39. Nec eſt magiſtri principum, omni laſciuia nota va-
care. Adolescentes enim, cum & etatū imbecillitate, & natura
prauitatem ſint ad libidinem proclives, ne virute valent, vt ſint
caſti, nec prudētia, vt ſint cauti (neq; ſe falli patientur.) Ideoq; Si magiſter
magiſtri ſporum ſanctissimorum eſſe neceſſe eſt. Nunquam enim turpia pra-
erat diſcipulus caſtus, magiſtrum videns eſſe virtuſum.
leger, ado-
lescentes ea
& facient.

Non modo magiſtri principum, fed magiſtri om-
nium. Quia in omni genere verum eſt, quod ait Va-
lierius lib. 2. 1. Facilior eſt virutis ad luxuriam, quam luxu-
ria ad virtutem tranſitus. In omni corpore ſcintilla eſt,
qua niſi opprimatur, incendia miſcebit. Verum pa-
rum eſt bona nota magiſtrum eſſe, ſi libros ignomi-
nia notatos, inteftabiles, edifierat. Nemo pudicum
eum creder, qui ita que diſerta ſunt, docet, vt ſimul
liber impu-
pueri qua in honeſta ſunt, diſcant. Qui purpuratam
vercundæ ætatis prætextam, ſotadicis verſibus inſi-
cit, ne quiter facit, qui cum iaſtura pudoris facit elo-
quentē. Scedat alta mente reſpoftum, quod nos Ambroſius in Psal. 118. docet. Ante vita, quā doctrina, grēda eſt.
vita enim bona, & fine doctrina habet gratiam, do-
ctrina ſine vita integratam non habet. Mane a villa
ſocietatis domiciliis, & ſcholis ſalutaris lex caſtitatis,
norma innoſentia, cauſa magni profeſtus: Vt nemo inuere-
non modo nō explicet, fed ne habeat, quidem libros cundoſcri-
obſcenos, imo & manibus diſcipulorum excutiat, ptores ne
quorum traſtatio, ingenios animos vitiare potest. habere qui-
Olim qui peccatis ſuis Deos inſcribebant, aliud non dem adole-
gerunt, quam vtpudor peccandi hominibus de-
retur, ſi tales Deos credidiffent. Sic Apollinis libidi-
nes Euryopeus Ion accuſat, vt homines excuſer.

Ova κέτι ἀνδρόνος κακῶν
Ἄγειν Δικαιον, εὶ τὰ τέλη θεῖον κακῶν
Μημένεσ, ἀλλὰ τὸς αὐθεντοὺς τάδε.

Non oportet amplius de hominibus male loqui,
Si Deorum mala imitamur, ſed de eis qui talia docent.

Furoſus eſt manifestus præceptorum, adolescentia vi-
tia alementū, quomodo enim ſeuerus pater increpabit,
narrantem, quæ doctio, & ſapientio, & caſtio patre
præceptor, eſt tripoide diſtauit: Quæ feret mater filiolum
auctoritate magiſtri canentem, quæ nunq; illa audiit?
Schola igitur, ni ſumma diligentia adminiſtrentur,
vitia familiis inſerent, vnde virtus percepitur. Ad om-
nia monita patris, ſcholastica conſuetudinis, Academ-
ia, magiſtrorum auctoritas obtenderetur, ſicut olim
apud gentiles Deorum aetis ſcelera defendebantur,
Inde etiam, inquit Seneca de breuitate vita c. 16. poetarum
furor fabulis hamanos errores alementū, quibus viſus eſt Iupiter,
voluptate concubitus delenitus dupliſſe noſt̄. Quid aliud eſt
vitia incendere, quam auſteres illis inſcribere Deos, & dare
morbo, exempli diuinitatis, excuſatam licentiam?

Præceptorem imitabuntur, & ſuperabunt diſci-
puli, nunquam enim ibi ceſſant vita, vbi ceperunt.

§. 13. His igitur moribus iungenda eſt doctrina, q
ad ſcientiam doceundum neceſſaria eſt. Nulla quidem
probatione res illa ceget. Docere alterum velle, quod
neſcias, inſania eſt. Priuatum parentes docti, optimè
filios inſtituent, ſed fugiunt, vel occupationibus di-
ſtriicti, vel tædio laborioſa prouincia. Chaldai & A-
gyptii domi fuos inſtruebant. Diod. Sic. l. 2. c. 8. l. 1. c. 6.
Hinc & Ageſicles Spartanus: Eorum volo diſcipulus eſſe,
quorum ſum filius. Sint docti, & exiſtimationem doctri-
nae habent. Difficilis eſt via ad eruditioñem, etiam
ingeniosiſſimi, etiam laborioſiſſimi, etiam cura a-
liarum rerum ſolutiſſimi: Multique in medio dum
in conatu ſunt, vitam ponunt, nec pauciores in radice
R montis

Obſcena le-
dio efficit,
ne timide
peccat ad-
olescentes.

Docenti e-
rudito ne-
ceſſaria eſt,

Laborioſa
ad eruditio-
nem via.

Discere, &
docere san-
cta sunt o-
pera.

In Ecclesia
magna co-
pia doctorum.

Societas e-
ruditionem
ab initio
complexa
est.

Aemuli So-
cietas de
eius doctri-
nat restan-
tur.

Adolescen-
tuli Philo-
sophi, &
magisterio
in signis de
societatis
professori-
bus testan-
tur.

Methodus
dissentie-
cessaria.

Omnis me-
thodus est,
sue compé-
dium.

montis positi, dum paululum progressi sunt, elaguerunt, longe maxima pars eorum est, qui dulcissima opinione, se solantur, & quasi eruditissint, pacatissime trahuntur.

Magna laus est magnae doctrinæ, si virtuti, & saluti seruat: Ingens enim illis gloria promittitur. Qui autem docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti, & qui ad institutam eruditionem multos, quasi stella in perpetuas eternitates. Interpretes 70. vertunt, ευνέτος intelligentes, nā & Hebreum מושג'ילם mashilim, doctores ipsos significat, quamvis etiam significet intelligentes, Ier. 10. 21. Psal. 6. 4. 10. 1. Reg. 18. 14. Dan. 4. Qui vero ad iustitiam erudierint, seu Mazdikī rabbim. Iustificatio res multorum fulgebunt sicut stellæ. Nostra tempora, & in illis plurimorum Episcoporum, Sacerdotum, Jurisperitorum, Philosophorum scientiam designari non dubito verbis illis quæ sequuntur. Tu autem Daniel clade sermones, & signa librum, vsque ad tempus statutum, plurimi enim pertransibunt, & multiplex erit scientia. Ante tempus statutum, & literas signatas scientia multiplicabitur, nam contra multorum cordiam, fraudes, sophismata, multiplex dabatur, nō ex opinionum varietate, sed diuinis spiritus unitate, scientia: Hodie in Ecclesia Catholica, inter tot centena milia doctorum virorum, magna est concordia, varia scientia, ut etiam hac in parte, Deus inuenit etiam præfet Ecclesiam suam.

§. 14. Hanc quo partem Societas nostra, infra cura complexa est. De Methodo, qua vituit suo dicam loco. Nunc hoc quoque affirmare ausim tantum illi diuina bonitate hac in parte tributum, quantum nunquam sperarai: Itaque in omnigenere scientiarum; sed præcipue Philosophia, & Theologia, multis habet, doctissimis quibusque conferendos. Nec ista negat hereticis, sed ealumniantur, & de nobis inuidi ira detrahunt, ut tamen fateantur, quorum enim quorundam accusationes vergunt, qui aiunt, fore, ut si societas in suo territorio pedem figat, aut publice docere permittatur, corona discipulorum, quæ gloria est magistrorum, ad societatem deflecat. Argumentum boni oratoris est, confitans auditorum frequentia. De libris à societatis patribus editis, loquentur officinæ, & bibliothecæ, de eruditione discipulorum per Europam, Indianamque testimonium dicunt integri exercitus. Nunc appello eorum, qui seniores sunt, conscientiam. Obeant animis, oculisue ea loca, in quibus nunc studia florentissime videntur, intelligenter priscis temporibus, iisdem in locis in Grammatico puluere, maturæ etatis inuenies certas, quibus nunc Rhetoriam, Philosophiamque docentur adolescenti, aut pueri. Egregii profectus est signum, celeriter scientiarum Cyclopædiæ recessisse. Dilegens magister est, cuius discipuli supra etatem proficiunt. Memini dicentem senem, cum Moguntia insigniū adolescentium cohortem, artium ac Philosophiae doctoru[m] in signis iuideret, quorum plerique necedunt etas signabat, prima langue malas: Mundus vertitur; meo tempore puerilia studia tractabamus barbati, nunc virorum scientias callent peri.

§. 15. Non tamen sola probitas, eruditio que formidat invenitutis sufficiunt: opus est methodo, & dexteritate docendi. Qui ingenio valent, labore que, & opibus ad eruditionem contendunt, nisi ordine certo, accurataque methodo scientias tradant, bonis adolescentium ingenii abutuntur, magnisque eos tenetibus inuoluntur. Quamvis magnis viribus, & contentione celeri curras, nisi rectam viam teres, sero scopum attinges. Nihil tam arte descendunt, quam artes. Nō modo ingenuarum artium, ut est pictura, sculptura, typographica, sua sunt compendia; sed rudiorum quoque artium: fabri enim omnesque artifices, ea ferre vna re excellunt, quod dexteritatem velocitatem illa-

perant, quæ magnis impendiis, longo, molesto que labore ab ignaris efficiuntur.

Quocumque in eam methodum, diu multumque Societas nostra incubuit, cumque eam ante aliquot annos, quæ optima visa est proposuit, & post aliquot annos, anditis singularium prouinciarum sententiis, ad incudem reuocauit, & ita deum perfecit, vt vehementer dubitem, an in eo genere perfectius existet aliquid; tamen nihil perfectius unquam vidisse certus sum. Hac autem norma, cum vtantur professores nostri, non potest non esse optimus euentus. Respondi hac de re, nuper Ludouico Iurisconsulto, libello de secretis Societatis, eo loco, quo de nostra versutia, ille disputabat. Primo plerunque felix est nostrarum rerum euentus, eius causa rna atque vniuersitatis gratia, qui cum nos fibi eos ad labores consecratos esse voluit, etiam pro Ecclesia sua salute, pro Societatis consolatione, effectum dedit, quem quicunque Deo gratus est, agnoscer. Ex eadem gratia insignia media prouenant. Primo quæ dixi, oratio, meditatio, alia. Deinde quodmeno vlo in officio, etiam minimo, quod gerit, sua prudentia, suo iudicio nitatur, sed conuenienter regulis munus exequatur, at regula ab viris prudenteris, exercitatisque facta sunt, tamque longo vsu examinatae, probatae, correctæ, auctæ, explicatae, ab his recedere non licet, quod autem ad earum normam sit, quamvis aliquando euentu non potiatur, ordine tamen, ac sapienter est factum. Rem exemplo declarabo. Commisso iuuentute moderatur, ac erudit vir prudens, at doctus quipiam, prædictiones exponit, pensum exigit; sed quia suo solius iudicio virutur, necesse est illum in multis jope labi, & nemo suo iudicio fisis, omnia tam prudenter cogitat, agitque, ut non multa alius in eodem genere facturus sit prudens. Ille igitur unus hominis prudentiam, in Gymnatum Qui fibi sit desert, at professor aliquis Societatis, & sua prudentia, ingenio fidit, alios que virutat, & omnium regularum, instrutionumque praefidio sepe, se vero fietus, prouinciam aggreditur, totum enim quod a multis, diversarum nationum viris doctissimum traditum est, secum in lit. scholam desert, atque secundum præclarissima instituta, iuuentutem exploit.

§. 16. Quartum est, quod in professoribus omnibus, magnis, paruis requiro, ut consilio alieno in regenda, docendaque iuuentute vrantur. Plus enim pollent multorum consilia, ingeniaque. Prudentis est non nimium credere suæ prudentia. Id in grauibus, & expertis est difficile, ut intelligent se nescire, est, ut & id quod nesciunt, confutudo enim quia viris, eo illos sciat ab aliis, miseria deducit, vt vitia sua quoque, & in docendo errata, probada putent. Et quemadmodum, ab adolescentibus non intelliguntur, vel tolerantur intellecta, ita quoque dignum censem, ab aliis dissimulari. Sunt nonnulla academia, cum statuta, quæ hominum, & temporum virio, magnos abusus pepererunt: et tamen nonnulli tueruntur, non quasi non male fieri, sed quia olim facta sunt. Quasi consuetudo erroris, non eo sit deterior, quo longior. Vnum exemplum est multis adferam: Depositionem spæctæ, quam mordicus multi tueruntur, quæ ea in re virilis: Pueri agitantur, irridetur, vapulant, scurrilia audiunt, leduntur, & in Germania, ybi sola illa histriónica retinetur comedia, transit in comediatione. Tot vulnerati, multi etiam per fæua illa ludicra mortui sunt, hæc rollere æquum censem; sed statutorum tenaces, malæ retinere, quam antiqua dimittere malunt. Omnino sapienti consilium date est arduum; sed quo quisque est sapientior, eo acriter peruidet, aliena lenititia tibi operis esse, alieno quoque consilio. Si in aliena Academia ista inuenires, non tolerares, in tua laudas.

Nullum igitur ad ullam facultatem docendum est, se admittenoum censem, qui non promittat suorum superiorum inquisitiones, & visitationes animo lumen ad missurum. Hoc omnino exigat princeps, & contra omnes tueratur. Sit frequens recognitio, quæ visitatione, nec impunitatis ipse ostentat, nec locum reclinet peccatum.

Liber studio
rum Socie-
tatis Iesu.

Professors
Societas
ad religi-
mam novam
mam docti.

Qui fibi sit
desert, at
professor
aliquis So-
cietatis, &
sua pruden-
tia, ingenio
fidit, alios
que virutat,
& omnium
regularum,
instrutionumque
praefidio sepe,
se vero
fietus, prouinciam
aggreditur,
totum enim
quod a multis,
diversarum
nationum
viris doctissimum
traditum est,
secum in lit.
scholam
desert, atque
secundum
præclarissima
instituta, iuuen-
tutem exploit.

Statutana
citura qui-
dam tuer-
tur.

Depositione
rem scur-
rilem, qui-
dam reti-
nent, qua
antiquas.

On
pa
li
di
bo
N
ce
co
ne
On
ru
re
el
tu
tu

peccatis. Sit accuratus laborum exactor, & operæ remunerator. Quis agricola, aut vinitori ita rem credit, vt non fodientem, pastuantem, putantem crebrius lustreret. Et cura non erit Reipublicæ, an iuuentus recte instituatur? Parum abest, quin male agat, quicquid est, & examen reformidat. Hoc autem vnum est, quo pulcherrimæ, florentissimæque Academie, perierunt, quia sensim raro, deinde male, demum nihil docere coepérunt, stipendiis contenti, dumque magistratus alii intentus sit, sibi mutuo, ocioque indulgent. Id ne aliquando Gymnasiis Societatis accidat, prudentissime cautum est. Principio enim vt dixi, omnes communis illa docendi methodo vtuntur; nec hoc modo, sed conitanter euam, quia diligens ratio illius industrie exigitur. Rectoris Reg. ita reliqua negotia dispensat, ac temperat, vt omnes litterariæ exercitationes souere, atque ampluscare possit. Adeat interdum Scholas, etiam inferiores, frequenter interfici Theologorum, Philosophorumque disputationibus, tum priuatis, tum publicis; an, & quibus de causis huius exercitationis fructus impediatur, obferret.

Omnis successus aug-
mentetur pre-
fentia.

Rectori adiungitur præfectus; cuius est frequentissime omnia visitare, ita Reg. 2. Provincialis. Proinde non solum id Rectori valde commendetur in Domino, sed ei etiam Prefectum studiorum, vel Cancellarium adiungat, virum in literis egregie versarum, qui & zelo bono, & iudicio adea, que sunt ei comittenda, polleat: cuius sit munus, generale Rectoris instrumentum esse ad studia bene ordinanda: cui Professores, & Scholastici omnes, tum qui in eodem Collegio, tum etiam si qui in Conuictorium, & Alumnorum Seminarium forte degunt, & Prefecti ipsi studiorum in Seminariorum, in rebus ad studia pertinenteribus ea, qua pars est, humilitate pareant.

Et Reg. 3. Quod si ob Gymnasii amplitudinem, ac varietatem per vnum studiorum Prefectum non videatur Scholarum omnium rationibus facilius consilium; alterum constituar, qui ex generali Prefecti prescripto, inferioribus studiis moderetur: quin etiam si ita res exigat, adiuvetur tertius, qui scholarum atrio præf.

Quin etiam præfecto studiorum superiorum, graui lege obseruandum proponitur, ne à constituta methodo recedatur. Eius regula 3. ita habet. Nihil immutet ex iis, que habentur in Ordine studiorum neque disperget, sed ubi opus est, referat ad Superiorum.

Iustitia po-
nuntur, si
desit, quis
eas tuerintur.

Et Reg. 4. Librum de ratione studiorum familiarem habeat, & ab auditoribus, Professoribusque omnibus regulas sedulo curet obseruandas, præcipue vero eas, que de doctrina sancti Thomæ Theologis, & de delectu opinorum Philosophis prescribuntur, in quo presertim inuigiter, cum conclusiones defendende, maxime vero cum imprimenta erunt.

Et Reg. 27. Et nostris, & Alumnis, & externis, per Magistrorum non modo rationem studendi, repetendi, disputationi prescribat, sed etiam omne tempus ita distribuat, vt priuati studiorum, dimicibus, laboris.

Et Reg. 17. Andiat aliquando Præceptores, minimum semel in mense, interdum etiam commentarios legat à discipulis exceptos. si quid animaduersione dignum, vel ipse obseruauerit, vel audierit ab aliis, ubi id certo conppererit, Præceptor pro qua benigne & comiter adnoscet, remque totam ad Rectorem, si neceſſe sit, deferat.

Eadem quoque ratio præscribitur, præfecto inferiorum studiorum. Regula illius 2. In rebus, que ad morum disciplinam, in scholis nostris pertinent, Rectorem tantum, in iis vero, que ad studia, generalem studiorum Prefectum consulat: ab eorum prescripto non recedat, nullam consuetudinem, aut receptam tollat, aut nouam introducat.

Et Reg. 3. Eadem præfecto quicquid auditoribus Rhetorica, & inferiorum facultatum, publice domi, forisque declamabitur, tradi curet recognoscendum. Emblemata vero, & carmina, que celeberrimis diebus aliquot propalam collocantur, a duobus per Rectorem designandis legitantur omnia, atque optimam feligantur.

Et 4. Regulas Magistrorum inferiorum, & auditorum

habeat, & perinde ac suas sedulo curet obseruandas. Magistros ipsos iuuet, ac dirigat, maximeque caueat, ne quid apud alios presertim vero discipulos, de eorum existimatione, atque autoritate derribatur.

Omnis mu-
suum docendi morem, & alias consuetudines, à nostra tamē cibis, nisi ii-
ratione non alienas, sedulo retineant. Omnis mu-
suum docendi morem, & alias consuetudines, à nostra tamē cibis, nisi ii-
ratione non alienas, sedulo retineant.

Et 6. Quintodecimo quoque die, minimum singulos do-
centes audiat: obseruet, an doctrina Christianæ debitum tem-
pus, atque operam tribuant, an quantum satis, & in suo penso-
tum perfoluendo, tum recolendo progrediantur: an deniq; cum
discipulis decoro, ac laudabiliter se in rebus omnibus gerant.

§. 17. Neque potest origo suspicionum, diffiden-
tia, querelarum ea ex re nasci, non illa verba quæ
multa Gymnasia corruerunt: si pro bonis, aut di-
ligentibus nos habes, cur docentia actiones, & ver-
ba obseruas: si pro malis, meliores substitue, si custo-
dem apponis, dubitate te ostendis. Durum est, & con-
tumeliosum in vitam, doctrinam, verba singula quo-
cure su-
tile inquiri. Non sunt illa, nec esse possunt murmu-
ra in societate, aut si cogitationem aliquius personat, oblocatio-
nem ille pericitur, ne non sit societatis, qui priuato-
num est vi-
trix.

§. 18. At sex præcipue sunt, que obseruationis, ad-
monitionis, etiam reprehensionis non modo capaces, sed amantes etiam efficiunt, nec iuniores modo,
& incipientes; sed veteranos quoque imo & eos, qui præfetos, rectores, prouinciales egerunt, quod cre-
brum apud nos est, vsitatumque, & disciplinæ firma-
mentum.

Primum quia ab ipso tirocinio ad humilitatem, & Moneri ab obedientiam instituuntur, arque id quod prudentiae caput est, discunt in tractandis scientiis, ingenii, ac litati gra-
tum est.

viti, & vt recte Graci dicunt: Βασικὴν τὴν ἀεροσφὴραν. Regia via incedere. Ideoque ex animo à regulis, & regularum custodibus, suis superioribus dirigunt peroptant. Alterū est, magni emolumenta, quod ipfis, discipulisque inde accedit, consideratio. Qui enim ita docet, discipu-
losque gubernat, vt non modo iuuenes habeat audi-
tores, & dictatorum lectors, sed doctos quoque vi-
ros spectatores, & iudices, ne ille haud facile impa-
ratus, aut temere ad docendum accedit. Non facile
errabit, qui errorem timet: qui parua etiam, & prima
rudimenti puerulos docet, hoc ita faciendum sibi
noutit, vt modus docendi, exercendi, examinandi,
prudentibus approbetur. Quantum vero obfit tene-
ra etatula, sui iudicij pertinaces, consiliorum vero
alienorum contemptores magistrorum sortiri, quotidianæ experientia, nimium multorum malo nosce-
doct.

Ita docendi
inferiores,
vtratio do-
cendi pro-
betur su-
rioribus.

Quod ex
pultrix, industria eos, alacritatis excitatrix omnium,
& communis est, & superioribus grauter imperata. fit, non facie
Nemo suspectam fidem, aut diligentiam aliorum fa-
cilit, cum officio fungitur. Non mea suspicio, non tua
negligentia, sed munera ratio inspectionem exigit.
Ego omnibus in Academiis ad hoc exemplum, vt le-
tores, ita lectorum quoque censores, ac iudices con-
stituti optarem. Eamque prouinciam spectate erudi-
tionis, & integritatis viris committi, etiam magistra-
tibus, ac nobilibus. Si enim viis, pontibus, aquæ du-
cibus, cum auctoritate, ac dignitate præficiuntur demic ut
magistratus, cur non eruditæ iuuentuti. Professori-

Quartum est, quia conscientia bona teste gaudet. bus, ita visi-
Vel enim discipuli sunt assidui, industrii, modesti, at-
tutoribus que ad eruditionem proficiunt, vel certe negligentia, habet opus.
atque improbat, laborem præceptoris reddunt in-
fructuosum; Non modo conscientiam in vitroque habet, qui
succesu quietam præceptor retinet; quia suorum con-
frequenter filiorum, laborumq; euentum aliena nequitia vanu-
eficit, ipse nusquam officio defuit, & qui beneficia
reci-

reciperent, defuerunt; non qui darer, maneret, apud eosdem & culpa, & damnum: verum etiam cum in oculis Praefectorum & Rectoris sui vixerit, eorum testimonio subleuatur. Sane hanc rationem explorandi, visitandi, inspiciendi, inonendi filiorum infrastructores principi suo fuius Antonius de Gueuara, l.2. cap. 43. apud quē Seleucus, de sua inspectione, qua quotidie in filii moderatores inquirerat ita loquitur. Exploratum, inquit, amici habeo, Neminem hodie in terris reperiri amicum, qui dignitatem, & exsuffationem suam, amici causa, in aleam mittat. Quod si ne agrestes quidem faciunt; quanto minus id sapientibus faciendum? Quid enim est, cuius gratia magis in hac vita laborent homines, quam ut preclarū de se famam, & habeant, & relinquant? Vos cum & sapientes, & filii mei magistri, & praet. & domus mea consiliarii sit; non est equum, ut ab illo offendawi. Optimus consiliarius est, qui verū dicit princi- pi. Quod Parthenio mandauit, neg. suspectam reddit fidem vestram, neque periculum creat autoritati vestre: ac si rem ipsam aqua lance pensaris, & ea nobis bona est, & mihi minime dannosa. In promptu causa est. Aut enim boni est, aut mali. Si boni, letari vos decet, quotidie ad me deferri vestra obsequia. Bonis viris Nam in auribus Principum, subinde renovata officiorum memoria, fieri non potest, quin sit aliquo die fructuosa. Sin mali facta in eos inquisito. effis, & educatione filii mei non admodum solliciti (& assidui;) admoneri me equum est, ne si pater decipitur, exitio a filio sit educationis negligenta: Imo etiam ne mihi, meo querendo laborem, clademque afferat vestrum consilium, Non enim decet Principem bonum, palam flagitosos, in consiliariorum habere numero.

Si improbus, quod dii auertant! euadat Antiochus filius meus; ad meredundat detrimentum; quoniam & regnum meū pessum ibit, & exsuffatio mea minuetur, & ipse hereditate sua non fruetur: que si omnia sic evenerint; vestraparum omnino referer, qui culpa vos cavere dicetis, quoniam doctrinam Princeps vi adolescentis vestram admittere noluerit. (Itaq.) haud malum deat, ut boni videatur consilium, ut vos ego obseruem, quemadmodum ni professo- res illum obseruat. Meum enim est curare, ut boni sit, ve- res, hi vestrum emiti, ne mali sint vestri discipuli.

Olim patentius hoc Plutarctus commisit, quod in domesticis magistris, & pedagogis omnino seruandum est. Iam corripiendi genitores sunt, qui pedagogis & praecitoribus concidentes liberos, ipsi omnino spectatores non sunt, vel auditores horum institutionis. Quare maxime aberrant ab officio. Debet enim specimen capere ipsi paucis interpositis diebus liberorum suorum, neque omnem item, in dispensatione posse numerari magistri. Etenim magis cura habebunt illi pueros quando semper expectant redaderationes. Atque est hic sagittaria, scire ab equisone quodam dictum; nihil perinde saginare equum atque regio colum.

Etiam optimus quisque, incitamento eget. In mores igitur hoc vbi cunque induendum, ut maiore impēdō doctorem direcōtores, censoreisque, quam ipsi doctores querantur. Ea est hominum imbecillitas, ut prompte in desidiam inclinent. Optimis gladiorum, etiam interdum cōtem postulant, ipse enim v̄sus ostendit, & qui sape diligens est, interdum sibi aliiquid permittit, & remittit. Quot stipendia hincide in Academiis olim docentium, nunc vero eorum qui nec docere volunt, nec possunt, manere videmus? Quā multa beneficia olim Lecturis Theologicis, iuridicisque attributa, nunc sine labore docendi usurpantur? Vnde illa consuetudo? Quia sensim negligenter, ac deinde nihil doceri ceptum est.

Docenditae- dium sola caritas tol- lit. Quintum est, quod in praceptore requiro; Amor in discipulos paternus. Loco parentum, sunt discipulis magistri. Magnum parentibus erga filios amorem infuit natura, quia magna educandi molestia opus est patientiaque, quā sine magna caritate, non potest esse confitans. Maior est in erudiendis difficultas, ma- iore itaque caritate, & diuiniora opus est secundario, & externo parenti: ut discipulis, non sibi consulat.

Nunquam id sat sincera fide perficiet, quem famas, quem solum mineral allicit, mercenarius est, quem sua commoda ad laborem instigant. Si quis aliena commendatione, aut gratia tantæ rei adhibetur, non suo merito, non nisi cum integrum erit, officio fungetur. Multorum asperitas, ferocia, superbia, ingratitudine toleranda sunt; ut quemadmodum medicorum curaphreneticos, conuiantes, mortemque minantes non deserit, ita caritas quoque Magistri in iuriis non minuatur. Lex illa caritatis non modo industrios, & laboriosos, sed ingeniosos etiam, dexterous, efficaci doctores.

Sextum est, vt sint comes, affabilesque, vitia non dissimilant, fortes, ne pro salute subditorum timeant offendere, moribus ciuilibus prædicti, animo trāculum est quillo, qua nihil opus est pluribus prosequi, cum libero tertio id abunde præstitum sit. Si enim omnibus ciuibus, virtutes illæ merito commendantur, quanto magis ciuium doctoribus, qui publica quadam specula sunt, ad quorum intuitum conformare mores ciuitas assolet: quorum mores mali, vitiaque vulgantur, ut publico in Rem publicam vniuerlam.

CAP V T VII.

Magnō delectu, ad artium liberalium, & scientiarum studia, admittendos esse discipulos.

§.1. MAGNO Reipublicæ incommodo fieri possunt. Sim videmus, ut sine delectu, sine iudicio, ad ingenias artes admittantur, quos inuita Minerua studiis incumbere, & auersis inulis sacrificare, evenitus ipse docet. Quales igitur artium ingenuarum alumnos esse conueniet? Duo in illis requiro; Primum est naturæ donum ingenium, indoles. Alterum vero quod ipsi præstare possunt; nempe virtutis studium, diligentiam, erga praecoptores reuerentiam.

§.2. De ingeniosis igitur dicendum est. Aristoteles εν τοῖς φυσικογραφίαις. Ingeniosum sic describit. εὐθύνη σπουδαία στάξει ὑγείατεσ, καὶ ἀπαλοτέσ, ἐν ἐνεκπλήσ, ἔτε πιμελάστησ τοῦδε. Τὰ μὲν οὖτε τὰ ὀμοπλάτας, καὶ τεζχαῖρον ὑπότεσ, καὶ τὰ στέλε τὸ σεύστον. καὶ σύνδετα τὰ στέλε τὰ ὀμοπλάτας, καὶ κατόπινέμενα. ενυπα τὰ στέλε τὰ πλένεται; καὶ τὸ νάνον σπερκότεσ, τὸ στόμα λευκίσεται, καὶ καθαίρεται. Τὸ διεργάτην λεπτόν. Τεχνατῶν μὴ λιαν σκληρόν, μηδὲ λιαν μικρόν, ψεύσται, γράψιν. Idem auctor μηνος eos ait esse, οι ταῦτα εἰστορεῖσι, καὶ γλαύκες, καὶ σαρκωδέστεραι.

Ingeniosi signa, caro humeritor, molliorū, non optima habitudinis, & quasi more pugilum stipata, neque valde adiposa, quæ sunt circa musculos scapularum, & collum, graciliora. Atque etiam quæ sunt circa faciem. Bene colligata quæ sunt circa scapulas, & quæ deorsum sunt, remissa: quæ circa costas solutoria. Dorsum non carnosum, corpus albo rubroque nistum, & purum, pelvis tenuis, pilus nec nummum rigidus, nec valde niger. Oculus, seu aspectus, xæstus, & humidus, xæstos oculi sunt fului, caruli, gratus, lati; Theocritus vocat, οὐπατα χαεσπώτερον πολλὸν ἀδαρεῖ. Oculos habere ait cœsiores quam ipsa habeat Minerua. Memoria vero eos meliore afferit, qui superiora habent minora, teretia, & non carnosa. At cap. 2. Caro, inquit, dura, & optima habitudinis, insensibile, seu stupidum significat. Mollis ingeniosum, sed aēbōv instabilem, nisi in fortis corpore, & extrema magna habente.

Deinde insensati, ἀναστήση signa cap. 3. Quæ sunt circa colum & crura, carnes complexa, & colligata: corde rotunda: musculi scapularum, sursum expansi, frons magna, circularis, carnosæ: oculus croceus: crura circa talum grossa, carnosæ, rotunda: mandibula magna carnosæ, lumbi carnosæ, crura longa, collum grossum, facies carnosæ, sub longa satis motus autem,

autem, & figuram, & morem, qui appetit in facie, secundum similitudines accipit.

Ec cap 6. Qui crassalabia habent, & superius prominent sati sunt. Et oī τὸ μετωπον μικρὸν ἔχοντες ἀμαδεῖς. Qui parua fronte sunt indociles sunt.

Et: qui supercilia habent ad tempora tendentia, sati sunt.

Signa incertorum non omnia conueniant.

§. 2. Animi affectiones, talibus corporum linea-
mentis indicantur, sepe tamen ratio fallit, si experien-
tiā spēctes, nec signa illa vilius momēti sunt, nisi
in vnum omnia conueniant.

Itaque est anceps illa, & frequenter iniuria, ingeniorum estimatio. Multorum καλῶν sunt κακῶν
ἀλλὰ οὐκέπαλον ἐν ἔχειν. Puchella capita, sed absq[ue] cerebello. Membrorum concinnitatem, coloris suavitatem, molitudinem carnis, musculorum forositatem non temper ingenia sequuntur. In Elopis, & Galbae corpo-
re pessime habitat excellens ingenii. Faretur quidem Salomon Sap. 8, 19. Πάτερ οὐ ποὺς εὔρων, θύλης τοῦ
ἔλαχος αἰσθῆν. μάλλον δὲ αἰσθῆσον οὐ δύον εἰς σφραγίαντον. Puer autem eram ingeniosus & fortitudo sum animam bonam, & cum esset magis bonus, vni ad corpus iniquinatum. lungit corporis habitudinem, cum anima bonitate, quia fere iuncta sunt. Sed caput tamen sapientie, in diuina bonitate repositum esse agnoscit. Ideoque cap. 9, 4. sic orat: Da mihi sedum tuarum abſtricere sapientiam, & noli me reprobare a pueris tuis. His igitur utetur lignis quidem, qui de ingenio adolescentium iudicatur, sed ita ut non in illis nihil, neque omnia posita arbitretur. Alia ergo ligna adhibebit; Memoriam explorabit, modum agenti, & industriam considerabit, an cito dicta percipiat, an ratio cinetur, aduertat. Multa in viu domestico, etiam in lusu, & recreatione notantur. Si ad inopinata, & acuta dicta arridet, si res arte factas, nouisque admiratur, & querit, si facile ea, que videt, imitatur. Non sufficere quamcumq[ue], physiognomies cognitionem, & idoneas inspectionē optimus ingeniorum estimator docet Senec. Ep. 66.

Sub qualitate late rebonū ingenii potest.

Clarum condiscipulum meum vidi, post multos annos, non puto exspectas, vt adiiciam senem: sed mehercules viridem animo, ac vigorem, & cum corpuculo suo colluctantem. Inique enim se natura gesit, & talem animum male collocauit: aut fortasse voluit hoc ipsum nobis ostendere, posse ingenium fortissimum, ac beatissimum sub qualibet cete lateret. Vt cui tamen omnia impedita: & ad cetera contemnda, à contemptu sui venit. Errare mihi visus est qui dixit;

Gratior est pulchro veni, ns e corpore virtus.
nullo enim honestamento egit ipsa & magnum sui decus est, & corpus suum consecrat. Certe Claranum nostrum, capi intueri: formosus mihi videtur, & tam reditus corpore, quam est animo. Potest ex casa vir magnus exire: potest & ex deformi, humilique corpuculo formosus animus, ac magnus. Quodam itaque videtur mihi in hoc natura tales generare, vt approbet virtutem omni loco nasci. Si posset per se nudos edere animos, fecisset, nunc, quod amplius est, facit: quo fidem enim edit, corporibus impeditos, sed nihilominus perrumpentes obstantia. Claranus mihi videtur in exemplar editus: vt scire possemus, non deformari corporis sedari animum, sed pulchritudine animi corpus ornari.

Vulnus saepissimum fallit.

Et Senecē consentit Rhodiginus, lib. 3. lectionum antiquarum cap. 12. Quia autem de affectionibus humorum quatuor adnotauimus, scire oportet, non videri ea omnino perpetua, est enim vbi sub virginea, & miti facie, barbara, atrox, & ferina prorsus lateat inumanitas. Sub asternibili vero, & cruenta nivante vulnu, latet quandoq[ue] amabilis, & ex oscula-
da clementia. Quibus vero venesta frons & ridibunda, ren-
densque, effuant sepe morboribus, ac fibris putent. Iam quodā inuenias ita lugubres aspectu, & misero vultu, & fronte obdu-
cta, inflax victi Marfy, vt Saturni mancipia plane videantur. At cum attentari, bone Deus, quam sereno sunt animo, quam
facetoso, quanta comitatis rīsu omnia resoluunt.

§. 3. Vix igitur quisquam sine experientia repellendus est à literis, sed quos constar idoneos non es-

se, mature relegandos célo. Sunt enim ingenia quædam adeo bruta, & inculta, & medium aliquid inter communem hominum naturam, & stultitiam habētia, qualia Thracum, qui non nisi quatuor, aut quinque numerate poterant. Quis enim Margitem, quis pectora Abderitanæ plebis, quæ corpora sine mentibus, eriam si *τερουσιαναπήχεα* sint, literas docere sustinet? Laudat Apollonium Alabandensem Cicero de orat. quod quamvis mercede doceret, non tamen patetetur eos, quos oratores non putabat posse euadere, operam apud se perdere; dimittebatque, & ad alias artes, ad quas idoneos esse existimabat, hortabatur. Eam rationem nostra quoque societas sequitur, eo sincerius, quod cum gratis doceat, precio ad retinendos literis inidoneos non inducitur. Præfecti studiorum inferiorum, hæc nona regula est: Nullum, quo ad eius fieri potest, in discipulorum numerum referat, qui non adducatur a parentibus, aliisque, quibus cura sit; aut quem ipse non noverit; aut de quo facile non posset, ab aliis sibi iam notis edoceri. Neminem vero, eo quod ignobilis sit, aut pauper, excludat.

Et 25. Si quis nullus ratione ad gradum faciendum videatur idoneus, nullus depreciationi sit locus. Si quis ergo quidem aptus, sed tamen propter atatem, tempus in eadem classe positum, aut aliam rationem promouendus videatur; id ea conditione, nisi quid obfiterit, fiat, vt, si minus suam Magistro probaret industriam, ad inferiorem scholam remittatur, nec in Catalogo eius ratio habeatur. Si qui denique ita sint rudes, vt ne eos promouere deceat, nec vilius in propria classe fructus speretur, agatur cum Rectore, vt eorum parentibus, aut curatoribus per humaniter admonitis, locum non occupent.

Causa cur sic faciendum iudicem, est, quia frustra labor impeditur. Si contuderis stultum in pila, quæ spartanas, feriente desuper pilo, non auferetur ab eo stultitia eius, de moribus non ignoro à Salomone dictum. Prou. 27.

22. nec male tamen, de ingeniorum durius accipitur.

* Av. ἀπολεῖ τὰς ὄμοις ἔδος πτώσιοις ὄμοις πένει. Si aquam pīnendo, humeros perdidis, aqua tamē manet. Qui lauat ēthiopem, qui silicem nigruin abluit, aliud non agit, quam vt atror sit confpectior,

*Quædam ingenia cul-
tum non accipiunt.*

Indocile ingenium spargas velle docere,

In felix operam perdes; vt si quis a scilicet

In campum doeat parentem currere freno:

Qui cum quadrupedum in more videatur equorum

Tolleris posse caput gressus glomerare superbos;

Hunc tamen aut frenis, aut si calcariis vrges,

Auriculas demittere inique mentis asellus

In terram, & pedibus positicis calcitat. ergo

Define, nam nunquam ars naturam vincet, equusque

Nunquam ex degener fiet generosus asello,

Et nunquam ex solido, cordatus fiet in arte.

Ita poëta magis prudens, quam elegans, nec contra dura ingenia, elegancia opus est.

§. 4. Labor igitur ingens sine vlo fructu. Imo vero cum ingenti cruciati illius, qui tam misere tortuerit. Cum Quintilianus proconsul noxiū e-

qualeo tenderet, & de pœna cōfessi deliberaret; Pölemon adolescentum stolidus, tum lascivius; Iube, in-

quit, cum antiquos scriptores ediscere. Hoc maximum tormentum, stupor ab eruditione abalienatus, esse arbitrabatur. Hinc etiam consequitur, vt cum sapientiam non capiant, ocio, & vitiis se se dedant; neque

fere deteriores sunt, quam quos Academia diu frustra excolueret; Plerumque enim studiosorum liber-

tatem, & priuilegia vertunt in viuendi licentiam, plus etiam obsunt studiorum, artiumque existimationi, quam ingeniosi, & industrii prodesse possint.

Scientia enim, quas percipere non potuerunt, exof-
ficiantur; Easque contempssisse, quam assēqui non

potuisse videri malunt. Itaque & doctos, & doctri-
rum multi-

Studioso-

rum multi-

tudine la-

borat Euro-

pa.

*decorans
artes.*

tero, ipse amator, & alumnus studiorum, nimis multos videri esse studiosos. Principemque, & Rem publicam operam date oportere, ne cam ob causam publicum bonum ledatur. Verum ne hoc aperis forte auribus accipiatur, audiant de re literaria consilia, nostris facili literatissimum. Cum enim libr. 2. Pol. cap. 17. dixisset: *Doctrinam nonnihil promouendam esse à principe, in notis hac addidit.* Ture moneo, nam, verum, *gymnachus aut scimus bonas artes honore nutriti, atque hoc specimen ejus florentia reipublica, ut disciplinarum professoribus, premia opulentia pendantur.* Sed tamen voculan, nonnihil de industria addidi: quia ut tollere eas noxiun; uta calide nimis promouere.

Iustinianus τας τοπωσεις ἀρέτας εν ένδει τῷ πόλεων Διδούται στήθος τούς εν αὐταῖς διδασκαλούσι, τῷ λογικοὶ τεχνοῦσι σπίτησιν, ὑπόδηκας τῇ ἐπάρχῳ ἐξηκόλε. Καὶ θρόνος τῷ εν ταῖς πόλεσι διδασκαλεῖσθαι σχολαστῶν ἀγενία τῷ εν αὐταῖς κατεκεντος: antiquitus constitutas in quoque oppido annonas, professoribus bonarum artium dandas, de consilio Prefecti sui suffulit; atque ita frigenibus pasim per opida Scholis, ruficitas & barbaria occupauit inhabitants. Mala hac securis, quam Thrax Imperator iniecit: sed illi quoque occulte noxiis, qui effuse nimis promouerunt. Nam otium, & molitatem, nullare facilius, aut honestius in animos irrepere, quam via hanc literarum, omnino fatidum est. Atqui robur, & virtus non sunt, vbi illa. Ut catuli ad venandum inepit, qui saltare & eum modi delicias docti: sic ad virilia exercitia parum apti, cives nimis exulti. Franciscum regem Primum, & Leonem Decimum, qui aude litteras excitarunt, in celum collimus. Si propositum spectamus, merito, si finem & successum, ambigo, quia reuera alter Galliam suā, alter Italianam, cultiorem amenioremque reddidit, sed una & molliorem. Quid bona spei reliquum, ubi etiam femina pasim in libris & litteris atque eo ventum. Mibi Spartanū illi probi, qui γερμανικὰ μὲν ἔπει τὸ ζεῖας εἶμαι θαρον. καὶ ἀλλα ταῦτα, τὸ τοποθετητικὸν καλῶς εἰπειτο, καὶ καρπούσιν πονητα, & γυναικαρχούσιν. Litteras ad ysum saltem discēbant, reliqua omnis disciplina erat ut pulchre preparerent, ut labores perferrent, ut in pugna vincerent. Et à Principe meo in suis ciubus id seruari, Juadeam valde. Non nimis, non omnes, studii se applicent, sed nobilitas tamen maxime: quia patres valere decet consilio, populo superuacanea est calliditas.

§. 5. Ego quamquam nonnihil à Liphio dissideam, censeamque doctrinam omni modo promouendā, hoc tamen probo, quod delectum studiorum insed studioſo rurum est habendum delectus.

Qui imbone via missione studiorum ex auctorati sunt, vix rebus bonis idonei. Studia valde promouenda sunt, sed studioſo rurum est habendum delectus.

Optimum, Quantum igitur ingenium requiri in discipulo? Optimum, ac plane diuinum lūpicio, quale optandum, fuit in Origene, in Augustino, in Aristotele. Maius in bonum fere, quem cœcum ab ortu scientiarum, fecoptimo me- creciora tentasse excelso animo, & felicissime conse-

cum tradit Hieronymus. Quodque magis mirere, *lius est, me Geometrica theorematā, angulos, & punctā, & se- diocre prudētias tenuit. Hoc vbi deest, magnum, & bonū, tertio mediocre desidero, si bonum Deus, & natura negavit. Epicurus tria ingeniorum genera nobis describit: Seneca Ep. 52. Quodam ait Epicurus ad veritatem sine vilius adiutorio contendere, ex his se fessi sibi ipsum viam, hos maxime laudat, quibus ex se impetus fuit, qui se ipsos protulerunt, quodam indigere ope aliena, non iutros, finem praefserit, sed bene secuturos. ex his Merthororum ait esse. Egregium hoc quoque, sed secunda fortis ingenium. Nos ex illa primis nota non sumus: bene nobis cum agitur, si in hanc secundam recipi mur. Nec hunc quidem contemperis hominem, qui alieno beneficio esse salutis potest: & hoc multum est, velle seruari. Prater haec adhuc inuenies aliud genus hominum, ne ipsum quidem fastidendum, eorum qui cogi ad rectum compedit, possunt: qui bus non duce tantum opus sit, sed adiutore, & viam dicam, coactore. Hic tertius color est. Si queris huic exemplar, Herma chum ait Epicurus tam fuisse. Itaq; alteri magis gratularur, alterum magis suspicit. Quamus n. ad eundem suam vter q; pert uenit: tamen maior est tuis, idem efficiere in difficultiore materia. Puta n. duo adiutoria existata esse, ambo paria, & que excessa, aque magnifica: alterum dura area accepit, illi protinus opus crevit: alterius fundam, nra lassarunt, in mollem ac fluuam demissa humum: multumq; laboris exhaustum est, dum peruenit ad solidū. Apparet in altero, quicquid factum est: alterius Laborio magna pars & difficilior later. Quedam ingenia facilitas & ex sumpta: quadam manu (quod autem facienda sunt, & in funda mentis suis occupanda. Itaq; ego illi feliciorē dixerim, qui nihil felice est. negotiū feci habuit: hunc quidem de se melius iheruisse, qui magnitudinem naturae sua vicit, & sapientiam se non perdaxit, sed extrahit. Hoc durum, & laboriosum ingenium nobis datum, scias licet, imus per obstacula. Itaq; pugnemus, aliquorum inuocemus auxilium.*

*Cetera recte, id vero infantis in Epicuro iacentia fuit, quod & Cicero l. i. de natura Deorum Epicurus refert, Gloriabatur se magistrum habuisse nullum. *admodum* Sed de ingenii agendum.*

§. 7. Maxima ingenia, & excellentissima miror, & timeo, mediocria probo. Moderata indoles, animus Mediocrius qui cum labore peruenit eo, quo tendit, studiis, & ingeniorum Reipublicæ utilissimus est, quia studiis recte vti sibi probanda.

*Maxima ingenia non minus timenda, q; miranda sunt. Nam itacundi plerunque sunt, qui acutus ingenio pollent. Plato l. de scientia: *Arduum esse patat, & difficile inuenire hominem ingeniosum, qui non itacundus sit, & immode stus: de natura propensione, non vita loquor. Agiles itacundi sunt, docilesque, tenui, & illustri spiritu vivacitate mouentur, sed ut materia qua aëro pingui plena facile accendit, totaq; in hammam soluitur, ita horum quoq; animus talis est, hammam asphalti instar capit.**

Deinde non sunt ingenia illa sine aliqua mixtura stultitiae. Seneca ait, Aristoteles nullum magnum ingenium sine mixtura dementia fuisse. lib. de Tranq. animi Causam reddit: Non potest grande aliquid & supra ceteros Non motu, loqui, nisi mota mens. Cum vulgaria & solita contempnit, insinuante sacro surrexit excelsior, tunc denum aliquad accedit ad altap. grandius ore mortali. Non potest sublimne quicquam, & in uent. arduo positum contingere, quandiu, apud se est. Deficiat aportare a solito, & efferratur, & mordeat frenos, & rectorem rapiat suum: equo ferat, quo per se t. maius ascende.

§. 8. At quomodo ingeniosus potest esse stultus? Potest sane, non omnino quidem mente alienatus, sed tamen in rebus grauiissimis aberrans. Cum enim alius sit celeri memorie rem condere, primo intuitu apprehendere: Aliud indicare de rebus agendis, non omnia in eodem inueniens. Disputa- Ingenio uit rem Aristoteles Prob. sect. 30. Primo quidem melan cholicus esse tradit, qui vel ingenio claruerit, vel in studiis Phi- liopie,

Iosiphis, vel in Republica administranda, vel in carmine panningo, vel in artibus exercendis. Adeo ut vitiis atque his infestarentur, ceteri inter heros de Hercule fertur: hic enim ea ipsa fuisset natura purior, & morbum comitiale sacrum ab illo, & Herculeum Prisci nominauere. Puerorum quoque motus idem hoc explicat, & eruptio ulcerum, que mortem interdum antecedit. Id etsi plerisque atra bile consitit. Et Lysandro Lacedemonio proxime ante obitum genus id ulcerum emersit. Adde Aiacem, & Bellerophontem, quorum alter permutu ad insaniam prorupit, alter loca persequebatur deserta. Vnde illud Homeris:

Αὐτὸς ἐπεὶ γένεται τοῖς οὔτοις ἀπόλυθετο πάσι τοῖς αἰσθαντο,
Ὕπο δὲ κατηδίον τὸ Λάθον οὔτοις ἀλάτο,
Οὐ δημητρίων πάσιν διθέσθων ἀλεύειν.

Quin etiam plerisque alios ex herorum ordine morbo eodem laborasse comptum est. Annis vero posterioribus Empedoclem, Socratem, Platonem, & alios complures viros insignes hoc fuisse habitu nouimus, atque etiam partem ordinis poetarum ampliorem. Nam & multos id genus hominum morbi, ob eiusmodi habitum corporis exercent, & aliqui suapte naturae in eos ipsis affectus perspicue vergunt: omnes tamen sere, ut dictum iam est, natura huiusmodi existere.

Nimum ingeniosi furentur. Ergo causam referit in bilem, θεοῖς δὲ λιαν πολλὰ, καὶ δεργά, μανικοῖς ἐνθυμίαις, καὶ εργατικοῖς πολλά τε δουλεῖαις, καὶ ταῖς ἐμβλημαῖς. Quibus valde multa, calidag, bilis mest, maniaci, & ingeniosi, & amatores, & ad iram, cupiditatisq; propensi sunt. Nec aliter Plato Magister Aristoteles, cum eos ait pollere ingenio, qui furore corripi, & concitari solent. Democritus quoq; censuit, ingeniosissimos quoq; furore corripi solitos, quod si accutius causam cognoscere tibi animus est, Caelium consulit lib. 17. var. lect. cap. 5.

His etiam hoc addendum maxima ingenia crebro desultoria esse, volatrica, semper in motu, celeriter faſidiri praefentia, qua leuitas, & inconstantia non in disciplinis modo proferuntur, sed Rempublicam interdum conturbant. Itaque qui ingeniosi sunt, ingenti cura ad virtutem, instituantur. Quod si ad Rempublicam veniant, recte conuenient in eos illud: Quod de suo Themistocle dicebat prudens preceptor. Tu fili, nihil mediocre eris, sed vel magnum patet laumen, vel magna pestis. Itaque ingenium æquabile, constans, bonum, quod labor prouehat, excusatque quam nimis celere, versatile, acutum, promptum malo. Magnitudo ingenii, si abest virtus, magnos errores gignit.

Precox sapientia liberorum fallo gaudio parentes tollit. §. 9. Deniq; maxima ingenia solent etiam esse præcoccia, atque talia sunt, brevia sunt, & euanida. Hermogenes annorum octodecim, Rhetoricon conficiunt, quæ ab omnibus cum admiratione legebatur, magni q; in honore fuit, prodigo prematuræ eruditio, & eloquentia, sed anno attatis vicefimo quarto, mente lapidus deridiculò fuit. Iocis etiam exagitatus, aliud dicebant, recte Homerum verba, λόγος τε τετράντα vocatæ, quod ea velut alas Hermogenes abiecerit. Alii δέ εργονόντες εν παισι γέρον, εν γέρον παισι. Hermogenes cum inter pueros puerageret, senex, cum inter senes senex, puer erat. Seneca egregie decribit præcocciosos illos fructus, de conf. ad Marcian. cap. 23. Quid tu, Marcia, cum videres senilem in iuvene prudentiam, victorem omnium voluntatum animum, emendatum, carentem virtutem, diutinas sine auaritia, honores sine ambitione, voluptates sine luxuria appetentem, diu tibi putabas illum soſpitem posse contingere? Quicquid ad summum peruenit, ad exitum properat. Eripit se, auferit, ex oculis perfecta virtus: nec ultimum tempus expectant, que in primo maturerunt. Ignis quo clarior fulsit, citius extinguitur: viuacior est, qui cum lenta, difficultate, materia commixtus, famog, demersus, ex sordido lucet: eadem enim detinet cauſa, que maligne alit: sic ingenia quo illustriora, breuiora sunt. Nam vbi incremento locus non est, vicinus occafus est. Fabianus ait, quod nostri quoque parentes videbant, puerum Roma fuisse, statuta ingenio viri: sed hic

cito decepit, & moriturum breui nemo non prudens dixit: non poterat enim ad ilam etatem peruenire, quam præcepit. Ita est indicium imminentis exitiū maturitas, & appetit finis, vbi incrementa consumpta sunt.

Quod de corpore fieri cernimus, id de ingenio quoque, quod à corporis constitutione, & temperatu dependet, dicendum esse, multorum detrimenta docuerunt.

C A P V T VIII.

Certa morum Regulae Studiosis prescribende.

§. 1. **A**CADEMIAE per Europam optimis legibus, institutisque fundatae, ac munite sunt, omnibus etiam Gymnasiis particularibus tanquam cuidam Reipublicæ parti sua statuta, & regulæ leguntur. Mihi sane videtur Christiani, ac studiori adolescentis officium complexa Societas iis legibus quas auditoribus suis prescripsit. Sunt autem hoc ordine descriptæ.

REGULA PRIMA.

Qui discendi causa Societatis Iesu Gymnasium frequentant, intelligent, Deo iuvante, non minus curatum iri pro viribus, ut pietate ceterisque virtutibus, quam ut ingenio artibus imbuantur.

Duplex adeundum Gymnasi finis, primus & optimus: Virtus pietasque, secundarius, eruditio. Merito sane; Litera sine virtute callidū magis faciunt, quam bonum. Onerant, non iuvant Rem publicam. Turpe Seneca iudicabat esse: Venire cum tabellis ad philosophum, vt verba, non res excipiunt. Idem esse debet docenti, & discenti finis, idem propositum; Prodebet vult doctor, proficere discipulus, infundere hic virtutem, ille recipere. Sic vero habent regula communis præceptorum studiorum inferiorum. 1. Adolescentes, qui in Societatis disciplinam traditi sunt, sic Magister instruit, ut via cum litteris mores, etiam Christianis dignos in primis hauriant.

Rationes quibus id consequantur prescribunt regulæ sequentes:

1. Feratur autem eius peculiaris intentio, tam in lectionibus, cum se occasio obtulerit, quam extra eas, ad teneras adolescentium mentes obsequio, & avori Dei, ac virtutum, quibus ei placere oportet, preparandas: sed præcipue ea, que sequuntur, obseruet.

2. Orationem breuem ante schole initium dicat aliquis, ad id institutam: quam Preceptor, & Discipuli omnes aperto capite, & flexis genibus attente audient: ante lectionis vero initium, ipse præceptor signo crucis se muniat aperto capite, & incipiat.

3. Missa & concioni curvet ut intersint omnes, missa quidem quotidie, concioni vero diebus festis: ad quam præterea bis saltem singulis hebdomadis eos in quadragesima mittat, aut etiam pro regionis consuetudine ducat.

4. Doctrina Christiana in clasibus presertim Grammatica, vel etiam in aliis si opus sit, feria sexta, aut sabbatho ediscatur, ac memoriter recitat, nisi forte aliubi, & a nouis discipulis etiam saepius recitanda videretur.

5. Piam cohortationem, vel doctrina explicationem feria item sexta, aut sabbatho habeat per semiboram: horretur autem potissimum ad orandum Deum quotidie, præcipue vero ad coronam B. Virginis, aut officium quotidie citandum, ad excutiendam conscientiam vesperi, ad sacramenta penitentia, & Eucharistia frequenter, ac rite obuenias; ad vitandas noxias consuetudines, ad virtutum detestationem, ad virtutes denique colendas Christiano homine dignas.

6. Priuatis etiam colloquis eadem ad pietatem pertinencia inculcabit, ita tamen, ut nullum ad religionem nostram videat-

Θεον τελε,
γένεται
περιξει
δεοντο
cole, & o
mnia facies
Deo fauete.

Sapientia
fundamen
tum pietas.

Inuenimus
in cruce
gloriam,
nobis qui
saluamur
Dei virtus
est.

In loco ob
latio mun
da offertur.

Pietas o
mnibus,
certi ordi
nis cerimo
nia nulli
suadenda
sunt.

videatur allicere: sed si quid huiusmodi cognoverit, ad confessarium reciat.

7. Litaniae Beatisme Virginis Sabbatho sub vesperum in sua classe recitari inbeat, vel, si moris sit, in templum ad easdem cum ceteris audiendis ducat: pietatem vero in eandem Virginem, & Angelam etiam custoden discipulis diligenter suadeat.

8. Lectionem spiritualem prefertim de sanctorum virtutis reverenter comedet: contra vero non soli ipse ab impuris scriptoribus, & omnino in quibus sit aliquid, quod bonis moribus nocere queat, iuuentuti prelegendis abstineat, sed ab ipsis etiam extra scholam legendis discipulos, quam maxime potest, deterreat.

9. Confessiones singulis mensibus ut à nemine omittantur efficiat: iubebit autem eos tradere suum in schedula descripsum nomen, cognomen, & classem Confessarius; ut schedulas postea recognoscens, quinam defuerint, intelligat.

10. Oret Deum sepe pro suis discipulis, eosque religiose vita sua exemplis edificet.

Nec mirari quempiam oportet, tanta nobis cura esse pietatem, & virtutem, cum id omnibus proposatum esse debeat, ut vivere potius, quam disputatione norint. Turpe est quosdā multos annos in sacrario virtutum confessisse, & ne colore quidem duxisse. Re-

Auditores
habent Gy-
mnasia
multos, at
paucos di-
scipulos.

Quod semi-
nantis simi-
litudine
Christus
expressit, id
suis verbis
Seneca.

Prehendit id olim Seneca Ep. 108. *Quid ni nouerim? pertinacissimos quidem, & asiduos: quos ego no discipulos philosophoribus, sed iniquilinos voco. Quidam veniunt ut audiunt, non ut discant: sicut in theatrum voluptatis causa ad delectandas aures, oratione, vel voce, vel fabulis ducimur. Magna hanc auditorum partem videbis, cui philosophi schola, diuersorum orti sit. Non id agunt, ut aliqua illuc virtus deponant, ut aliquam legem vite accipiunt, ad quam mores suos exigant, sed ut oblectamento aurum perfruantur. Aliqui tamen cum pugillaribus veniunt, non ut res excipiunt, sed verba: qua tam sine profectu alieno discant, quam sine suo audiunt. Quidam ad magnificas voces excitantur, & transirent in affectum dicentium, alacres vultu & animo: nec aliter concitantur, quam solent Phrygii ibicinis sono semiuiri, & ex imperio sarentes. Rapit illos, instigatq; rerum pulchritudo, non verborum inanum suum. Si quid acriter contra mortem dictum est, si quid contra fortunam contumaciter, suauit protinus, que audias sacre. Affectuntur illi: & sint quales iubentur, si illa animo forma permaneat, si non imperium insignem protinus populus honesti diffusa recipiat. Paucullam, quam conceperant, mentem domum perferre potuerunt. Facile est auditorem concitare ad cupiditatem recti. Omnibus enim natura fundamenta dedit, semenque virtutis: omnes ad omnia ista natu sumus: cum irritator accedit, tunc illa animi bona velut sopita excitantur.*

Sicutur gentilibus philosophis cura fuit, ut virtutibus, aut sane virtutum colore adolescentes imbuerent, multo id magis ad Christianos professores pertinebit, hos enim religionis sanctitas, officii obligatio, parentibus debita fidelitas impellere debet, ut primam viuendi rationem esse ducant.

REGULA II.

§. 2. Eam quisque classem frequentabit, quo illi post examen à Prefecto fuerit assignata.

Iure optimo, ac merito, qui enim se præceptoris committit, ut ab eo scientiarum pulcherrimarum decora, laurumq; capiat, non potest illi præscribere quia methodo docendum sit. Ignarus via ductor non debet esse illius, qui omnia indicia, omnes mercuriales acerios cognitos habet. Magnus error aliquando auctorum, sapientum parentum, Velle magistro, aliquando, & Academiis præscribere. Qui ordinem tradendarum disciplinarum magistro præscribit, quamvis indectorem se fateatur professione discendi, sapientiorem tamen docendi proficitur. Tumor ille animi disciplinis plurimum obstar. Dum quisque altiore gradum scholarum ante annos, scientiamq; confondere nititur, fundamenta non discit, ideoq; nec superiora intelligit. Hunc, inquit, præceptore non intelligo, has tricas non capio. De le quisq; vix in corrupe iudicat, maxime de ingenio, cuius amandi, pu-

blicandique immane cacoethes omnibus est insitum.

Geometricis ἀνατοσι, & commentationibus se Alexander aliquando dediderat, cumque, ut fit in rebus abstrusissimis, summe difficultates, attentionem, subtilitatemq; sumiam requirent: Regio fastu docenti imperabat, clarius ut illa diceret: cui ille vere ac rete: *Omnia illa, omnibus que difficilia esse, nec enim fortuna ingenium præstat, sed fastu sapientia obvoluta. Praceptorē igitur habeat, qui necessaria doceat, qui fundamenta ponat, quae si falsa, ruinam struit, qui altius extulit ad fiduciam doctrina. Optime proficiunt, qui primi laboris opera, tardius conspicunt. Qui affatim in diotam angusti colli, vinum infundit, præcipuum partem perdit. Modum ingenii iuvant, quæ accommodata sunt, moderato labore acuuntur, maius sub fasce cadunt. Plurimiis properatio obfuit, dum mutatione scholarum, profectum aestimant: quasi studii per non eundem in locum indoctus penetrare possit.*

REGULA III.

§. 3. Singuli saltē mensibus, omnes peccata confiteantur, ac Missa sacrificio quotidie constituta hora, concioni vero diebus festis, decenter interficiunt:

Tria illa continet: Sacra exomologeos menstruae, sacra missa quotidiana, sacra concionis per ferias dies praecipit. Ita constit. p. 4. c. 16. Diligenter curio ad patetur, ut qui litteras discendi gratia ad Vniuersitatis Societatis nitentiam, se conferunt, simul cum illis bonis, ac Christianis dignos mores & deuotio addiscant: ad quod multum iuuerit, si omnes singuli saltē nem eximissemus semel ad confessionis sacramentū accedent, si Missam rat. quotidie, concione singulis diebus festis (cum ea fieri) audiunt. Ex præceptoribus autē quisq; hoc a suis discipulis præstari curabit.

Adiungit constitutionum declaratio, si quis illa non præfiterit, atque etiam dissolutus, & aliis officiis sit, expellendum ē scholis.

Non ignorō hac ab hereticis rideri, diris deuotis, à politicos contemni, à leibus negligenter obiri: At Societas haber ea in re multos, & præclaros autores. Primo confessio à prima Ecclesia in vī fuit. Primus Clem. Ep. i. ad Iacob. Dionys. ad Demophilum, Orig. in Psal. 32. Eufl. 5. c. 27. & l. 6. c. 27. Cypr. l. de lapsis. Suetonius. Vider Deus corda, & pectora singulorum, & iudicatur est, tenuit. non tantum defactis, sed & de verbis, & de cogitationibus nostris, omnium mentes, voluntatesq; conceptas in ipsis adhuc clausi pectora latebris intuetur. Denique quanto & fide magis, & timore meliores sunt, qui quamvis nulla sacrificij aut nesciunt libelli facinore constricti: quoniam tamen de hoc vel cogitauerunt, hoc ipsum apud prædicatorum dolenter & simpliciter cōfessantes, ex homologis conscienti faciunt, animi sui pondus confitebantur, salutarem medelam parvus licet, & modicis vulneribus exquirunt, scientes scriptum esse: Deus non deridetur.

§. 4. Verum religionis controversias nunc attingeri institutum meum non est: nec vero necessarium est. Ipsi enim confessionis Catholicae irrufores hoc anno, quo opinionis sua Iubilæum imaginantur, in programmate die tricesimo Octobris affixo, confessionem præscribunt.

Ergo ad remissionem peccatorum necessaria confessio, ut vere Augustin. l. 50. hom. 49. Nemo sibi Confessio dicat, occulite ago, apud Deum ago, nouit Deus qui mihi ignoscit, nisi immutata in corde ago. Ergo sine causa dictum est: Quia soluerit in frustant terra, soluta erit in celo. Ergo sine causa sunt claves datae Eccl. verba Christi: Frustramus Euangelium Dei! Frustramus verba Christi? sicut.

§. 5. Cum autem menstrua confessionem requiri mus, idcirco facimus, ut maiore puritate Deo seruant, delicta fugiant, contra tentationes Diaboli, mundiq; Confessio insultus instruantur. Magnum frenum est peccatu, cura freni aliena præfentia, magnum etiam si nouit peccati forte est peccatum quandoque accusatore, & testem. Constat sane illo remedio plurimos a peccatis retrahi, dum timent, nullum esse ullius criminis secretum. Nec graue igitur videri debet nec malis, nec bonis. Non manus, quia nihil illis utilius, quam continuo contumacia exire,

exire, liberari morbo, Deum sentire placatum, Diabolus dominatum excutere.

Qui differt penitentiam Dei contemnit.

Non bonis, hoc est, pauca, vel levia peccantibus, (nemo enim non peccat) facile est enim a leuius, & quotidiani absoluī. D. Chrysostomus, Hieronymus, aliis suadent, ut cum quipiam peccatum commisrit, primo quoq; tempore, te sacerdotum curationi submittat, si enim te serpens virulenta lingua percuterit, nō annos, non menses, ne dies, ne horas quidem exspectas, sed veneno nondum ad vitalia diffuso remedia exquiris, vulnera autem, tartareo dente anguis antiqui, anima intima fixum penetralibus, aeternae mortis periculo deseuens negliges?

Studio accedit, quod appetit immundus.

§. 6. Alterum est, ut missa sacrificio quotidie intersint. Mallem bonis literis tempus illud impendi, obicit Politicus. Imo tempus summo bono impenditur, a quo & litera, & animus literarum capax. Quantum est, quod de viginti quatuor horis, dimidia numinis cultui consecratur? Si bonorum decimas Deo reddere iustū, cur tibi nimium videtur, temporis quadragesimas octauas dedicare illi, in quo vivimus, & sumus, qui nobis spacia temporum extendit, qui solem suum oriri facit super iustos & iniustos? Potentissimum autem orationis genus est, cum Deo praesente oblationis tempore vota funduntur. Aestimauit hoc suis numeris Sanctus Chrysostomus hom. 24. in 1. Cor. Accedamus ergo ad eum cum feruore, & ardente charitate, ne subeamus supplicium. Nam quo fuerimus maioribus affecti beneficiis, eo magis puniemur, quando visi fuerimus indigni beneficio. Hoc corpus, etiam iacens in praesepi, reveri sunt Magi: & vii impj, & barbari patria, & domo relicta, & longam viam conferunt, & cum venient, cum multo metu & timore adorant. Imitemur ergo vel barbaros, nos calorum cives. Nam illi quidem, cum & in praesepi vidissent, & in tugurio, neg, tale quicquā vidissent, quale nunc, cum magna accesserunt reverentia. Tu autem non in praesepi vides, sed in altari, non feminam eum tenetem, sed sacerdotem astantem, & spiritum cum magna copia, ea qua sunt propria superuolantem. Non solummodo hoc ipsum corpus vides sicut illi, sed nostri ius & virtutem, & dispensationem, & nihil ignoras ex iis que per ipsum effeta sunt, vt qui in omnibus mysteriis sis exacte & accurate initiatus. Nos ergo ipso excitemus, & formidemus, & longe maiorem, quam illi barbari, ostendamus reverentiam, ne sit temere & inconsiderate accesserimus, in nostrum caput ignem congeramus.

Etsi 6. de sacerdotio. Per id tempus, & Angelis sacerdoti aſſident, & caelum potefstatum viuens ordo clamores exercitat, & locus altari vicinus in illius honorem, qui immolatur, Angelorum chorus plenus est: id quod credere abunde licet, vel ex tanto illo sacrificio, quod tunc peragitur. Ego vero, & commemorantem quandam audiui, cum diceret senem quandam, virum admirabilem, ac cui reuelationum mysteria multa diuinis fuisse delecta, sibi narrasse, se tali olim visione dignū habitum a Deo fuisse; ac per illud quidem tempus drepente Angelorum multitudinem conspexisse (quoten affectus humani ferre poterat) fulgentibus vestibus induitorum, altare ipsum circumdantium: denique sic capite inclinatorum, vt si quis milites presente Rege flantes videat.

Maior est publicarum precū gratia.

Quid igitur mirum, si ad Christum, qui quotidie incruento sacrificio offertur, & sumitur, nos quotidianie discipulos ducimus: eos illi sifimus, cum illis, & pro illis oramus. Olim multi omni die Eucharistia animas reficiebant, etiam domi secreto: Nos saltem haec tenus maiores imitemur, vt publice Liturgiae preces iungamus.

§. 7. Tertium est ut sacrae concioni diebus festis interhinc. Accedit enim animos, & pectora ignis illi diuinus, oleum est caritatis sensim refrigerescens. Amb. ser. 18. in illa verba: Ignitum eloquim ruum. Accende hunc primū ignem in mentibus tuis, vt Christi tibi lumen effulget. Hoc igne vrebatur rubus, & non exurebatur. Vt enim sermo diuinus, vt corrigat conscientiam peccatoris, non exurit vt per-

dat. Hic ignis hebetare, hic ignis extinguere materialium seu flammarum confuerit incendia. Deniq; Hebrei hoc igne succensi, fornacis ardoris vaporem nec timere, nec sentire potuerunt. Merito ergo bonus seruus, diligenter ignitum Domini eloquitur, quo induatur charitas, que excludit timorem. Pulchre autem addidit, nimis; quia omnis quidem doct̄or inflammatus audientis affectum, sed supra omnes est sermo Dei, diuisiones artuum & intima penetrans medullarum. Tripliciter ergo describe tibi ignitum eloquim Dei, vel quod mundat, vel quod accedit, vel quod illuminat audientes.

Concilium Tridentinum nō studioſos modo, sed omnes omnino fideles, ad sacras conciones inuitat. Quia vero Christiana Reipublica non minus necessaria est prædicatio Euangeli, quam lectione, & hoc est præcipuum Episcoporum munus; statutū & decrevit eadem Sanctā Synodus, omnes Episcopos, Archiepiscopos, Primate, & omnes alios Ecclesiæ Pralatos teneri per se ipsos, si legitime impediti non fuerint, ad prædicandum sanctum Iesu Christi Euangeliū. Si vero contigerit Episcopos, & alios prædictos legitimo detineri impedimento: iuxta formam generalis Concilij viros idoneos assumere teneantur, ad huiusmodi prædicationis officium salubriter exequendum.

REGVL A IV.

§. 8. Explicationi Catechismi singulis hebdomadiis omnes interhinc, eiusque compendium edificant, vt à Magistris fuerit constitutum.

Ita quoq; regula quarta præceptorum præscribit. Id frequenter animo reuolunt fūo, tam præceptor, quam auditor, maiore cura erudiendis esse doctrina Christiana eos, qui iam olim characterem domini, tesseram imperatoris sui receperunt, quam sint illi, qui ex Iudeis, aut gentibus ad Ecclesiæ aspirant. Tirones enim quiriam sacramentum dixerunt, quiq; in legiones Ecclesiæ cooptati sunt, ad quotidianam pugnam instruendi, & roborandi sunt, nec enim in leges Imperatoris, sine communī castrorum periculo committunt. Qui iam fratres sunt, animū fraternum docentis requirunt. Scriptus Augustinus librum de Catechizandis rudibus, in quo & rationem catechizandi, edocet, & contra fastidium, eadem semper repetentem armat catechistas.

Quicunq; magister in sacra fide parvulos instruit, summo opere tediū uitabit, quo fit, vt nec eloquenter, hoc est accommodare ad parvolorum captum dicat, & languide serpat oratio, quæ in audientibus oscitantiam, nō alacritatem pariat. Insigne documentum est Augustin. lib. de catechizandis rudibus c. 12. Nam vero si visitata, & parvulus congruentia sepe repetere fastidimus, congruamus eis per fraternum, paternum, maternumq; amorem, & copulatis cordis etiam nobis noua videsuntur. Tantum enim valet animi compatiens affectus, vt cum illi afficiuntur nobis loquentibus, & nos illis discentibus, habitemus in inuicem: atq; ita & illi que audient, quasi loquantur in nobis, & nos cum illis discamus quadammodo, quæ docemus. Nonne accidere hoc solet, cum loca quædam ampla, & pulchra, vel vibrum vel agorum, que tam nos sepe videndo sine aliqua voluntate præteribamus, ostendimus eis qui ante nunquam videant, vt nostra delectatio, in eorum nouitatis delectatione reuocetur? Et tanto magis, quanto sunt amiciores: quia per amoris vinculum, in quantum in illis sumus, in tantum & nobis diu aufert. noua fūnt, que vetera fuerunt. Sed si in rebus contemplandis aliquantum proficiemus, iam nolumus eos quos diligimus letari & stupere, cum intuentur opera manuum hominum: sed volumus eos in ipsam arcem, cōfūlumue institutoris attollere, atq; inde exurgere in admirationem, laudemq; omniceptoris Dei, vbi amoris fructuofissimum finis est: quanto ergo magis delectari nos oportet, cum ipsum Dominū iam discere homines accedunt, proper quem discenda sunt, quecumque discenda sunt, & in eorum nouitate innovari, vt si frigidior est solito nostra prædicatio, insolta eorum auditione feruerat.

§. 9. Video nonnullos adolescentum in oratoria facultate sedulos, in pangendis versibus laboriosos, tant vitiis in græ- insignes.

Magna vis diuinorum eloquiorū, cum intima spiritu sancto concu- tinuntur.

Catechismo omnes instruendi.

Christianorum filij diligentius instruendi,

Alacritas Catechi- zanti ne- cessaria.

Caritas te- moris vinculum, in quantum in illis sumus, in tantum & nobis diu aufert.

noua fūnt,

que vetera

fuerunt.

Sed si in rebus

contemplandis

aliquantum

proficiemus,

iam nolumus

eos quos

diligimus

letari

& stupere,

cum intuentur

opera manuum

hominum:

sed volu-

mus

eis in

ipsam

arcem,

cōfūlumue

institutoris

attollere,

atq;

inde exur-

ge in admi-

rationem,

laudemq;

omni-ceptoris

Dei,

vbi amoris

fructuofissi-

mum finis

est: quanto

ergo magis

delectari

nos oportet,

cum ipsum

Dominū iam

discere

homines

accedunt,

proper quem

discenda

sunt, quecumque

discenda

sunt, & in

eorum noui-

tate innovari,

vt si frigi-

dior est solito

nosta

praedica-

tionis au-

ditione ferue-

rat.

in græca lingua addiscenda etiam molestiarū viatores, in spinetis Dialecticæ, profundis Physicæ, arcanis Metaphysicæ, Mathematicisq; scientiis diligentibus, in sacra doctrina statim fatigari, vel enim omnino non veniendi causas prætexunt, vel cum venerint, aliorum animos vertunt, & circūspicendo, oscitandoque abire se velle, vel iniuit ostendunt. Illi se vel ostendunt magnis virtutis implicitos, vel ita peritius scientiarum honoribus inhiare, ut in Christiana professione, animos Ethnico gerant. Quid enim Deo tuo respondebis? Totos dies Tullium, aut Demosthenem voluis, poetarum fabulas cum suavitate carminis, & cerebrime cum veneno cœncio cupide eibis, Aristoteli, & Euclidis impallescis, habiturus hoc, ut quo plura didiceris, de pluribus dubites. Et eloquia domini, eloquia casta, dulcia super mel, præstantiora lapideo precio so contentinis?

*Qui Tullium
Christo anteponit,
Christianus non est.*

Grani morbo laborat, cui cibus optimus naufragium parat. Contingere illis solet, quod peregrinantibus, qui in hoc cumbunt, ut variolorum mores hominum, flumina, & oppida describant, patrimonii sui fines, & agrorum limites ignorant. Hinc nec conscientiam suam regere, nec rationem fidei reddere, nec Iudeo, vel hæretico, ne Idiotæ quidem respondere possunt. Quod eam ob cauam grauius est, quod auctoritatē habent oratorū, philosophorum, titulum magistrorum, in Christiana fide ignorantiam puerorum. Hinc tanti contemptus magnas dant poenas, interdum religionis naufragio, inscitiam suam mundo ostentantes.

Hoc itaque consilium omnibus Gymnasiis, atque Academiis salutare esse arbitror: Nullum ut ad superioriē scholam admittant, qui ea qua in religione tradit inferior classis, discere neglexerit. Sit examen non modo secularis eruditio, qua inflat, sed etiam sacræ, qua edificat. Nemo honoribus Academicis, titulique insigniatur, nisi se quantum oportet, etiam in Christiana doctrina exercuerit; Turpe est enim Christiano, si eum potius Platonis, aut Aristotelis, quam Christi discipulū Academia producat. Quorum enim scientiis turgidos, & opinionibus instabiles, in rem publicam adducere attinet, Christianæ veritatis ignarus?

REGVL A. V.

§. 10. Nemo ex nostris discipulis Gymnasium cum armis, gladioli, cultris, aut aliis eiusmodi, que pro locis, aut temporibus interdicta fuerint, ingrediatur.

Nemo miretur arma remoueri à Gymnasiis; quia nec militem, nec pugilem instruimus. Et sine causa arma eo feruntur, ubi pugnare non licet. Pompeius philosofo fasces cum securibus submisit, & iam re, atque adeo nomine Magnus erat, quo minus ferendum est, adolescentulos, gladiolos, aut scias in sapientia sacrario ostentare, quod tamē rarum est, & non eorum, qui bellieq; rei student, sed quos inanis iactantia ferro alligavit. Vidi qui hanc legem sua dignirati aduersam existimauerit, & per aream gladiatus inambulabat. Tun' me disinges? arma auelli non magis, quam membra mīhi nobilitas patitur. Erras o adolescentis, arma generose ponuntur, cum lege ponuntur. Animositas est superba, inter tot inertes armatum te esse. Vide leges veteres, priuatiss adempta arma erant, fora, compita, vici, suburbana ab inermi nobilitate terebantur, in hostem arma fumeabant. Iustinianus nu. 17. cap. 17. Haec enim, conseruata apud te facient presentem tibi cingulum diuturnorem, & glorijsorem, si quidem super alia, neque armis vti aliquem non militante permittes aliquem. Armorum autem appellatio, non virique tantum scuta, & gladios, & galeas significat, sed & fustes, & lapides.

Priuatiss
arma ad-
empta fue-
re.

Sed cum priscum morem, qui hodieque multis in locis perdurat, nobis magnus auctor, ipse legislator exponat, idque de tota republica, quem nunc tamē

haudquaquam sequimur, ostendam non posse queri adolescentes humaniorum literarum, Philosophia, aut Theologiae, nec iuris quidem, & medicinae auditores, si ad inertes profectores, ad prudentiæ aram sine armis, furorū & cædium instrumentis accedant. Nouella igitur 85, sic haber: *Magnum Deum, & saluatorem nostrum Iesum Christum, & eum auxiliū semper inuocantes, studemus omnes subiectos nostros, quorum regimen creditit nobis Deus, illas, & sine calunnia custodire & inhibere bella, que per suam considerationem suscipient adversus alterutros operantur dolores, duplex ex hoc contra se supplicum inferentes, tam quod fibimet inferunt, quam quod ex legibus vesaniam eorum punientibus paruntur.*

C A P. I.

Volentes igitur huiusmodi mortibus homines liberare, prospicimus armis factura opus nullum priuatū operari, solos autem illos arma facere, qui in publicis deputati sunt armis factoriis, aut qui dicuntur fabricens, eos autem qui operantur arma nulli vendere priuato. Sed neq; qui in numeris constituti sunt armis factores, quos etiam deputatis appellant, qui de fisca annona accipiunt, permittimus operari, aut alicui vendere arma: sed solum diligentiam habere armorum militum in numero constitutorum, in quibus militant. Si vero nouum aliquid faciunt, hoc offerri ab eis, & in sacro nostro inferri armamento, adiiciendum ibi repositis publicis armis.

C A P. II.

Hoc autem obseruare volumus, & eos qui in ordinibus balistariorum sunt, quos per diuersas statuimus ciuitates, ordinantes eos, & arma facere ancientes, vt & ipsi sola publica arma in armamentis publicis vniuersiū que ciuitatis recondita corrigan, atq; renouent. Si qui vero vnum aliud armorum instruxerint, hoc similiter & ipsis inter publica arma praestent, Vrbium & nulli alteri penitus vendant. Hoc quoq; custodiunt, qui in balistariis deputati sunt, periculo patrum ciuitatum, sub quibus & ipsis balistariis statuimus, & publicorum armamentorum diligentiam, atq; custodiām constituius: quatenus si qui visi fuerint, aut deputati, aut fabricensi vendentes arma, prouideant per loca iudices eos suppliciis subdere, insuper etiam arma ab iis qui ea comparant fini pretio auferre, & publico vindicare.

C A P. III.

Hanc igitur gubernante nos Deo cogitationem, per presentem sanximus legem, in nulla ciuitate, aut provinciā nostra Reipublica, habere licentiam priuatū aut alium quempiam arma facere, aut vendere, aut quolibet mercari modo: sed solos eos, qui inter fabricenses referuntur, hac instruere, & deferre ad sacrum nostrum armamentum: & hoc à tua celitudine, & qui post te suscepit cingulum, custodiri sancimus: deputatis nobis aliquos chartulariorum, qui sub tua celitudine in scrinio sunt constituti fabricens, periculo quinque inter eos priorum bonam opinionem habentes, & opportunos, qui in hac felicissima ciuitate, & in aliis ciuitatibus nostra Reipublica arma faciunt, requirentes, prohibeant priuatū, aut etiam alios quosdam citra eos qui deputati sunt, inter fabricenses, armis factura agere causam: & in quibuscum, competerint locis, aliquos priuatū hoc audientes, hac auferre, & scī applicare armamento. Si autem inter operarios priuatū artifices operarios inuenirentur: hos, si voluerint, in militiis statuere, & in descriptione non eminencia eorum facere, & destinare, nobis descriptionem artificum: vt per sacrum nostrum rescriptum in illis statuantur locis, in quibus sunt publicæ fabrice, quatenus ipsi operantes arma, & de fisca annona accipiunt, hoc enim facto, & fabriliiter observato à predictis personis, licentia penitus nulli dabatur, neq; ciuitates inhabitantibus priuatū, neq; villas incolentibus ruficis, armis vti aduersus alterutros, neque presumere, & ex hoc plurimos homines occidi, publicas vero perire functiones, dum terra cultores vitam amittere metuentes, fuga propter timorem vtruntur. Oportet ergo eos, qui diriguntur à tua celitudine ex memoriato, fabricens, scrinio ad prohibendos priuatū armorum factores, confessionem accipere etiam per loca iudicium, & subiectorum eius officiorum, & ciuitatum defensores, & patres, quia

*Sacra inſtitu-
tione et
iam ratio-
nem exi-
gant Aca-
demia.*

*Domus sa-
pientia, pa-
cis est sacra-
rium.*

*Stolidi-
thrasones,
qui scholis
arma infe-
runt.*

*Priuatiss
arma ad-
empta fue-
re.*

Prasides, &
indices ar-
mapriu-
torum tol-
lore tuben-
nir.
quia nihil valebunt de cetero horum que à nobis prohibita
sunt, aliquid agere: sed qua per presentem sancta sunt le-
gem, custodient, ponam & in pecunias, & in ipsum formida-
tes caput. Sanctinus enim magne quidem Alexandriae iudi-
cem negligenter, quia à nobis sancta sunt, viginti auris libra-
rum exoluere ponam, & cingulo cadere: & huius officium
finitum esse sibi eum virginem dabo.

quia nihil valebunt de cetero horum quia à nobis prohibita sunt, aliquid agere: sed que per presentem sancta sunt legem, custodiunt, panam & in pecuniis, & in ipsam formidantes caput. Sancimus enim magna quidem Alexandria indolem negligenter, quae à nobis sancta sunt, viginti auri librarum exoluere ponam, & cingulo cadere: & huius officium similiter auri librarum viginti dare ponam, & capitale subire supplicium: aliarum vero prouinciarum iudices dannum quidem decem librarum auri sustinere, similiter autem & ipsis casu cinguli subiacere, & eorum officia. Defensores autem, & patres ciuitatum, trium librarum auri multari piena, & in capite sustinere periculum, si quod tale factum conperientes non punierint, aut hoc agere valentibus non nuncient, sed latere permiserint.

C A P . I V .

Vt autem palam fiant qua à nobis probibita sunt, à priuatis, & aliis quibusdam, circa eos, qui in sacris nostris fabricensibus referuntur, fieri, aut priuatim vendi arma: & hoc per praesentem legem significari cur auimus. Prohibemus enim priuatos operari & emere arcus, & sagittas & spathas, & enies quae vocare consueuerunt semiphathia, & quae vocantur Zabe, sive lorica, & contos, & quolibet modo vel figura facti lanceas, & que apud I sauros nominantur monocopias, & appellatos stininos, seu misilia: insuper & alpidas, sive scutæ, & galeas, seu casides, non enim ista alij ciuidam instruere sinimus, præter eos, qui deputati sunt in sacris nostris fabricensibus, solos autem fieri & vendi a priuatibus, & priuatim vendi permitimus cutillos minores, quibus nullus in præliis vtitur. Praesentem igitur legem generalēm tua celsitudo in hac proponat regia ciuitate, nec non & per alias ciuitates nostras republie, vt omnes agnoscentes quae placuerunt nobis, hac obseruent.

C A P. V.

Denunciamus autem futuri preeesse huiusmodi custodie chartulariae ex memorato fabricensum scritto, quia ex negligencia non solum pecuniarias sufflentibus penas, sed etiam in corpore supplicia patientur, & militia cadent, insuper nec ipsi viterius permitti a nobis scrinum in huiusmodi adesse solitudine, sed alii committi fabricensum curam.

Hæc veteres ; Ego vero admiror in quibusdam
negligences Academiis studiosos armatos incedere, contendere,
displinam prouocare, depugnare, noctu etiam armatos discur-
latrocinan- rere, quod Nero & nequissimi fecere, obuios superbe
tes studiosos appellare, inuadere, ferire, quod vrborum est la-
tronom, adeo vt licentia armorum infamia pericula,
latrocinia que è syluis, luftris que in vrbes, & politissi-
morū hominum phrontisteria excuerit. Neq; enim
ignoramus vrbes esse, in quibus ipsius Iustitia, & sa-
cra Themidos alumni, se mutuis vulneribus con-
ficiant, & ciues, iniquilinosque nefarie oppugnent.
Quales illos olim iustitia interpres, aut legum praefi-
sides sperabit res publica, qui velut ad latrocinia insti-
tuentur, ita grassantur. Quid igitur siuades? Quid
enim? Princeps Martiis hinc pullis leges militares
ponat, quandoquidem Academicam mansuetudini-
m nem ferocula iactantia auerfantur. Leges militiae
Germanicae è castris ad Academicas reducendas sunt.
Sicne ergo invenimus, ut pugnare, ut ferire, ut

Spira anno 1570. de equitibus ita sancitum est.
L. 66. In expeditionibus porro, excubitis, vel in ipsorum processu sub plenis vexillis, vel in ipsa vigiliarum statione, nemo alterius armata manu inuidito, aut ad monachiam prouocato: hoc qui faxit, a prefectis qui presentes adfuerint vindictus tribuno equitum aut iudicio siccior.

L. 67. *Nemo in alterum, siue in castro, siue extra castra scelopium exonerato; aut armis quenquam retrorsum, vel a uero sullostantem aggressor; nec alterum ad equestre certamen provocato; nec quisvis modo vlli insolenter vim inserto, sub pena decessenda ex iure equestri.*

L. 68. Nemo seu interdiu, seu noctu, in tentoria, seu papilio-
nibus aliorum insolenter irruo, nec vim inferto, sub pena
grauiissima, & declaracione iuris equitum.

L. 73. Nemo inimicitias discordiasque inueteratas, tum
in castris, tum in praesidiis, expeditione durante, renouato, nego-

*ex proposito vindicare conator: sed omnes huicmodi negotia
vel supprimunt, vel per Tribunum equitum, eiusque prefatos
componi permittunt, vel via iuris ordinaria utuntur: qui
secus faxit, pena legitima multator.*

L. 74. *Quisquis duos, pluresque inter se dissidentes, vel etiam arma in se mutuo stringentes, aut praesens confinxerit, aut absens ex aliorum relatione cognoverit, pacem inter partes dissidentes componito: factiosi vero, re composita, pacem inter se stabilitam, durante expeditione, sine villa contradictione obseruant.*

De peditatu sic loquuntur leges. L. 29

Duellis temerariis omnes, & singuli sub pena capitis superdendent, familiari vero conuersationi, paci, & animorum coniunctioni sedulo studento.

30. *Scolopis, hastis, armisque similibus, in duellis, sub militari sacramento, non vrintor: gladij vero, cuique pro vita sua defensione, qua casim, qua punctum conceduntur.*

31. Odium, rancoremque inueteratum alto pectore delitescentem, nemo in villa bellica expeditione renouato, nec se vel modo, excepta via iuris, qua verbo, qua opere vindicato, quicunque vero hanc constitutionem transgressi fuerint, aut ei contrauenerint, iudicii sifuntur, & examinata causa, honore vitaue plectuntur.

32. Nulli etiam factiones inter partes diuersas excitant: si vero inter quos contentiones inimicitie, & exortus fuerint, proximi quique fideliter, & sine villo personarum respectu, diribitores se ipsi prima, altera, tertiaque vice constituant: cui compositioni si quis deinde non acquiescerit, ei, is qui illum occiderit, pœnam debatum inflixerit: qui vero diribitorem, vel inermem inuaserit, iudicio sifistor, & post sufficientem rei disquisitionem, capite plebitor.

33. *Qui vero adhuc alterum, vel gladio peteret, vel eundem in ipsum proieceret, seu ante, seu post diremptam contentionem, vita multator.*

34. *Vt gravia incommoda, pericula que preceantur, si inter duos, pluresque contentiones exortae, vel etiam ad arma peruentum fuerit, nulli se esse viuis potius, quam alterius partis sautores, sed pugna diremptores exhibento: huius vero legie transgressores, pro arbitrio belli ducis puniuntur.*

Quo malorum peruentum est, ut ne castrensi quidem modestia regi possint omnium artium, & virtutum studiosi adolescentes? At erupta libertate difflueri iuuentus. Praefat bene discedere, quam male sum armare manere. Sed nec tamen omnes fugabuntur, temerarii, thrasones, imperiti, quique studiosorum priuilegiis ad nequitiam vtuntur, solum vertent. Plures aduenient, nam disciplina trahit, dissolutio fucat.

REGVLA VI

Abstineant omnino à iurecurando, à contumelias, iniuriis, detractionibus, mendacis, à ludis veritis, à locis etiam noxiis, vel à Prefecto scholarum interdictis, denique à rebus omnibus, que morum honestati aduersentur.

Hinc de rebus aliud monere necesse nō est, quam illa virtus praecipue studiofis vitanda esse. Certe quo quisque doctior est, eo opus est meliorem esse: verum his de virtutis satis dictum est libro tertio.

REGVLA VI

§. II. Intelligent in iis, que ad mores & studia bonarum Nec domus,
artium spectant, cum precepta sue admonitiones minus prode- nec respu-
runt. Magistros in ipsis puniuntis, officio non des futuros: qui aut blica stare
panas recu'arint, aut spem emendationis non offendenter, aut potest: si in
cateris molesti, sua exemplo suo perniciosi fuerint, sciant; se ea nec recte
ex nostris scholis esse dimittendos. factis pre-

Verum esse quod Plato censuit, iam ante docui; julii mia exten-
nempe delicias omnes fieri deteriores. Verba Plato-vlla, nec
nisi sunt ημέντα τερψιδά δύσκολα οὐ ἀκέρχολα. οὐ σφεδεῖ ἀπός supplicia
μιγδόν κινημάτα, τα ὅπλα νέον πονηρότερά γένεσθαι: τὸ δὲ τέτον peccatis.
ἐπαντόντων οὐ σφεδεῖ οὐ ἀγένα δύλους, τανεύεις, οὐ ἀνελυ-
θέσεις, οὐ μισθωθάπτωσίσιον. ἀπειπούσις εὐωνίας από- Delicia ne-
τελεῖ: id est delicias puerorum mores reddere difficiliores, mo-bulones, ni-
rosos, iracundos, & qui leuitibus occasionibus vehementer per-mia austro-
cellantur; contra vero nimiam, & feram seruitutem, eorum-ritas man-
dem mo-
ra facit.

dem more reddere humiles, illiberales, ab humane societatis commerciis abhorrentes, ac proinde tales, qui ad omnem consuetudinem, & familiaritatem plane sint inepti.

Moderata severitas adoleſcentia faſilitas.

§. 12. Verum nunc alia quaestio vertitur: An personarum terrore, regi debeant adolescentes, que quia longior est, & singularem locum depositum, aliis temporis referuo. Hoc solum moneo, iustum esse, ab Academiis eos exulare, qui nec emendationis spem praebent, & aliis scandalis sunt. Gauifus sum hanc legem scholarum, etiam bellico Senatus consulto, à Germanis principibus esse approbatam. Nam de equitibus lege 45. ita sancitur. Dominicis item diebus, & quotiescumque ad officia diuina, seu Concio-nes signum datur, tam domini, nobilesue, quam eorundem famuli ad audiendum verbum Dei, & sacram Misse officium sedulo incumbunt: quique interim in symposiis, tabernis, aliisque scandalis, leuitatibusque dicatis locis reprehenderetur, pena multator, habita ratione delicti: si quidem famulus fuerit, vinculis carcere constringitur: Sin dominus, nobilisue, ab equitum magistro vel quouis alio Praefecto verbis acriter increpator: Si vero nullam emendationem ostenderit, & prius apud Tribunalum militum reus factus fuerit, secundum iura equitum tandem ei denunciabitur, futurum ut hacten iam de causa, si à publico scandafo, impiaque viuenditione omnino non desisteret, publica iurius denunciatione ad aliorum exemplum exauceretur. Iam olim impietas castra infamavit:

Miles qui scandalo eft exauctoretur.

Nulla fides, pietasque viris, qui castra sequuntur.

Venales anima, ibi fas, ubi maxima merces.

Si caſtra offensas non ferunt, quid faciendum in ſcholis?

At comitia augustissimi confessus in Germania, etiam nobilium impietatem pena, & inhonestae missione persequantur. Quod si castra offendibus, & malis exemplis purganda censem proceres, cum tamen in castris pauci sint, qui malo exemplo non sint. Quid faciendum est in tenerrima inuentute, quorum innocentia, & imbecilla est, & incauta? Totam ego ciuitatem, in qua Academia constituta est, templi imitari esse optarem; sed quia ab ea puritate recessum est, habenda est summa cura eorum, qui sub nomine studiorum virtus sua, quibus ipsi percutunt, alias affrancant. Verum id non faciunt, quibus gratius, & lucrosius est multis potius auditores, quam discipulos numerare.

REGVL A VIII.

§. 13. Omnes, suis quoque Magistris obtemperent; rationem vero studendi ab illis prescriptam, tum in scholis; tum domi quam diligentissime seruent.

Methodus bona magnum est laboris compendium.

De obedientia cuius rationem Deo, Reipublicæ, parentibus reddere omnes oportet, dicam cum exposuero, quo honore præceptorem discipuli prosequi teneantur. Methodus res tam est necessaria, quam ipse labor studendi. Magna pars optimorum ingeniorum, dum viam ignotam ingressi sunt, a meta aberrarunt.

REGVL A IX.

§. 14. Serio animum ad studia, & constanter adiiciant, stat in scholis mature frequentandus apudum, in audiendis, & recolendis prelectionibus, ceterisque obeundis exercitationibus diligentes. Quod si quid minus asequantur, aut si quid dubitent, magistrum consulant.

Quod studiofam inuentutem maximo periculo studiorum, & morum infestat, est ocii dulcedo. Magnum malum, quia nihil agendo, omnia cuerit, nec cedem, sed fructu modo priuati desides, sed vires ipsas memorie, mentem et ingenii, iudicii, eneruat.

Diligentesigitur, industrios, gnauios adolescentes requirunt, quibus Stimula ocii excutiat, quos Agnorita in scamma producat, quibus Strenua robur, perseverantiamque donet. Discutiant & ocii, & adolescentia vita, docto, & pulchro labore florens ætas,

quo uno præcipue delinimenta desidia fugit. Interrogatus quidam Thessalus, quinam ē popularibus suis requiſiti essent: Respondit eos, qui à bello feriati essent. Ego libere respondeo, si fallor, fallo certe in paucissimis: Nulli me adolescenti fide, nisi in quo industria, diligentiam, laborem video. Quantumcumque compositu videantur ad probitatem vultus, licet verba, gestusque sanctitatem praferant, omnium templorum limina terant, non credo religionem, virtutem, castitatem illis cordi esse, si ocio delectantur, non est desideriosa, non est marcia pietas, non magis, quam superba. Vita caret illa affectatio, quia officio suo deficit, ideoq; mox in tabem soluitur. Studiosus es: virtutem exercet, literas, scientias addisce. Prima pars pietatis est, vocationi suæ parere, parentum voluntati obsequi. Ipsum corpus ocio languescit, & frigidis morbis opprimitur, si Galeno credimus. Animus vero penitus obbruscit. Magna in laude ponit Gymnophistarum exercitationes, & iuuentutis institutionem, nobis etiam ad imitandum propositam: Vocatos enim adolescentes ad mensam, ante, quam fercula apponenterunt, quidnam ad eam usque horam egissent, interrogabant: Ut respondendi verecundia onerarent eos, qui ociose diem transegissent, laude excitarent alios, quorum aliquo in opere spectabilis fuisset industria.

§. 15. Audiant diligentiam plus quam humanam, & qua possunt, sequantur. De maiore Plinio sic scribit Plinius minor: Erat acre ingenium, incredibile studium, summa vigilancia. Lucubrare à Vulcanalibus incipiebat, non auspicandi causa, sed studienti statim à nocte multa: byeme vero ab hora septima, vel cum tardissime, octava, saepe sexta. Erat sane somni parvissimi, non nunquam erat inter ipsa studia instantis, & deserentis. Ante lucem ibat ad Vespaſianum Imperatorem: nam ille quoque noctibus vtebatur: inde ad delegatum sibi officium. Reversus domum, quod reliquum temporis, studiis reddebat. Post cibum saepe, quem interdiu leuem, & facilem veterum more sumebat astate, si quid otio, iacebat in sole, liber legebatur, annotabat, exercebatque. Nibil eius unquam legit, quod non excepseret. Dicere etiam solebat, nullum esse librum tam malum, ut non aliqua ex parte prodesset. Post Solem plerumque frigida laubatur. Deinde gustabat, dormiebatque minimum. Mox, quasi alio die, studiebat inveniente tempus. Super hanc liber legebatur, annotabatur, & quidem cursim. Memini quendam ex amicis, cum lector quendam pronunciasset perperam, reuocasse, & repeti cogisse. Haec arunculum meum dixisse: Intellexeras nempe; cum ille annusset. Cui ergo reuocabas? Decem amplius versus hac tua interpellatione perdidimus. Tanta erat parsimonia temporis. Surgebat astate à canula, hieme intra primam noctis, sed tanquam aliqua lege co gente. Hac inter medios labores, vrbisque fremuit. In secessu solum balinei tempus studiis eximebatur. Cum dico balinei, de interioribus loquor. Nam dum distinguitur, tertius, audiret, audiebat aliquid, aut dictabat. In itinere quasi solitus ceteris curis, huic rurivacabat. Ad larus notarius cum libro, & pugillaris, cuius manus, hieme manica muniebantur, ut ne celi quidem asperitas vulum studiis tempus scripteret: studierat. Quia ex causa Roma quoque sela reverberatur. Repeto me correpsum ab eo, cum ambularem: Poteras, inquit, has horas Lectora pro non perdere. Perire enim omne tempus arbitrabatur, quod studiis non impartiretur. Hac intentione tot ista volumina peregit, electorūque commentarios cxx. miserebatur, opifigraphos quidem, & minitissime scriptos: qua ratione multiplicatur hic numerus. Referebat ipse, potuisse se, cum procuraret in Hispania, vendere hos commentarios Lazio Licinio cccc. milibus nummum, & tunc aliquanto pauciores erant. Nonne videtur tibi recordanti quantum legerit, quantum scripserit, nec in officiis vllis, nec in amicitia principum probus oſſuisse? Rursus cum audis quid studiis laboris impenderit, nec minia via scripsisse satu, nec legisse? Quod est enim, quod non aut illa cit. occupa-

Studioſus
nemo bo-
nuſ, niſi &
diligenſ.

Quis hoc
tempore
ſtudioſus
erit?

Seneca inſi-
gnis di-
ligenzia.

Aemulare
adoleſcens.
tu, qui
genitatem
dilectum.

Monſtroſa
di-
ligenzia
philosopho-
rum.

Attentio
principia
caſa pro-
ficiendi.

§. 16. In ipliſ lectionibus, ſumma cum modeſtia attentionem requiro. Refert Strabo lib. 15. Geographie, Apud Brachmanas Indorum philoſophos, non licuisse loqui, non ſternutare, non exſcreare, quod ſi cui incuria, vel natura huiuscemodi quippiā extorſiſſeret, pœna erat ad vnum diem auditorio excludi. Oſcillationem censura, quaſi vomitum perſtingebat, animi enim vagam ſecuritatem, præſentibus minime intentam, ſignificare putabant. Gellius quoque tradit lib. 5. cap. 20. In Academia Attica, ne riſum quidem permifſum fuſſe initio. Summa itaque cura audire conuenit, ne toroſenbit hominibus, loqui parietibus preceptor videatur.

Conſulendi quoque in rebus dubiis, & ſine in-
cepto pudore, magiſtri; Multi enim non proficiunt,
quia ignorationem proſiſti non audent. Repeten-
da dicitur, ruminandaque lectiones, & ſi quid diſ-
cultatis occurrat, ē magiſtro diſcenda ſolutio. Ita
conſtitutiones noſtrae monent p. 4. cap. 3. §. 3.

Et reg. comm. 11. Poſt lectionem in ſchola, vel prope ſcholam maneat ſaltem per quadrantem, ut poſſint ad eum interrogandū auditores accedere: & lectionum rationem interdum exigit, curteque ut earepetantur.

Promptum
ſe diſcipli-
plo
precepitor
exhibeat.

Talem ſuis ſe diſcipliſ Atralus exhibuit, quem Seneca gratus diſcipliſ laudat Ep. 108. Hac nobis precepere Atalum memini, cum ſcholam eius obſideremus, & pri- miveniremus, & ultimi exiremus: Ambulanter quoq; illum ad aliquas diſputationes euocaremus. Non tantum paratum diſcen- tibus, ſed obuium.

R E G U L A X.

§. 17. In ſcholis ne hac illac diuagentur; ſed in ſuis quiſq; ſubelliſ lociſq; modeſte ac ſilentio fibi ac ſuis rebus intenti fiſt, neque ſchola egrediantur, niſi ſecta à magiſtro excundi po- feſtate. Ne ſcanno, cathedram, ſellam, parietes, ianuas, ſene- bras, neque aliud quidpiam pingendo, ſcribendo, ſcalpello, aliaue ratione deturpi, ſeu notent.

Huic legi exponenda non immoror, quia ex ſe, & themidos diſtamine manefita eſt; Nec in illam niſi a puerialibus delinquitur.

R E G U L A XI.

§. 18. Praeas aut etiam ſuſpectas aliorū conſuetudines fu-

giant; cum iis tantummodo verſentur, quorum exemplo & conſuetudine in literarum ſtudio virtutumque proſciant.

Errorem in Republica puto, quod non datur a- ctio prauae amicitiae, & conſuetudinis. Quantum e- nim eſſet pteſdiū, ſi dies illi dici poſſet, ſi praetor actionem daret in eum, qui cum improbo verſare- tur? Magnum malum eſt, ſemperque erit, Reipu- blica, & ſcholarum, prauorum ſocietas: morbi enim, peſtis, & rabies contagione ſe vulgant, ſanitas in ſo- cium non tranſuſditur. Omnes ergo optimos qui- buſcum conuerſent, elegant, eos cum quibus con- ſpecti non erubefcant: à quibus fructum, non igno- miniā colligant. Aliquid ſemper mali propter vi- cinum malum, ab Acadēmia nunquam omnia mala abſunt, ſepe adſunt plurima. Sunt in omni Acadē- mia ἐρωτίοις χειδόνες, ſub eodem teſto hitundines, quæ garrit & immunditia moleſta ſunt. Optime monuit Pythagoras γαυλινχα μη τρέφει; ea qua curuſ ſunt vnguibus non alete. Sed tamen contra cōtis armis il- la ſe quoque inſinuant, nec niſi poſtquam nocue- runt, manifeſta fiunt.

Σκυταὶ λέοντοι πάνται μὲν πάνται τρέφει.
Catulum Leonis omnis quidem ciuitas alit, Sed leonis eſſe natūram ignorat, cum factus fuerit leo, danno ſuo intelligit. Omnis ſimilitudo ad conciliandum amo- rem eft efficax, ſed maxime ſtudiorum. Scitum eft illud:

Τέρεν γέρεντη γλῶτταν οὐδὲν εἶχει,
Πάντις παῖδες, καὶ γυναικὶς περισθόεντι γυνίς,
Νοτοὺς τὸ δίδυνοντα, καὶ δυοπεζεῖα
Απόδεις, επαδεῖς εἴτε τῷ πειρωμένῳ.

Seni ſenex lingua ſuauifimam habet, & puer puer, & mulieri mulier, eger eger, & qui in ſuſpicio confli- ciat, illi qui eadem expertus eſt.

Cauendum etiam in ipla virtutum ſchola; ſeuere, ſed vere dictum eſt: cum ſcorionibus habitas. Scorpiones ſunt quorum ſocietas peſtiferā eſt; qui arcuata cauda celeriter percutiunt, & eodem telo, quo vulnus aperiunt, etiam venena infundunt, fistulatum enim gerunt aculeum; Improbis quoque ſodales arte ſe in familiaritatē inſinuant, & eadem arte per- mitunt. Scorpionem cauda in iētu eſt, nulloq; mo- mento meditari ceflat, ne defit occaſionē. Fent ob- liquo iētu, & in flexo. Hos quia internoscere non li- cet omnes, lege eos iubentur fugere, quiunque co- gnouerunt. Quod ſi quispia hominibus publice infamib; familiariter vtatur, merito honeſtiorum conſortio depelliſtur; nam tam impia ſocietate ſuam iam famam ipſe proſcriptiſt.

R E G U L A XII.

§. 19. A libris pernicioſis, & inutilibus legendis proſrus abſtineant. Serio hoc agendum omnibus Acadēmiarum rectoribus, ut malos libros excuriant. Certe reg. 8. profeſſorum noſtrorum id exigit. Le- citionem ſpiritualem paſſerim de ſanctorum vitiis reuenerenter commendet: contra vero non ſolum ipſe ab impuris ſcriptori- bus, & omnino in quibus ſit aliiquid, quod bonis moribus no- requeat, iuuentur prelegendis abſtineat; ſed ab iuuentur etiam extra ſcholam legendis diſcipliſis quam maxime potest, de- terreat.

Eadem mente conſt. p. 4. cap. 5. & eius declaratio. In libris Ethnici litterarum humaniorum nihil quod honeſta- ti repugnet, prelegatur. Reliquis ut ſolit in Aegypti ſocietas vti poterit. Christianorum opera quācumq; bona eſſent, ſi tam malus au- tor boni o- peris negli- gendus.

Et cap. 14. Generati illi prelegentur libri, qui in qua- uis facultate ſolidioris ac ſecurioris doctriña habeantur. Nec illi ſunt attingendi, quorum doctriña, vel auctores ſuſpecti ſunt. Hi tamen particulaſ in qua uis vnuuerſitate nomi- nentur.

Actio prauae
conſuetudi-
niſiſti-
tuenda.

Socius ma-
lus contra
te teſtis eſt.

Republi-
ca malos ex-
cludere non
potest, ideo
ſingulis
ſunt vitian-
di.

Similitudo
amicitiae
cauſa.

Improbis-
gaces ad no-
cendum.

Fama vilis
eſt illi, cu-
malius ſoda-
lia eſt carus.

P̄ libri co-
mendati.

Obscena o-
mittenda.

mentur. In Theologia legetur vetus & nouum Testamentum, & doctrina scholastica D. Thom. & in ea, quam postiuam vocant, eligentur iū autores, qui ad scopum nostrum magis conuenire videbuntur.

Sepius contra libros malos agendum. Quod attinet ad libros humaniorum litterarum Latinos, vel Gracos, abstineatur in viuis etiabimmo quoque, quemadmodum in Collegiis, quoad eius fieri poterit, ab eis iuuenti prelegendis, in quibus sit aliquid, quod bonis moribus nocere queat; nisi prius a rebus, & verbis dishonestis purgati sint.

Omnia in serpente specta sunt. Et declaratio. Quamvis liber suspicione male doctrine varet, cum tamen suspectus est autor, legi eum non conuenit. Solet enim opus in causa esse, ut qui legit, ad autorem officiatur: & auctoritas quam apud ipsum habet in iis, quae bene dicit, posset postmodum aliquid persuadere ex iis, quae male dicit. Rarum est etiam aliquid veneni non admisceri in iis, quae à peccore veneni pleno egreduntur.

Et de libris humanioris literaturae sic statuit: Si aliqui omnino purgari non poterunt, quemadmodum Terentius, potius non legantur: ne rerum qualitas animorum pritatem offendat.

Maxima librorum mala sunt incuria visitatorum inuicta. §. 20. Neque vero queri hic quisquam potest. Si de rebus obscenis loqui flagitiosum est, cur eloquentiam in illis explicandis desideres? Plurima sane hodie sunt vitiorum in libris irritantia, & mala studiosius leguntur; hoc ad Rem publicam pertinet, vt quae monetae cudentiae leges seueras tuerit, eadem etiam de libris statuat, nam plus est, animos quam fidem commerciorum corrumpi. Documenta quae doctissimus noster Delrio in facis adagialib⁹ in hanc rem profert, ipsius verbis legi malo. In Ecc. 12. Quid si diuersa & discrepantia disputaueris, & curiositate nimis

Matorum librorū non est finis. *huc atque illuc animum dedaxeris, etiam in uno libro multi sunt libri. Vnde dictum est, ex multiloquio non effugies peccatum: talibus igitur libris non est finis. Bonum enim & veritas certo fine concluditur: mala autem vero atque mendacium fine fine sunt: & quanto plus requiruntur, tanto maior eorum series nascitur. Consentium Alcuinus, Liran. Arboreus, & alij, nisi quod hi potissimum intorquent contra ipsos scriptores, nam*

— tenet insatiabile multos

Libri hereticī merito à Republica excluduntur. scribendi cacoethes: quod certe stricti viribus adhuc legibus par esset coerceri, ne quid non recognitum a censoribus edatur in lucem; & mala manus si quid editum, expurgetur. Catholici peccoris hoc votum est: at Ios. Scaligeri in elenco diffundunt; Expurgatorios indices habere, Marranorum est: heretico, & a recta fide apostata, digna gnome est.

Mala lectio anima venenum. Alijetiam doctrinam Salomonis lectoribus virem, & quidem merito, consentit. Prudenter Ioan. Terus; Qui ab uno illo libro scriptura sacra discedit, & ad multos illos, hoc est, ad varia hominum commenta se convertit, is nunquam perueniet ad veram finem, qui Deus est: vel nunquam perueniet ad veram scientiam. Sicut Paulus ait; semper dissententes, nunquam ad scientiam veritatis pertingunt, qui omni vento doctrine mouentur. Sic us igitur, non temere quaevis esculenta, citra delectum, palato admiratum, nisi ante simus per omnia certi: sic quoque, immo multo diligentius curandum est, ne quaeribet quorumlibet nugas tua lectione digneris. Primum enim illud tanum corporis periculo agitur: alterum vero istud anima. Sic ille, qui prior Olympiodorus, enumerat genera voluminum, à quibus nos arceret Salomon; Nempe 1. genitum volumina & monumenta, qui scilicet alter alterius erunt & impugnant sententias, semperque inter se gravissimum bellum gerunt, 2. hereticorum inuidem disidentium libros, 3. recentia Iudeorum volumina & secundaria, (hoc est, Deuterotica Thalmudistarum) quae infinita sunt prope, & fabulis conferta. Dumenum scripturas novis quibusdam figuris interpretari student, in ridiculis fabulas & genealogias conuersti sunt, & traditiones ediderunt a sententia scriptoris longe aberrantes: de his ultimis lector adire poterit Nicolai Serary nostri commentarium de Rabbini: de hereticis res nota & expedita, & Ecclesia calculo itidem pro-

Qui libri fugiendi.

bata; de gentium libris, non aequo moderatio in his & delectus, non penitus fuga consilitur: dixi fusa in prefatione Tragici syntagmati ad eterna dignum memoria Laeumum Torrentium, patria mea tum Episcopum.

Addo duntaxat eruditus & pū patris sententiam: Istodus is est Pelusiota, lib. 2. epist. 3. ad Timotheum; quem excitans ad sacra scriptura studium, commemorata eius dignitate, virilate, dulcedine, concludit; ex seculari sapientia externa eruditione tantum nobis instar apicula colligendum, quantum ad nostram philosophiam conductus: reliquum valere iubendum, οὐν μὲν ἔν τε γένεσιν εἰς τὴν καθῆ ημᾶς φιλοσοφίαν ἐπ τῆς ἔξωθεν παρέδεστρος, ὥστε ἢ μέλιτα δραγμέσαι, τὸ τοπίον ἀπαν χάριειν εἴα. Finem facio cum Quintiliiani monito libr. 10. institutionum oratoriarum cap. 1. Optimis affueſcendunt, & multa magis, quam mulorum lectione, formanda mens, & ducendus est color.

REGVL A XIII.

§. 21. Nec ad publica spectacula, comedias, ludos, neq; ad supplicia reorum eant, neque personam ullam in extero Spectacula rum scenis agant nisi data prius à magistro, vel à praeficio morum Gymnasi potestate.

De spectaculis libro tertio dixi, quæ si quis legere voluerit, suo hancl legem suffragio probabit.

REGVL A XIV.

§. 22. Sincerum animum, purumque conservare ac diuinis legibus summa diligentia obtemperare nitantur: Deo vero ac sanctissima virginis Deipara, caterisque sanctis per ape, Sapiens atque ex animo se commendent. Angelorum opeū assidue, diuina p̄cipue vero angelis custodis implorent. Modestiam tum alibi ritate gessem, tum in templo, atque in schola portissimam seruent.

REGVL A XV.

§. 23. In rebus denique atque actionibus omnibus se gerant; vt facile quius intelligat, eos non minus virtutum virtusque integratisse, quam literarum doctrinæq; studiosos.

Hæc igitur non modo suæ salutis gratia, verum etiam scholarum, & academiarum honori consulentes, magno studio curabunt. De pietate, & virtutum studio libris duobus iam egi, que tamen studiosis literarum, vtpote nobilioribus Christiana iuuentæ membris, potissimum commando.

CAPV T I X.

Professores scientiarum in honore habent-
dos esse.

§. 1. PRÆCEPTVM de honorandis parentibus Professoriū est in promissione, præmium illius obseruantæ, est longauitas. In partem parentum ve- Professoriū
rt parentis
honorandi.
scribendi cacoethes: quod certe stricti viribus adhuc legibus par esset coerceri, ne quid non recognitum a censoribus edatur in lucem; & mala manus si quid editum, expurgetur. Catholici peccoris hoc votum est: at Ios. Scaligeri in elenco diffundunt; Expurgatorios indices habere, Marranorum est: heretico, & a recta fide apostata, digna gnome est.

§. 2. Professores publico commido, diuinæque gloriae immensos quos sustinent, labores consecrare debent, non vita mollis, & quietæ delimitamenta, non honorum vana quætere, hoc enim cum in omni munere turpe sit, in sapientiæ candidato sanc est turpissimum. Quis enim ferat pulcherrimarum, abditissimarumque rerum, laboriosissimam cognitionem, ipsiusque doctrinam virtutis rebus fœdissimis, atque inanisimis feruere? Non debent à fine, optimo que excidere illi, qui ad finem, optimumque a lios deducunt.

§. 3. Præceptores honorare debent, non modo discipuli, sed eorum quoque parentes, & Relipublica. Parentes quidem, quia eos, quasi alios pa- Professoriū
Deo, & ho-
norable
militat.
Eruditio-
nen vol-
ptati ser-
re cōtra-
turam est.
filio ratio-
rentes

nem reddi- rentes filii degerunt. Nec minus de institutione turus à pa- discipulorum, rationem Deo reddere coguntur, tre eius con- quam de educatione parentes. Deposita ergo ani- remni non marum apud eos resident, & vigilant, pro aliis ra- debet.

Father con- rentur superba est ingratitudo, & in magistros contumeliosa; dum filiorum, vel domesticos pedago- temptum gos, vel publicos professores contemptu habent; preceptoris docent enim & filios contra praeceptores insurgere, quem filiu quos perniciosa opinione imbunt. Atque eo tandem recedit, miseræ domus calamitas, vt postquam pater, quem docuit, in se experitur.

Etiam im- Arsenium autem, inter docendum eis astantem reperit. Quia perator precep- de causa Imperator indignatus, quim illis insignibus prin- ceptorem hono- cipalibus nudauit, tum sempiterna memoria dignum, & rare tene- vere imperiale illud verbum est proloquitus: Sitalis se praebitum est, ut mores vitamque suam ad disciplinam, & leges Dei componerent, propensum & illum fore, ut eis imperium in manus tradat, ad ciuitatem & subditorum com- modum & utilitatem accommodatum: sin minus, conduci- bus eis effidixit, ut sic priuati vitam exigerent, quam do- ctrina nulla, cum periculo imperaret.

Principes professoribus honoribus tribuere debeat.

Principes etiam suo magistro etiam sex honorum debet.

Sine in ho- norandis preceptoribus penes su- perfluitos.

Priva- tium suo magi- stro etiam sex honorum debet.

magistrum appellat, & pro magistro colit: nam illi non nisi ad latum in qualibet congreſu aſidet, & magistris eis titulis, ac ritibus cohonestat.

Honorabit igitur praeceptores etiam princeps, audiendo, aditus faciles concedendo, postulatis aequis annuendo, reos cum sine damno publicæ quietis fieri potest, illi donando.

Tanto sane maiores gratias, magistro fidei princeps debet, quanto maior est sollicitudo eius, qui principem, quam qui priuatum instituit. Cum enim utrobius par sit docentis molestia, illam tam maiore fastidio, liberorum potentium fastus operatur, magno enim periculo, magnos labores subit, qui dominum suum docet.

Ardua pro- uincia prin- cipis filium docere.

§. 5. Qui minore magistratu funguntur in Republica, mirari non debent; si doctores publicos, feret inter- fibi interdum anteponi animaduertant. Quamuis dum docto- enim potestate illi praediti sint, maior tamen ho- nor, virtuti, & eruditio frequenter impenditur, quam magistratu. Quia maior est eius excellentia, quam potestatis, quæ sub alienis auspiciis certa lege regnat. Deinde, vt recte partem Reipublicæ admittrent, hoc ipsum à magistris, & doctribus ha- bent, nec inferiore loco ponendi, qui gubernandi scientiam docent, quam illi, qui illa vuntur. Ter- tio, quia ultimum tandem satraparum, & prætorum acta, à doctis examinantur, atque eorum iudicio statut. Iudicium ergo iudices illi sunt, nam vel do- cti esse ipsi iudices debent, vel de doctorum senten- tia iudicare. Olim ad magistratus, & legum inter- pretationem, tribunalique non facile admittreban- tur, nisi qui testimonia eruditio, & codicillos ab Academiis adferrent. Iudicare enim regium est, quod officium imperitis, sine scelere, committere reges non possunt. Nam si is quem rebus praefi- ciunt, quem controversias finire iussuerint alio præ- side indiget, si ab alio iudice tententia dictata acci- pere cogitur, nonne dignum est, ut honorem ha- beat auctorius? Ut eum sine quo locum tueri suum non potest, quem fulcrum habet suæ dignitatis, honorat?

§. 6. Variis, & magnis honoribus disciplinarum doctores olim Respublicæ, regesque prosecuti sunt.

Quæ vero professoribus artium, premia persolu- solita sunt, hac numerantur.

Primum & communissimum est, ut honorarium de publico constituantur; ne egeant illi, qui sunt veluti patres patriæ, vnde omnes habent, ut bene sa- piant, bene vivant. Specimen est florentis Reipu- blica, ut disciplinarum professoribus, premia opu- lenta pendantur. Quæ quidem triplicia sunt. Qui- dam enim priuatim tibi magistros conducunt, ut nunc frequens est in aulis magnatum; & pedagogorum cura: ita necesse est fieri apud Sinas, quorum literæ, & characteres eam habent rationem, ut ab uno, eodem tempore, vix doceri plures possint, ut refert lib. 1. Nicolaus Trigautius. Alia sunt stipen- dia, quæ publico professorib[us] singuli conferunt, quæ consuetudo, tempore Augustini, Roma fuit; nam ipse discipulorum fraudem detestatur, qua præceptores merecede pacta fraudabant. Non noua ta- men, sed vilita iam olim fraus erat; clamat Saty- ricus:

Scire volunt omnes, mercedem soluere nemo.

Tertium genus est honoratissimum, & in Republica bene constituta ordinarie decretum, ut ex arario *Omnis bene professoribus solvatur*; nam sic optime pauperum constituta studii consultur, & maior est docentis libertas, ut res publica cuius fortuna, à fraude discentium non dependeat. *Salariū pro- cessibus*. Nam illud Prodigis sapientis, qui nullum gratuito do- cebat: *x̄dēχ̄cē viāt̄r̄i, d̄s̄d̄s̄ n̄, āt̄r̄ āc̄; manus manū constituīt.*

S 2 probro-

probosum sapientia fuit, cum cupiditas notata est. Leges tamen ciuiles iubent ut pro suo pupillo tutor mercedes, non quia minimas poteris, sed pro parrimoniis facultate, & dignitate natalium persoluat. Merito sane de Euangelio, viuit Apostolorum senatus, & de altari sacerdotes; cur non & mysterium suum, ingenuant artes?

Honorificū
est artibus
publice pro-
fessore alt.

Res publica igitur sapientiae studiis consulat, neq; enim recte Protagoram defendit Philostratus, quod ideo mercede doceret, ne vilis eruditio haberetur, quæ sumptu nullo daretur, ne rerum maximarum facilitas contemptui pateret. Nam si priuatas impensis, sumptus publicus anteuerat, maior auctoritas docenti conciliatur, cum non modo impendiis, sed etiam approbatione magistratus, omnium studia hororantur, & sustentantur.

Iustiniānus
artes susti-
lit.

Recte itaque Augustus, quamuis absque sua licentia salaryum ex aetario tribuere vetterit, ob liberalem tamen artem permisit, neque enim committere in sapientiam voluit, vt qui ipse a puero artes eas impense coluerit, vt qui in castris diebus singulis declamando, legendoque se exercuerit. Vespasianus centena secessit Rhetoribus constituit, Antoninus decem millia drachmarum; quæ pessime sustulit Iustinianus, nam stipendia liberalium artium, in omnibus urbibus sustulit, & cestantibus scholis rusticitatem, & barbariem induxit, vt docet Zonaras. Nec defendi potest, quod leges in fauorem liberalium artium sanxerit, cum eas toties immunitarit, & ad sua commoda detorserit.

Scientia o-
mnes homi-
num opes
superat.

Multo generosius rex Barbarus, sed iam Romæ dominus, lenatus scripsit: Cassiodorus lib. 9. Athalaricum ita scripsisse refert. Filiorum causas iure ad patrum cognoscamus remississe personas: vt ipsi de illorum progenie debent cogitare, quorum interest studia Romana persicere. Neq; enim credendum est, vos inde posse minus esse sollicitos, unde & generi vestro crescit ornatus, & carus prouenit assidua lectione consilium. Nuper siquidem vt est de vobis curanostra solicita, quorundam susurratione cognovimus, doctores eloquentia Romane, laboris sui constituta premia non habere, & aliquorum nundinatione fieri, vt scholarum magistris deputata summa, videatur immixtii. Quapropter cum manifestum sit, premium artes nutritre, nefas iudicauimus doctores adolescentium aliquid subrabi, qui sunt potius ad gloriofa studia, per commodorum augmenta prouocandi.

Seneca o-
pes.

§. 7. Nunquam illa stipendia nimia sunt. Scientia Philosophiae, Medicinæ, Iuris, Theologiae, nulla unquam æquali remuneratione pensantur. Etiam si regnis, & prouinciis earum professores ornentur. Nero, magistro ingentes opes ultro concescit. Tu, inquit ipse apud Tacit. ann. 14. gratiam immensam, innumeram pecuniā dedit: adeo ut plerunque intrame ipse voluam, ubi est animus ille modicis contentus? Tales hortos instruit, & per haec suburbana incedit, & tantis agrorum spatiis, & tam lato seniore exuberat?

Non potuerunt tanta diutiae, munificentia prodigi principis accumulate, non mouere inuidiam, & obrecationem. Calumniatores, inquit, idem Tacitus, variis criminationibus Senecam adoruntur, tanquam ingentes, & priuatum supra modum cunctas opes, adhuc augeret: quodque studia ciuium in se verteret: hortorum quoq; amanent, & villarum magnificencia, quasi principem supergredere tur.

Quantum vero Seneca dedit Nero? lib. 13. Tac. Quia sapientia, quibus philosophorum preceptis, intra quadriennium regia amicitia, ter millies HSS. parauisset? Roma testamenta, & orbas, velut indagine eius capi: Italiā & prouincias, immenso seniore hauriri.

Nolim hunc luxum, nec Senecam excuso, nec tamen miror, cum histrio, & scenici maiora possederint, cum Narcissus & Felix, & eiusmodi portenta, regias opes flagitious ministeriis acquilue-

rint. Nostris quoque temporibus, viros doctos, magnis stipendiis illectos meminimus.

Munificentia illam etiam Persæ, Martium geni, usurparunt, Magorū praefecto in singulos menses, quatuor auri libras persoluebant, Abdias Babyl. lib. 6. Quam regia Epistola Artaxerxis ad Hystanum Helleponiti praefectum? Hippocratis Medici Aesculapio prognati, ad me artis fama peruenit, da igitur operam, vt aurum illi tribuas, quantum vult, alia que quorum indiget, & eum ad me mitte, erit enim pars honoris summus in Persia viris: Et si quis in Europa fuerit vir clarus, hunc amicum domui nostra redde, minime parcens pecunia, vivi enim quanquam potentes, haud facile inueniunt, quod honeste cupiunt. Vale.

§. 8. Alterum honoris genus quod eos principes, vel ipsi adire, atque audire, vel magna honoris significatio & humani accersere solerent. Superfunt apud Laert. lib. 9. litera Darii ad Heraclitum humaniores, quam pro fastu barbano. Rex Darius auditor tuus esse cupit, particepsque Graca eruditio fieri: Venias igitur statim ad conspectum meum, ac regiam domum. Apud me enim aderit tibi omnis honor, priuatusque omnis, quotidie sollicita obseruatio, & grata colloquio, vitaque tuis moribus probabilis.

Dionysius immanis, & superbis tyrannus, vittata naue Platonem vocavit, albisque quadrigis, venientem in littore exceptit. Non eruditio, aut virtutis estimatione, sed quod opinionem ex philosophi familiaritate conciliare, & spem mitioris regni, praebere subditis studeret.

Magnus Pompeius quamvis illa humanitate non clarius, certe laudatior fuit, quam tribus ex totidem orbis partibus triumphis.

Rhodium enim pertransiens ex Asia, omnes bonarum artium professores audiuit, qui cum ipsi cumulatissime satisfacerent, singulis auri talentum obtulit: Voluit autem Posidonium nobilissimum Philolophum visere, Cic. 2. Tusc. Quem ut vidisset, & salutauisset, honorificisque verbis prosecutus esset, moleste sedixit ferre, quod eum non posset audire. At ille, tu vero, inquit, potes, nec committam, dolor corporis efficiat, vt frustra tantus vir ad me venerit. Itaque narrabat, eum grauerit, & copiose de hoc ipso, Nihil esse bonum, nisi quod honestum esset, cubantem disputasse.

Nec modo adiit, sed fasces laureatos, & victoria insignia illi submisit, nec ianuam viri erudit, quasi imperio suo sacrafiorem, à lietore pulsari voluit. Mireris hoc in Pompeio, quod philosopho se submisit, quem patria non nisi morte, priuatum reddere potuit; Sensit sine dubio Pompeius, aliquid in Posidonio bonum, sua maiestate venerabilius, & confessit laudantium multitudine. Id verbis expressit Antonius Epist. ad Zenonem, vt est apud Laert. lib. 7. Ego fortuna me quidem, & gloria vitam tuam anteire existimo: ceterum disciplinis, studiisque liberalibus, & perfecta felicitate, quam tu posides, longe abs te praecelestio. Quocirca te orare status, vt ad me proficiaris, id mihi persuadens te preces meas minime irritas fieri passurum. Tu igitur modis omnibus enitere, vt tuo contubernio fruamur, certo sciens, non metantur, sed omnium Macedonum cruditatem fore. Nam qui Macedonia regem erudit, eum & subditos quodq; instruere ad fortitudinem, & probitatem certum est. Nam cuiusmodi fuerit dux, tales ut plurimum subditos fieri necesse est.

§. 9. Tertio loco honorille tribui magistris solet, & professoriis, viliis, qui in publicis functionibus sociantur constituti sunt, sociari sibi illos non modo optent, sed legibus etiam teneantur. Iubentur autem praesides eos honorificentia, & primiorum spe prouocare, quorum sibi prudentiam necessariam arbitrantur. Contemnere non possunt eos, quorum sapientiam sibi necessariam vident; nam reuera natura sic comparatum est; vt qui valet nō nō intelligit intellectu, & prudentia, impetrat, qui inferior est, pareat. Tanti hoc veteres aestima-

Persæ in do-
cēs munia-
fici.

Dionysius
Platonem
coluit.

Pompeius
omnes sup-
erarunt.

*Consuli à
magistratu
magna di-
gitatis est.*

æstimarunt, vt Cœlium iureconsultum adeo superbum Cicero iudicer, vt à Cæsare *consuli* malit, quam *inaurari*; qui enim consulit, alienam præstantiam agnoscit, qui inaurat, auaritiam seruilem exprobrat. Hinc & factum vt Persarum reges, aut eruditissent, aut ab eruditis, quos Magos vocarunt, regerentur.

*Patrie sa-
luti sepe do-
cti fuerunt.*

§. 10. In gratiam doctorum publicorum, etiam populis, vrbibusque multæ concessæ sunt immunitates, vel donata delicta. Prolominus humanissime sete pruaginta interpretes inuitans, & excipiens, miraculo concordium versionum attonus, Iudeos ingenibus beneficis affectit. Sulla Athenis, propter mortuos pepercit: Indignum enim homine existimauit, domicilium humanitatis exscindere. Alexander Aristotelis, stagiram suam solo aquatam, exstruxit. Lampacum Anaximeni donauit, cum enim eam ob sideret, videretque eum egressum deprecatorum futurum, iurecurando afferuit, se nō præstiratum quod peteret: Sed ille, peto, inquit, vt *Lampacum deleas*. In quo quid potius mirer necio, solertiae Anaximenis, qui regem contra votum suum iurare coegit: an animus Alexandri, qui putaret preces viri docti, non nisi iuramento opposito, retundi posse; qui que plus viuis preces philosophi, quam hostium mœnia, atq; arma formidaret. Alexandrum imitatus est Augustus, qui Alexandrinis propter Areum in philosophia præceptorum ignouit. Quantum ab illo diuerfus, qui Senecam virtutis suis grauem occidit?

*Priuatim,
& publice
in suis fuere
gratipræce-
pores.*

§. 11. Civilibus honoribus multos condecoratos, iudicio principum constat, sola eruditonis prærogativa. Pharaon Iosephum, Darius Danielem, Gratianus Ausonium, Antoninus Proculum, & si vetera placent Achilles Phœnicem præceptorem extulit, dignumque iudicauit qui secum regnaret.

Iov. επον Βασιλεύει, καὶ ἡμῖν περιποτάνη.

Parim cum iure regna, & dimidium honoris accipe.

Fuit ille priuatus magnatum, in suis præceptores amorem; Imperatores alii, vt studia excitarent, in omnes munifici fuerunt. Theodosius, & Valentinianus magistros, quorum opera probata fuit, illis qui sunt ex vicaria dignitate connumerarunt. Vicariorum dignitas comitum, & ducum paruit: Comitium etiam eadem illis leges permittunt. S. Basilius magnopere in hoc incubuit, vt bonis artib⁹, moribusq; filii Cappadocum instituerentur, eosque cum in eruditione proficiant, enixe ad magnos honores, curabat euehendos. Constantinus quoque ingenia, largitate, & honorificentia excitauit.

*Status ho-
norata eru-
ditio.*

§. 12. Status etiam, & columnas, imo aras aliquando eruditioni antiquitas erexit. Romani Proœficio statuum locarunt, *Regina vrbium eloquens regi*, vt Eunap. refert, sed nimis sane ambitiose. Melius Romani iidem Pythagoræ, tanquam sapientissimo ex oraculo statuam fecerunt, vt Plutarch. in Numa refert. Nam quod idem præstiterunt Alcibiadi, tanquam fortissimo, grauiter errarunt. Mithridates rex Ponti, meliore iure hoc præstitit Platoni. Verum statuarum honor, pluribus deinde communicatus est, cum Orbilius Pupillus marmorea donatus fuerit, vt auctor est Suetonius. Alexander Ciceronis, & Virgilii statuas in larario consecravit, vt refert Lampridius. Vniuersa Græcia Gorgia Leontino in æde Apollinis Delphici, autem statuam posuit, cæteris aurata duntaxat honoratis. Val. lib. 8. 16.

*Hofes ami-
ci sunt eoru
qui docti
sunt, inter
hostes.*

Pythagoram Crotoniæ virum magnis honoribus affecerunt, mortui domum in templum Cereris consecrarunt, quod indignum putarent, sub illo templa habitare homines dissimiles viro tam sapienti. Magis miror Maccodes, Eurypidi monumentum exstruxisse, cum literis minus essent culti. Spartani etiam contra morem suum egerunt, poetices, & phi-

losophiae inimici, cum captis Thebis, Pindari adibus inscriperunt:

*Tū μετωποῖς τὰν σέζαν μὴ καιστά.
Poeta domum ne incendite.*

Magnus & doctus Aragonie rex Alfonsus, Ciceronis etiam villa parcendum ratus est, in Caetana enim obsidione faxa, & ligna pro tormentis, machinisque peti prohibuit, afferuitq; malle se nunquam tormentis vti, quam tanti oratoris prædium violare. Causa cur tantus illis honor deferatur, est nota, quam & Sigismundus quibusdam reddidit; Indignantibus enim quod homines doctos altius præwechere videatur, respondit; *se eos merito amare, quos præcellere natura voluit.*

Quemadmodum igitur stulte principes faciunt, qui consiliarios prudentes, & gnauos facile dimitunt, vel tenuitate stipendiū abscedere cogunt; quia illi cupide mox à maioribus principibus acerfuntur, ita & in doctorum virorum neglectu peccant, quos tum primum, cum dedecore prouincia sua abiisse intelligent; cum apud alios in dignationem venisse illis referuntur. Si enim artibus honestis, (monet Iuu. Satyr. 3.)

*Nullus in vrbē locus, nulla emolumenta laborum,
Res hodie minor est, heri quam fuit, atq; eadem cras
Deteret exiguis aliquid. Proponimus illuc
Ire, fatigatas vbi Dædalus exiit alas.*

Nam reuera vt ille noverat, & inculcat Sat. 7.

*Panituit multis vane, sterilisque cathedra,
Sicut Thrasymachi probat exitus, atque secundi
Carinatis, & hunc inopem viditq; Athena,
Nil preter gelidas ausa conferre cicutas.*

Honorem ergo princeps, Respublica, parentes, atq; in primis discipuli, suis præceptoribus debent, quem cum magnum impenderint, nunquam meritis aqualem dabunt: manebit in tabulis maior summa debitorum, quæ nunquam nisi agnoscendo, & amando dispugetur.

Testis mihi est Valentiniani filius Gratianus, qui Ausonio præceptor in hac verba scripsit. Cum de Cœ. in annum creando mecum solus voluntarem, vt me nosfi, atque vt facere debui, & te velle scius, consilium meum ad Deum retuli. Eius auctoritatibus obsecutus, te consulem designauit, declarauit, & priorem nuncupauit. Trabeam palmarum tibi misi, in qua D. Constantinus pater noster intextus est. Solui quod debui, & adhuc debeo quod solui.

C A P V T X.

Pœnis, & plagiis moderatis iuuentutem in officio continendam esse.

§. 1. NE hæc quidem cura à Republica aliena est. Mollem, & delicatam educationem esse matrem insolentia, radicem nequitia, superbie, & iracundia fomentum alio loco docui, nunc disputo, an omnis punitio intra verborum acrimoniam, ad sobrietatem vita, & labores ætati iuuenili conuenientes confistere debeat, an vero verberum, & flagellorum metu, impetus imprudentorum animorum sint coercendi?

Magnos habet ætas illa, quæ sui arbitra nondum esse potest, pro immunitate corporis patronos, è Græcis Plutarchum, ex Latinis Quintillianum. Maior auctoritas Plutarcho, experta sapientia viro; nam Quintillianum discipulorum proterua, & dissolutio, non absque nota infamie refutauit. Argumenta tamen proponere solent. Nam primo, vapulare adolescentem deformis est. Quia vilia ingenia, & proiecta pigritia flagris ad officium compelluntur. Generofus equus freno indiger, asinorum tarditas nec calcaribus, nec fustibus in cursum concitatatur. Causa cur blande sine educandi Con-

*Naturæ
præcellunt
docti, ideo
honor illis
debetur, quæ
est testimoniū
excellētia.*

*Quos pra-
sentes con-
temnunt,
absentes de-
siderant.*

Contumeliosa igitur verbera sunt, ingenuis corporibus adhibita. Benignitate, laude, munusculis, honoribus, magistratum umbraticis insignibus, alacritas discentium alatur, non opprimat teneros animos sollicitudo, paucique seuentis Orbili, ne odisse scientias incipiant, priusquam carum gultare dulcedinem possint, cum enim radices artium amara sint, & nulla pené voluptate condiantur, non debet ea rū tristitia austerritate minantis oris, & toruitate frontis, & verberū acerbitate exaggerari. Pudore, & liberalitate continet præstat adolescentes, quam metu.

Qui blande ducitur, sponte se-quitur, ma-lū putatur, est bonum sit, ad quod seueritas cogit.

Pulchre Quinilianus. Non sum, inquit, adeo etatum imprudens, ut instandum teneris protinus acerbe putem, exigendamque plenam operam: nam id in primis cauere oportebit, ne studia, qui amare nondum potest, oderit, & amaritudinem semel perceptam, etiam ultra rudes annos reformat det. Iasus hic fit, & rogetur, & laudetur, aliquando ipso nolente doceatur alius, cui inuidet, contendat interim, & sepius vincere se putet, pramis, qua cupit illa etas, eno-etur. Hi quoque versus, qui ad imitationem scribendi propo-nentur, non otiosas velim sententias habeant, sed honestum aliquid monentes, prosequitur hac memoria in senectutem, & impressa animis rudibusque ad mores proficiet. Etiam dicta clarorum virorum, & electos ex poetis maxime, namq; eorum parsus cognitione gravior est, locos ediscere inter lusum licet.

Si enim ingenia sunt proba, facilia, obsequientia, studiorū, & laboris amantia, ea plagi exagitare insanum est: Si improba, cōtumacia, inertia, ne plagi quidem emendabila. Acta est causa, superest, vt clamemus: ò leges Porcia, legesque Semproniacæ. Popularis esse pōlem, si ista cōprobarem, Porcia lex, virga ab omnium ciuium Romanorum corpore amouit. Porcia lex libertatem ciuium, lictori eripuit. Cicero pro Rabirio, & Liuio: Porcia lex protergo ciuiū lata, quod graui pœna, si quis verbera set, necasset ciuem Romanum, sanxit. Valeria enim nihil vltra, quam improbe factum adiecerat. Legem Porciā in vniuersi orbis scholas, si mitiōnes illi induxerint, nouam lucem se libertatis intulisse gloriabuntur, & ingenuos in integrum restituissē. Quia vero magni referit hac in re modum tene-re, cum multis seueritas magistri, plures lentitudo perdiditerit, rem breuiter explicabo.

§. 2. Primum autem definitio, hac in causa legem Porciā vim legis non habere, recteque facturam, si quis adolescentiae errata, plagi correxerit. Autoritate enim diuina hoc faciet; Nam qui diligit filium suum, affidat illi flagella, vt letetur in nouissimo suo, & non palper proximorum ofia. Eccl. 30. 1. Nae illi faciunt amando filios, vt pessime oderint amando. Qui parci virgo edit filium suum: qui autem diligit illum in flantere erudit. Pro. 13. 24. Nam etas illa capax est institutionis. Filii tibi sunt? Erudi illos, & curua illos apuerit illorum. Nec ita crede sapientem, vt illa disciplina non egeat. Stultitia colligata est in corde pueri, & virga disciplina fugabit eam. Pro. 22. 15. Fructum tam sancte seueritatis non tacuit spiritus sanctus. Noli subtrahere a pueri disciplinam: si enim percusseris eum virga, non morieris: tu virga percuties eum: & animam eius de inferno liberabis.

Causam & necessitatem Ecclesiasticus c. 30. v. 8. adducit. Equis indomitus euadit durus, & filius remissus euadet præcep. Lacta filium, & pauentem se faciet: Lude cum eo, & contrahabit te. Non corrideas illi: ne doleas, & in nouissimo obstupefacent dentes tui. Non des illi potestatem in iuuentute, & ne despicias cogitatu illius. Curua ceruicem eius in iuuentute & tunde latera eius dum infans est, ne forte induret, & non credat tibi, & erit tibi dolor anima.

Perorat iam causam habemus, si apud omnes tantum valeret infinita Dei, & nulquam falsa, nunquam fallens veritas, quantum proprii iudicij momenta; verum quia pseudopolitici rationis sua caliditatem celesti prudentiae anteponunt, rem secundum rectam rationem aestimemus.

§. 3. Cum enim hominum cupiditates, affectusq; in adolescentia maxime effervescent, cum in ea etate minus roboris sit, ad sustinendum, minus prudentia ad declinandum, fortiore remedio alienæ sapientia criminibus indigent; Adultis quidem carceres, compedes, ergastula, manches malæ, gladii, fidicula, crucis, rogi tiam dare pueri.

Tenerior etas, suis quoque terroribus contineri debet: Initii enim obſtendum est, nam parvus error in principio crescit in immensum, linea ex uno centro deducet, & pene parallelae vix notabilis distantia, progreſſu, immenso inter se spacio dispescuntur. Ebrietates, furta, homicidia, peculatus, periuria calumniasque vigore legum princeps cohierit: at multo magis horum initia in pueris, vt sorbillationes caythorum, subreptiones calamorum, nummulorumque, pugnas, & mortis, hortorum expilations, mendacia, ciola, fraudesq; inhiberi est necesse, per haec enim minoria ad maxima illa pertinetur.

§. 4. At discans amore virtutis, non metu pœna peccata fugere. Imo vero virtutem ament, vitia odiunt, non modo ob eorum fœditatem, quam nondum satis cognoverunt, sed etiam pœnarum comitatum, qui vitorum dulcedinem reddat amaram, ac horribilem. Pœna facit vt peccata intermittant, intermissio facit, vt peccare tandem definant, & cessatione à peccatis, initium est virtutis. Peccatis plena est illa etas, vt monet Augustinus l. 10. in gen. ad lit. c. 12. Non enim de pueris grandisculis agimus, quibus quidem peccatum proprium nolunt attribuire quidam, nisi ab anni quartidecimi articulo, cum pubescere coepirint. Quod merito credemus, si nulla essent peccata, nisi que membris genitalibus admittuntur. Quis vero audeat affirmare farta, mendacia, periuria, non esse peccata, nisi qui alia vult impune committere? At he plena est puerilis etas, quanquid in eis non ita, vt in maioribus punienda videantur, quod sperentur annis accidentibus, quibus ratio conualecat, posse precepta salutaria melius intelligere, eisq; libentius obedire. Si tamen impune pueri delicta ra-committant, nulla spes est, maiores non ausuros, rionis imbecillitas le-

Sane quis neget peccata illa punienda, nisi qui tota facit. tam Rempublicam evocere studuerit?

At magnis ingenis verbera non conuenient: Illa vero vel præcipue sunt coercenda, & crebro, quia laborem fugiunt, & iucunda potius, quā vtilia seellantur, genia certiam metu, & plagi oburganda. Ponam Augustini locum, quo nemo ingenio maior fuit, qui sui tempore portis historiam nobis exponit. lib. 1. conf. c. 9. & 10. Deus noster, quas ibi misericordia expertus sum & ludificatio-nes, quandoquidem mihi recte vivere puer id proponeretur, obtemperare monentibus, vt in hoc seculo florere, & excelle-re rem linguos artibus, ad honorem hominum, & falsas diuitias famularibus. Inde in scholam datum sum, vt discerem litteras, in quibus quid virilitatis est, ignorabam miser, & tamen se fregi in descendendo effem, & vapulabam. Laudabatur enim hoc a maioribus, & multi ante nos vitam istam agentes, prestruxerant arumosas vias; per quas transire cogebamus, multiplicato labore, & dolore filii adam. Invenimus autem Domine, Augustini homines rogantes te, & didicimus ab eis, sentientes te, vt poterimus, esse magnum aliquem, qui posses etiam non apparen-tes sensibus nostris, exaudirenos & subvenire nobis. Nam puer capi regare te auxilium, & refugium meum, & in tamen invoca-tionem rumpbam nodos lingua mea: & rogabam te parvus, non parvo affectu, ne in schola vapularem. Et cum me non ex-audiebas, quod non erat ad influentiam mibi, ridebantur a maioribus hominibus, atq; ab ipsi parentibus, qui accidere malo nihil volebant, plague mea, magnum tunc, & graue malum meum. Estne quisquam Domine tam magnus animus pregrandi affectu tibi cohærens, estne inquam quisquam (facit enim etiam hoc quedam soliditas) est ergo, qui tibi pie coherendo ita sit affectus granditer, vt equuleos & vngulas, atque huiuscmodi varia tormenta, pro quibus effu-gendis

Lege diuina sancitum moderata seueritas.

Lege diuina sancitum moderata seueritas.

Parentes
rident pue-
rorum tor-
menta.

Parentes
pletant fi-
lios et si pœ-
deretur pec-
cata.

Regis sobo-
lis virtus
metus coer-
cat.

giendis tibi per vniuersas terras cum timore magno supplicatur ita parui & stinet, irridens eos qui hec acerbissime formidant, quemadmodum parentes nostri ridebant tormenta, quibus pueri à magistris affligebamur? Nō n. aut minus ea metuebamus, aut minus ea de his evadendi deprecabamur, & peccabam⁹ tamen minus scribend⁹, aut legend⁹, aut cogitando de literis, quā exhibebatur à nobis. Non n. decet at Domine memoria, vel ingenium, q̄ nos habere voluisti pro illa etate satis, sed delectabat ludere, & vindicabatur in nos ab eis, qui talia vitijs agebant. Sed maiorū nuga negotia vocantur, puerorum aut talia cum sint, puniuntur à maiorib⁹, & nemo miseratur pueros vel illos, vel vtrōq; nisi vero approbat quisq; bonus rerum arbitrus apudesse me, quia ludebam pila puer, & eo ludo impediab⁹, quo minus celebreret discerem litteras, quib⁹ maior deform⁹ luderem. Haud aliud faciebat idem ipse, à quo vapulab⁹, qui si in aliqua questiu cula à condotore suo vietus esset, magis bile atque inuidia torqueretur, quam ego, cum in certamine pile à collusore meo superaberat. Et tamē peccab⁹ Domine Deus ordinator, & creator omniū rerū naturalium, peccatorum aut tantū nō ordinator. Domine Deus me⁹ peccab⁹, faciendo contra pcepta parentum, & magistrorum illorum. Poter⁹ n. posse bene vti litteris, quas volebant vt disceret, quo cung⁹ animo illi mei: non n. meliora eligens, inobediens era⁹, sed amore ludendi, amans in certaminibus superbas victorias, & scalpi aures meas falsis fabellis, quo pruidenter ardent⁹ eadem curiositate magis, magisq; oculis periculosa miasme in spectacula, ludosq; maiorū, quos tamē qui edidē, ea dignitate prædicti excellunt, vt hoc pene omnes optent parvulis suis: quos tamē cadi libenter patuntur, si spectacula talibus impedianter à studio, quo eos ad talia edenda cupiunt peruenire. Vide ista Domine misericorditer, & libera nos iam inuocantes te, libera eti⁹ eos, q; nondum te inuocant, vt inuocē te, & liberes eos. Quid autem ratione opus, vbi enim peccata impunita esse possunt, vt non exundent, atque in immensum excrescant? Confuetudo gentium est omnium, vt filios blanditiis & plagiæ erudiant.

§. 5. At plagiæ seruiles animos efficiunt. Quin potius emendatos; non a fini modo plagiæ aguntur, sed duris lupatibus etiam, virgaq; generofa equorū vis ad humanos vlt̄s domatur, acerrimos & ingeniosissimos, canum flagra docent. Ipse Pelides Danaum fortissimus sic inlittatus est.

Phillyrides puerum cithara perfecit Achillem,
Atque animos molli contudit arte feros.
Qui toties socios, toties exterruit hostes,
Creditur annosum pertinuisse senem.
Quas Hector sensurus erat, poscente magistro
Verberibus iussus præbuit ille manus.

Moderationem tamen adhibebit prudens magistri clementia, vt nec licentiam inertie, vitijsq; concedat, nec atrocitate se, & pulcherrima studia faciat odioſa. Leges illar⁹ paucissima sufficerent.

Iramodera-
tionem
transflit.
Præcipita-
tio abſit.
Multane-
ſiat, et ſi
ſiat.
Reprehen-
dat errata,
ſine contu-
melia.

Grauiora
delicta, quā
ri paterno
corrigi de-
beant di-
mitione
puniant.

Prima. Nunquam iratus puniat; nam & ipse facile modum excedet, & reus, ira se doctoris, non suo merito plecti putabit. Iratus enim, sibi, non emendationi iuuentutis pœnas impedit. Secunda. Nec in puniendo sit præcepis, nec in inquirendo nimius; Nam qui cito punit, parum abeft, quin libenter puniat. Tertia. Disſimulet quicquid sine publico, & priuato dano disſimulari potest. Punit enim non quia peccatum est, sed ne peccetur. Quarta. A contumelia dicto, factoue inferenda abstineat omnino. Reprehensione sola vtratur, qua & pater ſoleret. Quinta. Nullum vñquam alio, quam ſuo nomine, aut cognomine appetat: Probrola enim agnominata grauita offendunt, & odium, nō emendationem parunt. Harent, & in adultis. Sexta. Semper ſter intra modum pœna, nec in tenera etate caſtigatio par sit delicto; meritorum maiora ſubire, ſatis eſt ſcutica cädere: meritorum plagiæ, crebro ſat eſt, minis terruſſe. Septima. Grauiora delicta, quā atrociores pœnas expoſcent, quā ſit patris, ordinarie repulſa vindicet: nec enim decet, ſeuire profefforem, etiam in meritos, pœnae inſolens asperitas, infamiaſt Gymnasia.

Lubet hic ſubiungere historiam iuridicalem, vt eam recitat prudentissimus regum consiliarius Guevara l.2.c.37. Dicarchus historicus Gracius in libro antiquitatum, & Sabellicus in generali historia, dicunt, Ad claris. & antiquissimum Philofophum Solonem Salaminū venisse queſtiū patre de filio, & filium de patre, prioremq; filium accusationē in hanc ſententiā apud Philosophum inſtituit: Ego de patre meo queror, & cum ipse diues fit, ego vero pauper; ipſe me⁹ fit pater, ego vnicus ipſius filius, viuens abdicari, & filium adoptinum heredem fecerit; q; pater me⁹ nec debuit, nec potuit facere. Cū n. ipſi acceptū referam, q; natura ſum tam fragilis; aquum eſt vt opes mihi ad ſuſtentandam (fulciendamq;) nature imbecillitatē ſubminifret. Ad hec pater, Ego, inquit, de filio meo queror, q; mihi non filii, ſed hoſtis capitalis loco fuerit. Omnis⁹ n. in rebus inde ab ipſis incunabulis ſemper mihi aduersatus eſt; ideoq; illū viuens exheredauit, & nihil mihi forſet iucundus, quā ſi quemadmodum ego hereditare, ita diu vita ipſum priuarent. Crudeleſſ man. eſt terra, q; non viuum abſorbet filium execrabilē, cuius nulla eſt erga patrem reverentia (& obediētia.) Quod me dicit alium de integrō filii adoptatſe ſid verum eſe, fateor. At q; dicit ſe à me hereditate priuare, cum ſit meo procreatus ſanguine; ad hoc repondeo: Non me filium meū abdicare, ſed ipſius de meo labore luxuriam exheredare. Nihil n. iniquus, quā ſudore de ſenī patris corpore guttatum fluente, quaſi balneis ſuerit, & recreat filium adolescentem, flagitioſum.

Huius patris Oratione ita repondit filius: Neq; me patri mo-
lefam fuſſe inſiſor, & luxurio ſe tam (flagitioſe) me vixiſſe
fateor: Sed ſi verum dicendum eſt, quod luxurioſus, maluſq;
euasi patris mei culpa factum, q; me, dum puer eſſe, nō infor-
manit: & ſi propterea me abdicat, ſumma me afficit iniuria.

Culpapar-
rentum eſt
filii luxu-
ries.

Pater enim, qui filium iuuenis non bene educat (& erudit) in-
iuste eum ſenex abdicat. Respondens denuo pater, verum eſt fili
inquit, te a me indulgentiſſime, quando paruulus eras, habitu: ſed illud quoq; te non fugit, te frequenter a me & eruditum, &
caſtigatum, cum eſſes iam grandior: & q; in infantia te doctri-
na non imbiui, ideo factum eſt, quoniam in tenera illa etatula di-
ſcipina capax non eras. At cum egeſte, & doctrina, & disciplina
bona erudiebam; tu & capax ad præcepta ingenium, & eas ad
agenium idonea, & vires ad exercendum firme aderant. Nam
cui & habilitas, & vires defuit, ei fruſtra docendi labor impe-
ditur. Hic rurſum filius: Quia tu ſenex es, inquit, & ego iuuenis,
tu pater es meus, ego tuus filius; tu (barba & capite) canus, ego
imberbis. (tu plus habes experientia, vt q; plura vidisti; ego pau-
ciora expertus fui, vt qui etate adoleſcens ſum:) & quoniam tu
bi fidem haberi, me condennari videatur. Sepe enim in vita co-
muni vſu venit, vt qui autoritate minus valet, iſcīcirco in cauſa
iustiſſima inferior diſcedat. Fateor mi pater, cum puer eſſem, te
curasse, vt literis imbuueret: Sed nō ibis inſiſia, ſi quam noxam
admiſſem, te non ſuſtinuiſſe, vt caſtigarer (& plecterer,) atque
inde factum, vt quia paſſus eſt me facere, quod mihi lubebat, aut
puer eram; tibi euferim inobedient, poſtquā factus ſum gran-
dior. Quare iure hoc addo, ſi (offenſa &) culpa hac in parte ar-
guor, culpa profeſio mee & culpa tu non prorsus cares. Non n. eſt
parentum, vt in teneris annis doceant diſputare filios, quid ſint
virtutes, ſed vt ad virtutis ſtudium eos affueſſent, & præmis
iuent. Ingens enim bonum eſt, ſi nos adoleſcentes ad id proue-
cti atatis, qua cognoscere malum poſtimus, ad beneſteſteſt a-
genden ſimus affueſſati (& inſtructi.) Audit ergo (& ac-
curate ponderans) partis vtriuſq; rationibus; Solon Salami-
nius. Ego, inquit, hanc ferò ſententiam, vt adoleſcentes huic pa-
ter, quoniam cum etiam tun puerum nō caſtigauerit, ſepulchra, poſtquam mortuus fuerit, careat; & iubeo, vt huic patris fi-
lius, quoniam patri non creditit, atq; obediuit, dum erat adole-
ſens, hereditatem, dum iſi vivit, careat, ea lege, vrllo defuncto,
hereditatem adeat ipſius filius. Inuiftiſſimum enim forſe, filii
innocentiam paternæ pœnae luere malitia. Ideo item, vt om-
nia iſta bona apud virum bone ſidei deponantur, qui inde det
alimenta patri, quamdiu vixerit, & ſepulchrum faciat filio, poſtquam mortuus fuerit. Hanc ſententiam qua & vitam &
mortem complectiſſt, non ſine cauſa tulit. Non enim voluit Diſ
duplēcēt eſſe vnius criminis pœnam, ſed alteros in vita, ho-
nore aut opibus eruptis, alteros in morte, memoria & ſepulchra
adempta, puniri (& caſtigari.)

CAP V T XI.

Eruditionem Reipublicæ honorificam, & necessariam esse.

§. 1. RUDITIONIS nomine omnium artium liberalium, scientiarumque cognitione, ipsam etiam sacrarum legum, & Theologiae peritiam complector. De quibus nunc generatim, deinde particulatim agam.

Haud recte dixit non nemo; mala multi amplectuntur, bonum nemo accusat. Scientiam enim multi accusant, olim sane philosophia habuit reprehensiones. Licinius adeo indoctus erat, ut ne diplomatis quidem nomen proprium subscribere posset. Tanto flagrabat odio literarum, ut literas pestem, & calamitatem publicam vocaret; Rhetores & Philosophos acerbissime oderat, virus & venenum Reipublicæ eos esse dicebat. Sed ille à patre rustico educatus inter Dacos barbaros, solis illis aequus fuit. Verum hoc virtutum rarum est: Tantus est enim literarum splendor, tanta dignitas, ut plerique etiam principes eruditionis famam auxcipiantur, inscitæque opinione fugiant. Nero primus inter eos qui rerum potiti sunt, alienæ facundiae egit. Tac. l. 13. Seneca enim orationes recitat, ut eloquentiae se laude senatu populoque commendaret.

Quantum vero Reipublicæ cōferat eruditio multorum, precipue nobilium, & magnatum, id in priuato quolibet facile intelligitur. Doctrina enim id conferrit ut ille dicebat, ne sedeat *lapis super lapidem*. Quantum Socrates Battio, Atticus Bambalioni, tantum Respublica polita literis, præstat ineruditæ.

§. 2. Nam sapientia studium maxime literis continetur. Non potest autem Respublica consistere, nisi si quis imperit, habeat, colatq; sapientia studium. Sapientia sane consilia audienda sunt, alioqui omnia principum decreta, quæ non iure, sapientia que nituntur, sola vis regnantis tutari non potest. Vel subditorum cōsilio, vel laude successoris inconsulte responsum abolentur.

Primum itaque principem doctum requiro, qualis erat Salomon Deus dedit, inquit Sap. 7. 17. mihi horum quæ sunt, scientiam veram: ut sciam dispositionem orbis terrarum, & virtutes elementorum, initium, & consummationem, & medietatem temporum, vicissitudinum permutationes, & commutationes temporum, morum mutationes, & diuisiones temporum, anni cursus, & stellarum dispositiones, naturas animalium, & iras bestiarum, vim ventorum, & cogitationes hominum, differentias virgultorum, & virtutes radicum, & quæcumque sunt absconsa & improuisa, didicimus enim artifex docuit me sapientia.

Quantum vero oblit Reipublicæ, cum plerique principes reguntur, & quod aliquis inductus precio, vel odio, aut fauore in aurem infusurauerit, tēcunatur, omnia regna docuerunt. Quanquam secunda hæc est felicitas, sapientia que sequi sapientes. Nam sapientia primum est, non credere se sapientem; & qui bonus esse voluerit, non facilis id faciet, quam si malum se esse crederat, ut pœnitenter bonus fiat.

Περούς εἴη ἀνδρότοις ἵπου

Κίρρης λαβέν ἀμεινον, εἴη νῦ σφι.

Prudentia nullum hominibus emolumentum maius est, neque melius, quam mens sapiens.

Nec mihi magis, quam ipsi principi Romanarū legum credi velim. Imperatoriam, inquit, Mæstatis non solum armis decoratam, sed etiam legibus oportet esse armata, utrūq; tēpus, & bellorum, & pacis, recte posita gubernari: & Princeps Romanus non solum in hostiis præliis vitor exsistat, sed etiam per legitimos tramites, calummantium iniquitates expellat: & si tam iuriis religiosissimus, quam vietiis hostiis triumphator magnificus.

Nunquam hoc poterit, nisi ipse leges quibus im-

perat, cognoscat, ut nec bellum rite geret, nisi in casis exercitatus. Merito igitur auth. de iudicibus statuit ne illi indecti sint. Nos igitur videntes omnino consuēsum iudicium schema, existimauimus oportere hac lege determinare, que decentem ordinem imponat causa. Non enim existimauimus oportere habere iudicium quorūdam nominā, maxime legum ineruditorum, deinde neq; causarum habentium experimentum. Nofris enim administratoribus adūt modis omnibus etiam assēssores, &c. que legum sunt, explicantes, & occupationes adimplentes eorum: quoniam multi detenti curis, quas apud nos habent, merito iudiciorum complētū partē, per suorum presentiam assēssorum. Illi autem neque cingulum habentes, neq; nobis ministrantes, nisi potuerint per se nosse, quod iustum est, sed aliunde emendicare iudicandi honestatem: quomodo non maximum virium erit reipublica, non es, qui ex se quod agendum sit, sciant, lites tradere, sed finire ea querere alios, à quib; licet discere, que ipsos in iudicando eloqui deceat?

§. 3. Insigne hoc quoq; emolumenū est docti Principes principis, q; solus consiliarii habet, quosdam incor doctum ieruptos omnino, alios vero timide malos. Qui sine spe mentē & metu rectissime sententiam dicunt, mortui sunt; liarii. legunt n. in illis principes, quæ nemo illis dicere sustinet; nec ferret illa sibi dici ab amico, quæ legere gaudent in ignotis, erratis suis conuicta fieri gaudent, cū publica voce monētur. Cum igitur & illi, qui magno studio disciplinis in cōbūtū, & gubernanda Reip. Libri vera se dedūt, frequenter ercent, quid de illis sentiendū, principis quos ignoratio, & torpor, velut aureos arietes, in hominum astrotum p̄adā dedit? Quanquā n. princeps magno sit ingenio, grauiq; natura ac prudente; diuine, non tamen certo, & sine metu Rempub. administrare potest. Nihil enim nisi opinionem habet, q; fallere principem solet, & falli. Cumq; etiam aliqua præclarissima cogitauit, iurisperitis examināda tradat, oportet, à qui carbunclobus deinde accipiat velut dictata, & sua auctoritate, filiarii. aliena mente in populū diuulgat.

Doctos principes recentent nobis Solonē, Epaminondam, Philippum Macedonem, Alexandrū, Philopemōnem, Romulum, Remum, Cælarem, Octavianum, Tiberium, Claudium, Antoninos, Constantīnum, Theodosios, Carolos magnum, & Quintū, Robertum Ierosolymorum regem, Sigismundum imperatorem, Alphonsum Aragonē. Ex priscis etiam Mithridatē, Chosroem. De quibus Lippus in monitū, aliq; multi. Nec fæminas quidē excipiunt, Zenobiā, Amalusiā, Isabellam, alias Ego pluris facio, q; omnes illi tā docti, doctissimis viris lat' cinxerint, atq; ita plurima p̄clarissime cōstituerint.

§. 4. Mihi vel hoc nomine erudit reges, doctas, Respub. probatur. Quod facile animaduertam Christianæ religionis singulare esse priuilegium, in attributis liberalibus, scientiisq; excellere. Totum n. mundum palmam Chiritanis concedere si historiam expanderimus, facile intelligemus. Etenim cum priscis neq; ingenia defuerint, & artas, diligētiaq; etiā superfuerint, nullo modo tamē ad fastigii scientiarum, q; Christiana consenderūt, puenire potuerūt. Pythagoras, Democritus, Plato, Ägyptum, Asiam, Indiā peragrārūt, eruditionem sibi, vt pararent, Crates Thebanus opes priscas abiecit, Cleanthes aqua hauiēda studia sustentauit. Tanta tamē contentionē parū consecutos esse cōstabat, si cū Christianis cōparentur, ita vt monstri instar serunt, Philosophos gētilium tam studiosos, in tam multis ac magnis erroribus hæsiſe. Sinē quoq; nostro tēpore, cum multi totam ætatem studiis impendant, cū maximus studendi sit fructus, vix tamen eorum doctissimi ad olescētulus nostris comparari possunt; terram non esse quadratam, aliaq; ex P. Matthæo Riccio primū didicerunt. Narrat rem P. Nicolaus Trigautius l. 4. c. 5. de expeditione apud Sinas. Nulla igitur alia re p. Matthæus ymversam Sinensem Philosophorum turbam in summis stuporem aque adduxit, quā Europeanarum scientiarum firmis finis

sumis rationibus confirmata nouitate. Nunc enim auditum primum post eis sacula, terram rotundam esse; habebant velut pro primo principio vetus quoddam axioma: Ceterum rotundum, terra vero quadrata. Sciebat nemo centrum in eius medio, grauius omnia ad se corpora vel euocare, vel sua propensione lapso recipere, vniuersam in ambitu superficiem habitari; Antipodes homines hominibus sine lapsu confidere; cui rei intellectum annueat, imaginatrix facultas multorum nondum acquisit. Hactenus inauditus, Luna defensionem posita inter solem ac lunam terra prouenire; in cuius explicationem absurdum commenti, grauius ipsa luna deficiebat, inter quos expositores, dixerunt nonnulli. Lunam soli oppositam per stupore lumen amittere. Alii solem ipsum in medio perforabant, affrebatq; Lunam huic foraminis solis oppositam, lucem ab sole recipere non posse. Nouum fuit solen vniuersum terrae globum magnitudine superare, quanquam id vi credenter aliqui facilius adduci se permiserunt, ideo quod etiam ab antiquis regni sui Mathematicis, in librorum monumentis scriptum esse constabat, sole ab iis denenso, supra mille milliaria in Mathematicis instrumentis reperisse. Sydera vero ipsa, que nostri oculi ita ex quo spatio metuntur, vniuersam terrae superficiem excedere, id denum paradoxum videbatur. Nondum intellectum, sed ne dictum quidem est solidam materiam caelos constare, stellas in eo fixas confidere, non erraticas vagari, decem caelorum orbes numerari, alium alio involvi, diueris motibus ferri. Ex quibus constat, vulgata quæq; ab illis ignorata fuisse.

§. 5. At in Repub. Christiana, etiam prætersacram Theologiam, tanta exortarum est rerum cognitio, ut nihil par vñq; nihil secundum gentilitas aspicerit. Si enim vetera repetamus; Christianos Philosophos multo, q; Ethnici fuerint, præstantiores suppeditabut ipsa Christianæ religionis exordia. Dionylius Areopagita vir illustris scientiae, & nominis, Pauli discipulus, tum demum veram philosophiam adinuenit. Dionylii temporibus, fuit & Aristides Atheniensis, Philosophus eloquentissimus, ut eū vocat D. Hieron. sequuti deinde Quadratus, Iustinus, Pantanus, & quem Porphyrius p̄fert omnibus, Ammonius. Multos Ammonius & illustres auditores habuit, tā Christianos, q; Gentiles, & Christiani fuit Origenes, cui hostis nostræ pietatis Porphyrius testimonium eruditionis dedit. Ego Origenem, cum adhuc essem valde puer, vidi arcē totū eruditionis tenentem: sicut etiam ex his, que posteritatis memoria tradidit comprobatur. Origenes hic est, cuius ingens gloria inter eorū magistris habetur, qui affectus fuerat omnia Platonis secreta, institutus fuerat in libris Numenii & Chronii, & Apollonianis, & Longini, & Moderati atq; Nicomachi, in Pythagoricis vero summorum virorum cum non lattere cōmentaria. Attigit etiam Cheramonis Stoici, & Cornutivolumina.

Et consentit Hieron. Illud, ait, de immortalitate eius ingenio non tacebo, quod Dialecticam quoq; & Geometriam, Arithmeticam, Musicam, Grammaticam, Rhetorican, omniumque Philosophorum sectas didicit. Origenis discipuli multi, & graues füre, quibus gentilium pleriq; cessere; Proximis temporibus cōsecuti sunt: Basilius magnus, Gregorius Nazianz. Chrysostomus, Augustinus, Victorinus, Vegetius, Albinus. Et si recte putabim⁹, tot milia Episcoporum Ecclesiæ regentium numerat orbis Catholicus, ut quanquam inæqualis sit omnium eruditio, tota tamen gentilitas vniuersi sacerdotum eruditio nem numero, & præstantia non adæquatur. Verum id quod admirabilius, & tamen verum est, Si viri eruditii qui in Gracia, acq; in Romana ciuitate floruerunt, ante religionis Christianæ exordia, quique Christianis temporis scientia rerum excelluerunt, colliguntur, vni cedent virbi; Non poterunt vel solos Romanæ Ecclesiæ Pontifices eruditio philosophia, & scolaribus literis insignes æquiparare.

Clemens primus, siue fuit Aetius Clemens cui Plinius scripsit, siue alius, philosophia fuit deditissimus, & egregia monumenta literis consignauit. Baron. anno 102. & in marty. 2. Iul. Franciscus Turrianus con-

tra cēturiatores, Delrio in vindicta contra Scalig. Linus quoque, & Cletus nobiles Romani in literis illustres fuere. Hyginus celeberrimus sui temporis philosophus erat, cum ad pontificatum eligeretur.

Et quanquam Alexandri, Sixti, Pii, Telephori, Soteris eruditio secularis min⁹ cognita sit, ex Epistolis tamen quæ superfunt, facile colligimus viros doctissimos fuisse. Cornelium sane eruditione Cypriano, aliisque non imparem fuisse, ipsa eius scripta docent. Quemadmodum, & Stephanum eiusque successores.

Felix primus, & Eutychianus, contra Sabellium, Paulum Samotatenum, Manichæos, nobiles disputationes habuerunt.

Liberius, & Felix nimis etiam eruditionis fuere, & calamitosæ, nam Liberius metu, condemnationi S. Athanasii subscriptis, & Felix in sedem eius non bono exemplo successit.

Inter hos sapientia, eloquentia gubernandi peritia, doctoru⁹ amore eminuit Damasus, orbis oraculū.

Nec multum impar Damaso Innocentius, Sancti Chrysostomi etiam defuncti propugnatione nobilis.

Hæc sacerdotes eruditæ, & heretibus agitata doctissimos habuere pontifices; itaque Innocentium exceptit Zosimus, hunc Bonifacius primus, illum Celestinus primus, quem & Augustinus consuluit. Serpabant eo tempore occulta Manichæorum, aliarumq; sectarum contagia. Item Arianorum, Origenitarum, Pelagianorum, Nestorianorum, Acephalorum, Eutychianorum, Prædestinatianorum, Iconoclastarum, qui non modo depravatione scripturarum, & scriptorum Ecclesiasticorum, sed etiam inani Philosophia Ecclesiæ agitabant; itaque & duces eos dedidit Deus summus pastor, qui eodem gradu furentibus occurrerent, nulla parte non armati, Ecclesiæ sacra profanaque scientia tutarentur.

Electus deinde est Leo magnus, qui orbi etiā secuturo doctrinam suam probauit. In eruditorum etiam numerum venerunt, Hilarius, Simplicius, Felix tertius, Gelasius primus, Symmachus primus, Hormilda, Vigilius, Gregorius magnus, Leo secundus, Ioannes quintus, Gregorius secundus, Stephanus secundus, Paschalis primus, Eugenius secundus, Gregorius quartus. Nicolaus magnus, qui Gregorium magnum scientia, & virtutibus retulit. Ioannes 16. Eugenius tertius, Gregorius decimus tertius, Sixtus quintus, Innocentius nonus. Propria itaque Ecclesiæ dos est eruditio, ideoque Reipublicæ magnopere commendanda. Quod si & hodierna tempora spectemus, & tot Academiarum Lycea, dubitate nemo potest; hoc uno tempore plures eruditos viuere, quam olim habuerit vniuersitas Græcia à Solonis, & aliorum sapientum aeo, vñque ad Mahometanorum irruptionem, si Christianos excipias.

§. 6. Duo cōtra eruditionem obiicere solent non sapientes, sed aulicorum quoddam factuofum, & in eruditum genus. Primum est ex Philosophis prodigiis tyrannos. Alterum, literas obesse prudentiae ciuii, & militari. Nam Phalaris Philosophus fuit, & Tiberius, & Julianus. Sicilia ab initio Cyclops, deinde tyrannos pertulit. Sed plerosque tamen in Græcia educatos. Sane Rhodiginus lib. 22. cap. 21. Philosophos crudelius imperiale arbitratur. Nam quotquot ex Philosophorum progressi Scholis tyrannides arriperere, crudelius, auarius, immanniisque eas exercuisse compenuntur, quam ignariprosus literarum. Patriam libertatem, obsecratos, quantæ feritate Atheniensis Ariston, Epicureorum innutritus scholis oppretit. An nō ante illam etiā Critias, quia, cum Critia philosophia mysteriis sunt iniiciati? Quid vero de Pythagora dicam: Quid de illis ipsi septem sapientibus, aliisque qui maximorum rerum pondera subire adorti sunt, nonne imperio pythagoracis deprehenduntur? Athenion ex Atheneo niente.

Exordia
Christianæ
religionis e-
rudita füe-
re.

Origenis e-
rudito.

Vniuersi-
tatis facu-
li plures sūi
docti Epis-
copi apud
Christianos
quam om-
nibus sacru-
li gentes
habuerint.

Pontifices
Romani
docti,

*Hereticis
doctissimos
Pontifices
Deus oppo-
suit.*

*Philosophia
tyranno
genit*

*Ariston ry-
mannus.*

Athenies.

Critias.

Pythagoras

*Septem sa-
pien-
tes.*

Lysias Tar-
sensis.

mio plus apud Athenienses crudelitas Mithridatico innoutuit bello. Nec Lysias Tar-sensis tyrannis ex philosophorum scholis la-
tet: quem cum Stephanophorum allegisset patria, id est, Hercu-
lis sacerdotem, arreptum semel imperium non abiecit, tyrannum
agens ex professo. Quia hominum scientia sanguinaria commo-
tus Demochares siue fuerit Crates, lepide fertur dixisse. Sicut
ex thymbra lanceam nemo concinnariat, ita nec ex Socrate
inculpatum militem.

In Cœlio
prudentia
requiro.

Vellem sane virum literatissimum, circu-spēctius
locutum esse. Nam moueri poterat rationibus suis,
quas attulit. Socrates enim, libr. 5. de Iusto. Nisi philosophi
ciuitatis dominentur, vel hi qui nunc reges potentes dicu-
tur, legitime satiis que philosophentur: in idemq; ciuitatis poten-
tia, & philosophia concurrant: neque (quod num sit) à diuersis
hectaretentur ingenii, non erit ciuitatis, vel (vitæ mea fert opinio)
hominum generi villa malorum requies: nec prius hac re-
publica, quam verbis exposuimus orietur pro viribus, &
la-men solis spectabit.

Bona Re-
publica est,
si princi-
pes sunt phi-
losophi.

Et Tullius ad Q. fratrem: Hac coniunctionem (inquit),
potestatis & sapientiae, aliud censuit ciuitatis esse posse, prin-
cipes ingenii & doctrine Plato. Sed & Antoninum philosophum
imperatorem, sententiam eandem in ore habuisse Iulius Capi-
tolinus refert. Hac ipse Cœlius.

Epicureos
nomine phi-
losophorum
non digna-
mur.

In firma autem sunt, que ipse attulit. Aristonem
Epicureum, Philosophum esse non admittimus; De-
finiendi, diuidendi, disserendi ignarus, in Physicis
puerum, in moralibus improbum, ut qui omnia sui vi-
nius causa faceret. Ille autem scopus ex diametro re-
pugnat in instituto principis, cuius officium est, priua-
to commido bonum publicum anteponere.

Socrati di-
scipulorum
im-
putata sunt

Sortes in e-
ligendis ma-
gistribus
Socrates
damnat.

Vis semper
est sua fons
infirmior.

Quia illa sunt, que in ciuitate a presidensibus committuntur.
Hos vero sermones incitare dicebat adolescentibus ad contem-
nendam rem publicam, ac eos reddere violentos. At ego arbitror
illos quibus prudentia cura est, quiique putant se posse ciuibus
suis, que eis condūcant, admonendo ostendere, minime violentos
esse debere, quām sciant, ad vim quidem iniicitias sequutu-
ras, atque pericula, persuadendo autem sine periculis & cum a-
menitate eadem posse fieri. Qui enim coguntur, tanquam ex-
poliati oderunt: quibus vero persuasum est, tanquam gratum
aliquid acceperint, amant. Nequaquam itaq; illorum qui pru-
dentiam exercent, proprium est vim cuiquam inferre: sed illo-
rum que finierunge potentiam habent. Præterea, qui quidem
audierunt vim inferre, non pauci indiget adiutoribus: qui vero per-
suaderunt, nullo: nam & solum se sufficientem esse ad persuaden-
dum patat. Quinetiam talibus interficere querimur minime
contingit: quis namque potius interrumpere vult quam
viuente & persuaso vt vi velit? Verum hoc quoque aduersarii
addiderunt, quod Critias, & Alcibiades, quum Socratem au-
disserint, multis incommodi ciuitatem affecerunt. Critias enim
cum ad paucos peruenisset ciuitatis status, vnu ex illo factus,
longe omnium aurarissimus, ac violentissimus fuit. Alcibiades ve-
ro dum adhuc populus dominabatur, omnium inusitissimus,
atq; incōtinētissimus erat. Ego vero, siquid illi mali ciuitati at-
tulerant, de hoc non respondebo: quomodo vero conuersatio il-
lorum, & familiaritas cum Socrate facta fuerit, narrabo. Fue-
runt namq; hi viri natura longe omnium Atheniensium am-
bitiosissimi: omnia namq; per seipso agi cupiebant, & quam

celeberrimi euadere. Quā itaq; Socratem scirent minima pecu-
nia abundanter viuentem, à voluptatibus omniibus abstinentissimum, ac vt voluerat, omnibus qui secum colloquebantur, vte-
tem vi sui sermonis. hac quam viderent, ac essent quales paulo Tyranni
ante dictum est, vtrum eos quispiam patet desiderio vita ac vita probi-
moderationis Socratis, eius consuetudinem concipiuisse: an, tatem sed
quod opinati sunt se, sciebantur, sufficiens, sufficiente, etiam dicendi
ad dicendum & agendum quocunq; voluerint easuros? à Socrate
Ego namq; arbitror, quod si quis Deorum eis optionem dedisset, petebant,
aut totam suam viuere ritam, vt Socratem viuentem vide-
bant, aut mori, potius mortem elegissent: vt ex gestis illorū per-
spicuum est. Nam vt primum arbitrari sunt se in studiando fa-
cundiores cateris esse, confestim dimisso Socrate ad rem gubernan-
dam se cōtulerunt, quia principali de causa Socratem au-
dere desiderabant. Verum adhuc forsitan quispiam dicat non
oportuisse Socratem antea suis auditoribus reipublica gubernante
scientiam, quam sobrietatem, & moderantiam tradere.
Ego aut nihil ad hoc contradicam: video tamen omnes quicun-
que docent, & se ipsos monstrare dissentibus, quomodo ea faciat
qua docent, & oratione introducere. Scio etiam Socratem suis
auditoribus bonū atq; honestū hominem scipsum monstrare,
ac optimè de virtute omnibusq; alius rebus humanis disputante.
Illoq; noui moderatos & sobrios fuisse dum conuersabantur cū
Socrate: non quod timerent ne detrimentū aliquod paterentur,
aut ne verberibus vapularentur a Socrate, sed quoniam hoc sibi
tutem suam expedire existimabant. Fortassis autem nonnulli illorum
qui se appellant philosophos, dicent nunquam iustum hominem
injustum fore, aut moderatum, contumeliatorem, aut doctum
in aliquo illorum, quorum doctrina est tradita, indectum in eo
quod didicit posse fieri. Ego vero de his alter sentio. Video namq;
quemadmodum corporis actiones non possunt bene fieri ab illis
qui non exerceant corpora, scicet animi, qui non exerceant animū,
minime posse animi actiones efficiere: nec enim quae facienda sunt
facere, nec a quibus abstinentia est, ab his abstinenre possunt. Quo
circum patres et si sobrios sciant libros suos, prauorum tamen ha-
minum colloquia ei prohibent, quasi bonorum hominum con-
versatio exercitium sit virtutis, prauorum vero, desiratio. Le-
statnr autem hoc etiam qui dicit poeta, Bona quidem dices a bo-
nis: quod si te miseras prauis, amites etiam infamam mentem.
Quique ait, vir aut bonus, modo fortis, modo ignavus. Quibus Confusio-
ego quoq; assentio. Video namq; quod sicut carminum facile
obliviis cantur, qui meditatione continxuntur non reatur: sic illi qui
negligunt, tradunt obliuionis sermones ac admonitiones pree-
ceptorum suorum. Quum vero quispiā istorum oblitus fuerit ser-
monum, obliniſſur etiam illorum quibus animus ad deside-
rādām sobrietatem mouetur. Hoc autem factio nol mirum pro-
fecto ipsam quoque sobrietatem obliniſſitare.

Tyrannis
lex contra
præcepit.

Itaq; Critias & Alcibiades ante quā Socratem adi-
rent, vitis corrupti fuerunt: Nec philosophandi, sed
famæ aucupandæ gratia & eloquentæ familiaritatem
Socratis adierunt. Tamen eo tempore se modeste ha-
buerunt. Deniq; iterū cum improbis viuentes in suū
singuli ingenium remigrarunt: & Socratem ex oīum
habuerunt. Imo q; tyrannos facere oportebat, legem
posuerunt: Ne de virtute, iustitia, temperantia, vili, nisi qui triginta annorum esset loqueretur. Leuius igit
erit illi philosophiam attigerunt, quam vt immundo
eam contactū dedecorare potuerint.

S. 7. Pythagorā magnopere accuset nescio, nam auctoritate, & sua fons, Critonias luxu perdi-
tos, ad frugalitatem, iustitiaeque studia reuocavit. De-
inde Metapontum migravit, ibiq; diem obiit. Ty-
rannidem nullam; nisi contra vitia exercuit.

Quin etiam infamis septem Gracie, quos vocant,
sapientes. Non modo iniuria, sed vix ignoscenda ari-
sœia. Solon fane crudelis non fuit, nam Draconis le-
ges sanguine scriptas, qua omnia delicta morte ple-
cebant, etiam occidi culpam, & olerum furta; mitiga-
uit. Tandem Pisistrati tyrannidem fugiens, Ægypti, n. w.
deinde Cyprum adiit, Creso quoque plurimum cō-
tulit, donec tandem in Cilicia Solos condidit Ath-
eniensem Coloniam, nouis patriæ in parte pater.

Perian-

Pythagoru-
mortuā
ciuibus, ma-
gnus honor
est hodierni.

Solan long-
& pruden-
non est ha-
bitus tyra-

*Tyrami filius sine vi-
re periculo imperium
dimittere non potest.*

Periander quidem Corinthius tyranum egit fateror, sed metu crudelem; Nam potestatem à Cyphelo patre regiam, sibi quasi iure hæreditario delatam subterfugere integrum non fuit, ne se & paternos amicos, totamque cognationem furori corruptissime plebis permetteret. Vrbem tamen adornauit, bella assidue gessit, annos quadraginta regnum tenuit, & quemadmodum Augustus lassa crudelitate clementiam postremo admisit. Aristoteles sane eius crudele paradigma, cum Thrafybulo nihil responderet, sed eminentiores spicas defecando legetem æquaret lib. 3. Polit. cap. 13. defendit. Pittacus Myrénis Rempublicam vita modestia, ac doctrina administravit, tyranidis nulla suspicione. Nec Bias contra Prienam patriam aliud deliquerit, quam, (si hoc delictum est) cum ea capta fugiens diceret. *Omnia mea mecum porto.*

*Chilo ty-
rannus non
fuit.*

Chilo Lacedemonius qui ex sapientibus vnu sicut nullus tyrannide ysus est. Nisi haec cius dicta, quæ Delphis consecrata sunt, tyrranica habeantur. *Nosce te ipsum, nihil cupias nimis. Aeris alieni & litio comes est miseria.* Letitia vi mortuorum est, auditio filium esse victorem ludis Olympiacis, itaque funus eius viuens a Graecia prosecuta est. Quod tyrranno nunquam præstisit; Nomen enim tyrranni, etiam cum viribus destitutus est, odiosum est.

Cleobulus, sive Cleobolus longe, à tyrranide abfuit; Amicis atque inimicis dixit esse beneficēdum. Inimici, vt amicos; amicis, vt amiores reddamus. Tyranni inimicos tollunt, amicos diffidunt, adeoque inimicos efficiunt.

Thales Milesius ne imperium quidem tenuit, pacate vixit, in summa senectute dum ludos spectat, Olympiade 58. decessit.

Athenio solutis ergafulis, & volonibus Drepnum subegit, vir prudens, & doctus, sed causa belli in obscurō est. Nullo igitur modo probatū est Philosophia, atq; eruditōnem causam esse tyrranidis; quē admodum nec figlina tyrranos fingit, quanquam filii progenies fuerit Agathocles. Aspirare tamen facilius ad imperium possunt docti, cum historias, affectus, mutationes, dolos etiam, fraudesque ignorare non possint, omnemque regnandi artem calleant, si ab isti iustitia pietasque, non est mirum eos facile tyrranidem occupare, occupatam artibus politicis feceram reddere.

CAPV T XII.

Literarum studium non obesse politice pri- dentiæ sive togatae, sive mili- tari.

*Facilius est
Philosophia
occupare
tyrranide.*

S. I. ERAT hoc quod secundo loco nobis imperium obiciunt. Atque interdum etiam viri docti. Neque tam plana est responsio, quam multis videtur. Multorum enim errores, quædam studiorum nos reprehendere cogunt. Mathematicos nonnulli ab Republica remouent, quia *ἀκελογίας ἀπόδικος* subtilissimis demonstrationibus assueti, easdem in Republica lineas tenent, cum tamen æquitatem, Epicadian, dissimulationem, aliaque versatilis illa vbiuum rota postuler. Grammaticos, vt viles aspernatur, Philophos, vt scepticos, poetas, vt furibudos, Rhetores, vt turbulentos, Iurisperitos, vt litium factores, Theologos, vt libertatis inimicos. Sola apud illos *ἀμύνων*, & *ἀμώνων* absque culpa, & reprehensione est ignorantia, diua rusticana. Etenim memini olim Grace iucundas fabulas, de scholasticis circumferri solitas; quidam enim speculationibus adeo indulgent, vt ad victimum, confuetudinemque humana sint penitus inidonei. Quod non est artium, sed ho-

minum vitium. Multas enim res nimium concidunt, atque ad inutilem subtilitatem perducunt, atque ita in vincula potius animum ducunt, quam subleuant, & attollunt. In literis vsu venit, quod omnibus in rebus. Virtuosum est, quod nimium est. Nimium est, quod animos vilibus destinatos inutilibus detinet. *Nam de illis, inquit Senec. de breuitate vi-
tae cap. 12. nemo dubitabit, quin operose nihil agant, qui in li-
terarum inutilium studiis detinentur: que iam apud Romanos
quoque magna manus est. Gracorum iste morbus fuit, querere
quem numerum renigum Vlyxes habuisset? prior scripta esset
Ilias, an Odyssea? Præterea an eiudem essent auctores? Alia de-
inceps huic nota: que sive continetas, nihil tacitam consci-
entiam iuvant, sive proferas, non doctior videberis, sed molestior.*

Error est ni-
mium spe-
culari.

Inanis ar-
gutiarum
cura sci-
entias infas-
mat.

*Nam hi tales quo plus opera impendunt, eo se magis impediunt. Et in labyrintho, quo quisque magis ad exitum festinat, ita se magis implicat, longiusque abest a ianua. Multi non inueniunt nec essentaria, quia superflua quæsuerunt. Multum illis, inquit Senec. Ep.
45. temporis verborum cauillatio eripuit, & captio disputationes, quæ acumen irritum exercent. Nectimus dulos, & ambiguum significationem verbis alligamus, deinde disoluimus. Tantum nobis vacat? iam vivere, iam mori scimus? Tota illa mente pergendum est, ubi prouideri debet, neres nos, non verba, decipiunt. Quid mihi vocum similitudines distinguunt, quibus nemo unquam, nisi dum disputat, captus est? res fallunt, il-
las discerne.*

Miserrima diligentia Tiberii vila est eruditis. Suet. cap. 70. Maxime curauit notitiam historie fabularis, yfg ad inepias, atq; derisum. Nam & grammaticos, quod genus hominum præcepit, (vt diximus) appelerat, eiusmodi fere quæ stionibus experiebatur. Quia mater Hecuba quod Achilli nomen inter virginis fuisse? quid Sirenes cantare sint solita? Et quo primum die post excessum Augusti, curiam intravit, quasi pietati simul ac religione satisfacturus, Minois exemplo, ture quidem ac vino, verum sine tibicine supplicauit, vt ille olim in morte filii.

Non melius ille Archiepiscopus, de quo Lælius Archiepisco Bificiola noster in horis suæfiliis l. 3. c. 1. Noui ego Pata- pri ridicula, uit, cum Theologia operam darem, florentissima in Italia vrbis Cimpro- Archiepiscopum atate iam prouecta, doctum hominem, inge- banda cura niosum, acutum, grauem, qui cum se de Theologia, deque diuina sapientia, sermones velles coferre, frontem obdacet, supercilium artolere, manifestis indicis aversari huicmodi oratione vidisse, at si quidpiam cum eo de modalibus, de conuersationibus, de missionibus, de maximo, de minimo, de proportionibus & gradibus actions, passionis, reactionis, repulsionis, communicare in animum induceres, exhilarare vultum, exultare, triumphare gaudio.

Noctes & dies senex hic, & gravis Archiepiscopus, totus erat in explicanda ratione modalium, scribebat de eo argumēto, re scribebat, cum hoc atq; illo conferebat huic explicatione reprehendebat, illius commendabat, nec sibi unquam satisfaciebat, & in eo tamen non quiescebat, si quid alius videretur sibi inuenisse probatius, quod mox etiam mutabat: instituit itē de causa atq; origine rufi tractationem, in qua, quoniam aliorum omnium veterum, ac recentium Philosophorum confutans opiniones sibi visus erat rem ipsam, quasi acutus, tergitus, ita sibi placet, vt magnum Turcarum Imperatorem, dicere posseum ac Christi fidem religionemque adiunxit.

De illo ipse recte iudicat, cū Stob. Ser. 8. ὁ ἐλλήστρος διασχέσερε τὸ μὲν ἀφθοῖς, καλάσῃ εἰς δὲ πάντα μικρὰ τετραδεῖς, πνεύμα, θεῖον καὶ ἄλλο φιλοσοφιῶν λεπτολογία. Helleborum, cum grandulculis partibus sumitur, purgat; cū vero in minutissima teritur, suffocat, sicinianus, & nimia in philosophia subtilitas.

S. 2. Has ob causas olim quoque artes illæ male audierunt. Zeno in principio, τιλλέντιον τινεῖς δέλταν ἀχεγονον ἀποφάνει. Enyclicas artes, seu liberales artes da- minant. Ipsi Stoici

An-

Annos Achillis, & Patrocli inquirunt, ubi Vlysses erravit, de quo recte Bion apud Stob. Serm. 8. Tis. 7. cap. 1. patr. 1. Enn. 1. ubi νεώτερος πλάνη μή ἔσται ζει τιναίδιαν, unde καρδιόν ἐπὶ τῇ αὐτῷ τόπῳ πλανάνται, τοι νέωτερος τὰ μετέρια σημαῖα. Grammaticos errores Vlyssis querentes, sum non quarere, nec animaduertere hoc ipso se errare, quod circa inutilia laborant. Totum hoc genus

**Ex multis
utilia disce,
nam doctus
non est, qui
non profici-
entia didi-
cit.**

decribit & damnat Seneca Epist. 80. *Alioquin utilia
artium notitia multarum, tantum itaque ex illis retineamus
quantum est necessarium; an tu existimas reprehendendum
qui superuacua sibi comparat, & pretiosarum rerum pompa
in domo explicat, non putas eum, qui occupatus est, in superu-
acia litterarum sapientiae? Plus sive velle quam fit, satis, in-
temperantia genus est. Quid, quod ista liberalium artium con-
secutio malefici verbos, intemperantes, sibi placentes facit, &*

Quatuor millia libro rum Grammaticorum ideo noſ ſcēntes neceſſaria, quia ſuperuacua diſiērunt: Quatuor millia librorum Didymus grammaticus ſcripsit: miſerſum tam multa ſuperuacua legiſt. In hiis libris Homer queritur, in hiis de Aenea matre Vera: in hiis libidinofior Ana-creon, an ebriosior vixerit: in hiis, an Sappho publica fuerit: & alia, que erant dediſcenda, ſi ſcires. I nunc, & longam eſſe vi- tam nega. Sed ad noſtros quoque cum peruenieris, oſtentanda multa ſecuribus reciſenda. Magno impendo temporum, magna alienarum aurium moleſtia, laudatio haec conſtar: O ho- minem litteratum! Simus hoc titulo riſuſtore contenti. O virum bonum! Itane eſt? annales euoluam omnium gentium, & quiſ primus carmina ſcripſerit, queran: qua- tum temporis inter Orpheu interfit & Homerum, cum faſto non habeam, computabo: & Aristarchi notas, quibus aliena carmina compunxit, recognoscam, & etatem in syllabis conte- ram: Itane in geometria puluere barebo? Adeo mihi preceptum illud ſalutare excidit: tempi parce! Haec ſciām, ut quid igno-

*Tempori
parcedum.* rem? Appion grammaticus qui sub C. Caesarē tota circumlatu
est Gracia; & in nomen Homeri ab omnibus ciuitatibus ad
patius, aiebat: Homerum viraque materia consummata & O-
dyssae, & Iliade principium adiecisse operi suo, quo bellum Tro-
ianum complexum est. Huius rei argumentum erat, quo
duas litteras as in primo verso posuisse ex industria librorum fu-
rum numerum continent. Tali, sciat oportet, qui multa vul-
scire. Non vis cogitare, quantum temporis tibi auferat mal-
valecudo, quantum occupatio publica, quantum occupatio pri-
uata, quantum occupatio quotidianæ, quantum somnis metit
etarem tuam: tam multa non capit. De liberalibus studiis lo-
quor philosophi quantum habent superuacui, quantum ad us-
recedentis ipsi quoque ad syllabarum distinctiones, & conju-
ctiones ac propositiōnū proprietates descendenter. & inui-

dere Grammaticis, inuidere Geometris. Quidquid in ilorum
artibus superiuacuum erat, transtulere in suam. Sic effectum
est, ut diligentius sciant loqui, quam viuere. Audi quantum
malis faciat nimia subtilitas, & quam infesta veritatis sit. Pro-
tagoras ait, de omni re in vtramque partem disputatione posse, ex
equo. & de hac ipsa, an omnium res in vtramque partem dispu-
tabilis sit. Nauphanes ait, ex his quaevidentur esse, nihil ma-
gis esse, quam non esse. Parmenides ait, ex his quaevidentur, ni-
hil esse in viuenterum. Zenon Eleates omnia negotia de negotio
deceperit, nihil esse. Circum academis Pyrrhonii versantur
& Megarici, & Eretrici, & Academici, qui nouam induerunt
scientiam, nihil scire. Hec omnia in illum superiuacuum studio-
rum liber alium gregem coniicie. Ilii mibi non profuturam sci-
entiam tradunt, bi spem omnis scientia eripiunt; scatus est su-
periuacum scire, quam nihil. Illi non præseruent lumen, per quo
acies dirivit ad verum; hi oculos nihili effundunt. Si Protago-

*Absurda ex re credo, nihil in rerum natura est, nisi dubium: si Nauphania
nihil certum est, nihil esse certissimi Parmenidi, nihil est praeter
vnum: si Zenoni, ne vnum quidem. Quid ergo nos sumus
quid ista quo non circumstant, alunt, sustinent? Tot a rerum
natura vmbra est, aut innatis, aut fallax. Non facile dixerimus,
vtrum magis in aera illis, qui nos nihil scire voluerunt: an il-
lis, qui ne hoc quidem nobis reliquerunt, nihil scire.*

Litera sunt M. & H. in voce MHNIN, que numerum 48. conficiunt. Apud Plutarchum in coniugio, aliis notat, primum versum Iliados, & primum

Odyssæ constare totidem syllabis, nempe 17. & ultimos eorundem librorum 16. Quis ferat subtilitatem, veritatis inimicam: quis spinolas inceptias? An mis obestilla iactatio, nouam anxietatem, & curam inducit. Tu mihi verba (Senec. Epist. 48.) distorques, & syllabas digeris. Scilicet nisi interrogaciones vafermissas struxero, & conclusione falsa à vero naſcens mendacium astrinxero, non potero à fugientis petenda secessere. Pudet me, in rem seria ſenes ludimus. Mus syllabas est: syllaba autem caſeum non rodit, muſergo caſeum non rodit. O pueriles inceptias! In hoc ſuperclivis ſubducimus: hoc barbam demisimus? In hoc eſt quod tristes docemus & pallidi?

Inepta stu-
dia pueros
faciunt.

§. 3. Hæc viri cordati, viri magno animo prædicti, in literis culpant. Optimo fure ac merito. Sed literarum ille error non est, sed animorum, bone suo male ventum, & à veris, ad iniania declinatum. Manet liberalibus studiis vt sua dignitas, utilitasque, ita modus, & mensura. Mihī hoc in genere tria dicenda occurunt, quibus tota ratio studiorum illorum continetur.

Primum est. Omnia illa studia præparamenta esse, & ut dicebat Xenocrates αὐθεντικὴ φιλοσοφία an fas vera Philoſophiæ , itaque in his excercendam iuuentutem, ut non in his sifat, sed per hac ad maiora tendat.

Secundum. Non illam stultitiam ex literis disci, sed ad eas discendas adferri, & discendo intendi, auctorique.

⁸⁻¹ Tertium. Non inutile esse Republicæ, quoddam
in nigris illis totam vitam transfigere. Primum mihi
concedunt omnes, secundum dubium est, tertium
paradoxum.

Singula tamen astriam. Et primum quidem Sene-
ca facetur. Epist. 88. De liberalibus studiis quid sentiam:
scire desideras. Nullum suspicio, nulum in bonis numero, quo
ad as exit. Meritoria artificia sunt, haec tenuis utilia, si prepa-
rant ingenium, non detinent. Tandem enim istis immor-
andum est, quamdiu nihil animus agere maius potest. rudimen-
ta sunt nostra, non opera. Quare liberalia studia dicta sunt vi-
des, quia homini libero digna sunt. Ceterum unum studium
vere liberale est, quod liberum facit, hoc sapientia, sublime, for-
te, magnanimum: Cetera pusilla, & puerilia sunt.

E: Quid ergo nihil liberalia nobis conferunt studia, ad alia multum, ad virtutem nihil. Nam & huius ex professo artes, quae manu constant, ad instrumenta vita plurimum conferunt, tamen ad virtutem non pertinent. Quare ergo liberalibus studiis filios eruditimus? Non quia virtutem dare possunt, sed quia animum ad accipitendam virtutem preparant. Quemadmodum prima illa, ut antiqui vocabant, literatura, per quam pueris elementa traduntur, non docet liberales artes, sed mox percipiendis locum parat, sic liberales artes non perducunt animum ad virtutem, sed expeditunt.

Hoc igitur solum habent utilitatis, nam ingenia exercent, excolunt, sagacitatem acuunt; nec ulli nisi perillas artes transitus est ad perfectam sapientiam. Philo recte de congressu erudit: gratia ἀπόστελλεν δικαιοσύνην πλοιαριών, ἐν τῷ πλέον τῇ αρχαιότερῃ τε καὶ διάτελεν ἔργον. οὗτος γὰρ αριστος τε φρεγάκεινται τῇ ἐνγυμνασίᾳ; ταῦτα δὲ οὐδὲ εἴναι εἰς ἐπινίκιον φέγουσαν. Habent sane domus sua atria, suburbana ciuitates per quae introuit, sic liberales artes propositas habent doctrinas Encyclicas & virtutis viam sternunt.

Qui igitur in hisce rebus haerent, idem faciunt,
quod illi qui amicitate diuersiorum allegeti, patriæ
solum negligunt. Societatis nostra scopus est, corum
qui in ea viuunt, cetera studia ad Theologiam diri-
gere, Confit. p. 4.c.12. Cum Societas atque studiorum sco-
pus sit proximum ad cognitionem, & amorem Dei, & salutem
suarum animarum iuuare; cumque ad eum finem, medium
magis proprium sit facultas Theologiae, in hac potissimum So-
cietatis Vniuerstitates incumbent; ac diligenter per idoneos ad-
modum praecoptores, que ad Scholasticam doctrinam, & sacras
scri-

scripturas experiment, ac etiam exposituam, que ad hunc finem nobis prefixum conuenient, pertractabunt.

Et cap. 5. Cum doctrina, que in hac Societate addiscitur, hic scopus sit, suis & proximorum auctoribus Dei favore affirmante prodebet, hac erit in vniuersum, & in particularibus personis mensura, ex qua quibus facultatibus addiscendit nostris incumbere, & quo usque in eis progredi debeant, statuatur. Et quia generatim loquenda litera Humaniores diversarum linguarum, Logica, itidem, naturalis ac moralis Philosophia, Metaphysica, & Theologia, tam quae Scholastica, quam que postea dicuntur, & Sacra scriptura ad id uuant; barum facultatum studiorum operam dabunt, qui ad Collegia mittuntur, & quidem maiori cum diligentia illuacabant, que ad finem praeeditum, habita ratione temporis, loci, & personarum &c. supremus Moderator studiorum, magis in Domino conuenire iudicabit.

Alius proposita est medicina, aliis legum cognitio, quiske ita minora discat, ut ad magna se præparet. Interim certus sine his non posse eos intelligi, qui maiores scientias profitentur.

§. 4. Alterum est, quod dubium multis esse, consensu sum; Eos qui in hisce minoribus scientiarum minutis haerent, ad eas attulisse errorem, non ex scientiis illis didicisse. Qui enim fieri potest, ut quispiam dum prime rudimenta degustat literarum, arbitretur, nullum esse earum usum, nisi ut numerentur, atque inter se componantur? Quis mediocriter prudens judicare potest, argutias tantum ad tormenta ingeniorum inuentas esse? Nonne plurimi sunt celsi, & vegetis ingenii, maximarum scientiarum consulti, qui fruola illa non ignorant, atque interdum animi causa in illis ludunt, puerorunque anxie respondentium ingenia explorant? Cum igitur ingenia plerorumque exvacuat, non obtundat illa, quam didicerunt subtilitas, cur pauculos ita dementaret, si mentem ad literas attulissent? oportet enim ut Philosophides aiebat:

Εγιματα μαδην, τὸν μαδεντα νοέχειν.

Literas discere, & discentem adserere mentem. Itaque, quos in his perpetuo desiderare animaduertis eos maiora non posse, aut nolle iudicabis; & ne haec quidem sine literis portuisse. Itaque continuo duplex genus Grammaticorum, & Philosopherum se prodit. Primum moderatum, eruditum, politum, prudens, quod precepit ad eloquentiam, historiarum, oratorum, poetarum cognitionem, hanc ad superiores scientias, vitorum fugam virtutumque amorem refert: Quos viros, eti in Grammatica versentur, Reipublicae columnaz dicere nihil veretur. Alterum genus est labores miserum, syllabarum aucupis, fabricolos & eruditiosis argutis luctum. Vno verbo inceptiis operissimus intricatum. Quibus hoc Arithmetum crebro inculcandum. Non quipurum comedant, aut exercentur, melius valent his qui necessaria assumunt: sic qui non plurima, sed qui virilia legunt censendi sunt erudit.

Frustra tamen illorum infania, literis impunitur. Nam in omnibus artibus etiam illiberalibus, est laboriosa quædam, & inepta subtilitas. Quam paratam homini natura vestem esse voluit: è pelle est, vel lana animalium. At quam multa vedi diligenter inuenit ocium, & luxuries; uno anno vix elaboratur toga, cuius materiam superat opus. Ipsi sese aulici intueantur, quantum temporis ceremonias impendunt, titulique. Omni in re nimium, omni in vita superuacuum est. Ephippia, & freni, & vertagorum milli curioso sumptu grauantur. Atque eo iam malum increvit, ut necessaria illa videantur; & egere se ille putet, cui defunt, in istas inceptias, impeniae. Quemadmodum igitur in omnes omnium rerum, actionumque artes, ab hominum stultitia superuacua inducuntur, itaque quoque ex eadem causa artes liberales vexantur.

Tertio loco dixi. Nō inutile esse Reipublicae quorundam curas, ac labores in curiosis illis, inutilibus,

spinosis, tetricisque detineri. Quemadmodum nimia Quosdam in artium liberalium tractatione diligentia alicui modo seruit, optandumque principi, ut omnium artium etiam non necessariarum, habeat praestantissimos quoddam opifices, ita quoque paucos esse, qui pari prodest in liberalibus artibus modum supergressi sunt, ad virtutia multa conductit. Qui milium per toramen acustrati, facile certo iactu definitem ferier, qui Iliae ceant. da totam nuci includere potuit, facile occultas literas suo principi ad obtestos conscribet, in fune ambulare qui potuit, per moenia, & pinnas hostium securus incendet. Qui nimius est historiæ scrutator, certe tam lucem præfert. Superuacula narrat Annæus ista. Primus nauali prælio vicit Duilius, Primus Curius Dentatus in triumpho duxit elephatos. Primus Claudius Caedex suavit nauem ascendere. Primus Valerius Corvinus ex vrbe victa nomen asumpsit. Primus Sulla Leones solutos in circa dedit. Primus Pompeius pugnam elephantorum duodecimani dedit. Habent ita suam virilatem, & iuvant occupatos. Sunt enim oculi illi timiles nomenclatibus, qui dominis suis nomina prompte suggestur, qui animos & clientes nominatum in ordinem redigebant, librosque ad manus semper habebant, ut minimi possent, ingens & fastidiosus labor est tot nominum memoria, tot potentium, tot corporum secundum, sed tamen multos in eo etas attruit. Erat tum illa professio. Pullate superbas potentiorum iores, digerere in literam fenes orbos: Seneca Ep. 68. Et magnos fusiles libros constat, tam claretum, quam potentiorum continentis nomina. Non dissumilis in his literarum nimis curis est labor. Quia frequenter in rebus grauibus usum est. Non ut minutus illis ingenia iuuentur distractantur, sed ut ludicra quedam artu, sic ut aliarum in Republica rerum seruentur. Nunquam in tali labore, tam reticito, nimis erunt multi, plures in omnre alia, quam scientiarum curiositate delinquent.

§. 5. Tunc igitur numerantem syllabus Homericorum versuum, disputantem de Helena post aurem macula, dubitante de pudicitia Penelopes, scrutantem veteres lapides, scribebant trecenta volumina Dialectices, quatuor millia Grammatices in Republica feres. Ita plane, ut aliquem, ut tibicinem, ut cupidiarum duploptores, ut facierum fucatores: Hoc neftior tamen est illa Grammaticorum curiositas, & multis cerebro opportuna. Multo quo magis Physicorum, & Mathematicorum.

§. 6. Multo maior est virorum martiorum in literatos impetus, frangianimos, oscio langescere, fortitudinem imminui contendunt. Nec exultationem audiunt, neque enim sat rationis in armis, vadunt solidam vi. Nec tamen cedere debent eruditii, prærogatiuam habent ab eo, qui ad omnium fastidium cecinit:

Cedam arma toga, concedat laurea lingue.

Olim fortis viri tuli armia disertus: Achillis, Ulysses. Agamemnon non decem Aiaces, aut Diomedes, sed Nestoras optabat. Bella multa consilio, paucarobore, reperficiuntur.

Οταλος τοι λόγος οτι τομέτερε εν δέσποτη στόχη.

Oratio gladius est viro acutior ferro.

Bellatores duo perficiunt, prudentia, & fortitudo. Sine fortitudine, prudentia resistere diu potest, sine prudentia, fortitudo nulla est, & qua cius vicem subit, audacia ruinam struit. Vere dictum.

Αλλο δ' αριθμόις δέσποτος.

Fortitudo inspiciens est imbecillus.

Vere dictum est, *Διπλός ορθοί παστόρες γέμουσα.* Duplum cernunt, qui literas didicunt. In bello maxime est opus consilio, quia & celerrime, & prudentissime consulendum est. Celerrime; quia occasiones rapiendæ, & in arena consilium capiendum. Pudentis-

exilibus & supernac-
neis occu-
mos quoddam opifices, ita quoque paucos esse, qui pari prodest in liberalibus artibus modum supergressi sunt, ad virtutia multa conductit. Qui milium per toramen acustrati, facile certo iactu definitem ferier, qui Iliae ceant.

*πριεστού
bere minu-
tiarum gna-
ros, sicut
habere no-
menclato-
res.*

*Militum
erga studio-
sos animus.*

*Sapius con-
fusa bellis,
quam vires
deficie.*

*In bello ce-
leri & pru-
denti consi-
lio opus est.*

T

fime, quia non licet his peccare; primus error capitatis est. Eruditus ex historia, ex Philosophia, ex Strategematis, celeriter, & tutius rem decernet, tunc tertiarius. Error ille non militum est, sed rusticorum; solo furore opus esse in bello. Opus est Imperatore, qui militi gratius sit, qui feroces temperare, torpentes erigere, timidos firmare possit: qui socios retinere, dubios allicere, inimicos mitigare possit, qui hosti potentiam detrahere, socios suspectos reddere, ipsos inter se committere queat. Si aliud non esset bellum, quam acies, & in acie solis corporum viribus, more Andabatarum pugnaretur, forte minor esset humanarum rerum cognoscendarum necessitas. An tu obfuisse Xenophonti Philosophiam Socratis, & omnium historiarum cognitionem arbitraris? Iulius Cæsar ideo tardius vicerit, quia doctrinam amauit?

Luc.lib.10.

Cæsar bello
& studiis
clarus.

A doctis
magno du-
ces.

Legendō
facti duces.

Bellicosi im-
peratores
literati.

Pericles Gracia fulmen, annos quadraginta, eloquentia populum, fortitudine militem, utrumque prudentiam gubernauit. Anaxagora Philosophi, ille discipulus fuit. Dione vix meliorem virum vix sapientiorem tyrannicidam Graciam agnoscit, at omnia illa ornamenta, Platonis se debere professus est. Major eruditio, & nomine, Timotheus præstantissimus dux, ab Isocratis disciplina exiens; Gracie res instaurauit. Architas Tarentinus, Philolaum, Xenophon Ageilaum eruditus.

Athenienses Romanum, de maximis rebus tres Philosophos miserunt, Carneadem, Critolam, Diogenem, & de bello, & Societate, tamen maxime tractatio erat instituta. Zeno Eleates rem bellicam ex proprio docuit, atque ex eius Schola plurimi egressi sunt Tyrannicidae; iure, an iniuria, non disputo; hoc astero Scholam eis fuisse plane Mauriam. Lucullus legendus, subito factus est imperator, & vires Mithridatis ita frexit, ut vincendum alii traderet. Ipse Tullius, & triumphum ambiuit, & prudentius de bello ciuii, quam Pompeius iudicavit.

§. 7. Ego nec Virgilium, nec Horatium imbelles fuisse arbitror, Ennius etiam fortem virum. Alceus, Stesichorus, Archilochus, bello etiam nobiles fuere, quamvis posterior potius clypeum relinquere, quam vitam decreuerit.

Paciigitur, & bello literæ ex aequo necessariae sunt. Improbè fecit Agripina, cum Neroni imperatorem negauit conuenire philosophiam, timebat enim ne literis excutus, è potestate matris citius exiret. Nec reè Carolum filium, Ludovicum Undecimum scire plus noluit latine, quam illa verba: *Quinecūt dissumulare, nescit regnare.* Nam certe multa in eius regno desiderata sunt.

Non abducunt à rebus gerendis literæ, si cum prudenter iungantur. In literis enim & aëta, & agenda dicimus, & ante omnia oculū detestari. Seurus, Pertinax, Antoninus, q̄ literati fuere? Tacito acclamatum est. *Quis melius, quam literatus imperat?* & optime sane imperasset, nisi vītata perfidia, cum de medio sustulister. Gordianus orator, & poeta fuit, Misitheum praefectum fecit, & eius consilio recte imperium administravit. Claudam geminea sententia lulii 2. Pontificis. Literarum scientiam in plebeis argentum esse, in nobilibus, & principibus gemmas. Addam ego; in ducibus victoriam effe.

— (* *) —

CAPUT XIII.

Academias, & Gymnasia publica instituer-
da esse.

§. 1. **A**CADEMIAM ab Academo Heroe ita di- Academia
Athenei.
stam, Eupolis, Timon, aliqui testantur, era in suburbano Athenarum, à porta Dypilo sex stadiis. Locum fuisse insalubrem, & aridum refert Cœlius. Et Platonem excusat, qui studiis delegerit, quod eo modo cum prospera nimium corporis valetudine vteretur, eam premere luxuriantem, loci incommode vellet. Verum cum maxime studiosis sit opus An loco in
salubri. commoda valetudine atque aura, Plato autem celebritatem, frequentian que Academæ suæ quereret, persuadere mihi non possum, discipulos eum detergere, & abigere quenquam inanemitate Gymnasi voluisse. Quotus enim quisque est, qui non valere potius, quam discere malit? Aut qui descendit caula, pestilentiosam domum adire velit? Alia igitur causa querenda, cur Palladi sacrum Gymnasium, in Academia instituerit: Quam ego esse existimo, quod επειλοπόντεν αδίαν locus quereretur quietus, à turbis nautarum, à luxuria hortorum urbani, nam mentis exercitationes quiete, & solitudine gaudent. Necad manum alius erat, aut in potestate Platonis. Verum de salubritate, atque amicitate Academæ, paulo alter sentiendum est, si Plutarchum in vita Ci- Academia
amanita. monis audimus, Is enim locum aridum, ductis aquis purissimis irriguum fecit, & nemore umbroso confecit. Tria fuere Athenis Gymnasia, Academia, Lyceum, & Stoa, Aristotelis peripatos erat in Lyceo, in portico docebat Zeno princeps Stoicorum, Platonis erat Academia, quæ nomen retinuit, ut omnia clara, & Monarcharum immunitatibus fundata Gymnasia Academæ vocentur. Academia constat docentium, & dissentientium multitudine, priuilegiis, & quadam velut Republica literatorum.

§. 2. Erigenda Academæ ius est penes Pontificem, & summos Monarchs, cunctaque Respublicas, quoad literas, & scientias ciuiles; nam quod ad ius factum, Theologiamque spectat, eius cum auctoritate docendi, potestas, a summo religionis antifite peti debet.

S. Thomas tract. contra impugnantes religionem. Ad Papam, Regem, Principem eam potestatem refert.

Ad principes quod attinet, ad eos pertinet, ut flatuant, quas facultates in prouinciis suis doceri velint, quos in illis versari, priuilegia, & immunitates concedere. Non tamen id efficere, ut Scholæ illæ in aliorum principum regnis, pro Academiis habeantur, si tamen accedit summi Pontificis approbatio, etiam illæ habentur ratae. Magni autem interest, supremas docentium cathedras, à summa potestate dependere.

Primo quidem locus diligendus est, studiosis accommodus: In quo requiro aëris subtilitatem, salubritatemque; Fertilitatem, aut faciles accessus, quibus necessaria importari queant, celebritatemque etiam, & ciues bene moratos.

Aëris salubritatem in primis princeps aestimabit. Nam & ingenii conducit, & corporum sanitati, incolas etiam meliores, & decenter moratos habet. Nollem itaque Thebis Beotia Academiam constitui, ne crassio in aëre, ingenio quoque politiora obtrucescant. Sed in ipsa Attica, Athenis artium inuentricibus, ubi est ἡλιος τῆς ἑλλάς, ubi est totius Graecia commune Musæum. Incolas enim dura, & rudi indole, ferre non possunt mitiores musæ.

Fœcun-

*A capitulo
ligatione fa-
tra Acad-
mia pen-
det.*

*Extratti
ritorum
ius non est,
sed proba-
tas tam
Academias
etiam ex-
ri venera-
tur.*

*Urbes At-
ticas
demica.*

Clebres.

Fœcunditatem agri, aut fluminum, portuumque
commoditatem necessariam nemo non videt, ut magna
multitudini alimenta suppeditantur. Alioquin
lumpu exhauriuntur studiosi, & incole grauantur.

Hinc consequitur in celebribus vrbibus constituta
endas Academias, aut in cultis oppidulis quibus fini
tima sunt flumina, Emporia, celebritasque. Visitatum
id verutis fuit. Athenæ, ^{anno 1470} propter cœli
temperiem, loci commoditatem, diligentiam rerum
optimarum, acutissimos cues habuerunt. Cicero pro
Flacco, Euſl. 10. ca. 2, operam itaque liberalibus arti
bus, aut Philosophia Athenis dedisse honestissimum
erat. Cicero lib. 1. Off. Quanquam te, Marce fili, annum
iam audientem Cratippum, idque Athenæ, abundare oportet
præceptis institutis philosophia, propter summam & doctoris
autoritatem, & vrbis: quorum alter te scientia augere potest,
altera exemplis: tamen ut ipse ad meam virilitatem, semper cu
Græcis latina coniunxi, neque id in philosophia solum, sed et
iam in dicendi exercitatione feci: idem tibi censeo faciendum,
vt par si in viruisque orationis facultate.

Et libr. 3. suscepimus præterea graue, & Athenarum,
& Cratippis ad quos cum tanquam ad mercaturam bonarum
artium profectus, inanem redire turpissimum est. Quare
quantum conuicti animo potes, quantum labore contendere (si
discendi labor potius est, quam voluptas) tantum fac, vt effici
as: neue committas, vt, cum omnia suppeditata sint à nobis,
tu tibi defuisse videare.

In eo ipso loco non putauit Cicero infra suam di
gnitatem esse, si philosophiam ipse quoque profite
retur, vt l. 3. refatatur. Romani sane principes illuc p
fiscebantur, Aulus Gell. 1. c. 2. Apud Hieronymum
ad Marcellum. Dicitur præclarus orator quendam
reprehendisse, quod Græcas literas non Athenis, sed
alibi didicisset. Diu mansit clarissima ciuitati illa di
gredi. Nazianzenus, & Basilius magnus ibi studi
de. Verum postea & studiorum gloria, & vrbis ipsa de
fecit.

§. 3. Athenarum tamen laudem, celebritatemq;
Byzantium magna ex parte in se conuerit. Imperii
namque maiestatem securæ artes, sedem Constanti
nopolis posuerunt, adeo ut iam Athena magis anti
qui nominis umbra, quam presenti bono clarerent.
Ita Gregoras, & Fred. Imp. ad Nicol. V. Adiuuerunt
literas mirifice, Theodosius, Valentianus aliquæ.
Addita & regia domus, in qua duodecim doctissimi,
lectissimiq; habitant, & consilientib. responderent.
Zon. li. 3. Quos Leo Ieonoclasino infensos, cu domo,
& libris exusit, atq; ab eo tempore studia in vrbe regia
elanguerunt, increvitque barbaries, & tandem im
posita est, durissima seruitus Turcica. Conati quidem
sunt, Bardas, Leo philosophus, Constantinus eius filius,
Constantinus Ducas, Alexius Commenus, Andronicus,
Logotheta, in pristinum florem reducere
Scholas, & studia, sed schismate, heresi, bellis omnia
concederunt.

§. 4. Vetustate, & celebritate pene par fuit Ath
enianum Gymnasio Cranium Corinthi phrontiste
rium, in quo & Dionysii regno pulsus, in fortuna
ludibrii literas do cuit. Magna illa ciuitas, & duod
e portibus insignis fuit, Europæ, & Asia tā merci
bus, quam ingenis celebrata. Cynicorum ibi maxi
me secta floruit, moribus ciuitatis corruptissimis co
sentanea. Nam ante semper infamis, D. Pauli tem
pore, impudentia, vt ita dicam, stabulum fuit.

Rhodiorum etiam nobilissimum fuit Gymnasiū,
sed præcipue in eo Mathesis, & oratoria facultas flo
ravit. Nec Romanorum tantum postremis temporib
nutante iam Republica, & in Monarchiam ten
dente; nam & Aristippus ibi de Mathematicis dis
seruit, & cum in litore notas eruditæ arena naufragis
aspexisset. Bene sperare iussit, quod & ibi hominum
vestigia apparerent. Panætium, Stratoclem, Andro
-

nicum, Leonidam, Pisandrum, Eudemium, Diony
sum Thracem, Apollonium, & ante hos exulanrem
Æschinem, viros doctissimos habuerunt. V. datur
mihi Rhodos propter opportunitatem nauigationis,
& loci amoenitatem, Athenis certasse, cum principes
Romanie liberos ablegarent. Cicero filium ibi, &
nepotem Quinti filium habuit. Neq; id Athenæ igno
rabant, multi n. Athenenses Rhoæ eloquentia ope
ram dabant. Laert. l. 4. Id factum crebris vrbis cladib
esse arbitror, obsidio Sullana, atque alia incommoda
professores artium fugarunt. Romæ vero studia sapi
entiae in precio haberi copta, sed magno deinde ho
nore culta sunt. In primatu singuliter vrbibus floruerunt
bona literæ & Gymnasia, inter quæ eminer Beryten
se, quæ Phœnicia celeberrima ciuitas eit, post Sidone
pro Lyci annis ostia. Iustinianus pulcherrimā
vocat, & eadem literarum prærogativa cum noua, &
vetere Roma donat. Hæc autem inquit tria volumina a no
bis composita, tradieis (discentibus) tam in regis vrbibus, (Co
stantinopolitana & Romana) quam in Berytense pulcher
rima ciuitate, quam & legum nutricem vnde quis appelleret, ta
tummodo volumus, quod & tam à reto principiis constitu
tū est. & non in aliis locis, quæ à maioribus tale non meruerint
privilegium. Quia audiuius, etiam in Alexandrina splendi
dissima ciuitate, & in Cesarienium, & in alijs quosdam impe
ritos homines diuagari, & doctrinam discipula ad alternam
tradere, quos sub hac intermissione ab hoc conamine repellit
mus. vt si ausi fuerint imponsterum hoc perpetuare, & extra vr
bes regias, & Berytense metropolim hoc facere, denarii in lib
rarum aurum poneantur, & reuictari ab ea ciuitate, in
qua non leges docent, sed in leges committunt.

§. 5. Non omitienda antiqua, atq; omnium nobiliss
ima Academia, q; Iudei non in aliquo deferto, sed in
vrbe principe, vbi fedes regia, & tēplum, atq; omnia
sacra gentis constituta erant, collokarunt, cuius au
gmentū Salomon debemus, qui à cedro Libani usq;
ad Hyssopum, q; egreditur de parete disputauit. Fue
re ibi plurima Gymnasia, diuerſarum lectorum, &
diuerſarum nationum, negat Iosephus philosophiā, &
Græcas artes ibi doctas, imo negat hoc huiusc. Verū
id sane intelligendum; nam Philosophiam illæ errant
em, merito excluſerunt, si quis n. hodie voluptratem
summum bonum esse doceret, si cum Academicis de
omnibus dubitaret, si cum Peripato mundi extenua
tem afficeret, si fatū Stoicū inuacheret, merito legibus
& pœnis doctores errorum procliverentur. Cetera
nequaq; vetita erant, Græmaticen Hebræam ad sacras
literas intelligendas, Græcam ad proselytos institu
dos addiscebant, leges diuinæ, & patrias omnes ex in
stituto docebantur. Eloquentiam, Poëſin, seu Hym
nodia, Logicen, Physicen, & Mathematicas discipli
nas apud Iudeos in precio fuisse, doruisseq; nemio i
gnorare pot, qui confiderauerit has scientias, Ägyptios
ab Abrahamidis, ab Ägyptis Græcos didicisse.
Esset epicurismū Sadduceorum, & hypocritin Phari
saorum detestati, ad lacū asphalitic peculiares scho
las, in quibus etiā liberales artes docuerunt, scorsum
instituerunt. De nobilissimis Gymnasiis Alexadrino,
Antiocheno, Ephesino, Cesariensi, Nicomedensi nihil
attinet dicere: cu ēt Helopolitan, Carthaginēs, Gymnasia
Cyrenēs publica Gymnasia instruētissima habuerit. vrbium ce
Priscos prudenter de literis iudicantes, posteri imita
ti sunt. Bononia, Ferraria, Florētia, Mediolanū, Nea
polis, Patauiū, Pisa, Cesaraugusta, Conimbrīca, Gra
nata, Hispalis, Salmantica, Toletrum, Valētia, Parīi,
Andegauum, Aurelia, Burdegala, Lugdunum, Piç
ai, Rhemi, Tolosa, Louaniū, Colonia, Treuiti, Mo
guntia, Vienna, Praga, Erfordia, Cantabrigia, Oxo
niū Academias habent. Nō ignoror in Germania pre
sertim in minoribus oppidis interdum esse publica
Gymnasia. Sed eorum vel est commodissimus situs,
habentq; populolas circu ciuitates, vt Molschemiū,

Rhodi Ro
manorum
Gymnasiū.Berytense
Gymnasiū.Ierosolymis
Gymnasiū.Philosophiā
errantium
Ierosolymis
non docen
bant.Gymnasia
vrbium ce
lebria.Academie
magnarum
sunt vrbia.Honestum
Athenis stu
duisse.Athene ma
gi studiis,
quam po
tentia flo
ruit.Byzantii
florentiſt
me claruit
studis.Corinthi
Cranium.Rhodiorum
Gymnasiū.

*Academie
splendorem
conciliat
vrbium ma-
gnitudo.*

vt i ante annum Serenissimus Leopoldus Archidux Austriae, antistes Argentoratensis & Passauensis, nouam Academiam exstruxit. Ut Padiborna, vbi Wellphalorum ingeniose, & gnaue genti Reuerendissimus Episcopus, & Illustris Princeps Theodorus publicum Gymnasium fundauit. Necesse est aut loci esse aliquam celebritatem. Que non ex ciuitate multitudine duntaxat, sed ex principum, atq; aulae præsentia, ex cleris illustri doctrina, & splendore consequitur. Neq; n. qui quæ sine riu Bionis Boristhenita vanitatem meminisse potest, qui ut Scholæ auctoritatem cōpararet, nauticam plebem Scholasticis indutam vestimentis in Gymnasium traxit. Quantum ille aberat ab ea, quæ docebat, philosophia? Viatorum igitur doctrorum, & honoratorum in vrbibus Academicis frequentia postulo. Hæc enim res facit, vt morum ciuitatem, comitatemq; cum literis imbibant adolescentes. Deinde professores ipsi in luce reipub. maiore diligentia, dignitate, alacritate difficultimum docēdi munus obeunt, quæq; cauere prudētia suadet, in oculis magnatum, ac censorum euitant. Deniq; cum honos alat artes, omnes autem Academiz dignitatum, atq; honorum diuersos gradus inter suos partiantur, non est eorum nisi in magnis vrbibus, aut coram principum, nobiliumque confessu æstimatio.

CAPUT XIV. Professoribus & studiosis priuilegia danda, & que conueniant.

*Priuilegia
precipua
studio sapi-
entia debē-
tur.*

§. 1. Priuilegia priuatorum, non sunt detrimenta Reipub. & multorum fortibus viris inuidente malignitate obiectari solet. Cum n. in iustitia, mediū non ex analogia arithmeticā consituatur, vt tantum habeat Titus, quantum Caius, sed Geometrico sensu, ut ea sit laborum, & periculorum Titi remuneratione, q; est Caii, & pro magnitudine operis, & persona dignitate merces reddatur, non est iniquum inæquibus, dare inæqualia. Cum vero inter omnia humana sapientia studia, primum sibi locum vendicent, magno honore, & immunitatibus ornata sunt. Si igitur laurea decernitur victori, si vietus in Prytanio, si immunitas à vētigalibus, si alia ad fortitudinem inuitamenta; quanta est habenda cura sapientiae, qua fortitudo, catereq; virtutes reguntur? Priuilegia porto sunt vel locorum, vel studiosorum, & professorum in locis priuilegiatis, vt vocant, operam studiis nauantium. Vtraq; rerum, & personarum. Omnia merito cōceduntur, nā & cives quibus Academia committitur, honoratos esse par est, vt erga eruditos, studia, studiofisi, recte afficiantur, p̄destre illis & velint, & possint.

*Priuilegia
locorum, &
persona.
rum.*

§. 2. Primum quidem est, vt cōmodis, libertatiq; prospiciatur vrbis Academicæ. Atheniensis multis donatos priuilegiis suffit historia refert. Amisso enim imperio Græcæ, & libertate, multo quietius sub Romanorum imperio, literarum præsidio, q; cum suis legibus viuerent, floruerunt. Præcipue eos fuit Adrianus, qui pecunia, frumentoq; anno, studia eoru honorauit, qui Chephaleam donauit, ita Dio Cassius, Sex. Aur. Victor. Sed vicerat iam olim Adriani munificientiam Demetrii, qui defectione eorum, & dictierris offensus, frumentaria tamen largitione, pressos inopia leuauit. Inciuius iniurias suas vltus est Severus imperator, qui priuilegia eorum imminuit.

*Athenien-
sum priu-
logia.*

Possunt ergo omnia, quæ pro ratione nationis, opidorumq; natura negotiis, & situ, ornare, & augere Academicam vrbem valent, concedi, qualia sunt: Parrogiatiua dignitatis inter alia oppida, cum enim senatum Academicum sapientissimum ex Theologis, Iurisperitis, Medicis Philosophis, conscriptum contineant, non est dubium vrbicam quoque ciuitatem consuetudine doctissimorum virorum, & con-

*Quæ priu-
legia vrbii
Academica
rum.*

Dignitas.

silio sapientiorem fore. Deinde quorundam vētigium immunitatem, præfertim, quæ annoram, & cōmeatus grauare solent, permittendā arbitror. Generale est n. hoc, vt in variis nationes impēsum beneficium. Itaq; quemadmodum nobilissima Germanici regni sedes Aquisgranum, toto imperio negociādi libertatē, portiorumq; immunitatem accepit, quod Augusti Imperatores habitationem ibi collocaſſent, ita quoq; benignitas principis requirit, vt vrbem, q; cunctis sapientiae, virtutis, literarumq; domiciliū esſe voluit, quæsi pater nullo fisci damno magnificens sustentet, q; tamen detrimentum, numerosa studiorum multitudo alio modo compensabit. Tertio, si principi integrum non est toti Republice indulgere, in eos tamen potest esse liberalior, quorum in ædibus, vietū, studiis diuersantur, sic n. futurum est, vt minore ſuptu, & honestiora hospitia confequātur.

§. 2. Secundum priuilegium est, vt destinato ciuitatis, vno, alteroue loco, & publice artes doceantur. Id omnino necessarium videtur; Magni enim errores priuati, ac clanculariū doctores, qui omnes mercenarii sunt, inducere posse. Theodos. & Valent. vete- runt alio loco Romæ doceri, quā in capitolio. L. vii. de li. stud. vrb. Romæ l. 21. c. 18. Nec priuilegiis vti posse iudico, nisi eos, qui publico loco, publice doceantur.

Iulianus sane Alexandrinis, & Cæſariensibus professioni iuriis Ciuitis interdixit, quod indocti lucro inhiante, iuuentutē praus opinionibus imbuerent.

§. 4. Doceri etiam in monasteriis, & a religiosis, scientia posse. Atq; ita olim in vsu fuit. Trithemius libro de laude scriptorum Manual. ca. 16. Nec oportet vos

propter studium monasterium deferere: quia vnde proficiatis, domi potestis inuenire. Multos enim doctissimos monachos olim in ordinis nostro claruisse cognovimus: quos tantum in canobis studuisse scimus. Beda presbyter, & monachus vnde cōducere, periſſimus, septem canobio traditus fuit: in quo quicquid scripturarum didicit, hauſit. Cuius discipuli fuerunt inter ceteros eruditissimi. Alcimus p̄ceptor postea Caroli magni, Claudius, & Ioannes Scotus monachi, in omni doctrina tam diuina, quā seculari excellentes, Greco & Latino sermone instructi: quorum multa præclaræ extant opuscula: Rabanus Abbas, & Moguntinus Archiepiscopus pene adhuc puer Fuldensi monasterio traditur: qui quantum in omnī scientia proficeret, eius volumina testantur. Hunc tamen Abbas fatus Fuldensis studi causa, in Fraciam misit ad Alcuinianum Abbatem, cuius iam fecimus mentionem, sub cuius magisterio, multis annis perseverauit in canobio. Strabon monachus Fuldensis, disicipulus, & scriba Rabani Abbas fuisse dicitur: qui iuuenis canobio datus, doct̄r in insigni effulgit. Sic Haymo, sic Norgerus, sic Hernannus Contractus, sic ali p̄ne innumerabiles monachi doctores excellentes sunt habiti: qui sub regula S. Benedicti humiliter conservantes, canobia pro Gymnasii habuerunt. Nec dicimus illis deſuſe magistros, qui aliorum praecopte habitis sunt. Magistros omnino habuerunt: sed monachos, & regularis vita consocios. Qui eos non minus vita, quā doctrina instruebant. Nos quoq; magistros forſitā inueniremus: si vellemus esse discipuli. Nisi enim humilitas, & amor scripturarum mutuo sibi consentiant: monachorum studia nec expedient ordini, nec proficiunt. Amor enim scripturarum sive humilitate, regularis vita & disciplinam deſtruit: humilitas sine amore, ad scientiam earundem non pertingit. Qui ergo in canobio doct̄r fuisse desiderat: hec duo inuolabiliter cōſeruer, insitum S. Patres, diuinis scripturis cum humili amore inſiſtent: & quod illis gratia diuina contulit, nobis orantibus, & legentibus fedule non negabit. Quanto enim quisq; in lectione aſſiduus fuerit, tanto fructum ex eis vberiore capi. Non dabo pleraq; studia Theologica ad religiosas domos, aut personas esse delatas, hodieq; videmus. sum docens Olim quoq; Gregorius magnus, ab heresi Pelagiana, Theologia, Britannias repurgavit, sacras lectiones monasteriū p̄teq; delegando. Nec abhorrent ab eorum instituto, tra- ad campū, cationes. timent.

*Publicaſt
docentium
industria,
ne velbona
vel mala
lateant.*

stationes literarum, quia præter Iurisprudentiam, & medicinam cæteræ scientiæ referri solent ad Theologiam, quanquam vix Theologus esse sine generali degum cognitione quisquam potest.

§. 5. Non ignoro professionem Monachorum, & asceteriorum diuinas occupationes, varietatis scientiarum, quæ in Academiis doceuntur, aliquid ad tueri, ut Carolus magnus recte censuit: in addit. Capit. c. 45. Verum cum ad sacras conciones, ad rerum consuétudinum, regendarumq; curia multi applicare se cogatur, cum Abbates plurimi provincias admittant, populosq; subiectos gubernent, stationem suam, dignitatemq; in imperio habeant, non debet alienum videri à seruo Dei, à viro religioso, ab Eremita cœnobita, in tanta pioru[m] magistrorum penuria, Grammaticen, poësin, eloquentiam, Philosophiam profiteri, vt hac occasione pietatem teneris animis instillet. Olimiane magnatum filii, non ad pietatem magis, quam omnem erudititionem egregie instituebatur. Fuerū n. monasteria vsq; ad annum Domini 1200. ferme soliteranum domicilia. Ab eo enim tempore Academias institute sunt, & monasteriorum disciplina lapsa est. Clericis etiam iuris Civilis studium saepè interdum vtile est, sed de his alijs agendi locus est.

Floret moribus bonis monasterium quod studia colit.

*Studioſis, ut
peregrinis
fauetur.*

*Iucunditas
studiorum
est corpori
gravis.*

*Academia
suo iure vti-
tur.*

*Academie
iudicium
prefertur
iudicio pra-
toris.*

§. 6. Personarum priuilegia; hoc est professorum & studiosorum plurima in variis Academiis constituta sunt. Tum ratione dignitatis, tum quia maior studiorum pars peregrini sunt. Quantis vero in iuriis illi obnoxii sunt, dū adolescentes patria, & cognatis procul alieno iure viuere coguntur, nemo ignorat: multorum paupertas miseratione digna est, aliorum nobilitas itinerum periculis, fraudatorum, & cambiorū sepe dolis destitutus, quib⁹ omnibus nisi legum benignitate succurratur, necesse est à studiis, à lapientia discenda, & astimanda omnes auerti. Qui vero labores studiorum estimare possit, nemo præter studiosos est. Habent fateor ingeniosi in tractatione studiorum magnā, & quæ omnibus humanis voluptatibus major sit, delectationem, quam ob causam studiosis, & laboriosis adolescentibus facile est esse caſtis; illa tamē mentis in cūdissima recreatio, sensim valetudinē, atq; adeo hominem ipsum, quasi febris quadam erogat. Nam reuera melancholiā, rheumata, capitis, peccorifq; & vitaliā morbos, variaq; symptomata producit. Adeo vt peculiarem quandam studiosis diætā, medicorū præstantissimi prescribant. Has ob causas plurima togatis doctribus priuilegia principes contulerunt.

§.7. Primum priuilegiū est, ut professores, & studiosi in plerisq; causis, vel in omnibus exempti sint a iurisdictione ordinarii p̄toris, seu iudicis sed suum habent senatum, iudicemque; atq; ita quamuis in vrbis sit Academia, ipsa tamē suo iure, quā primaria respulsa quædam vtitur. Ratio est iusta, quamq; omnes ciuitates Academicæ approbarunt. Academia enim multis, clarissimis, & doctissimis viris constat, quorū iudicio facilius causam legitimā, quā consuli, aut prefecto viris committas. Deinde multa causæ incedunt, quæ celeri, & quasi è plano dicta sententia egent, cū studiosi vt pote peregrini, facile ac incolis iniuria accipiunt, opus est iudice minime suspechtō, præsumitur aut facile, consulis in ciues suos, s̄pē cognatos, & affines animū esse propensiorem, quā in aduenias, & q̄ crebro cōtingit, in gētēm finitimatam, & exosam: itaq; merito ex professoribus, senatoribusque Academicis iudices deleguntur. Hoc tamen plerisq; in locis commune iurius axioma seruatur, viactor forū rei sequatur. Atque esse fundamentum Academiā veræ, & libera arbitror, magistratum, & tribunal habere. Quā ob causam magnanimus, & prouidētissimus antifites Wirtzburgensis Iulius, cum Academiam fundaret, parrem illi cum ordinario tribunali sua cancellaria potestatem dedit, nec appellationem, nisi ad solū pri-

cipem admisit. Merito sane, cum causas gravissimas Academiae ipsi principes, iudicio Academiarum s^ep^e numero sceptru^m est. submittant. Abusum tamen eius priuilegiu^m interdum

etiam tamen eius prius regi interdum esse animaduerti, cum benignitate iudiciorum frēta iuentus, inter se dignitatis, aut ad iurias, cuium in solefecit: quod magno Academicarum dedecore, & studiorum noxa, non raro ciues grāves obiciunt. Ita Wittberge contigisse scribit, paulo ante obitū suū Martinus Lutherus ad Synodem suam; Tanta enim *Saxonica*- flagitia fieri queritur, tantamq; esse contumaciam, ut ea ferre rum Acadē- quatuor elementa nequeant; ita deinde quæstū sunt Saxonum proceres, de Academicorum insolentia. Hæc ut *corruptio* sunt vitanda, ita non continuo, cum in aliquā levita querelas to- tem adolescentiā feruor abripitur, exigitanda Aca- diemā est, & priori legi immunita, cum virtutia iure- tūtis sedatissime, & facilime p̄ moderatores suos cor- rigantur; Et sane principes inducti centauricis quo- rundam aulicorum confilii, grauitē delinquent, cū auctoritatē nullis demunt, per quos solos mores san- ctos reducere possunt. Quasi vero nō in ipsiis vrbib; Qui docen- imo aulis principum grauiora sint, quā in alumnis A- tubis aufer- cademicarum peccata, & principes tamē familiariter delictis, sceptra sua sibi excuti nō possunt. Magno iudi- cito tanta libertas studiis cōcessa est, ita Bononiae, Pa- riſiis, Mogūriæ. Mogūrinæ sane Academicę ptimū pri- ptor.

uilegiū ita habet, q̄ Dietherus Archiepisc. dedit. Elaginur, stag, cōdonamus atq; concedimus præsentiu[m] vigore literarum. In primis Doctoribus, Magistris, Scholaribus sue studentibus dicti nostri studii Moguntini Iudices, Rectorem & Conferruatorum Vniuersitatis, & Ordinarium loci quos de iure habere possunt. Forū rei sequi actorem statuta æquissima imperant, hoc enim iux commune iam olim de-creuit. De processu iuridicali si non st̄t fundator cō-

ecutio procula iudicari non inter fundato-
ritur. Ut autem incorporatis Vniuersitatibus nostra circa obser- Moguntinae
Academia
libertas.
uationem iudicarii Ordinis, decisionemque causarum prouin-
deatur. Volumus & ordinamus, ut Rector de causis, & questione-
bus quibuscumq[ue] inter incorporatos predictos emergentes co-
gnoscere habeat & valeat. Qui si vir suspectus ab aliqua par-
tium recusetur, arbitros eligat, & alia, que circa hoc turba pro-
uident, obserueri volumus. Nec æmulari, aut detractum
sue dignitati aliquid iudicare debent Confules, Sa- Magistra-
tui Acad-
emico filios
trapæ, Pætatores, Iudices, si quedam Reipublicæ pars
alios habet reatores, & quidem proprios, cù ipsi suos
filios pæceptòribus, & pædagogis cõmittant; subesse ma-
enim cum Patauium, aut Bononiæ ad scientiarum gnates vo-
mercatum liberos ablegat, ciuicis, & non Academicis lunt.
magistratibus eum subesse æquum censeat;

§. 8. Secundū est, vt professoribus artiūm, docto-
ribus legum, eōrum vxoribus sit immunitas, ab om-
nibus iūnerib⁹ ciuicis, & publicis, etiam ab hospit-
um susceptione; ita Constantinus censuit. In hac fa-
ne causa nostra Academia fundator munificus fuit:
Verba donationis ita habent. Item doctores, magistri, &
studentes nostre Vniuersitatis, ytpote notarii, & pediliū in per-
sona, & rebus ad eorum iūctum, amictum & vestitum pertinenti-
bus immunes sint, exempti & liberi à prestatōnibus, & solu-
tionib⁹ publicis, per ciuitatem, & Diocesim Moguntinam, per
terram, sive per aquam impositis & imponendis, & ad Archie-
scopos Moguntinos pro tempore spectantibus, nec ad solutionē
dati, gabella, vēcigalīs, telonis, & alterius cuiuscunq⁹ rationiū
quocunq⁹ nomine censemantur teneantur aut cogantur, quovis mo-
do, dolo, & fraude prorsus cessantibus. Et hanc quidē cōcessionē,
& gratia de magistris, & scholari⁹ intelligi volumus, qui etiā
collectim in domib⁹, sive bursis commorantur, ac studentibus,
qui de licentia Rectoris obtenta in domib⁹ sive stantiis extra
bursas morantibus, & se familiamq⁹ suam proprio sumptu, &
expensis alunt. Item cum literarum professores disciplini
ac moribus instituendo summe quies decant, & qui meliora se-
et dito, à tumultu fore alienos. Volumus & Ordinamus, vt
Rectoris, Doctorum, Magistrorum & studiorum domus, & ha-
bitationes, & presertim Schola, in quibus collectio Doctores,
Magistri & studentes cohabitant, quas vulgari corū more bur-
sas vocant, aut in quibus honesti studentes de licentia Rectoris
Moguntinae priuilegia contra in-
usores.

petita, & obtenta morantur, & se, familiamq; suam proprio sumptu, ac domestica punctione gubernant hac perpetua immunitate gaudent, vt nemo officialem, familiae eius, cuiuscunq; cōditioni, status, aut qualicq; sit erit latissima cōmissione cōstituta, dictas domus sue mājones tumultuo se, aut ductus ruinis inuidere, prorumpere, aut violare p̄sumat, si audientia fictione, aut falsa occasione p̄sus emota. Et p̄terea nullus officiorum, aut alia quecumq; Ecclesiastica, sue secularis persona, in ciuitate nostra Moguntina aliquē, sue aliquos ex Doctribus, Magistris, studentibus, sue eorum familia inuidere, offendere, rimq; aut iniuria in ferre presumat. Si q; vero huius nostra cōcessionis, quod abit, contemptor repertus fuerit, nostram indignationē ac pēnam pro modo offensionis, dol, aut culpa huiusmodi, infigendam se noverit incursum. Et 7. Item volumus, quod nullus de nostri officiatis, & officialibus aut aliis quibuscumq; laicis, sue ciuib; ledat, offendat, turber, aut alias quoq; modo in periculum ponat aliquem Doctorem, Magistrum, aut studērem verbo vel facto, directe vel indirecē omnibus fraude, & dolo semper p̄na sub predicta. Cum vero omnes qui Scholas obeunt, nec intra Burfas ut aiunt, viuunt, cū venia Rektorū id faciat, omnes quoq; illo priuilegio v̄runtur. Hac quidem de oneribus personalibus clara sunt, deq; bonis illis, que tanquā salaria dantur, de patrimonialibus vero nec legē intelligi puto, nec cōfuerito hoc permitit. Ne vero priuilegia illa inclite Academiae, aliorum administrorum ignorātia, vel malitia infringentur, voluit sapientissimus fundator, omnes verbis Moguntinae officiatus, iurecurando de immunitate Academiae seruāda altingi. Ita verba habent. Itē quilibet officiarius huius noſtrā ciuitatis pro tempore existens iurabit in manus nostras de ferendo illis doctores, magistris ac studentes p̄memoratos in perfonis, cibis & bonis ipsorum & de non contraveniendo dictis priuilegiis, sed quod manu teneat eos, res & bona ipsorum ac priuilegia suā predicta, ac infra dicenda pro posse, & nosse.

*Omnis verbis
Moguntinae iurāt,
se Academica priuilegia seruāt,
euros sarta,
recta.*

CAPUT XV.

*Plurima alia priuilegia studiosorum esse, &
quānam illa.*

*Moguntina
magistris
zus iure
zando ca
uet priuile
gias Acad
emia.*

*Moguntina
Academia
egundet pri
uilegialis Bo
noniensis, Pa
risiensis, Col
onienensis, V
niuersitatis.*

§. I. Plurimi concessit Pontifex, & Imperator, singuliq; principes, & Respub. cū vero antiquiorum Academiarum priuilegiis soleant sequentes donari, fit vt vno verbo plurima cōcedantur. Quemadmodū in hac nobilissima Academia factū videm⁹, de qua ita loquitur Sixtus IV. Pontifex. Ad laudem diuinū nominis, & eiusdē fidei Catholica propagationem, in eadem ciuitate Moguntina studium generale autoritate Apostolica renore p̄sentū perpēto erigimus, constitutus, & ordinamus, ac dicta auctoritate statuimus, & etiā decernimus, quod de cetero perpetuis futuri temporibus in illa studiū generale rigeat, ad instar Bononiensis, Parisiensis, & Coloniensis studiorū predictorum tam in Theologia, iuris Canonici, & Civilis, quā alia quilibet licita facultate sue scientia, quodq; magistri in Theologia,

Doctores legentes ac studentes inibi omnibus & singulis priuilegiis, libertatibus, exceptiōibus, immunitati⁹, gratiis, & indulgiis, quibus alii Magistri, Doctores, legentes & studentes Bononiens, Parisiens, & Coloniens, studiū gaudent & v̄runtur, vti, portari, & gaudere, libere, & licite posint, & in super illi, qui p̄cessu temporis gradus meruerint in qualibet ex facultatibus licetis p̄dictis, in qua studierint, sibi docendi licentiam, vt alios erudire possint, ac vtaū Magisterii seu Doctortatus honorem elargiri per Magistros seu Doctores illius facultatis sue scientie, in qua fuerit examinatio facienda.

Tribus præstatiissimis Academiis Bononiensi, Parisiensi, Coloniensi, Moguntinam fundator exēquat, quā dignitatem illa hactenus ita tuerit, vt nō modo ex Germania, Polonia, Belgio, sed etiam ex cultissima Gallia illustres, & doctos numerarit semp auditores.

Ne igitur quispiā ignoret, quanto fauore Monarchæ studia prosecuti sunt, neq; ipsi studioli, suorum bonorum sint nescientes, centum illa & octoginta priu-

legia, seu potius capita priuilegiorum, & rubricas, ex consultissimo Petro Rebuffo adscribere, animus est.

§. 2. *Priuilegium ex Rebuffo priuilegio.*

Omnibus diebus festis studere, publice profiteri, disputare cōcessum est. Nempe postquā diuinis officiis cultus impensus est. Veritum putat Rebuffus, si lucri causa fiat, vt si aduocat⁹ principaliter lucri causa, studeat die festo. Quia in re nequaquā illi assentior nam quamvis lucri causa studeat, non est tamen seruile studiū, & lucri cupido, honestū finem p̄t fortiri. Nec Ecclesiastica lege lucrū, sed opus seruilevetatur,

Secundum.

Licet & in templo studere. Exceptiones Rebuffi generales sunt. Non studere tempore quo obligaris audiē sacrificium, aut vetitis studere artibus quod nec extra templum quidem licerit, in templo tamē grauius est delictum, quia domum Dei facit domū nequitia.

Tertium.

Possunt scholares domo propria fabros expellere, si studia strepiti interturbent. Magnum est hoc, & pene inuidiosum priuilegiū. Citat tamen iura in hanc rem Rebuffus, Imo in morte Pessulano se textorem cantu studiosos impedientem pepulisse, cum n. magistratus iuribus studiosorum auditis, importuno musicō p̄cepsisset, vel submissus caneret, vel cederet, ille domum deferere, quā vocē moderari maluit.

Quartum.

Huius priuilegii causa potest agi die feriata, ita ille. Verum non nisi virgēti causa id concedendum puto. Causam legitimam puto. Si ob caniculares, aut alias vacaciones aliquot hebdomadū iustitium esset, tū enim ne integrum Collegium studiosorum diurnā turbationem p̄ferre cogeretur, etiam die festo res decidi posset.

Quintum.

Hec causa de plano, & summarie potest tractari, & finiri alio qui integros annos studia possent impedi, cum lite pendente possessionis v̄sum retineat malleator, nec facile studiosi longeas lites suscipiant.

Sextum.

A sententia lata contra malleatorē, non datur appellatio. Id v̄su, & nisi fallor aequitate abrogatum est, cur enim hoc cōnegetur, si de sententia queratur?

Septimum.

Scholaris potest cogere ad locandum sibi domū, cubiculum, equum, verū v̄sum eius priuilegii nusquam vidi, & sane p̄stat omnino illo nō vti, cum ius illud, ne inuitū rem alteri locare cogaiis, nec peregrinum in familiam admittere, valde sit rationi consentaneū. Et magni periculi est alieno domum elocare. V̄sum sane, nullo vñquam loco animaduerti.

Octauum.

Studiosum domo locata expellere non potest dominus, quamvis domo ipse ecat. Si videlicet ea causa, studia relinquenda forent.

Nonum.

Finito tempore locationis, si studiosi tantundem atq; alii soluere volunt, p̄ferri debent. Nisi forte, vt fecerit, deteriorē domum faciet studiosorum, quam aliorum inhabitatio, aut sane si parum commodis sint moribus.

Decimum.

Si docto, vel scholaris domum alteri scholari locatam conduxerit, ante tempus locationis finitum, est excommunicatus.

Undecimum.

Si recedat iusta de causa ante tempus finitum, non pro toto anno, sed pro rata tantum soluere tenetur.

Duodecimum.

Studiosum recedens de domo conducta; potest aliam in locum suum subrogare. Ita tamen vt nullo modo reddatur locatoris conditio deterior.

Decimū tertium.

Si statuto ciuitatis caueatur, ne quis plus frumenti, quam pro v̄su emat, si pro anno emat scholaris, & ta-

Rebuffus
180. studi
form pri
uilegia col
legie.

Studere dis
festo licet.

Fabros fre
pentes domo
pelleret.

Etiam festo
die iudicū
bacdere
daripost.

Es de plano.
Negatur ap
pellatio.

Studioſo la
care non
nulla co
guntur.

Ecc
re ſa
cedi
ab e
ueri
depe

Studioſus
domo pelli
non potest.

Cateripan
ciores p
franci
studiosi.

Ante finem
locationis
non potest
conducere
alio.

Discedens
pro rata
finitus.

Discedens
subrogare
potest.

& tamen post medium annum recedat, non incidit in paenam, si integro anno eo in loco manere constituerat. Hoc priuilegium ad omnes extendit etiam ciues, quibus fraude esse non debet, quae iustitia est consentanea voluntas.

Commune est ius.

Singulare est.

Decimum quartum. Scholaris recedens, poterit rerum communium partem petere.

Decimum quintum.

Fuga scholasticum non facit delicti suspectum, sed praefumitur parentes visitare, pecuniam querere.

Decimum sextum.

Commodatum per scholarem factum non finito vni, cum vult recedere, reuocatur.

Decimum septimum.

Contra studiosum finito studio, agere aliquis inuitus cogitur, aut si intra tempus a iudice moderandum non agat, perpetuum illi silentium indicitur.

Decimum octauum.

Non agnoscunt onus pro hospitiis, in quibus habitant.

Decimum nonum.

Librino sunt tacite obligati pro pensione domus.

Vicesimum.

Maleficium potius est, iudice Rebuffo, quam priuilegium, ut minus, studiosus inhoneste viens, quam alius inquilinus possit expelli. Ego non domo duntaxat, sed virbe quoque pellendum censeo.

Vicesimum primum.

Non dissimile est, & iniquum, ut in commune hospitium infamia scorta ducantur, sed illa sunt ex cloacagentilium, in libros Christianorum deducta, aeterno damnanda silentio.

Vicesimum secundum.

Gallis peculiare nominationes obtinere, sed queritur leges illas iam eversas esse Rebuffus.

Vicesimum tertium.

Studioſus pecunia querendæ cauſa profectus domum, & statim reuersus retinet priuilegia studii, & in quinquennio tempus illud computatur. Verum in plerique Germanie Ecclesiis cathedralibus, alioſque id non seruat. Sed si vel vna nox biennium interruperit, reliquum temporis vniuersi fit iactura. Quam legum feueritate, mali mores peperer. Hoc addendum est, ut diligenter & profectus testimonium ferrent. Nunc multi biennio, in opulentis vrbibus ociantur, aut luxuriant.

Vicesimum quartum.

Nominati cum presentant prelatis suas nominationes, & requirunt beneficia, non possunt examinari, quia eos iam vniuersitas examinando, & gradum conferendo probavit. Haec quidem ut plurimum seruant, imo hic Moguntia magistri philosophiae, ne pro ordinibus quidem examinantur, alibi tamen doctores etiam Theologiae, Ecclesia examinat, & omnino ius hoc retinet Ecclesia, nec dependet ab vniuersitatibus. Neque nuncutum est, postquam multæ Academias non idoneos ad gradus promouent; id enim fieri luce clarius est. Vidi ego artium, & Philosophiae magistros, qui inter tres Syllogismorum figuræ, nullum discernere nouerant. Nec intermittit Italia, non indotti propter, quotidianus quosdam mittere doctores diplomatas, deant, exarant, etiam ipsi dependent.

Promotum in Academia ex qua indotti propter, qui statuerunt vix possunt qua in facultate sint promoti. Hinc multi disputant contra Academiam priuilegium. Sane Ludouicus XII. poena suspensionis priuilegiorum, & alia arbitraria afficit eas Academias, qui non idoneos moribus, scientia, meritis, promouent. Ita omnino conandum est, ut se ipsa Academias reformat.

Vicesimum quintum.

In Gallia parochos oppidorum gradus habere necesse est, aut sane triennio studuisse oportet, quod studium de Theologia intelligendum puto. In Ger-

mania multæ præbenda magisterium, aut Baccalaureatum requirunt.

Vicesimum sextum.

Si studiosus locauerit fructum beneficii per triennium, vel minus tempus, & interea faro cesserit, successor locationem ratam habere tenetur, quia facta est in fauorem studiorum, ideoq; in utilitatem Ecclesie.

Vicesimum septimum.

Beneficia maiora debentur eruditis, si tamen eruditio vira respondeat. Et ut nunc mores defecere: si desint cognati.

Vicesimum octauum.

Studioſus habens vicarium liberatur ab horis canonicas dicendas, si singulis diebus officium B. Virginis, & septem psalmos penitentiales dicat. Ita pauci canonistæ, sed reliqui, & Theologi contra sentiunt. Maledictum enim studium, per quod diuinum relinquitur officium. Neque enim vnum excusari certum est, officium totu vna pene hora absolu potest, quantum est, si ex horis 24. vnam Deo, & orationi impendas, qui ex Ecclesiæ patrimonio vivis? An vna hora, aut vna cum dimidia precibus impensa te ab eruditione consequenda impediunt? Tantum fugis pietatem, ut ab illa hora petas immunitatem? tot dies lusibus, ambulationibus, spectaculis impendis?

Maledictum studium per quod diuinum relinquitur officium.

Vicesimum nonum.

Scholares in suis beneficiis residere non tenentur. Nunc optime statutum est, ne sine prælatorum facultate absint, & studiorum testimonia exhibeant.

Tricesimum.

Nihil soluere tenentur Episcopo, si non resideant.

Tricesimum primum.

Fruitus beneficiorum quasi præsentes recipiunt. Id in Germania fieri non solet. Certa illis summa in studiorum fauorem deputatur. Sane distributiones nunquam recipiunt.

Tricesimum secundum.

Ius optandi retinet absentes.

Tricesimum tertium.

Nunquam videntur in fraudem abesse.

Tricesimum quartum.

Si quis repetendorum suorum cursuum causa studiat in loco non priuilegiato, priuilegia studioſum retinet, per sex menses in Gallia, in Germania priuati studii nulla habetur ratio.

Tricesimum quintum.

Semel in matriculam inscriptus postliminio veniens, nihil soluere renetur.

Tricesimum sextum.

Curatus studiorum causa ne intra annum ordinetur, potest accipere ab Episcopo dispensationem.

Tricesimum septimum.

Dispensationem illam fine evidenti causa, Episcopus reuocare non potest.

Tricesimum octauum.

Ob dispensationem non debet accipi pecunia. Verum hoc omnibus sacris commune est, ut sine precio dari opteat.

Tricesimum nonum.

Cum studioſis, & doctis faciliter dispensatur.

Quadragesimum.

Qui gradum habent, cum dispensatione quatuor beneficiia obtinere possunt. De hoc abusu dicam l. 6. de magistrato Ecclesiastico.

Quadragesimum primum.

Penso data ab Episcopo studii causa non tollitur, si detur beneficium æquale; sed quod residentiam exigat, nisi absoluta sunt studia.

Quadragesimum secundam.

Potest Episcopus cum capitulo statuere, ut quilibet canonicus conferat quotannis aliiquid in subsidiū pauperis, ingeñiosi, & diligentis,

Quadragesimum tertium.

Scientia de paupere, diuitem facit.

Quadragesimum quartum.

Hinc doctis multi seruunt.

Quadragesimum quintum.

Studioſi ſcientiam adepti, nobiles cefentur. Sa-
ne in Germania nobilibus æquantur. Comitis Aug.
anno 1530. & anno 1548. olim, & nunc in multis re-
gnis praferuntur, vna eft enim, atque unica nobilitas
virtus, & minor virtute, fed maior ſtemmate nobili-
tas, eft scientia.

Quadragesimum ſextum.

Doctoſi ſine labore respondens, ſalarium meretur.
Quia iam olim laborauit.

Quadragesimum septimum.

Pauperes studioſi mendicantes, & validi, non po-
ſunt ad laborandum cogi, vt neque nobiles.

Quadragesimum octauum.

Cum duos pari virtute eligunt, hinc inerudit, in-
de vniuersitas, præualeat iudicium vniuersitatis.

Quadragesimum nonum.

Doctis committi res publica debet.

Quinquagesimum.

Studioſus doctus, præfertur doctori in docto.

Quinquagesimum primum.

Scholaris docendo fit docto.

Quinquagesimum secundum.

Docto maior dos debetur.

Quinquagesimum tertium.

Pater compelli potest, vt filio studiorum ſumptus
ſuppediter. Hoc priuilegium tot limitationes habet,
vt nunquam factū recte arbitrari, imo nec faciendum.

Quinquagesimum quartum.

In principio mensis penſionem studioſo dare pa-
renſtetur. Hoc quoque priuilegium eft in manu
parentis poſitum.

Quinquagesimum quintum.

Scholaris in diuifione hereditatis, libros habet
principios, nec in commune confeſſe teneret.

Quinquagesimum ſextum.

Libri in legitimam non computantur: Pater in
dubio cefentur libros donaffe.

Quinquagesimum septimum.

Cum libros confeſſe coguntur, estimationem da-
re poſſunt libris retentis.

Quinquagesimum octauum.

Mutuum filii datum à patre repeti potest.

Quinquagesimum nonum.

Debitum ſtudiorum cauſa contractum, ex com-
muni ſolui debet.

Sexagesimum.

Donatio facta filio in potestate valet, ſi filius stu-
deret.

Sexagesimum primum.

Nec donatio illa reuocari potest.

Sexagesimum secundum.

Pater talium hororum ſic datorum, vſum fru-
etum non habet.

Sexagesimum tertium.

Studioſus donum, animo diſcedendi à ſtudio, da-
tum, ſi non diſcedat potest reuocare.

Sexagesimum quartum.

Donatio studioſo facta, etli quingentos aureos
excedat, non eger inſinuatione.

Sexagesimum quintum.

Studioſus filius professoris retinet paternæ ciuita-
tis originem.

Sexagesimum ſextum.

Doctor tenetur alere ſuum ſcholarem pauperem.
Verum id ſolum decet, cum doctore ſt. diuies, ſtudio-
ſus pauper. Nunc tot millia ſtudiorum paupe-
rum, vix rex aliquis alere poſſit.

Sexagesimum septimum.

Doctores poſſunt eſſe teſtes pro ſtudioſis ſuis, &
diſcipulis.

Sexagesimum octauum.

Doctoſi cefendus eſt, quem pro tali habent audi-
tores.

Sexagesimum nonum.

Doctor non potheſt recuſari iudex in cauſa ſuorum
ſtudioſorum. Poſſunt autem ſcholasti ciudicem or-
dinarium recuſare.

De cauſis criminalibus magna controuerſia fuſt,
ſolent à ſuis doctoribus iudicari, ſed in horrendis ſce-
leribus ad magiſtratum remitti. Multa priuilegia fuſt
liti, Academicorum in delictis puniendis lenitudo,
& connuentia. Bononiensē ſuo priuilegio re-
nuniaſſe ait Rebuffus; Moguntini ius ſuum tuen-
tur, & quādū disciplina vigebit, plaudente Repu-
blica, propugnabunt. Priuilegia eam, non niſi de-
lictis amitti ſolent.

Septuagesimum.

Studioſi, non niſi venia petita, in ius vocant ſuos
doctores. Debetur enim illis non minor reuerentia,
quam patribus.

Septuagesimum primum.

Doctores ſuos auditores verberare non debent.
Leuis tamen caſtigatio, magiſtro artium confeſſa eſt,
& docenti.

Septuagesimum secundum.

Doctoris erudit, bona conſciencia, modiſti, ſen-
tentiam etiam opinio니 communī contraria ſequi
potheſt auditor, quod tamen ita intelligo, ſi ille ve-
ram iudicet, & probabilitate ita ſibi peruadeat.

Septuagesimum tertium.

Studioſus vocatus a patre ſuo, diſcedere potheſt,
etli in reuorando affueauerit ſe non diſceſſum. Hoc iniquum eft, ideoque nec priuilegium, ſi legitimo modo,
cauſa que inſurandum ſit datum; Eſtque
occaſio maleſiciorum, & fraudum, qua optimas ar-
tes vehementer infamant.

Septuagesimum quartum.

Qui iurat ſe comitaturum rectorum, non ſemper
comitari tenetur, ſi tamen domi ſtudivacat.

Septuagesimum quintum.

Studioſi rectori inobedientes, etli periuri ſunt,
non tamen ſunt infaimes.

Septuagesimum ſextum.

Etiſi iurent ſe gradum in aliqua vniuersitate non
ſumperuros, ſi tamen noua cauſa ſit, vt nouum ex-
amen, poterunt id facere. Ego iureuorando eos tereti
arbitror.

Septuagesimum septimum.

Pater visitans filium in loco ſtudii, non potheſt ibi
de aliis contraſtibus conueniri, niſi alia ex cauſa ſit
loco obligatus.

Septuagesimum octauum.

Multo minus capi potheſt pro repræſaliis. Valde
enim impideuorū ſtudia.

Septuagesimum nonum.

Qui conſanguineis, famulis, nunciis ſtudioſorum
damnum inſert, in quadruplum reſtituere tenetur.

Octuagesimum.

Mandatum in fauorem ſtudioſorum, morte man-
dantis non expirat. Titius mandat inſtitutori, vt Caio
studioſo det centum aureos, nondum data pecunia
moritur, hares ſoluere tenetur.

Octuagesimum primum.

Doctores, & studioſi reſcripta Apoſtolica exequi
non tenetur.

Octuagesimum ſecundum.

Cum duo ſunt reſcripta omnino pari efficacia, pro
studioſo prafumitur.

Octuagesimum.

Ottagesimum tertium.

Bona studiorum capi non debent.

Ottagesimum quartum.

Ingeniosus, & doctus, etiam ante quinquennium studiorum fieri potest doctor.

Ottagesimum quintum.

Cupido alios in scientia superandi, non est peccatum. Verum hoc sane intelligendum, & in alia multa conuenit.

Ottagesimum sextum.

Studiosus notorius peritus, examinari non debet.

Ottagesimum septimum.

Studiosus reicere potest ab examine, doctorem suspectum.

Ottagesimum octauum.

Hac in causa iuramento studiosi statut.

Ottagesimum nonum.

Pro lectionis initio, quam studiosi inchoant prandium exigere non debent doctores.

Nonagesimum.

A pauperibus nihil exigere doctor debet.

Nonagesimum primum.

Rescriptum contra studiorum non valet, nisi in eodem fiat mentio, quod sit studiosus.

Nonagesimum secundum.

Rescriptum datum studio lo non est irritum, si non à patria, sed à loco studii nominatur.

Nonagesimum tertium.

Nominis mutatio studiosis prohibita non est.

Nonagesimum quartum.

Studio lo permittunt vestes omnis generis, & coloris, sunt enim peregrini. Verum modestiam suis, singulae Academæ solent praescribere.

Nonagesimum quintum.

Qui promisit librum se studio lo scripturum, non liberatur, si soluat interesse, sed opus est, opus ipsum absoluere.

Nonagesimum sextum.

Suo etiam atramento scribere, & rubrica tenetur.

Nonagesimum septimum.

Studio lo scriptorem certo loco scripturum se promittentem, potest propria auctoritate capere, si fallat. Omnino sublatum est.

Nonagesimum octauum.

In terris Ecclesiæ studio lo imperator legitimare solet.

Nonagesimum nonum.

Rei emptæ incommodum, non pertinet ad studio lo.

Centesimum.

Cogi potest quis, vt locum vendat ad scholas amplias, vel ad collegium aptum.

Centesimum primum.

Loca studiorum nullus occupare potest.

Centesimum secundum.

In schola capi non potest studiosus, nisi sit rebellis suo doctori.

Centesimum tertium.

Iniuria vni studio lo facta, communis censetur.

Centesimum quartum.

Maxima amicitia contrahitur similitudine studio forum.

Centesimum quintum.

Iudex sine accusatore inquirit in eos, qui studiosis molestii sunt, nam sacrilegium est offendere domum studiosi.

Centesimum sextum.

Studio lo iniuria affectus cum alio non studio lo, socium suum suo priuilegio donat, vt vterque causam apud conseruatores ciuitatis agere possit.

Centesimum septimum.

Studiorum paucorum societas, Syndicum creare potest.

Centesimum octauum.

Si studiosus occidatur, nec capiatur intercessor, decem proximæ domus sub interdicto sunt quinquennio. Si res furatur studio lo, vicinia tenetur. Verum hæc nunquam in Germania usurpata sunt.

Centesimum nonum.

Doctor, aut studiosus valde excellens ob crimen damnatus, vita donari ob peritiam debet.

Centesimum decimum.

Nec studiosi, nec eorum famuli, in multitudinem armæ ferre debent. Scholares portantes quotidie armæ, ensem, & alia, presumuntur mali, & habere animum malevolum. gloss. in §. Si quis rusticus.

Centesimum undecimum.

Studio lo si adulterinam monetam inscius exponeat, non punitur, quia magis iura, quam pecuniam nosse presumit.

Centesimum duodecum.

Studio lo si post cessionem bonorum fuerint facti diuites, licet reddere creditoribus teneantur, non tam libri ab illis debent auferri.

Centesimum decimum tertium.

Libri nulla ex causa possunt illi eripi, non etiam pro executione rei iudicatae, nisi sit dycolus.

Centesimum decimum quartum.

Libri non debent alteri, sine expresso mandato dari.

Centesimum decimum quintum.

Iudei, atque alii ementes libros studiorum, non possunt eos retinere, donec per dominos repetantur.

Centesimum decimum sextum.

Edere libros scholasticis tenetur mercator, vt videat an sint sui. Itaque edere libros auctori coguntur ad fundandam intentionem.

Centesimum decimum septimum.

Quamus Iudei cum Christianis habitare non debant, eorum tamen liberi à Christianorum scholis non excluduntur.

Centesimum decimum octauum.

Studio lo ceteri creditoribus preferuntur, adeo autem in his prælationem habent, vt professoribus pro salario, bona ciuitatis hypothecata esse iudicentur.

Centesimum decimum nonum.

Studio lo læsus, restitutionem in integrum petere potest durante studio.

Centesimum vigesimum.

Studio lo à bibliopolis deceptus continuo actionem haber redhibitoriam.

Centesimum vigesimum primum.

Studio lo in loco Academicæ propter contractus alibi imitos, conueniri non potest.

Centesimum vigesimum secundum.

Neque etiam propter obligationes, ante studia contractas.

Centesimum vigesimum tertium.

Imo nec propter delicta, in alia Vniuersitate commissa.

Centesimum vigesimum quartum.

Etiam studiosis pœnitentia conceditur, vt non sentiantur infamis, si ablatum restituat.

Centesimum vigesimum quintum.

Studio lo omnibus ciuijum priuilegiis gaudent, quibuscum habitant.

Centesimum vigesimum sextum.

Ita tamen studiosi ciues sunt urbis, in qua habitant, vt eius commoda, non incommoda sentiant.

Cente-

Centesimum vigesimum septimum.

Iraque non tenentur ad onera ciuitatis, etiam si ea de re aliquid statutum esset, contra eorum immunitatem.

Centesimum vigesimum octauum.

Studioſus de bonis à patre, vel aliis donatis testari potest.

Centesimum vigesimum nonum.

Tanquam peregrini habentur, conſuetudines ciuitatis ignorare presumuntur, ab omnibus defendi debent, & ad forum Ecclesiae pertinent.

Centesimum trigesimum.

Silegatum librorum confitetur, omnes eos habebit doctoſus suarum facultatum, si in pluribus promotus fit etiam medicinae.

Centesimum trigesimum primum.

Legatum studioſo debetur in loco Academie, nec minuitur ob ſumptus deferendi, niſi aliud testator cauerit.

Centesimum trigesimum secundum.

Si studioſos alimenta legentur in pecunia ſolui debent.

Centesimum trigesimum tertium.

Legatum in certum studii cauſa valet, quia censetur ad pias cauſas, promiſſio & stipulatio arbitrio bouñi fidei declaratur.

Centesimum trigesimum quartum.

De legato studioſis non detrahitur Falcidia, quemadmodum nec legatis ad pias cauſas.

Centesimum trigesimum quintum.

Legatum factum mendicantibus religioſis, cauſa studii ratum eſt.

Centesimum trigesimum ſextum.

Legatum annum initio anni debetur.

Centesimum trigesimum septimum.

Legatum non ſolenni voluntate relictum, ſi per triennium praefitum fit, de cætero etiam debetur.

Centesimum trigesimum octauum.

Cum libri studioſis legantur, pecunia ad eos emendos legari censetur.

Centesimum trigesimum nonum.

Studioſi parocho in cuius parœcia habitant, aut alijs legitimam potestatem habentibus, conſideri poſſunt.

Centesimum quadragesimum.

Studioſus priuilegiis, aut matricula priuari non potest, niſi ter monitus.

Centesimum quadragesimum primum.

Si iuſſus eſt immatriculari, pro immatriculato habetur, quo ad ſubendam poenam impositam, ſi studioſum offendit.

Centesimum quadragesimum ſecundum.

Etiam in matricula expunctus gaudeſt priuilegiis, donec in alia vniuersitate inſcribatur.

Centesimum quadragesimum tertium.

In ciuitate que ſub interdicto eſt, lectiones audire poſſunt, quamvis corum doctores etiam ſub interdicto finit.

Centesimum quadragesimum quartum.

Si studioſus clericum modice verberet, à conſervatore Apoſtolico abſoluſi potest.

Centesimum quadragesimum quintum.

Qua studioſi expendunt, in vilitatem ecclesiæ expendere censetur.

Centesimum quadragesimum ſextum.

Nulla veſtigalia rerum, quas ſecū portant, debent.

Centesimum quadragesimum septimum.

Si libros portare ſe aſterant, eorum, & nuntiorum iuramento creditur.

Centesimum quadragesimum octauum.

Qui cogunt studioſos coluere veſtigalia, omnibus ſuis priuilegiis priuantur.

Centesimum quadragesimum nonum.

Studioſi à collectis, & muneribus immunes ſunt.

Centesimum quinquagesimum.

Pro repræſaliis capi non poſſunt.

Centesimum quinquagesimum primum.

Studioſi alioqui non proscriptus dum it, manet, redit, ſemper ſecurus eſt.

Centesimum quinquagesimum ſecundum.

Studioſi iudices habet Epifcopum, potestatem, Rectorem, Doctorem.

Centesimum quinquagesimum tertium.

Etiam poſt item conteſtatam, alium iudicem elige potest.

Centesimum quinquagesimum quartum.

Ciratus à iudice non ſuo, priuilegium allegare non tenetur, quia notorie priuilegiatus eſt.

Centesimum quinquagesimum quintum.

In ciuilibus, & criminalibus, ſine conſenſu patris actor eſſe poſteſt.

Centesimum quinquagesimum ſextum.

Imo priuilegium, quo ad actionem ciuilem quidam ad monachos extendunt, quod ego arbitror vo-tis, & iuramentis religioſorum veteri.

Centesimum quinquagesimum septimum.

Qui studioſum ad alienum tribunal traxerit, cauſa cadiit.

Centesimum quinquagesimum octauum.

Doctores in studioſos iuris dictioñem habent, iure omnium Academiarum, & multis locis periuriunt, qui alio appellant.

Centesimum quinquagesimum nonum.

Etiam magiſtri artium in controveſiis ſuorum conſidetur iudicium iudicium iudicium.

Centesimum ſexagesimum.

Studioſi coram ſuo iudice conuentus, reconuenire poſteſt.

Centesimum ſexagesimum primum.

Studioſi debitores, ad quatuor dietas trahere poſſunt.

Centesimum ſexagesimum ſecundum.

Studioſi actores forum rei non sequuntur, verum hoc nūquam obſeruantur niſi vbi peculiares ſunt conteratores & quaſi vniuersi que partis iudices.

Centesimum ſexagesimum tertium.

Studioſi ab interlocutoria appellare poſſunt.

Centesimum ſexagesimum quartum.

Studioſi ad ſuperiorem iudicem abſq; medio appelleare poſſunt, quia Imperator ſpeciali gratia eorum defenſionē ſe offert.

Centesimum ſexagesimum quintum.

Studioſus ceſſante ſtudio amittit priuilegium, ſi tamet quādoque ſcholas obeat, & domi ſtudeat, maxime ſi prouecta ſit arat, ſeruat.

Centesimum ſexagesimum ſextum.

Studioſorum famuli, ſcriptores, & personæ aſſiſoriæ, atque adeo integra collegia eorum priuilegiis gaudent.

Centesimum ſexagesimum septimum.

Studioſi famulus, mercedem, niſi mentione, & conuentione facta petere non poſteſt.

Centesimum ſexagesimum octauum.

Contra studioſos compensatio peti non poſteſt, haec enim ratione in ſummas anguftias redigi poſſet.

Centesimum ſexagesimum nonum.

Nunquam censetur studioſus, per ambitionem honores academicos petere.

Centesimum ſeptuagesimum.

Studioſus pro ſocio, & amico, praefertim in cauſa studioſorum, teſtis eſſe poſteſt.

Centesimum ſeptuagesimum primum.

Dare poſteſt fideiſorem studioſum, ſed iſ priuilegio ſuo renuntiare debet.

Centeſi-

Centesimum septuagesimum secundum.

Studiofus fideiussor profecturus ad studium, perte potest à creditore, vt alium subrogat.

Centesimum septuagesimum tertium.

Magistratus capiens studiosum offerentem fideiussores, & non relaxans tenet inimicarum, sed hoc in causa ciuiti, non criminali.

Centesimum septuagesimum quartum.

Alimenta indebita pauperi studiofo data, non possunt repeti.

Centesimum septuagesimum quintum.

Donatio per vxorem diuitem factam marito studiofo, rata est.

Centesimum septuagesimum sextum.

Doctori tempus quo professus est ante doctoratum, ad comitium, quam quispiam viginti annorum professione consequitur, valet.

Centesimum septuagesimum septimum.

Pater cedere potest item filio studiofo.

Centesimum septuagesimum octauum.

Hec omnia priuilegia motu proprio studiosis concessa censemur, ideo dulos abesse praesumitur, praesertim illa quae sunt in corpore iuri.

Centesimum septuagesimum nonum.

Cum edito principis omnibus priuilegiis derogatur, non censemur comprehendendi illa priuilegia, quae sunt in corpore iuri, & priuilegio speciali per legem generalem non derogatur.

Centesimum octogesimum.

His fruuntur etiam Historici, Rethores, Grammatici, non tamen illi qui primas literas docent, aut discunt, nullo autem modo qui artibus veritis vacant.

Moguntina quoque priuilegia ad eos, qui studiis vacant, solum extenduntur: item volumus, inquit fundator, quod priuilegia, concessiones, exemptiones, indulcta, vt preferatur, data & concessa non intelligentur, nisi de doctoribus, & magistris, vniuersitati, & suis facultatibus incorporatis, & studentibus, intrantibus, audientibus, & in matriculam vniuersitatis inscriptis.

Hac omnia ex diligentissimo, & iureconsultissimo viro colligere volui, non ignatus, non omnia vbique usurpata esse, & multa aliis locis priuatum concessa, sed vt in promptu legentibus essent omnimesque agnoscant, quanto fauore, liberalitate, & munificencia scientiarum professores, & alumnos prosecuti sint principes, reges, Imperatores, imprimis vero Ecclesia, & summus pontifex. Cuius vnicus cura esse debet, vt in ore Christiano erudita pietas, & pia eruditio conseruetur.

Plurima vero tempora sunt, occasionesque, quibus his priuilegiis Scholastici non vntuntur, quedam enim si non iniuriae, recte offenditionem aliorum adiunctam habent, neciustum nisi apud iustissimos usum. Deinde iure priuilegorum exciderunt. Sivagus sit, si inhoneste vivat, si nec domi studeat, nec lectiones obeat. Si aliorum, & discipline conturbator sit, si alios verberet, irrideat, conuictetur, exhibiliter, si aleator, decoctor, blasphemus sit, si excommunicatus, si clericus, vel monachus sine superiorum permisso studeat, si nolit obedire rectori, si artibus veritis operam nauer, si extra gymnasia priuilegiata studeat. Aurea itaque lex est Academie nostra, que auream Moguntiam illustrat, quamvis antiqui sculpi verbis concepta, sed sensu veræ & Germanæ pietatis. Volumus insuper, & statuimus, vt doctores, licentiati, magistri, & generaliter omnes, vniuersitati nostra incorporati, & qui eiusdem priuilegii gaudere volunt: honeste, secundumque iuris precepta, & vniuersitati nostra statuta, vivant. Rectori imprimis, deinceps alterum alteri, iuxta dignitatem, & graduum præminentiam, debitum honorem impendant. Precepit vero Doctores, Magi-

stri, & graduati, animi grauitatem, constantiam, & matritatem preferant; In scholaribus autem obedientiam, pudicitiam, accuratamque studium. In ornatibus denique manuertos, honestosque mores; Et in summa vitam, qua disciplinatos deceper viros, requirimus, in rebelloz nihilominus, pacis turbatores, discolos, noctinagos, & alios qualisunque delinquentes, iuxta criminis atrocitatem, prout sequitur, animaduertentes.

Huc pertinet nobilis illa facultatis Philosophicæ ad suos alumnos adhortatio. Quod felix fastuus sit, & quidem vniuersitate Republica literaria, sacra sanctas leges nostras, ac statuta vniuersitatis cuius nostre publicare cogitamus. In hoc vero promulgandi negotio, tu studiofa cohors, imprimis admonenda nobis occurris, ne illotis, quod fertur, manibus, pedibusque, neueparum reuerenter ad statutorum nostrorum publicationem confluxisse videaris; in opere purgatis cum auribus, tum animis omnes militia nostra confortes auscultare, animumque aduertere hanc oscitante, præcipimus, optamusque probe ingenuatos, tractabiles, disciplinarumque studiis intenos, & eorundem flagrantes amore, nobis obferri. Contra vero discolos, indisciplinatos, difficiles, morosos, sinistro genio, iratusque Musis & Apollinem nos, hinc eminus ablegamus, manifestaque contestatione tanquam imbellies, ignavos, & literis militia inutiles auersamur.

Merito ista prouidentissima maiorum cura laxxit Tam magna enim priuilegia, sapientia, pietatis, aratum liberalium studio, vilitati Reipublicæ, non vagorum adolescentium nequitia, ocio, luxuria, impensa sunt.

Mores sunt digni priuilegii, si spone honestatem sequuntur.

Prefatio statutorum philosophicae facultatis.

C A P V T X VI.

Gradus, & honores legitime conferri eruditis, eosque magni faciendo esse.

§. I. P R I V I L E G I V M magni emolumenti, magna dignitatis, & quod plerasque Academias ab interitu vindicat, seorsum tractandum sufficipe, nempe de honoribus, potestate, titulis, quos vniuersitas tanquam quedam Respublica bene meritis conferre solet. Hac enim multo clarius Academicam Rempublicam, quam sceptri usus ostendit. Publicas enim dignitates sola Respublica in ciues suos partitur. Quemadmodum igitur omnis Respublica premiorum & prænarum expectatione gubernatur, sic etiam Academias. Rechte dictum:

οὐτὶ δὲ μαθεῖσθαι τὸν τελείων τετράγωνον.
Neque merces est arti, nec ars ipsa floret.

Languecunt omnia honesta, nisi illis etiam ab honore pretium accedat. Quis enim studio filios consecrabat, si nulla premia tam diurno, tam incerto labore statuta sint? Nunc multi hoc insonant parvulus:

Studium quid inutile tentas?

Et careri quidem honores à vulgo collati minores estimantur. At verus honor est lapientum de dignitate aliena iudicium. Hoc accuratum eruditio res politicos iudicium cum ipsis ceperit Academias. Quanquam est maximus olim magnus fuerit decretus honor eruditis; mus qui danton tamen tam accurata ad lapidem Lydium exploratur sapientia, nec ordinum discrimen institutum est: Academiarum bonis priuilegium illud est reservatum. Optat apud Lucianum Solon, vt ii qui se in gymnasii recte gesserint, honoratos à cunctis concipi, & in totius Graecia conuentu magnifice præconis voce proclamari, vt vniuersa iuuentus, ac spectatores ad virtutis, & scientiarum amorem inflammarentur; verum inuaescientibus vitiis, & turbantibus bellicis ordinarius eruditio nullus honor habitus est. Basilius ad inuidiam vsque, Athenis, magistratum, & magnatuma officiis cultus est. Et nostro-

Quædam tam
penitus
abrogata
sunt.

Totu[m] priuilegia
totu[m] sunt
dignitatis
studiorum.

Qui vsum
priuilegiorum non ha-
beant.

Aurea lex
Academie
Mogun-
tina.

Magis-

Insignia
professionis
olim data
sunt.

Priuilegia
studioſo-
rum praeci-
pue doctori-
data.

In omnibus
aere eru-
to, quam
eē bellicā
erunt.

Ordo facul-
tatum.

Promotio-
nis dignitas
in promoto-
non reſtitui-
tur.

Ordo gra-
duum.

rum honorum in eo aliquod vestigium appetet; nam Cæsar, vt narrat sanctus illius Achates, Gregorius, doctores Gymnasi professionis & honoris insignia illi conferre constituerunt. Augustus etiam de iure respondendi auctoritatem omnibus negavit, nisi quibus Gymnasiorum examine id conciliū esset.

§. 2. Maximam auctoritatem gradibus, siue dignitatibus Academicis Concilium Lateranense conciliauit, nam defendi, conseruari, & promoueribonarum artium studia diligentissime iusserunt. Egregia quoque sunt in hanc rem statuta, & decreta Concilii Viennensis sub Clemente quinto celebrati. Qui vero gradus eos consecuti sunt, omnibus priuilegiis praecipue gaudebant.

Honores Academicci, sunt testimonia publica eruditionis, cum dignitate, & reuerentia collata, & potestas agendi, fruendique bonis, quæ dignitati collata connexa sunt.

Magnus ille honor est, qui non fortuna, non robori corporis, non athletica exercitationi, sed animi bonis impenditur.

Potestas non modo ad respondendum, docendum, sed alia quoque honorum ac dignitatum fastigia dantur. Nam yniuersitatum examine approbatos, ad principes, tam ciuiles, quam Ecclesiasticos mittebant, vt Reipublicæ curam in parte capessent, ad beneficia quoque, & prælaturem ex doctrina prærogatiuum habebant. Itaque ea spe Iustinianus in procœmio institutionum, omnes ad studia, tanquam Reipublicæ ne cessaria horratur. *Summa ope, & alacri studio has leges nostras accipe, & vosmetipos sic eruditos offendre, vt spes nos pulcherrima foueat, toto legitimo opere perfecto, posse etiam nostram Rempublicam, in particibus eius vobis credendis, gubernari.*

Omnia in Republica enim philosophia, & eruditio magis, quam res bellicæ firmant. Val.lib.3. cap.3. Est illa vehemens, & confians animi militia, literis polens venerabilium doctrinæ sacrorum antiques philosophia, qua ubi pectora recepta est hominum, in honore, atque in utili affectu diffusa, nos in se de virtutis munimento confirmat, potenter actu a d' ore facien.

§. 3. Varietas in hunc dig. iuratibus est, primo in dicens facutatibus deinde in eisdem. In diuersis ille ordo est, vt primo loco Theologi, deinde iurisperiti, tertio medici, quarto philosophi constituantur. Ita Panorm. c. Cleric. de iudi. Sylvestre de doctoribus & magistris, n. p. Nec queri potest honorissima medicorum natio de iurisperitis, quod cum res, & opes illi, medici vero vitam tucantur, quæ accessoriis vita minores sunt, postponantur. Nam iurisperitus bene, iuste, pacifice, bono, communè conuenienter viuere docet, quod melius est, quam vivere: addo eos quoque vitam ab insidiis, & violentia legibus defendere.

Quod ero nonnulli censiure, eos qui approbati sunt à superiori, & digniore oportere præcedere, iam nulq; am quod quidem sciā fieri puto, uno doctores a pontifice, vel Cæsare diplomatis in igitur, cum ad Academias veniunt, ob causas, de quibus dicam, suscepit habentur *dei a. volas.*

§. 4. Alter ordo est in vna, eademque facultate, in qua sunt, vt nunc vocantur Baccalaurei, Licentiati, Doctores, & in Theologia Baccalaurei Biblici, formati. Singulis certa tempora, ac libri, & scientiæ gradus propofiti sunt, id que agitur, vt sensim, per intermedios honores apicem contingat: In omni enim Republica gradus honorum sunt, apud Romanos ædilitas, quæitura, prætura, consulatus, & ornatum consularium censura, ac dictatura.

Cum diserta ratio nominum fuit, que Iustinianus de his iuris recenset. Nam qui primo anno

legibus operam dabant, vt est in Epist. Iustin. de iuri docendi ratione, ita tam friuolo, quam ridiculo nomine dupondij dicebantur, quasi diabolares, vt Cuiac. putat. Dupondius minutij certe numismatis genus Dupondij fuit. Seneca in controueria: *Itane peribunt decem iuuenes, propter dupondios tuos?* Et Seneca ad Lucilium Ep. 18. Tunc mihi crede, Lucili, exultabis, dupondio satur, & intelliges ad saturitatem non opus esse fortuna: hoc enim quod necessitat sat est, debet etiam irata. Non est tamen quare tu multum facere tibi videaris: facies enim quod multa milia seruorum, multa milia pauperum faciunt. Illo nomine te suffice, quod facies non coactus.

Duo igitur asces erant, aut minutiores numimi, qui tamen in vilissimam seruili famem sufficerent. Duos sane asces puto, cum Seneca paulo post subiungat; Epicurum ad Polycenum scripsisse, & gloriariri, non toto se asce paci; Metrodorum, qui nondum tantum profecerat, toto. Exiguum fuisse constat ex verbis Epicuri apud Stob. *βεναζω τοι και τοσυμαπον ιδει, οθαπ, χαρτο γεγανετο. και απει πλεια ταις επονταις, ει δι αντας, αλλα σης τα αισχουρων ενταις δυσχεις, quod sic vertit doctissimus Lipsius;* Plenus sum & diffuso voluptate corpusculi, idque aqua & pane vtiens. Despicio autem sumptuosas voluptates, non ob ipsas, sed incommoda que comitantur.

Periculum ergo Dupondij illi appellati sunt. Pene eo modo quo initio logices quibusdam in Academiis vocant dialecticos, qui depositi non sunt, Beaños. Sed prudens imperator, initia apera, honore sui nominis mitigauit, & nouos Iustinianos appellauit, quam tamen appellationem, nunc excoleuisse plerisque locis video.

Tertii anni auditores Papinianistas vocari auctor ipse est. Quarti anni auditores *ληται*, vel *λυτοι*, vel ut mihi videatur *λυται* vocati sunt. Nam *ληται* ad rem non pertinet, nisi quispiam à *ληται*, quasi videntes deruet. *λυτοι* solutos potius, quam solutores quæstionum significant; Turnebus idoneos soluendis quæstionibus arbitratur, quare ratione *ληται* vel *λυται* o-prime dicentur. Quinto anno quo studium iuriis finiebant *τριλυτοι*, seu potius *τριενται* nominabantur. Hesychius *τριενται*, quod *τριενται ελευθεροις* solutos interpretatur, quo indicat se legiſe, *τριενται*; sed si soluti, nondum igitur se explicuerant suis difficultatibus illi, qui in anno quarto versabantur. Itaque malo hos *λυται* potiores, & doctiores esse definitores, & ab honore iuriis dicendi, hoc nomen adeptos.

§. 5. Sinenes quamvis Academias habeant nullas, honores tamen eruditis magnos conferunt. Ita de illis, obito pro salute gentium orbis, celebris Nicolaus Trigautius libr. 1. expedit: Sinicæ capite 5. Nullius porro ludus est, aut Academia publica (quod non sibi scriptoribus aliqui asservare) cuius Magistri hos sibi libros suscepint exponenteos, sed quinque preceptorem sibi pro arbitrari deligit, à quo domi fuit, suoque sumptu instruatur. Horum porro domesticorum ludimagistrorum ingens est multitudo, tum maxime quod in more positu sit, vedi, quemque domi sibi filiorum dunatax ludum aperire, tametq; unus alterius numeretur, ideo credo, ne aliorū commercio, à studiū contentionē auertantur. In hac scientia tres literarum gradus iis, qui ex eorum numero examinandos se p̄abent, aptique fuerint iudicati, conferuntur. Id porro examen, in sola fere scriptione consistit. Primus litteratorum gradus confertur in singulis vrbibus, eo in loco, qui ludus appellatur. Eum confert insignis aliquis litteratus, ab rege ipso in eum finem nominatus. Is ex officio Tihio, gradus vero ipse Sieueai dicitur, & Baccalaureatum nostratem repræsentat. Tihio igitur omnes sua provinciæ vrbes peragrat, cum gradum collatutus, cui triplex examen p̄mittitur. Vbi Cancellerius Tres gradus litterarum in Sini. illi, vt

Sine domi
singulos a-
lum magi-
stros.

Baccala-
reatus Sini-

Tria ex-
amina Bac-
calareo-
rum.

Ad incude-
re vocantur
Bacca-
laurei.
veteres.

O si quis ge-
nus bac in
Europam
reducatur.
Licentiati.

Non omnes
digni ren-
tiant li-
centiat; sed
quiscum ne-
cessari pro-
vincis.
Candida-
torum qua-
tuor millia.

ille, ut nostro more loquar, aduenit, quotquot ex ea
vrbe, eiusque finibus ad illum gradum adspirant, re-
pente concurrunt, secq; examini subiciunt. Primum
institutur à Ludimagiſtris illis, qui Baccalaureis, cum
gradū aſſecuti ſunt, præſunt, dum viteriorem adi-
ſcantur. In hoc examen admittitur quilibet, & ſepe
contingit, ut quatuor, aut quinque millia ex una vi-
be numerentur. Hi ludimagiſtri ſtipendio regio a-
luntur, in hunc finem. Hi deinde ad quatuor vrbis
præſectos (qui omnes ſunt litterati, aliis enim nem
mo Rem publica attingit) à ludimagiſtris remi-
tuntur, qui denuo examinatos Cancellario preſen-
tant, fed ex vniuerso numero non amplius ducentos,
quos ex meliori ſcriptione digniſſimos iudica-
uerint. Cancellarii tertium eſt examen, & omnino
reliqui aſterius; nam è ducentis, viginti, trin-
tae, non plures, pro regionis magnitudine, quos
eodem examine digniſſimos inuenient, Baccalaureos
appellat, & præteriorum annorum Baccalaureos
aggregat, qui omnes non in ſimam vrbis partem,
dignitate repræſentant; nam ab omnibus coluntur
ſp. future, ad quam accidunt, dignitatis. Talarem,
pileum, & ocreas dignitatis inſigne peculiare, in-
duunt, eo quæ cultu alium, niſi Baccalaureum prodi-
re eſt iſcas. In magistratum congreſibus, ho-
noratus affident, & grauiores urbanitatis ritus iis ex-
hibent, quibus vulgo vt non licet. Multis quoque
iunūnitatibus gaudent, & præter Cancellarium,
fuſque illos quatuor Ludimagiſtros, nemini fer-
ſubunt, nec facile ceteri magiſtrati, de illorum
cauſis, deliciſſime iudicant. Cancellarii munus non
ſolum in nouos ſe Baccalaureos extendit, sed anti-
quiores etiam ſuperiorum annorum illo gradu ini-
gnitos, incidi reddit, & quid vel profecerint, vel
defecerint, ſeuera trutina explorat.

Ergo pro ſcriptionis bonitate, quinque ordines
inſtituit. Iis qui primo cenſentur, præmio, poſteſta-
tem facit munia quædam publica; ſed non maxima,
ſine ſuperiore gradu gerendi; in ſecunda claſſe re-
cenſitos, præmio quoque, ſed inferiori donat. Tertiis
nec præmio, ſed nec pœna dignos cenſet; Quarti
publice vapulant, ſocordiæ pœnam luenteſ; Poſtre-
mi tandem Baccalaureatus inſignibus exauuntur, &
in vulgi ordinem reiſciuntur. Id faciliter ne poſt-
quam in Baccalaureos reſenſi fuerint, in otio deli-
teſcant, & quæ didicirint, obliuionis tradant. Alter
autem Sinensium literatorum gradus Kiugin appel-
latur, & cum noſtrorum licentiatorum ordine com-
paratur. Is non iſi tertio quoque anno in prouin-
cia Metropoli, ſub octauam lunam, maiori etiam
maieſtate conſertur. Sed non iſi omnibus, qui eo
digni cenſentur, ſed qui inter illos certo numero di-
gniſſimi, præ prouinciarum dignitate, ac celebriterate
plures, paucioreſſe. Nam in vtraque regia Pequini-
nenſi ſciliſ, atque Nanquinensi quinquaginta ſu-
p̄a centum ex omni Baccalaureorum numero licen-
tiati renuntiantur; in Cequiana Quiam Sinensi,
atque Fuquiana quinque ſupra nonaginta, in reli-
qui pro litteratorum numero, ac prouinciae digni-
tate aliquanto paucioreſſe: In hoc examen ſoli Bac-
calaurei, nec tamen omnes admittuntur, fed ē ſin-
gulis prouinciæ vrbibus, aut ludis, ut iam dixi, ab
Cancellario illo Baccalaureorum minimum trin-
ta, ſummi quadrageſta ex omninumero ad ſcri-
ptionem excufi, ſeliguntur. Et tamen hac ratione
in prouinciæ celebrioribus ſepe numerus eorum,
qui ad licentiatorum ordinem adſpirant, ad quatuor
millia excreſcit. Igitur anno illo qui licentiatis ini-
tiandi tertius quinque recurrit, qualis exempli cauſa
fuit annus Domini 1609. & proxime recurret
1612. paucis ante octauam lunam diebus, quæ ſe-
pe in Septembrem menſem incidit, magiſtratus Pe-

guinenses ſelectiſſimos ex vniuerso regno philoſo-
phos, ad centum Regi offerunt dato libello, ut ex
iis trinqua in ſingulas nempe prouincias, binos no-
minet, qui huic licentiatorum diſcuſſioni präſint.
Eorum porro alterum e regio Collegio, quod Han-
lingum vocant, eſſe necelle eſt, cuius Collegio to-
to regno celeberrimi eſſe perhibentur. Eos vero rex
omnino non nominat, niſi ſub idem temporis pun-
ctum, quo citatissimo itinere in diſignataſ pro-
uinciam potuerit peruenire, adhibitus quoque per-
multis excubitoribus, ne quem ex ea prouincia vi-
la ex cauſa priuū alloquantur, quam licentiatи ſint
renuntiati. Ex eadem quoque prouincia, ab magi-
ſtratibus philoſophi celebriores euocantur, a qui-
bus Regi illi examinatores duo, in hoc examine
primaque ſcriptionum diſcuſſione, cum fide adiu-
uentur. In qualibet porro metropoli, palatium in-
gens pro hoc examine dunataxat extrectum cerni-
tur, altissimis muris cinctum. In eo domiciliorum
ſtationes permulta, & ab omni tumultu ſemota, in
quiſibus examinatores, quos dixi, dum ſcriptio-
nes diſcutiunt, commorantur. Præterhas, in me-
dio palatio ſunt cellulae ſuper quater mille, quæ præ-
ter exiguam menſam & ſtabellum, & viuum homi-
num capere vltra nihil poſſunt, ei his cellulis ne-
mo cum vicino colloqui, ſed nec videre quenquam
poſteſt. Vbi examinatores, & Urbani, & Regi, quos
dixi, in Metropolim adueniunt, priuū in eo palat-
io, in ſua quicquid ſtatione includuntur, quam cum
vlo colloqui poſſint, imo a mutuis inter ſe collo-
quiiſ excluduntur, toto eo tempore, quo inſcri-
ptionum diſcuſſione laboratur. Quin etiam id tem-
poris nocturnæ diurnæque multorum militum, &
magiſtratum excubia, explorant, & arcent omne
literarum, ac fermontum commercium corum, qui
intra palati fines degunt, cum iis, qui extra eos
commorantur. In hoc porro examen tres & idem
vbique dies toto regno deputantur, nonus nempe
ac 12. ac 15. octauam lunam dies. Et ab illuſcidente au-
rora in primam noctem tempus ſcriptioni conde-
ditur, januis ſtudioſe occluſis. Scilicetibus porro le-
uis refectio priedie comparata ſumptu publico præ-
betur. Cum in palati fines Baccalaurei admittuntur,
ſeuveriſſime explorantur, ſeum aliquem librum
aut ſcriptionem deferant nec ne. Et ſolum ſinuntur
penicilllos aliquot quibus ad ſcribendum vtun-
& ſcriptoriam laminam, de qua ſupra, atra-
mentum chartamque deſerre. Eorum porro veſtes
penicilli, lamina ſcriptoria, ne quid per fraudem
contineant, explorantur: Si fraudis aliqua deprehen-
ſa fuerit, non excluduntur ſolum, ſed etiam acer-
rime puniuntur.

Posteaquam in palatium admittiſſi Baccalaurei, &
fores clauſae, & publicis ſigillis obſtruantur, Duo illi
ab regia examiniſ ſtides, tres e tetrabiblio illo
ſententias in publicum exponunt ſuo arbitratu ſe-
lectas, quas ſinguli totidem ſcriptionum ſibi thema
proponunt; e qualibet item quinque illarum do-
ctrinarum quaternas ſententias, aliarum totidem Examen
ſcriptionum thema propoununt. Eaque ſibi quicquid ſcripto fit.
deligit, quæ ex ea quam profitetur doctrina, eruuntur
leptem has ſcriptiones oportet eſſe non verbo-
rum ſolum luminibus, ſed ſententiarum quoque
pondere graues, obſeruatibus accurate Sinensiſ faci-
dia præceptionibus, nec vllam ſcriptionem oportet
quingentos numero characteres ſuperare, quorum
ſinguli ſingulas diſtiones noſtræ exequant. Die al-
tero, qui biduum ad examinandorum quietem con-
ſequitur, eundem in modum reclusis, tria propon-
nuntur, que olim ex veterum annalibus eruta con-
tigere, vel alia quædam, quæ impoſterum poterunt
euenire, termis ſinguli ſcriptionibus ſententiam ſuum
dicib-
rum ho-

Examina-
tores ma-
gna cura le-
gumur.

Corruptelis
obuiā itur.

*Ad politi-
cen & ius
examen hoc
pertinet.*

*Nō diffimi-
lē rationem
in præmis
distribuen-
dis societas
obseruat.*

*Quid si hec
aliquo in
Academias
induceren-
tur?*

*Doctoratus
Simenfum.*

dicunt, aut Regem dato libello monent, quid eo in casu faciendum, è regni bono videretur. Tertio similiter dicitur tres iis lites, ex iis proponuntur, quæ in gerendis Reipublicæ muneribus discernenda exiguntur, tenuis itidem scriptioribus singuli sententiam suam explicant, quam in ea lite difudicanda ferrent. Acceptis in hunc modum suo singulis die scriptiorum argumentis, & ad memoriam transcriptis, Baccalaurei in designatam sibi ab iis, quorum interest, cellam ad scribendum ingrediuntur, & magno vbiique silentio, à singulis scribuntur. Scriptiones singulorum in libello in eum finem parato, à singulis transcribuntur, adscripto suo, parentis, aui, & abauit ad finem scriptiorum nominibus, & libellum ita obfirmant, ut non nisi à deputatis possit aperiri. Id singuli cum singulis libellis fecerunt, eos deputatis offerunt: illi, priuquam in examinatorm quæ manus veniant, librariorum, qui iam parati adsunt, manu transcribuntur: ac ne fraus esse possit, rubeo colore exempla pinguntur, ipsa porro autographa, fine auctorum nominibus examinatibus discutienda traduntur; ipsa vero autographa, numeris signata, quæ transumptis respondent, interim asseruantur. Id fit, ne qui discutunt scriptiones, auctorum nomina vel ipsam pingendi rationem internoscant. Prioris illi ex urbanis magistratibus selecti examinatores, scriptiones omnes excutiunt, & pessimam quam ita reiiciunt, ut regius examinatibus duplum offerant eius numeri, ad quem excrescere licentiatorum numerus potest. Ita si centum & quinquaginta renunciari oportet, scriptiones trecenta seponuntur, & ad regionum examinatiorum stationem postremo scrutinio excutienda transmittuntur; è quibus optimas quasque, quantum pro numero licentiatorum satis, fegregant. Ex eo inde primas, secundas, & tertias deligunt, & in ordinem accurate componunt. His peractis omnes simul examinatores, transumpta cum autographis, appositis numeris, agniti conferunt, & auctoris in autographo nomen legunt: hæc nomina cubitalibus literis delicta, in ingenti tabula exponunt, octaua fere luna exente, magno magistratum concursu, applausuque eorum, qui licentiatos renunciatos, vel fanguine, vel necessestitudine contingunt. Hic porro gradus prior longe superior, ac celerior, aliisque nobilioribus gaudet immunitatibus, & peculiari dignitatis ornatu. Imo si ad supremum gradum adiprandi deponunt cupiditatem, non intimum in Republica munera capaces existunt. Hoc actu ad exitum in hunc modum perducto, Regii examinis praesides, librum euulgant, quo totius examinis successus, licentiatorum nomina, & insigniores de qualibet proposita materia scriptiones hac ratione in regnum vniuersum immittuntur. Sed maxime illius scriptiones typis illis exciduntur, qui primum inter licentiatos nomen est fortius. Is Sinico Quiayuen appellatur. Hic porro liber eleganti imprimis charactere excuditur, totoque regno spargitur, eiusque aliquot exemplaria Regi offeruntur, & reliquias palatinis. In hoc examen minime admittuntur, qui sunt alterius prouinciae Baccalaurei. Solum in vtraque Regia patuci ex aliis prouinciis ex peculiari priuilegio, quod in ludum regium, cuius collegæ sunt, adiicitur, postquam Baccalaureatum obtinuerunt, in id Collegium, persoluto Camera regiae certo aureorum numero, adsciscuntur. Tertius apud Sinas litterarum ordo Cin-su appellatur, & Doctoratum nostratum plane repræsentat. Hic etiam tertio quoque anno confertur, sed solum in Regia Peginensi, & Doctorum initiandorum annus semper est is, qui licentiatorum actum proxime insequitur. Eum por-

ro non nisi ex vniuerso regno trecenti, consequuntur, tametsi è singulis prouinciis licentiatari, quoties aleam examini subire voluerint, ipso iure admittantur. Instituitur hic actus secunda luna iisdem, quos supra memorauimus diebus, forma quoque eadem; nullo plane discrimine, nisi quod pro ratione gradus atque dignitate crescit etiam in explorando diligentia, ne qua forte fraus fauorque subrepat, ipsi quoque examinatores è grauissimis regi Magistratibus, quos Colaos vocant, de quibus infra, examinis praes nominatur. Finito examine, renunciatis Doctribus, eo ipso in palatio, in quo etiam licentiatos renunciari mos est, simul omnes in palatio regio, coram præcipuis totius aulae magistratibus, quin etiam ipse rex olim aderat, proposito themate, scriptiōnem componunt, cuius iudicio, magistratum, quos ipsi gesturi sunt, ordo renunciat, in tres classes distributus. Huius examinis magna est celebritas, que tota in breui scriptiōnula consistit. Qui primum in Doctorum examine locum obtinuit, illius terrius locus in hoc secundo examine extra aleam versatur. Qui vero in hoc examine primas ac secundas obtinet, insigni per totam vitam dignitate insignitur, præterquam quod maxima quæque in Republica munera gerit. Ea dignitas aptissime cum Ducas apud nos Marchionis titulo conferretur; si ea in posteros hereditario iure transferretur. Hi mox Doctores propria teste, pileo, & ocreis, ac reliquis etiam magistratum insignibus gaudent, & ad publicos magistratus opimiores, ac nobiliores euhuntur, eo semper ordine, ut nusquam doctores ab licentiatis superentur, habentur quoque in primorum regni numero, & reliquis licentiatis, quibus fors non æque cedunt, suis pridie Collegis, ita repente superiores existunt, ut credi vix possit, nam vbiique potiores partes illis cedunt, & speciosioribus eos titulis compellant. Hi autem licentiat qui à doctorum numero reiecti sunt, si spem doctoratus imposterum consequendi depofuerint, ad gerendam Ræpublicam admittuntur, & licet infra doctores, non tamen infimos vel in regia vel foris magistratus gerunt. Si fortunam denuo tentare placuerit, domum repetunt, sedulo scribendo legendoque exercent, toto inseguente triennio, dum redeunte annorum circulo, in examinis arenam iterato descendant. Id quoties libetur, tentare licet. Et cueni non raro, ut aleam decies subeant, repugnante semper fortuna, qua spelaclati, vitam abisque munere publico vniuerfam terunt. Durn aut summi, aut nihil esse volunt. Huius quoque non leuis atque inferioris ordinis renunciati successus, sio priuariam volumine ab examinatibus excuditur, adscriptis ut supra, nominibus, & insigniori quale scriptione. Præter hunc librum, alius etiam quotannis editur, quo doctorum omnium nomina, patria, parentes, officia, & quo in loco ea gerant, describuntur. Ita qui annum hoc volumen inspexerit, sciet quam quisque dignitatem à primo doctoratus anno ad obitum vique, & vbi gesserit, quibus gradibus honorum vel ascenderit, vel descendenter, quod apud Sinas pro cuiusque meritis est quotidianum. Et est in hac graduum consecutione illud admiratione dignum, quam eiusdem anni College inter se necessitudinem contrahant, nam non licentiat minus quam doctores, quibus fortuna ut fueret in eundem annum conspiravit, sese loco fratribus per vniuerfam vitam habent, seque mutuo & propinquos suorum Collegarum in omnibus rebus adiuuant, vnanimi semper animorum consensione, cum ipsis quoque examinatibus, etiam arctius vinculum necunt, quale solet inter parentes, ac filios, vel discipulos ac magistros, debita semper.

*Magistra-
tus Sinensi
sunt ex-
aminatores.*

*Nullus la-
bor ardus
videtur, vbi
præmū est
magnum.*

*Fidele
moneb
princeps
imitare.*

Militia Si-
nenſis.Hoc vniuersitatis ex-
amini in illo ex-
amine incep-
tum est.Honora-
tissima Aca-
demia in
qua sincera
iudicia.Quantum
temporū ad
studia, &
honores Aca-
demicos
recurratur.
Philosophia
triennio.Theologia
quadriennio
absoluti-
tut.

bita semper veneratione, tametsi ſepe contingat, i-
plos diſcipulos altius magiſtro, per ſingulos ho-
rum gradus ascendere. Hos etiam honorum gradus
iſdem anni ac locis, iſdemque titulis, iis qui mili-
tiam profitentur, concedi moſt eſt. Tempus ſolum
in ſequente lunam differri ſolet. Verum ex eo
quod apud Sinas ars militaris iacet, longe inferiorē
conferuntur apparatu. Et ita pauci ad eos adſpirant,
vt omnino res misera videat. Militare hoc examen
triplex quoque eſt. In primo equeſtri curſu incitati,
ſagittas nouem expedient: In ſecundo totidem ſa-
gittas in eundem ſcopum pede fixo collineant. Et
qui vt minimum quatuor ſagittis ex equo, & duobus
eſolo ſcopum attigerunt, in tertium examen admittuntur.
In quo de rebus militariis, proposita qua-
ſtione, iubentur ſcripto repondere. Iudices deinde
collato inter ſe tripliſi hoc exame, in vnaquaque
provinciā, ex vniuerso numero licentiatiſi ferè quin-
quaginta renunciant. Quo anno vero Peguini do-
ctores nominantur, militares quoque ex omni li-
cenciatorum totius regni numero ſelecti, tripliſi eti-
am exame praeuio, omnino centum militari do-
ctoratu inſigniuntur. Doctores ex hoc Collegio fa-
cilius quam licentiati non tamen ſine largitionibus
ad aliquam praefecturam militarem deſignantur. V-
trique, cum primum renunciantur, ſiuē ii de Philo-
ſophico ſiuē de militari ſint ſenatu, ſupra aedium ſua-
rum limen ad familię commendationem, titulum
iſcribunt literis cubiculibus, quo ſignificatur, quam
quaque dignitateſi ſit adeptus. Illud ad extreum
priæterendum non eſt. Omnium examina arbitri-
tros ac praefides, ſiuē de re militari, ſiuē de Mathemati-
ciſi diſciplinis, & arte medendi, & longe magiſtro
de rebus Ethicis diſcuffio iſtituitur, ē ſenatu Philo-
ſophico deligii, nec vellum vel Ducem, vel Mathematicum,
vel Medicum illis adiungi; quod non parum
Europaei noſtri mirum, & fortalſe ineptum videbi-
tur. Tanta enim eſt eorum qui Ethica diſciplina
præcellunt, apud Sinas opinio, vt omnino videantur
aptam de omnire poſſe ferre ſententiam, tametsi ex-
tra ſuā profeſſionis limites longius euagentur.

§. 6. Plurimiſi haec verbiſi auctoriſi retuli, tum
quod viri optimi, qui que animam ſuam ſoties po-
luit ſuis in manibus, vt gentis ignota animas lucrare-
tut, memoriam mecum, recolam; tum quia Academe-
ria noſtra, in quibus laſpa diſciplina, & ardor di-
ſcendi exſtinctus eſt; ad hunc modum in integrum
reſtitui poſſint. Audeat ſimile quippiam princeps,
rota Europa nobilissimam Academiam in vrbe ſua
exurgere confiſciet.

Quenam ad hos gradus temporum interualla re-
quirantur, certo ſtatui non poſteſt. Societas noſtra
Philosophiae triennium, Theologiae quadriennium
conſtituit. Sic haber Reg. 17. præpoſ. Prou. Philo-
ſophicum curſu triennio abſoluunt, non autem minore rem-
pore, vbi ſunt noſtri: ſi autem ſols ſint externi auditores, re-
linquatur provincialis iudicio, quoniam vero, ſi fieri po-
test, vnu curſu abſoluendus, & alter inchoandus.

Et reg. 9. §. 1. Quadriennio ex Conſtitutionibus The-
ologiae curſu abſoluunt, idque à duobus, vel ſi omnino al-
liter fieri non poſet, a tribus ordinariis Professoribus, pro di-
uerſo provinciarum vſu. Vbi autem tres erunt, tertia lectione
erit moralis Theologiae, in qua ex profeſſo, & ſolido explicen-
tur materie morales, qua ab ordinariis professoribus, vel o-
mnino prætermitti, vel breuissime perſtrigi ſolent. Quam
quidem lectionem noſtri biennio ſaltē audiant, altero que
biennio ſcripturam ſacram.

§. 7. Regni Francici iura hoc in genere ſeueriſſi-
ma, refert prudentiſſimus, & doctiſſimus Politico-
rum Petrus Gregorius Tololanus, lib. 18. c. 9. Ita vero
ille refert ex concordatis regni, & ſummi poſtifici.
Ad preſumptionem probationis ſcientia facit tempus, quod

qui in ſcholis in diſcendo conſumperit, iuriſq; ciuilis ſtudium
quinquennio perfici poſſe docuit Iuſtinianus: iuriſ vero cano-
niſi ſeptennio, canones. Ex preſcripto vero concordatorum,
gallicorum, & ſummi poſtifici, pro beneficio obtinendis in re-
gno Galliarum in primi priuilegiorum, nominationum, ſtatutum, vt collatores ordinarij, aut patroni ecclieſtaſi, dignita-
tes, personatus, adminiſtrationes, officia & beneficia ecclieſta-
ſi, in mensibus graduati, & nominati aſsignati, vacan-
tia, illis graduati ſimplicibus aut nominatis illa conſerre, aut
ad illa eos duntaxat preſentare tenentur, qui per tempus
competens in Vniuerſitate famosa ſtuduerunt. Tempus autem
eſſe competens declaratur decennium in magiſtri ſeu licentiatiſi,
aut bacchalařiſi in Theologia: ſeptennium vero in Doctoribus
ſeu Lucentiatiſi in iure Canonico, ciuili, aut medicina, quinque-
nium autem in magiſtri ſeu licentiatiſi in artibus, cum rigore
examini, à logicalibus incluſive, aut in altiori facultate. Se-
xennium in bacchalařiſi ſimplicibus in Theologia: Quinque-
nium vero in bacchalařiſi iuriſ canonici aut ciuili, in quibus
bacchalařiſi iuriſ canonici & ciuili, ſi ex vtroque parente no-
biles fuerint, trienniū ſufficere decernuntur. Simplices graduati
dicuntur ibi, qui nominationes non habent, nec fauore etiā tan-
to ac qui habent in conſequendis beneficiis donantur, tēp; illud
ante ad eptionem graduum ſtudiorum deſideratur completem, ad
effectum conſequendi priuilegium acceptandi beneficia de-
bita per concordata graduatiſi ſimplicibus, vel nominatis, va-
cantia certis mensibus, prout definiuntur, & diſtinguitur.

Tempus ſtudiorum perficiendorum in predicitis eſt iuriſ po-
ſitui, ad effectum priuilegiū conſequendum, ſed in aliis poſt
eſſe arbitriarum magiſtri, qui promouendos poſſunt ſuo iudi-
cio vel ante, vel poſt illud probare. Artes longe, viva urens, &
vñ quā poſſit diſcre, tempore indiget, vt poſtea poſſit docere.

§. 8. Verum hoc fatetur eſſe iuriſ politiui, in aliis
eſſe arbitriarum, nam ob ingeniorum diuerſitatem a-
lii citius, tardius alii ad eruditioinem veniunt. Tem-
poris igitur illa ratio iſtituenda eſt, quæ mediocribus
ingeniis ſufficiat, maximis non fit onerosa, &
quæ tarda ingenia magno labore pene attingant.

Facultas Theologica Moguntina, quæ iam annos Moguntie
quinquaginta magna omnium utilitate floret, ita sta-
nec tempus
tuit 4. §. 2. Nolumus vlliū etatū, aut temporis ſtudio-
rum rationem haberi in promotionibus, niſi & cognitione re-
ſine doctri-
rum Theologicarum conuenienter ad gradum qui peritur, &
na, nec do-
honest & conuerſationis, ac vita reſtimonio promouendus com-
mendetur. Nam infames Apoſtolas, aut peruerſis moribus moribus ad
notorie prediſtos quantacunque doctrina excelluerint, omnino promotioni-
a promotionibus arcemus. nem ſufficit.

Temporis enim iaſtura, ſine profeſſu, ad rem ni-
hil faci, tempus tamen deſcriptu §. 4. Item ſtatutus
& ordinamus, vt nemo ad prelectionem, vel gradum Bacca-
laureorum Biblicorum admittatur, qui vt minimum non au-
dierit prelectiones Theologiae ordinariaſi per duos annos: ad Tempus
laureorum Biblicorum admittatur, qui vt minimum non au-
dierit prelectiones Theologiae ordinariaſi per duos annos: ad cursus in
gradum vero Baccalaureorum ſententiariorum ante terrium Academia
annum expletum nemo admittendus eſt, vt inchoare poſit pre-
Baccalaurei formati: Licentia vero gradum nemo, niſi elapo-
moguntia.
anno quartu ſtudiorum Theologicorum conſequetur.

§. 9. Nuncetiam mala Academiarum recensenda sunt; neque enim politici eſt illa diſſimulare, quæ in republi-
catois reipublica perniſiem erumpunt. Ac primo ſape vani-
quidem multis locis, ad honores Academicos indi-
tas, in dete-
grediſſi erra-
quidem cupiunt. Sed iniuria, ad magiſtratus ciuiles, ad tas cerne-
tribunalia, ad diademata & ſceptra quoties meru, ſpe, rur.
precio, imo & per flagitiola obſequia euehuntur illi,
quos ſeruos habere vir honestus nolle? Ecclesiæ Tota reſpu-
quo opulentia, crebro peſſimiſis, non ſape optimis blica cun-
obuenit. Quid igitur mirum eſt, ſi vitia quibus tota neuos ha-
Respublica premitur, Academicos quoque afflent, beat, non
& ſenſim inficiant? Fateamur igitur ita eſſe, & viris potest eſſe
doctiſſimiſis nunquam deſſe quod emendent. Me immuniſis
accuſatorem Academæ non habebunt. Iam olim vniuerſitas
monuit

Gallica Aca-
demia ad
nomina-
tiones beneſi-
ciorū mul-
tum requi-
runt tem-
poris.

monuit Concilium Constantiense. Item ut de cetero floreat sapientia, & rigeant literarum studia, nullus ad ritulo graduum, & honorum assumatur, nisi idoneus, & approbatu[m] moribus, & scientia, atque benemeritus: nec ita leuis, & nimium precipitata promoto fiat. Nam vt notum est, & multi ridiculosum, multis magistrorum nomen obtinens, quos magis adhuc discipulose decret, contra facientes aut venientes, priuilegia regalibus eisdem Vniuersitatibus concessis, ipse iure priuidentur.

Ipsius pontificibus, ambitio imperitorum impo-

suit. Praxi ostendit Petrus Gregorius l. 18. c. 9. §. 7. Refert Iulius tertius summus pontifex in constitutione edita sexto Februario millefimo quingentefimo quinquaginto se-

cundo, abusum quandam emendauit, quod multi iuriu[m] ciuili, & canonici ignari, ad doctoratus gradum aspirantes indebiti, sub pretestu quod in aliqua Vniuersitate studij generalis operam dando in tantum proficerint, quod idonei existant, licentiam à sede Apostolica obtinerent, vel extorquerent, ut ab aliquo prelato, seu à persona in dignitate Ecclesiastica constituta, etiam de proprio extorquent, insignia doctoratus in Romana curia suscipere valerent: & eiusdem licentia pretextu examine ad id requisito, & alii necessariis desuper minime exhibitis, contra sacrorum Canonum statuta, & iuriis dispositionem, in illius doctoratus dignitatis opprobrium, sed ad illius gradum faciebant promoueri, vnde gradus ex promissis rilecebat, illud que emendans disponit S. Pontifex neminem de cetero in urbe creari posse doctorem nisi à Collegio Aduocatorum consistorialium, non obstantibus priuilegiis & licentiis in contrarium concessis.

Hinc nihil hodie vilius, aut suspectius doctoribus bullatis, quamvis multi insigni eruditione polleant, cum tamen illi quos Pontifex, vel Imperator eo honore dignatus est, summo loco haberi soliti fuerint: Verum præsumitur, non quidem in iudicio, sed hominum opinione, fraudulentia: nec minor tamen in ipsis Academiis errore est. Ad experientiam appello causas defendant doctores, disputatione magistri. Rhodus, & saltus suspicionem mean refutabunt.

Mali tanti causa est, mundo ipso potentius, autrum; Dum enim pecunia inhant nonnulli Academicci, quibus suis honoribus suos prostiuntur: Et multo gratiores sunt, imperiti, qui examinis seueritate[m] munieribus mitigant, quam qui eruditione, & doctrinae insigni documento prouocant. Credo interdū pauperiem Academicorum, adea lucella illos deicere, sed aliud quiduis agendum potius; quam pecora & trunci ad cathedras doctorum trahendi. Tales enim promouendi sunt, vt si leges interirent, recte tamen docerent, & viuerent. Hæc autem tum ipsis, tum principibus consideranda propono.

§. 10. Primo. Doctoratum in facultate Theologica, Iuridica, Medica, ab eo qui se indignum esse nouit, nec sine peccato mortali suscipi, nec ab aliis conferri posse, si indignum esse nouerint. Ita Sylvestris de doctorib. §. 4. Nauar.º de pecc. mag. & doctor. c. 25. Arm. Aluar. Pelag. l. 2. d. planctu Eccl. Sa. in aphoris.

Causa magna est, quia Rempublicam, atq; Ecclesiam fallunt, & in magna re, qui enim tibicinem imperium canendi voluntatibus principis offerre non auderent, illi popolorum, principumque salutem alienam imperitiam obiicere non verentur. Gradus vero illi dantur, vt Ecclesia idoneos habeat doctores, qui haeresibus resistant, infideles conuertant, & credunt tum principes, tu Episcopi Academicis, à quibus sine graui scelere falli, & irrideri non possunt. Sunt vero sua facilitate rei omnium, qua inde sequuntur, malorum. Si indoctus Theologus, aut fidem ignorantia prodit, aut aduerfarios conficius fu[er]t imbecillitatis fugit; Si clientem perdit indoctus patronus, si clinicum medicus inexpertus curandum suscipit, letifero se crimen obstringunt; quia lucri causa proximos in salutis, vite, & fortunarum discrimen p[ro]cipitan-

& vt tantum possent Academicia auctoritate fulti licentius graftantur.

Accedit propria singularum fides, officiumque: doctores enim qui sunt in senatu Academicu[m], vel promissione, vel etiā iuramento obstringuntur, ne in-idoneos admittant. Nostra facultas t. 7. §. 4. Omnes in reuando constringit; Se fidele testimonium de Baccalaureis in Theologica facultate cum legitime interrogabuntur, perhibituros. Itaque recte Sylvestris etiam peritio obligatos censet, qui indignum admittunt.

Quamvis autem nunquam doctrii videantur, aut causas acturi, aut sane praxi medicinae exercituri, ita vt abesse periculum videatur, non tamen sine mortali peccato testimonium eruditio[n]is publicum decerni indoctis potest. Nam forte occasio, aut necessitas, vt sunt reru[m] humanarum omnia incerta, id exiger, atque ita nihil nisi inanem titulum, & si haec tenus latuerit, auctoritatem nocitaram adferet. Hoc cauere prudentis est, ne furioso gladium, ne imperito iudicandi, aut docendi potestatem committat, quamvis enim furiosus gladio, quandoque recte vitatur, nunquam furioso recte datur gladius. Et quamquam causas operam imperiti medici aliquando facias salutarem; improba tamen est temeritas illius, qui artem in alieno corpore experitur.

Quod si nullum inquam detrimentum priuilegiata, & doctorali inficta allaturi sunt, graue tamen peccatum est, & reipublica perniciosum eruditorum insignia, stolidis pecudibus appingere. Nec principum, fundatorumq; honestissima voluntas, sine sce-ler[e] eludi potest. Si enim totius Reipublica interest, ne fortium virorum, & bene meritorum præmia in se versuti, & callidi deriuenter, certe maximum sentier detrementum, si doctrinæ, & prudentia testimonio falso de decorati incedant illi, qui adeo rudes sunt, vt doceri vix queant. Nam præterquam quod honores illi penitus contemnuntur; Si tam indignis, quam dignis contingunt, aliud etiam malum oritur, quod multas Academias peccatum dedit. Omnia adole-

scientia ignavia, oculumque, & inde erumpens dif-solutio, libidinesque. Si enim ad Academicorum honorum arcem, tam pecunia imperitia, quam labores scientia deducit, multi paucorum numinorum iactura, longi temporis maximos labores, facile pre-redit. Tristissimos istius Academicæ perfidae effectus, multæ in Vniuersitatibus experientur, in quibus à multis annis, à gradibus nemo arcetur, & cœrimonia loco examen duntaxat agitur. Quis enim di-

ligentior in literis est, vt gradum consequatur, aut cui metus repulsa marcorem exxit, si diuities indoctos summo loco, quasi eruditio[n]e venerabiliores stare videt?

§. 11. Sed neque opibus Academicæ illa præuariatione consilitur; nam postquam vulga sunt indignis insignia, postquam turba fecit contemptibles, primo nobilitas honores illos sprevit, nunquam factura, si in illis vera eruditio[n]is testimonia esse agnosceret. Magnum hoc vulnus est Vniuersitatibus, nobilissimum iuuentutis partem amississe. Vidi nobilissimos adolescentes, magnatum filios, principum cognatos, omnes studiorum partes assidue, diligenterque tractare, magistrorum testimonia postulare; sed gradus Academicos, hoc est, publica testimonia contemnere. Quod enim communiter tam doctis, quam indoctis conceditur, non est, (dicebant) testimonium eruditio[n]is, sed inutilis ceremonia hominum oculos, & ambitionum. At vero Ecclesia doctores nullo modo contemptos esse vult, cum tam multa, & grandia illis committat. Quantum Concilium Tridentinum doctoribus tribuat se[ntentia]. 22. c. 2. de reform. explicuit. Quicunque, post hac ad Ecclesiæ cathedrales erit assumendus, si non solum natibus, etate, moribus, & vita ac alio, quia à sacris canonibus re-

quirun-

Ipsa bonorum profanatio, & vilitas graue crimen.

Gradum profutio dislocatio, inducit.

Si dignos querimus, laboriosus scientia deducit, multi paucorum numinorum iactura, longi temporis maximos labores, facile pre-redit. Tristissimos istius Academicæ perfidae effectus, multæ in Vniuersitatibus experientur, in quibus à multis annis, à gradibus nemo arcetur, & cœrimonia loco examen duntaxat agitur. Quis enim diligenter in literis est, vt gradum consequatur, aut cui metus repulsa marcorem exxit, si diuities indoctos summo loco, quasi eruditio[n]e venerabiliores stare sepe praecipiunt.

Nobilitas Academicos honoris probro duxit, postquam vulgati sunt indigni.

Ecclesia doctores vult esse honoris ros,

Academia imperitis gladiis p[ro]bent.

MERITO
promotus.

quiruntur, plene sit prædictus, verum etiam in sacro ordine ante, sicutem sex mensum spatio, constitutus. Quarum rerum instru^tio, si eius notitia nulla, aut recens in curia fuerit, a sedis Apostolica legatis, seu nuncius prouinciarum, aut eius ordinario, eoque deficiente, a vicinioribus ordinariis sumatur; Scientia vero propter hoc eiusmodi pollet, ut muneris sibi iungendi necessitatiposset satisfacere. Ideoq; ante a*Vniversitate studiorum Magister, siue Doctor, aut Licienatus in sacra Theologia, vel iure canonico, merito sit promotus, aut publico alicuius Academie testimonio idoneus ad alios docendos ostendat. Quid si regularis fuerit, a superioribus sua religionis similem fidem habeat. Prædicti autem omnes, vnde instru^tio, seu testificatio erit sumenda, huc fideliter, & gratis referre teneantur: aliquoquin eorum conscientias graueriter oneatas esse scient: ac Deum, & superiores suos habebunt vltores.*

§. 12. Quid grauius dici posset a generali Concilio, in eos, qui prandiolis, & paucis nummis, publica illa testimoniu*m* diuident?

Clericos
sincere non
examina-
bit, quis ex
gratia non
merito no-
uite esse ex-
aminato-
rem.

*Examina-
tio clericorum, doctores præficit eadem Synodus sess. 2.4. cap. 18. de refor. Sint vero hi examinatores, Magistri seu Doctores, aut Licienati in Theologia, aut iure Canonico, vel alijs Clerici, seu Regulari, etiam ex ordine mendicantium, aut etiam seculares, qui ad videtur habent magis idonei, iurentque omnes ad sancta Dei Evangelia, se quaerentes, humana affectione postposita, fideliter munus executuros.*

Quid vero illi de scientia aliorum iudicabunt, si sua ambitione, si academico peritio facti sunt ipsi doctores? Si fal infatuatum fuerit, in quo falietur? Eadem fessione cap. 12. Archidiaconus iubet esse magistros, vellentissimos in Theologia, vel iure canonico. Et c. 16. Vicarii Episcopi constituantur. Hac cum Ecclesia constitut, tantum Academicis testimoniis tribuit, quantum vix vlli alteri, ideoque merito contra prævaricatores, Deum vltorem inuocat. Eadem in iuriis, & medicina doctribus est ratio. In illorum enim consiliis res publica, tota pene versatur, in horum scientia multorum, atque etiam principum, & magnatum vita.

Magistri
artium an-
posint in-
digni pro-
moteni?

§. 13. Quid vero de magistris artium, & baccalaureis? Non desunt, qui indigni a peccato mortali excusent, siue gradum imperiti sufficiant, siue conseruant. Nulla enim Republica pars illis committitur, quamvis igitur stolones togatos, epomide, pileo, anulo adorment, neminem tamen fallent, quia rebus nondum admouentur. Ego contra sentio, indignos baccalaureatus, aut magisterii Philosophici in lignibus ornare, peccatum esse mortale. Primo quidem ob iuramentum quo multis in Academiis examinatores adiungunt, ut promittant indignos non admisuros; itaque fundatores, & Academiae quæ iuramentum postulant, rem grauem esse censem; hinc consequitur, ut etiam illi, qui quamvis iufurandum non dixerint; promissione tamen fidelitatis tenentur, ut in re graui, publicum testimonium falsum sine graui peccato dare non possint. Deinde; Multa etiam magistris artium committi solent; disputandi, docendi, examinandi alios, promouendique potestas. Quæ vbi imperitis collata fuerit, necesse est studia illa, quæ Republica sunt necessaria, capere magna detrimenta, quæ cum maiora sint, quam pecuniarum damna, hic quoque crimen cernitur. Cum enim numerosa sit in Academiis iuuentus, quæ Philosophia operam nauat, contemptu honorum Academicorum, constat ipsos ardorem studiⁱ restinguere, est exerte ipsam iuuentutem corrumpe. Conte inuntur autem, cum definunt esse testimonia eruditio. Et quo maiore vestium, coniuiorum, carminum, comitatum apparatu ceremonia illæ peraguntur; eo apud consilio suæ, atque alienæ incitiae maiore ludibrio habentur. Quia spectatores pompa, testimonia falla, leuitasque Academicorum producuntur. Haud pauca sunt Ecclesia Collegiatæ,

quæ Baccalaureatum, aut magisterium requirent, quas fallere non modo est turpe, sed etiam criminosum. Denique qui promouent indigos, cum non semper, nec omnes possint euehere, nisi omnem disciplinam euertant, vehementer infamant eos, quos repellunt, magna enim est infamia, ne inter indoctos quidem locum habuisse, ne Myorum quidem extremum esse. Atq; hinc ille contempns oritur, cum primus locus non est magno honori, & ultimus contumeliam trahit ingentem. Quomodo vero cognoscam dignos & indigos? Aut quæ normæ discriminis?

§. 14. Res ardua est, quæque excusationum laterbras aperit illis, qui disciplinam dissoluunt, nec Academias scientiarum flore, & studio, sed pomparum inanibus metiuntur. Retegam tamen illa arcana, & prætextus auferam.

*Inter do-
ctos
magistrum
est discrimen
eruditio.*

*Inner do-
ctos
magistrum
est discrimen
eruditio.*

Ecclesiæ col-
legiata quo
in suis gra-
dum requi-
runt, eru-
ditos, non
titulares
magistros
volut.

Quam tur-
pe indocto-
rum esse ul-
timus?

Flagitiose
docto^r crea-
tur, qui do-
cere non po-
test.

Nullus magister, aut docto^r eius scientie creari debet, qui eam docere non possit. Nam magister, & docto^r à docendo ita nominantur. Deinde plerique in Academiis qui promouentur, etiam iure iurando ad docendum astringuntur. Facultas philosophica à suis hoc iuramentum exigit. Pofremo iurabant, se unum annum integrum à promotione, in nostra facultate prelegendio, ac docendo duratus, ac eodem anno semel publica disputationi præsidere velle. Quomodo iurabit docturum ea, quæ non didicit? Irritiorum hoc iuramentum est, si ainstis iuret se docturum literas. Ecclesia & respubli-
ca tanto sumptu illa magisteria, docto^ratu*s*, ad docendum, ordinavit, ut optime monuit Sylvestre de doctrib. §. 4. Ecclesiam omnia illa, non modo philosophia, & maiora studia ad docendum referre, sed linguarum etiam cognitionem docent canones. Totam rem exposuit extr. de magistris Clemens V. in Conc. Vienn. c. 1. Inter sollicitudines nostris humeris incumbentes, perpeti curare oculum, ut errantes in viam veritatis inducere, ipso que lucis facere Deo, fū nobis cooperantem gratia, valeamus: hoc est, quod profecto desideranter exquirimus, ad id nostræ mentis sedulo destinamus effectum, atque circa illud diligenter studio, & studio a diligentia vigilamus. Non ambigimus autem, quin ad huiusmodi nostrum desiderium aſſequendum, diuinorum eloquiorum sui expositio congrua, ipſorumq; fidelis prædicatio admodum oportuna. Sed nec ignoramus, quin & hac prout nos cantur inaniter, vacua querere, si auribus lingua loquentis ignorantiū proferantur. Ideoque illius cuius vicem in terris (lacet immorit) gerimus, imitantes exemplum, qui itaros per vniuersum mundum ad euangelizandum Apostolos, in omni linguarum genere fore voluit eruditos, viris catholicis notitiam linguarum habentibus, quibus vtruntur infideles precipue, abundare sanctam affectamus Ecclesiam, qui infideles ipſos sciant, & valeant sacris institutis instruere, Christicolarumque collegio, per doctrinam Christianæ fidei, ac ſuſceptionem ſacri baptiſtiſ aggregare: Ut rigitur peritiae linguarum huiusmodi, poſſet habiliter per instructionis efficaciam obtineri: Hoe ſacro approbante Concilio ſcholas in ſubſcriptarum linguarum generibus ubiungit Romauam curiam residere contigerit, nec non in Parisiensi & Oxoniensi, Bononiensi & Salamantino ſtudiis prouidimus: Statuentes, ut in qualibet locorū ipſorum teneantur viri Catholicī ſufficien-tem habentes Hebraicā, Arabicā & Chaldaicā linguarum notitiam: duo videlicet vniuersitatis linguae peritii, qui ſcholas regant inibi, & libros de linguis ipſis in Latinum fideliter tranſferentes, alios linguis ipſas ſolitice doceant, earumq; peritiam ſtudioſa in illos instructione tranſfundant: inſtructi & edotti ſufficien-

Sine impo-
itura igna-
ri lingua-
rum ad hac
euehi non
poſſunt.

sufficienter in linguis huiusmodi, fructum speratum posse
(Deo autore) producere, fidem propagatur salubriter in ipsis
populis infideles. Quibus eisdem in Romana curia legentibus
per sedem Apostolicam, in studiis vero Parisiensiis per Regem
Francie, in Oxoniensiis Anglie, Scotie, Hybernie, ac Walie,
in Bononiensi, per Italiam, in Salamanco per Hispaniam prela-
tos, monasteria, capitula, conuentus, collegia exempta & non
exempta, & ecclesiarum rectores in stipendiis competentibus,
& sumptibus volumus prouidere: contributionis onere singulis
iuxta facultatum exigentiam imponendo: Privilégis &
emptionibus quibuscumq; contraria nequaquam obstantibus:
quibus tamen nolumus quod alia praedictum generari.

*Ab Academico
mico*ri* si-
delitate sa-
lute Reipu-
blica pen-
det.*

Hec consideratio omnes Academicos mouere debet, ut magno delectu, scuero examine ad honores admittant. Id quod facile praestabunt, si à fide sua incolumitatem sanæ doctrinae, atque adeo Reipublicæ pendere iudicauerint. Cumque animaduertant Episcopos, Reges, Princes tanta sollicitudine, tanto sumptu, priuilegiisq; doctos, & gnaos quareare pro Ecclesia, ac Republica viros, pessimi exempli esse intelligent, ipsa scientiarum sacraria contemptui habere, discentium alacritatem retundere.

*Academia
Moguntina
seuera
examina-
di leges ha-
bet.*

§. 15. Hoc constituto varia, & non leui examinatione, doctrinam auditorum explorent. Moguntina Academia seueras habet, & dignas, quæ vbiique florent, leges. Si quipiam enim in facultate Theologica honores Academicos petat. Primo necesse est, ut apud senatum temporis, exercitorum, profectusque sui testimoniu professorum suorum habeat, nisi enim illi testitetur dignu' videti, qui examen subeat, à limite repellitur, deinde admissus disputationibus quinque publicis eruditionem suam probare cogitur; Iurisperiti suos ita exercent, ut si quem prima disputatione probauerint, illi deinde alia legem assignent, ad quam exponendam, defendendamque se viginti quatuor horarum spacio præparet, quæ exagitatione, excusio que tam seria est, ut nemo facile nisi probe instrutus se discrimini committat. Medicorum etiam seueræ sunt in examine leges, & seriae disputationes, adeo ut haud facile quisquam indoctus hic doctoratus pulset ostia.

*Artium fa-
cultas serio
surum e-
ruditionem
explorare
tenetur.*

Facultas artium liberalium, præter quotidianas exercitationes, testimoniaque professorum, in omnibus artibus, etiam eloquentia, poësi, matheſi examinatione instituit, & singulos ſeorsum explorando, totam pene philosophiam inquirit: Omnes enim examinatores promittunt, ſenulum insufficientem, aut parum idoneum admissarios. §. promis. mag. Tentatorum. Vnum igitur examen est, quo toto tempore studiorū perdurat, dum vel in propria schola teste magistro, & condiscipulis profectum suum probant, vel publicis per annum disputationibus, & omnium philosphorum conuento ingenii specimen præbent. Alterum quo à deputatis magistris priuatum interrogantur. Qui quanvis in aditu examini promissionem duntaxat præfent, ex alia tamen causa, etiam iure iurando obligantur: Ante promotionem enim inter cetera sic intrant: Item quod fidele testimonium de baccalaureis in facultate promouendi sint prefistuti, quoties super hoc debite fuerint requisiuti. §. iuramentum recipient; licentiam & insignia.

*Examina-
tores Mo-
guntini iu-
rati.*

Huius curæ cautionisque neglectu, non modo aliis in Academias indocti, sed hereticis etiam intruduntur in Ecclesiæ, & Academias; nam indoctæ Academie hereses subtiliores ne nosse quidem, ne dum arcere possunt. Multum, (inquit Petrus Greg. l.18. c.9. de rep.) etiam nocuit Republica quod professores aliqui reperiuntur parum timor ate conscientie, & non considerant quale pecus arcadicum irridant ecclesiæ & subcelliis, ad gratiam ſape gradus prophani concedentes: nec confiderant, ſereddituros rationem coram Deo & hominibus de tanta in probandis studiis negligentia. Intridunt quoq; aliquando

in cathedralis hereticos, ex quibus virus & perniciem aut pestem reipublice sequi necesse est. In quibus emendandi opus est reformatione diligenti, que facilius erit rectoribus & conservato-ribus, seu episcopis & principibus, si studia reuocentur ad institutum scopum in erectione, & viri docti bona que conscientia & integra fidelis, præficiantur, & si i qui pertinaciter in errore vel malitia perseverant, emendentur.

§. 16. Quod si Academicis ipsi suarum rerum curam deponant, nec super fama sua, nec super reipublice salute labore moliantur; Episcopis & principibus ea cura incumbet. Fecit id Albertus Brandenburgicus S. R.E. Cardinalis Archiepiscopus Moguntinus, vt tum acta, tum praefatio statutorum facultatis artium testatur. Non ignoto visitationem, & reformationem difficilem duramq; videri. Sed praefat moneri viros doctos, & Academias restaurari, quam perire iuuentem. Nec ratio omnia corrigiendi deceſſe potest. Nam primo, omnes etiam licentiat, & doctores pro nominationibus beneficiorum, & ordinibus examinentur, nec stetur iudicio Academicis, si solent illo imperiti ad gradus promoueri. Lites inde orientur & tumultus, sed facile ea mala princeps sedabit, alioqui priuilegia relinquet. Videlur (inquit Petrus Gregorius l.18. c.9.) pralatus in iuriam facere Vniuersitatis, volendo eius graduatum examinare, mo in iuria fit principibus, quod indignos existimant, quos ipsi idoneos iudicant inquiri de idoneitate impetrantium, nec ruit eum examinari, cum sit iam probatus, in aliis.

Sicuti Episcopus non potest examinare presentatum ab Abbat, cum sufficiat Abbatu' testimonium. Nam si Episcopo da- mitur bene, fuisse ſed in iuriam facere Vniuersitatis, volen- do eius graduatum examinare, mo in iuria fit principibus, quod indigneſſt existimant, quos ipsi idoneos iudicant inquiri de idoneitate impetrantium, nec ruit eum examinari, cum sit iam probatus, in aliis.

Non praefat, in graui causa cum dubium est, si sepe ſed in iuriu-

tit, si debet, hoc illi experientia didicit, si quotidie Episcopi, & Principes per mala, & incommoda Reipublicæ dicunt, cur potius illa mala ferre, quam dubium examinare debent? Trident. Concil. l.7. c.13. omnes examini subiicit, exceptis illis, qui præfentur ab Vniuerſitatibus. Presentati, ſeu electi, vel nominati Omnes à quibusvis eccllesiasticis perfonis, etiam ſedis Apofolicanuncioſ examinari ad quevis eccllesiastica beneficia non inſtituantur, nec confor- tur, neque admittantur, etiam praetextu cuiusvis priuile- gg, ſeu conſuetudinis, etiam ab immemorabilis tempore preſcripta, niſi fuerint prius à locorum Ordinariis examinati, & idonei reperti. Et nullus appellatio remedium ſetueri poſſat, quo minus examen ſubire tenetur. Presentati tamen, electi ſeu nominati ab Vniuerſitatibus, ſeu collegiis generalium studio-rum excepti.

Sed tamen l.24. cap.18. reuocari exceptio vi- detur, cum magis magisque Vniuerſitatum inſtitu- Inducti non- ritatem corruptam animaduertaret. Cum enim in- peſſunt & doctores priuilegia non fuantr, Academie munici- quæ indocti promouent, non poſſunt illis pri- uilegia communicare, non ergo poſſunt indocti vii doctorum. Ita ipse Gregorius lib.18. cap.9.

Neque

Si Academici sine negligentes Reipublica reformet.

Neg. doctor indocto: debet frui priuilegio doctorum. Et certe tales qui titulo tenus doctores sunt, & qui neglectu: studiorum, quod iam didicere, amiserunt, dignissent qui iterum examinarentur, non quidem ab his qui volunt videri Rabini, nam cecus cecum ducere, sed a magistris eruditis, probatis professoribus, bona iustitia, & a timentibus Deum, a rectoribus & reformatribus scholarum, qui certe non minus necessari sunt in Republica, quam visitatores Ecclesiarum. Sed tales essent deputandi, qui in professionibus seu facultatibus reformandis essent peritisimi, & munere Professorum perfuncti laudabiliter fuisse, veterani & emeriti, & non aliunde, vel alii.

Nec inficiatur inimicus, quin & equum & salutare Republica putamus, approbatum semel in Doctorem, posse iterum reprobari, si postea inueniatur per reformatos predictos, vel per ipsos Magistros qui ante approbarunt insufficientes: immo & insignebus posse priuari, sicutem priuilegiis. Nisi casu, vel morbo, vel senectute, fuerit scientia amissa.

Sic Gordianus Caesar: Grammaticos seu Oratores, decreto ordinis probatos, non se viles studiebus prebeat, denio ab eodem ordinis reprobari posse in cognitione non est. Nam & in his versatim publica visitatis, ut propter presumptionem doctrinæ Doctores ad multa publica officia, & beneficia Ecclesiastica admittantur, & imperitia eorum multos ita deceptos ledat. Quarce examinatus, & probatus, in gradu Licentia, potest in examine Doctorum reprobari, cum ex noua causa potuerit se inutiliter reddere, veluti si sit magna temporis distantia inter licentiam, aut prolyratum, & doctorum petum: vel quia uno tantum examine fuerit approbatus, & alia super sunt, secundum ea, qua nota Abbas Panormitanus.

Sic Sylvestre de doct. §. 5. Quinto queritur, que requirantur doctorado, ne reprobaretur, sed approbetur? Er dico, quod Scholaris reprobari potest, non solum propter defectum scientia, que scilicet iudicanda est sufficiens arbitrio docto: antium, sed etiam morum: vt probatur in L. magistris. C. de prof. & medi. li. x. iuncta cle. ii. de magi. & ita seruat consuetudo: Vnde sex requiruntur, in promouendo ad dignitatem magisterii. Primo docendoperitia, id est scientia. Secundo docendi acundia. Tertio subtilitasinterpretatio. Quarto docendi copia. Et hac habetur in l. vnica. C. de prof. qui in vr. Conf. lib. 12. Quinto excellentia morum: vt in d. l. magistris. Sexto motus fortitudinis, vt sciat aduersus vim fortitudinem resistere, lib. redditur. C. de prof. & me. li. x. Vnde pauci attingunt dignitatem docto: ratus, vt dicit Bar. post Cy. in l. omnes populi ff. de iust. & iur. Et qui tempore approbationis habuit has conditiones, si postea officiatur iuriis, degradandus est a docto: ratu, vt in l. Grammaticos C. de prof. & me. li. x. Reprobari enim potest docto:, vel magister vt in l. ii. C. eo. & no. Bar. in l. sed & reprobari ff. de excu. tu. in princ. vbi tex. dicit medicum posse reprobari, & idem in l. vi gradatim. S. reprobari ff. de mu. & ho. sed non sine causa l. Pomponius scribit ff. de nego. gesf.

Si situr docto: rile degradandus est, non potest esse capax nominationis, na: de doctis, & legitimate promotis loquitur. Id adeo cognoscere licet, ex concordatis Franciae, & summi Pontificis. Verba pauci sunt. Sed illarum (Ecclesiarum Cathedralium) occurrente huiusmodi vacacione, rex Francie pro tempore existens, vnu: gra: uem magistrum, seu Licentiatum in Theologia, aut in iure, seu in altero iurium Doctorem, aut Licentiatum in vniuersitate famo: a, & cum rigore examinis, & in 27. sua etatis anno ad minus constitutum, intra sex mens: a die vacationis Ecclesiarum earundem computandos nobis, & successoribus nostris Romanis Pontificibus, seu sedi predicta nominare, & de persona per Regem huiusmodi nominata, per nos, & successores nostros, seu sedem predictam, prouideti.

Quis dubitet Ecclesiam talem in Concil. Trident. petere, quem describit, in Concordatis Francicis?

§. 17. Ex Rebuffo aut disco, varios in Francicis, & vicinis Academiis esse promotionum titulos. Quae: dam n. vniuersitates non concedunt licentiam, cum hac clausula: de rigore examinis. Sed vel cum clausula: de gratia, pro ignaris. Vel de bona iustitia pro mediocrem doctis. Vel de bona, & mera iustitia, pro di-

uitibus, & ciuibus, vel de bona, & mera iustitia, & bene merito pro doctissimis, vel fauorem habentibus.

Quos titulos, nemo non videt perniciem esse omnium artium, ac scientiarum, dum codem elogio doctissimus, & diues, doctissimus, & cui fawetur Republica obtruditur. Si igitur more Chinensi, legibus Europæ docto: rculi, & magisteruli titulares, ad inuidem reuocentur, Academici ureiurando nouo obstringantur, alii Theologiam spectati examini interesse iubeantur. Doctores iuris plures audient examinandos, facile integritati Academie restituentur, summa est, si indigños promouere pergit Academie puniatur, & si op: est, dignitatibus excidant pernicio: gratiæ auctores.

Pertinet ad principem non minus ea cura, quam viarium, & arcu, & classis restauratio: tanto magis, quanto maiore periculo peccatur. Olim impostores quæstus caufa, se promotos esse mentiebantur, & docere aggrediebantur, in eos grauiter a magistratu est animaduersum. Et merito id factum tradit Panormitanus in c. quoniam Extr. de magistris, & cæteri dd. in l. Eos de fali. Non multo leuius est doctrinam mentiri, quam promotionem; nam promotio lignum est doctrinæ, quod illi præferunt fallo. Nam & ille impostor est, qui hederam, vacuo dolio suspendit, quique ximbram titulorum, sine corpore doctrinæ, misericitoribus ostentat.

§. 18. Deniq; nouæ, atq; amulæ Academie, quæ veterum torpore excitant, erigantur. Multæ veteres sunt, & quasi effæcta, nec iuuentute, nec magistris floentes, dedidicerat quæcunque doctorem agere, fame petitoris, plausu antiquitatis solitudinem suam consolantur, nec reparant vires, vigoremque pristinum, similes illi, de quo canit Lucanus.

Stat magni nominis umbra,
Qualis frugifer quercus sublimis in agro,
Exuasas veteres populi, lacrataq; gefans
Dona Ducum, nec iam validis radicibus hærens
Pondere fixa suo est, nudoisque per aera ramos
Effundens, trunco non frondibus efficit umbram,
Sed quamvis primo nietet casura sub Euro,
Tot circum sylue firmo se robore tollant,
Sola tamen colitur.

Huic in vicinia legitimi interuallii, viuidam, & labore exercitam, nouaq; iuuenta nitidam constitutat principes, amator eruditio: nis. Talem in quam in qua non tantum nomen, & fama Academie,

Sed nechia virtus
Stare loco, solusque pudor non vincere miles
Hic nouus hostiles feret forti impere turmas;
Acer & indomitus, quo mens, quo iura vocassent,
Ferrenamus, & nullos studiorum horrere labores.
Successus virgere suo, inflare fauori
Numinis, impellens quicquid praclarapententi,
Inuidia obicit.

Experite princeps, stimulos dabit emula virtus.

§. 19. Nec racenda tamen & aliaratio Academias conseruandi, angendiq;. Theologis, & Philosophis de stipendio non iusto modo, & legitimo, sed amplio prospiciatur. Jurisperitus, & Medicis etiam opulentiis donaticum coedatur. Cum enim det Galenus opes, Salaria docum magni excellentis Medici praxis questu faciat, etoribus non pot tenui salario, ad Cathedrā, & quotidiana le- augenda. Etiones alligari. Tantum igitur eius sit honorarium, vt clinicos nec iniusat, nec inuisere cogatur, imo hoc Parvus stipendio illi prohibetur. Satis fuerit li: alios doceat, pendio ma- fia a ceteris coedatur. Iustinianus opes & honores super gnos labores peditat, professori i: atq; iuris civilis, atq; Et Canonici, non suscipiantū salarium constituatur, vt nec principis cancelliani, qui lariam ambiat, nec adiutorum, qui confluentium possunt par turbis opprimuntur celeres opes, & incrementa uolabore admiretur. Nam vt quingenis aureis assiduos Camereri magistræ labores ferat, quem lautis stipendiis, magnis gnum.

Corrigenda:
temeritas
promouen-
di.

Imposter est
qui promo-
tionem me-
titur, &
peior ille,
qui titulo
promotionis
doctrinam.

Nouæ Aca-
demie vete-
res exigit.

Academie
lubricus
status, si non
solida vir-
tute firma-
tur.

Nouæ Aca-
demia ma-
gno conatu
adolescentes
instruit.

Ipsi doctores
verum pos-
sunt exami-
nari.

Doctor po-
tesi repro-
batur.

Licentiatu-
sorum pro
doctoratu
potest ex-
aminari.

Propter mo-
re repro-
batur pos-
sumunt.

Deprada-
dui docto-
rum.

Pontifice
non simpli-
citer docto-
res, sed cum
rigore ex-
aminis po-
stat.

Confuetu-
dines pra-
ne confere-
ntur dimis-
sione.

honoribus multi principes inuitant, quem aduocatur in maximis causis magnates posunt, sperari non potest. Magniigitur doctores, magna impensa conducti sunt; nā vtile nobilē iūcū tem leges doceat, qui nullam non modo caufam obtinuit, sed ne perdere quidem potuit; quia nemo tam simplex est cīēs inuentus, qui stillicidium illi crederet, perinde est, ac si tironibus p̄fēctū cōſtituas, qui caſta nulla vidit.

Bibliotheca
thesaurus
publicus.

Hanc Re-
ſpublica in
vsum non
in ſpectacu-
lum ex-
ſtruat.

Bibliotheca
ſtudioſum
non deſide
requirit.

Ingeniū est
neceſſaria
Biblio-
theca.

Athenien-
ſium Biblio-
theca.

§. 20. Deniq; hāc quoq; Reipublica fit cura, vt Bibliothecas omnium scientiarum, quam optimas instruant, non ad ornatū modo ciuitatum, sed vium potius eruditorum. Nam Bibliothecam condere, vt nō est opum priuatarum, ita vel maxime ad publicam magnificientiam pertinet, & quidem magnificientiā omnium vīlisimam. Nobilissima fuit illa Prolomei, de qua Philo, Iosephus, Liuius, Seneca, Agellius, quāmuis inter Senecam, & Agellium nonnulla sit diſcrepancia. Seneca de Tranquill. animi c. 9. Studiorum quoq; qua liberalissima impensa est, tamdiu rationem habbo, quadū modū. Quo mībi innumerabiles libros & bibliothecas, quarunq; Dominus vix tota vita ſuā indices perlegit? Oneat dīſcenſor in turba, non inſtruit: multoq; ſatius eī paucis te auctoribus trādere, quam errare per multos. Quadrängenta millia librorum in Alexandria arſerunt, pulcherrimam regia opulentia monumentum; aliis laudauerit, ſicut Liuius, quele-gantie regum, curaq; egregium id opus ait fuisse. Non fuit elegātia illud, aut cura, ſed studioſa luxuria: ino ne ſtudio ja quidem, quoniam non in ſtudium, ſed in ſpectaculum comparaverant: ſicut pleriq; ignari etiam ſeruiliū literarum, libri non ſtudiorum iſtrumenta, ſed cationum ornamenta junt. Pareatur itaq; librorum quantum ſatis, nihil in appetatum.

Agellius l. 6. c. vlt. Septingenta millia voluminum fuſſe ait. Reprehensionem Sene. nō Probo. Bene reſpondet ille ſibi. Honeſtius inq; in his impensas, quam in Corinthiā pīlā ſtabulas effuderim. Vitiōſum eī vbiq; quod minūm eī. Cum ille item im obiicit: Quid habet cū manus ignoscas nomen marmore atq; ebore captans, quam opera coquimenti, aut ignoratum auctōrum, aut improbatorum, & inter tot millia librorum oſcitam? Cui voluminum ſuorū frontes maxime placent, itilique? Apud ſedicioſimos ergo ridebis, quicquid orationum hifloriarumq; eſt, & teſcio venus Exſtructa loculamente, iam enim inter balnearia & thermas bibliotheca quoq; ut neceſſariorum domus ornamentum expolitur. Ignorarem plane ſi è ſtudiorum nimia cupidane oriretur: nūc iſta exquita, & cum imaginib; ſuā deſcripta, ſacrorum opera ingeniorum, in ſpeciem, & cultu parietum cōparantur.

Hoc ſolum reēte dicit: Non eſſe requirenda opera auctōrum improbatorum, & inter tot bonos auctōres, non eſſe negligenda ſtudia: Merito ciuii bello ALEXANDRINA illa Bibliotheca caſtis, plena enim fuit, non modo impiorum Philofophorum, ſed Magorum etiam ſuperſtitioſis libris, veritarumque attiū documentis. At Rempub. in Academiā, aliorumq; vīlum optimorum librorum copiam, compare vīlissimum eft, neq; enim quicquam multorum ingena magis retardat, quam librorum inopia. Hieron. in Pl. 1. Cæſariensem Bibliothecam mirifice commendat, ab Iulio Africano institutam, à Phamphilo & Eusebio auſtā, quam ſaep ipſe conſuluit quamuis eo tempore paululum collapſa fuerit, ſed nominatissima fuit ALEXANDRINA. Athenis Pifistratus tyrannus primus publice legendos propositus libros, Atheniensis deinde bibliothecam adornarunt, ſed communī Grecorum clade exuſta vrbe Athenarum Xerxes Bibliothecam mihi in Persidem, Seleucus cum vice verla Elamitaram rapine in Græciam reuecherentur, Atheniensibus refiſtit. Aristoteles & ipſe, Bibliothecam reliquit Theophrasto: Theophrastus vero eā tradidit Neleo. Neleus autē ſcepsin derulit, inquit Strabo, ac poſteri reliquit hominibus imperitis, qui libros inclusos & negligenter poſitos tenebant. Cumq; Atticorum regum ſtudium in conquirendis libris, in eam bibliothecam, qua Pergam erat, perſicerent, in

fossa quadam occuluerunt; quos à tineis & humore corruptos, Apelliconi Teio trādiderunt, magno empto argento, Aristoteles corruſos videlicet, & Theophrasticos. Appellicon autem, quod libri corrum studiorū eſſet, quam sapientia, volens corrōſiones emen-dare, eos transſcribendos dedit, ſcriptura non recte ſuppleta, qua propter libros edidit erroribus plenos. Quare antiqui Peripateticipost Theophrastum, cum omnino libris ordinariis carerent, pauci dantaxat exceptis extēnorū ſermonum, nihil habebant, in quo firmiter philoſopharentur, ſed poſitiones quasdam lucubrabant. Poſteriorē vero, poſtquam hi libri in lucem vene-re, Aristotelem imitantes, longe melius, quam illi priores philoſophati ſunt. Nam propter errorum multiūdinem, conſen-tanea dicere necesse habuerunt.

Sed ex veteribus magna laude claruit Theodosius qui ſtudio librorum, Prolomeum ſuperauit, & prudētia colligendi, nam optimos quoq; ſanctorum patrum codices, in bibliotheca reponet, multa ſua manu deſcripſit, vt auctor eſt Niciph. l. 14. ca. 3. Templum S. Sophiē quod nobilissimum Constantinopolis habuit, decem librorum myriadas in Bibliotheca ſua aſſeruabat. Ante noſtra tempora Laurentius Mēdices Florentinus, per Marcum Muſarum Cretēsem, abditas Græciae Bibliothecas ſcrutatus eſt, & nobilē illam Bibliothecam Florentiae inſtruxit. Olim Romę viginti nouem publicas librariatas officinas fuſſe ſcribit Viator. Nobilissima nunc ſunt, Vaticana, & Veneta. Augustus vt habet Suet. c. 29. domi conſtruxit, templum Apollinis in ea parte palatine domus exciuit, quam bliotheca Auguſti. Inquit ſed desiderari à Deo aruſſis pronunciarent. Addi-ta porticus cum bibliotheca Latina, Græcaq; quo loco iam ſenior ſeptem ſenatum habuit, decuriaſq; iudicū recognouit.

Domitianus quoq; abſumpta in cōdīo Bibliothecas reſtaurauit, vt tradit idem Tranquillus, vnde inſcribi emendata exemplaria curauit. Idem Constantinopolis fecit, Constantinus magnus. Neq; quicquam contra Bibliothecas facit, quod librorum multitudine, ingenium turbare dicatur, multi enim ſint in Republica, pro multis, conſtruire oportet. Quisque Multos ha-pro ſuo ingenio, quos volet, leget. Et opus eſt multos beati libriſ ſane legiſſe, multos vidisse. Vinam, inquit D. Hieron. Ref. pro Ep. 40. omnium traſlatorum haberem volumina, vt tardatatem ingenii eruditioris diligenter cōpensarem. Et: Multa in A multa manu recipio, & a multis multa cognoscam.

§. 18. Optimam igitur Bibliothecam viris ſtudioſis Respubli-ſis aperiet, atque vt ne momentanea ſit illa beneficentia, leges illas praescribet.

1. Sine Bibliothecarii facultate ne intranto. Leges Bi-bliothe-rie.
 2. Nemo niſi ſpectatæ fidei, & probitatis admitti-tor.
 3. Libri omnium facultatum bono ordine collo-cantor.
 4. Libri omnes materiam, & nomen auctōris titulo exterius oſtentudo.
 5. Alius liber qui catalogum omnium librorum or-dine Alphabeticō contineat, cito.
 6. Illo in catalogo, nōmen auctōris, materialis libri, magnitudo, color deſcribitor.
 7. Nemini, etiam ipſi Bibliothecario, aut consuli, librum efferre, niſi dato Chyrographo, liceto.
 8. Si quis aliquem extulerit, poſt menſem referto.
 9. Munditiam Bibliothecas, & librorum curanto.
 10. Bis ſingulis annis de nouis libris emendis ſen-a-tum admoneto.
 11. Libri vetiti exulanto.
 12. Nemo notam libris vel atramento, vel reflexa charta imprimito.
- Quod ſi ſumptuſ Republica fugiat, aliam legem addat, augendā Bibliothecā, & minuendis impensis importunam.
13. Si quis libro Bibliothecam auxerit, bonum fa-cutum eſto, cuius memoriam comiter conſeruato.

CAP.

C A P V T XVII.

Enumeratio eorum que discenda sunt.

Post longis- §. 1. **I**mmensa vis & multitudo eorum est, quae di-
fima studia scenda nobis proponuntur, tanta vero nostra
plurima imbecillitas, ut vix vnam ex omnibus partem, perfec-
tamente teneamus. Quis enim post multorum annorum
studia, magna illa de Deo mysteria, de angelis, de ani-
mabus cognoscit? Non potest mens illa tam celera,
tam actuosa, tam omnium rerum curiosa, quid ipsa sit,
statuerit. De punctis, & lineis, de rerum corporatū
connexione, & *ouivēzēa*, post tot voluminum millia,
ad sepulchrum omnes ignorantiam ferimus. Sed haec
deplorare stultum est, cum future vita nobis claritas,
scientia; promittatur; ad superbiam tamen edoman-
dam, sepe nostra nobis tenebre sunt inculcanda.

Ordo scientiarum naturalis, & artificialis. Duplex scientiarum ordo constituendus est, alter
est Methodi: alter natura. Methodum fere hanc obser-
vuant. Ut primo Grammatica poēti, eloquentia, his-
toria, iuuentus poliatur, deinde in Logica, Physica,
Mathesos, Metaphysica, & Philosophia moralis
subtilitate exerceatur. Hinc alii ad sacrosanctę Theologię
profunditatem, alii ad iuris, & legū, alii ad Medicinę
studia transeunt. Hanc docendrationem, o-
mnibus pene Academiis probatam, & à paucis, non
sine iuuentutis publico damno neglectam, ipse quo-
que probo, ac firmo. Atq; hic quidem, ex dilcentium
commoditate, constitutus ordo est. Alter naturalis est,
qui rerum fastigia securus, scientias nobis ad earum
dauitionem partitur, quem si consulamus haud facile
apparet, quomodo vnam scientiam appellare, & quibus
terminis definire oporteat. Constituunt quidem
philosophi, vnam scientiam dici ab vna formalis ratio-
ne obiecti, sed tamen quae sit illa formalis ratio vnitatis
concordatrix, nequidem liquet. Caietanus vnitatem
formalem esse vult, quę sumitur ex esse scibili, nō au-
tem ex esse speciei. Lumen scilicet, & color, obiectum
sunt vniuersitatis, non ex natura, & essentia, quę diversę sunt,
sed ex eo quod aspectibilia sunt. Verum maiore diffi-
cultate rem intricat: Nam si corpus est obiectum Physi-
cae, secundum esse scibile, quod est vnum illud scibile,
quod vnam scientiam efficit. Multa enim sunt cor-
pora, ideoq; multa scibilia, & si vnam scientiam con-
stituunt, quia omnia scrii possunt, etiā spiritus & cor-
pora in vnam iungentur, quia scrii possunt. Et ipsum
Ens omnia continens, est scibile.

Tres abstractiones tria scientiarum genera, plenius confluunt. Communis est distinctio scientiarum, per abstrac-
tiones ternas, quae omnes pene quos vidi logici ven-
ditant. Nam Physica abstrahit à materia singulari, nō
autem à sensibili; species enim corporum, eorumque
affectiones, non singularia considerat. Mathesis à singu-
lari, & sensibili materia abstrahit, puncta enim, li-
neas, superficies, profunditates, abstracte, in se, & non
vrlunt in materia considerat. Metaphysica vero à singu-
lari, à sensibili, ab intelligibili materia abstrahit,
quia generalissima tantum, vel spiritualia speculatur,
quę positionem, & situm nullum habeant. Est factor
quod hac in re considero; nam abstractiones illae
non conuenient rationali, & moralis scientie, quarū
tamē insignis est dignitas: deinde si quantitatib; tribui-
tur specialis abstractio, potest tribuiri etiam qualitatib;
nam & quantitas sensibilis est, & qualitas; & de iure
perspectivi tractant, qui s̄c Mathematicos profitentur.
Et profecto sine materia illa considerari potest.
Deniq; Physica si corpus, & qualitatem, & quantita-
tem exponit, certe Metaphysica pauca relinquentur.
Querenda igitur est scientiarum distinctio, quae na-
tura constituta est, quęq; sit in obiectis ante, quam il-
la mens nostra cognoverit. Ego ita censco.

Vna scientia, ut vnu obiectum dividitur. §. 2. Vnam esse singularium rerum scientiam pe-
cularem, & vnam omnium generalem. Omnem tri-
angulum habere tres angulos egales duobus rectis,

cum demonstravi, scientiam teneo, cum plures eiusdem
generis propositiones addidici, vnam totalem
scientiam consecutus sum, ex similitudine rerū inter
se affinium. Cum vero tota rerum vniuersitas, atque
omnium entium systema, in ente cōueniat, pari modo
generalissima scientia vna dicetur, quę toti illi re-
spondet. Et quemadmodum Ens latissime sumptū in
suis partes, ita scientia in suas diuidetur. Quoadmo-
dum enim ens generaliter sumptū est intelligibile,
ita facultas intelligendi ad ens, & omnes eius partes
extendit, ad eundem modū habitus, aut vnu, aut
ex multis constans, potentiae intelligendi habilitatē
ad firmatatem adferet. Ita olim Plato 1.7. de rep. Pro-
clus l.1.c.4. in Euclidem, Āegidius Rom. Proem. Me-
taph. q.22. itaque eius sententia, non auctor, sed illu-
strator est Antonius Minand. 1.3. euerione singularis
certaminis sc̄ct. 6 & 7. Qui vero hanc rationē oppug-
nant, non satis animaduertunt, i.e., cum Physicam v-
nam scientiam vocant, res plurimas, & diuinctissi-
mas in vnum obiectum cogere, nec posse legem dare
alii, quo minus plura etiam adiciant. Iplam Meta-
physicam ad omnia rerum genera distrahit. Verum
nun erum naturam fecuti, scientias diuidamus.

Diuiditur autē scientia latissime sumpta, in ea quae
agit de ente spirituali, & proprie est Metaphysica pecu-
laria, eius obiectum primariū spiritus increatus, se-
cundarium creatus. Eius obiecto propter difficultatem
adiecta sunt generalia aliarum scientiarum dogmata.
Altera est Physica, quae agit de ente materiali, conti-
netq; multas practicas, & speculatiwas, nomine autē
entis materialis, intelligimus non tantū corpora, sed
omnia accidentia etiam corporum, & quæcumque
habent aliquem ordinem ad corpora, vt anima ra-
tionalis, intellectus, & voluntas humana, quia hæc
est forma corporis, illa autē proprietates istius formæ.

Physica hoc modo sumpta, diuiditur in Physicam
præsumptam, cuius obiectum est corpus naturalis,
quam parte Aristoteles suis libris Physicis explicat: &
Mathematicam, quae considerat quantitatem, quam
parte maxime Euclides, & eius interpretes exponunt.

Physica iterum duplex, vel n. agit de corpore simplici, vel corpore mixto ex simplicibus: si de simplice, vel de incorruptibili; vel de corruptibili; si de incor-
ruptibili, est cœlestis; si de corruptibili, est elementaria; quas partes Arist. libris de cœlis, generatione, & cor-
ruptione explicat. Hæc autē cœlestis, quae Physica est,
differt ab Astronomia, quae ad Mathem. spectat. Phy-
sica enim quantitatem cœlorum secundum se; e-
ius materiam, & formam, efficientiamque con-
siderat. Astronomia autem proportiones quanti-
tatis, & magnitudines, ex principiis Mathem. Sci-
entia de corpore mixto obiectum, quicquid præter
cœlum, & elementaria, in toto vniuerso inueniuntur; &
primo quidem alia est de mistis imperfectis, alia de p-
fectis. Imperfecta mixta sunt, nix, glacies, nebula, cœ-
teraq; quae explicat Aristot. libris Meteorologicis, re-
liqua autem perfecta, quae scilicet habent perfectam ele-
mentorum temperie, ex quibus componuntur. Imper-
fecta autē ita habent vnum elementum prædominans,
vt aliorum vix vires appareat. Mixta autē perfecta alia
sunt animata, alia inanima, de mistis in genere etiam
agit Aristot. duobus libris de generatione & corru-
ptione, de animalibus libris de anima, partibus na-
turalibus, de generatione animalium. Inanima duas
principias partes habet Gemmariam, & Metallicam
de quibus pauca Arist. multa Plinius, & Alchymistæ,
& Cardanus libris de varietate rerū, & de subtilitate.

Scientia q̄ est de animatis, vel de sensibilibus, vel
expertib; sensus haberet, hac posterior triplex arbo-
raria, fruticaria, herbaria, nāradicaria, quam alii ad-
dunt omnibus his communis est. De his primo Arist. de
platis, Dioscorides, Theophr. & eius interpres Iulius
Scaliger, sensuum autē triplex est species, quas tum

Aristo-

Scientiarū
diuīsū sequi-
tur entium
diuīsōnes.

Vnus habi-
tus è multis
particulis,

Omnes sci-
entia plures
habitū in
vnum iun-
gant.

Scientia de
spiritu, &
corpore.

Physica ge-
neraliser.

Physica pre-
fere, & Ma-
thesis.

De corpore
simplice,
mixto.

Mista per-
fecta, im-
perfecta.

Aristoteles, tum Gesnerus tractat diligens imprimis naturarum inuestigator.

Cum homo autem sit quasi parvus mundus, de eo plures sunt scientiae, quasi species Anthropologiae.

Medicina. Nam si corpus spectemus, vel consideratur eius natura, & partes: & est species scientia de anima: de hac autem accuratissime agit Vesalius vel considerat corp' ut sanabile est, & est subalternata priori, Medicina scilicet quam diuidunt in aetiam, & contemplacionem, quae iterum diuidunt in physiologiam, quae rerum naturas inquirit, ut earum viribus, ad sanitatem vntatur, quam partem iterum diuidunt in physiologiam elementorum, humorum complexionem, potentiarum, membrorum, & in aetiologyam, qua investigat causas omnium morborum, & symptomatum & tertio semiomati, que sunt signis coniunctivis praeterita, vel presentia, vel futura de his omnibus tractatur est ab Hippocrate Coo, & eius interprete Galeno, ac deinde ab Avincenna, aliisque. Scientia autem que tractat de animo hominis, dici potest Noetica, estq; triplex: primo quae animi actiones, vt tales sunt, explicat, hae vocantur Animasticae a latini, huius duae sunt: quasi subalternata: prima quae dirigit operationes intellectus ad verum, Logica scilicet, vel voluntatis ad bonum, seu honestatem, estq; philosophia moralis, quae iterum duplex, princeps, & minister hae dicunt oratoria, diuiditurq; in Dialectica, Rhetorica, & Poetica. Illae n. scientiae sunt inuentae ut voluntate incident ad honestum. Princeps vocatur Ethica, seu proprie moralis, cuius objectum sunt actiones humanae, ut bone, vel malae admodum varie hanc diuidunt, de quibus suo proprio loco: tractavit hanc Aristoteles in libris Nicomachiis, Magnis moralib', Politicis. Huc referri potest Iurisprudentia, cuius altera pars est positiva, altera epidictica, seu demonstrativa. Cuius variae partes sunt. Scientia quae tractat de quantitate, alia de continua agit, alia de discreta; quae de continua uno nomine generaliter appellatur Geometria, diuiditur hae dupliciter, alia n. agit de lineis, & superficiebus, & nomen proprium non habet, sed generale sibi vindicat, & vocatur Geometria: alia agit de corpore solidi, diciturq; Stereometria quasi mensura solidorum.

Iurisprudencia. Adhuc alter Geometriam diuidunt, in ea quae de quantitate, ut per se existit, disputat: & continent has iudicatas, & in eam quae quantitatem tractat, ut est coniuncta cum materia, lensibus obnoxia, & a parte sua primaria, vocatur Astronomia: alii vocat Mathematicam impuram, quia non agit de quantitate solitaria considerata. Hac rursum diuiditur in Astrologiam, Geodæsiam, perspectivam, & Mechanicam.

Astrologia est quae disserit de motibus mundanis, magnitudine, figura, illuminatione, & distantiis coelestium corporum: eius partes sunt tres, Gnomonica; quae positu gnomonis seu stylis tempus metitur. Secundo Metæoroscopica, quae elevationum differentias, ceteraque theorematum speculatorum, tertio dioptrica, planetarum distantias, & ceterarum stellarum instrumentis dioptricis indagat. Respective illa est, que radii visorius, linearum instar virtutis, & angulis ex his lineis constitutis: Hac iterum triplex est, primo perspectiva proprie dicta, quae causas reddit earum apparentiarum, quae aliter quam sunt, nobis esse videntur, vel propter distantias, vel situm, vel medium. Secunda specularia quae versatur circa varias refractiones. Tertia, Sciotographica quae scilicet est umbrarum designatrix, & rationem reddit variarum apparentiarum ex umbris. Geodæsia est scientia quae res varias ut agros, aceruos, putoes, turrem visibilibus lineis metitur, hac si de terra viuientia & mari agat vocari solet Geographia si de una aliqua regione, Chorographia: si de uno aliquo loco, Topographia. Mechanica varias artes complectitur, & idcirco fere eandem cum ar-

Mechanica.

te definitionem habet, licet proprie Mechanica non sint illæ, que nullum post se opus relinquant, ut artes saltandi: huius autem partes sunt Architectonica, que est omnium edificiorum, Organopoëtica, variarum machinarum, & instrumentorum, concinnatrix. Tertia Thaumatoëtica, que spiritibus, ponderibus, neruis, ignibus mira quædæ efficit, huc referunt magia quæ vocant naturalem, quæ nullis præstigiis magicis virtutur, propter reconditam tamen cognitionem rerum, effectus tales edit, qui videantur naturaliter fieri non posse, sed ope dæmonum. Ut cum Archimedes solus nauem trahit. Circa quantitatem discretam versatur Arithmetica, aliam vocant speculativam, aliam practicam, hinc subalternata est Musica, quam itidem in speculativam, & practicam diuidunt. Vtraq; tam practica, quam speculativa diuiditur in Melicam, Harmonicam, Rythmum. Melica continet pedes oratorios, & poëticos; itraq; quoad hanc partem poësia, & Rhetorica subalternabuntur Musica. Harmonica est ratio sonorum acuti, & granis, quorū proportiones omnes cantiones perficiuntur. Rythmus est artificiosus corporis motus, secundum harmoniam. Ex harmonia autem, & Rythmo constituitur chorea. De ente in creato, Deo Optimo Maximo, S. Angelis multa scire nobis datum est, de Deo præsertim, qui vt cunq; ex creaturis cognosci potest.

Scientiae quas nominaui multas sub se partes habent, & in singulis partibus difficultates, quas solum illi, qui diuillime, & diligentissime eis operam naufrarunt esse noverunt, nunquam penitus penetrarunt. Hec omnia in republica docenda veniunt, & in horum una parte excelleri preclarum est. Verum mihi pro Republica agenti propositū est methodum sequi & modum tradendi ipsæ scientias vulgarem. Pluribus nam obstat discendi conturbatio, ne ad sapientiam veniant, quam ingenii imbecillitas, aut proficiendi voluntas.

CAPUT XVIII.

Grammaticæ institutiones quomodo docende.

S. 1. Grammaticam omnium artium fundamen-
tum dixerunt: sed fundamentum est postquam
tentata turris celo erigenda, linguis hominū in Ba-
bylone confudit ingentem machinam illi, nullo vnu-
sed superba vanitate moliebantur, ut posteris admira-
tionem facerent; ambitionem illam hodieq; luimus,
vt teneros literis, & syllabis annos impedamus; mul-
tos annos signa rerum discimus, & pene seneccimus,
antequā loqui sciamus. Felix illa hominum sōbolen-
tia in peregrina verba lingua non torquebat, que
fine labore, cum lacte, maternū sermonē bibebat,
Nunc coninguatione & declinatione trice, varie-
tateq; & terne, quaternaque linguae, pessima, sed ne-
cessaria cura nos detinent. Sed quia iugum hoc om-
nibus nobis impositum est, ut leniter feramus, & pru-
dentia leuius reddamus, conandum est.

S. 2. Primo quidem à paruis incipendum, quia enim omnia simul capi non possunt, particulatum, omnia sunt teneris animis instillanda. Fasce illum colligatum imbecilla manus frangere non potest, idcirco singula virgulta comminuenda sunt. Pauca igitur, & varia, primæ proponantur etati. Sit Schola, in qua rudimenta, & initia quædæ, seu generalia quædam Syntaxeos, & orationis concinnanda præcepta tradantur.

Societas nostra ordo ita habet, ut in Schola infra perfecta rudimentorum, inchoatam Syntaxeos cognitionem magister tradat. Quinq; horis in singulos dies haec docentur. Nam ostendere haec animus est, multis aliis valitura, præsertim cum eo modo adolescentulos, & pueros pene humaniorum literarum Cyclopædian, absoluere animaduertam.

Duae

scolainf-
ma. Due horæ ante meridiem, totidemque à prandio exercentur. Libri sunt; rudimenta, Cicero, lectio Græca, Catechismus, introductio Syntaxeos. Hæc varietas ita in suis tempora ordinatur.

Ad laborem
exitanda
etas tem-
ta. Prima hora pensa lectionum quas domini mandatæ memoriae oportuit, exiguntur, ac recitantur. Nil enim utilitatis ad fert labor magistri, nisi adolescentulorum memoria excolatus perpetuo exercitio, quem laborem descendit quo magis fugit improvida etas, eo magis enitendum fideli magistro, ne situ, & squalore, vegetas puerorum memorias, obducit patiatur.

Scriptiones
emendan-
tur. Tullii autem faciliores Epistole ediscuntur, ut ex ipso fonte, latinam linguam hauriant, atque inter primordia, numeris Ciceronianis a suscitantur.

Eadem hora thema quod vernacula lingua traditum pridie fuit, magistro offertur, & corrigitur; si non omnium, at plurimorum, tum publice, tum priuatim ut in aliena inscriptione sua, vel errata, vel *karopðwua* recognoscantur.

Huius exercitationis tanta est utilitas, ut pene sola doctos possit efficere: mutua enim amulatione, in alienis erroribus acutis, suos facilius vident. Praeterea cum omnia publice, & in luce geri, conspiciantur.

Expositio
Ciceronis. Altera hora Ciceronis expositionem habet, postquam reperta est pridiana lectio. Exponuntur vero non nisi quatuor versi, ne multitudine obturberentur, quos primo vel magister legit, vel legi curat, ut verborum perfectam pronunciationem, quantumque syllabarum illo viu addiscant. Deinde argumentum vernaculi lingua exponitur. Secundum periodum ad verbum interpretatur. Tertio à capite recurrens structuram indicet, & periodum retexens, que verba, quos caus regant, ostendat, pleraque ad explicandas Grammaticales perpendat, latine lingue observationem unam aut alteram, sed quam facillimam afferat; metáphoras exempla rerum notissimarum demonstrat, nec quicquam, nisi forte argumentum, dicitur.

Facili ar-
gumento
exercandi. Dictandum argumentum scribendi, vulgi sermone ad verbum, perspicuum, nec fere versibus quatuor longum, quod ad precepta Grammaticæ potissimum referatur; et, interdum discipuli aliquam Ciceronis breuem versionem, aut locutionem ex prescripto Syntaxis, aut ea ipsa, que sunt ex Gracis rudimentis edicta, aut alia id genus subscribere iubantur.

Vltima semihora ex declinationibus, aliisque exercitationibus, pars aliqua explicatur, aut disputatio concertatur, ad quam omnes paratos esse oportet.

§. 3. Fructus igitur est, primus memoriae exercitatio, & linguæ expeditio: alter, thematis emendatio, quæ omnia ad Grammaticæ præcepta expendit; si quid in illâ legem commissum est; in orthographia, in interpunctionis error, totum lima tollit. Quod tanto est Cicero iam Roma celebratus, & inter primarios oratores numeratus existimauit, ut in Graciam, Atiæque profici sceretur, & Moloni se præsertim applicaret, de quo in Bruto gloriatur: *A suis inquit, mecum fuit Dionysius Magnus, erat etiam Aeschylus Gnidius, Atius Quia vitæ Xenocles, brum in Asia Rhetorum principes numerabantur. Quibus non contentus, Rhodium veni, meque ad eundem, quem Romæ audieram, Molonem applicavi, cum actorem in veris causis, scriptoremque prestans, tum in nondans animaduertensque virtutis, & iustituendo, docendoque prudentijsum. Is dedit operam, (si modo id consequi potuit) ut nimis redundantes nos, & superfuentes, iuuenili quadam dicendi impunitate, & licentia reprimere, & quasi extraripas diffusientes coerceret. Ita recipi me biennio post, non modo exercitatio, sed prope mutatus. Nam & contentio nimia vocis reciderat, & quasi refrixerat oratio, lateribusque vires, & corporis mediocris habitus accesserat.*

Iactura
magna ne- Hoc ideo moneo, quia tediumissimum est labor aliena corrugandi, & eum cui hoc beneficium impendi-

tur, sepe cōtristat; id eoq; à magistris, qui sui iuris sunt diliguntur suisque auspiciis, & iudicio docent, ingenti iactura errores scri- negliguntur, neq; quicquā miserabilius, quam adolescentium.

Magnum quoque emolumen ad fert auditio lectionis latino vernacula, eiusdem repetitio, & thematis scriptio, regularum Grammaticæ exercitatio.

§. 4. Hæc diuersitas ingenii grauius non est. Ingeniosi per lusum, mediocres facile, tardi mediocri labore quarum versibus addiscunt, quos pridie in scholis explicari audierunt: thema etiam breue est, & ex exercitionibus præsidia ad illud concinnandum dantur.

Duobus modis hoc in ordine, iam olim à pueroru*m* institutoribus peccatum est. Quidam enim nulla Ciceronis, nulla Syntaxeos, aut libri mentione facta, rudimenta, declinationes, genera inculcat; & rebus inamoenis assidue repetitis, nullo viuanti laboris ostendo premunt ingenia, cruciantque, & quod grauissimum est, sine emolumento; tres quantiorue interdum annos miserios atterrunt, nec eō deducunt, ut tria verba recte fari discant. Hinc olim ante quam societas industria scholas explicaret, grandanos, & barbatos adolescentes in epistolo concinando sudare Pallas indigebatur. Alter error etiam grauior fuit, puerilibus enim rudimentis, lectiones grauiores quas illi non caperent, admiscebant. Ideo nec examinari, nec institui poterant. Sunt, qui rudimenta, Syntaxin, Poëticen, Rhetoricen, Dialecticē eisdem docent. Memini me in secunda Grammaticæ, discipulum bono ingenio, & grandi natu habuisse, qui cum in scriptione alternis quoq; versibus impingeret, nō modo Poëticas, & Rhetoricas, sed Logicas etiam definitiones, & præcepta promptissime recensebat. Admiratus tenore ceperit, an aliquid eorum intelligeret, verum ita respondebat, ut ostenderet, se cum genus, aut speciem definiret, ne suspicari quidem, quibus de rebus loqueretur.

Maiora nō
sunt docen-
da, quam
prostate. *§. 5.* Dixi de horis antemeridianis; post meridiem prima est memoria exercitatio recitanda Grammatica, tam latina, quam Græca. Scripta deinde emendantur, deinde Grammatica exponitur, exemplisque declaratur.

Secunda hora introductio Syntaxeos, hoc est generales regulæ explicantur. Gracis vero quarta pars hora tribuitur. Ultima media, parvulus exercitus committitur, & voce depræliaitur, confessus prærogativa, titulorum decor, præmiolorum inuimentiis decoris metu ad victoriæ cupiditatem incenditur.

Multis videri solet importuna lingua Græca in exordiis mentio, verum experientia docuit, si paucissima proponantur, facili negotio sensim instillari; postquam vero iam in latine lingua iustos profectus fecerunt, difficilime ad elementa Græca posse reduci. Verum de lingua Græca alio dicam loco.

Hunc cursum pueringeniosus, diligens, & iam aliquo iudicio prædictus medio anno facile peragere potest. Quia tamen plerique infirma sunt etatula, nec magni laboris capaces, domi etiam indulgetur, ne pena sua reddant, fere annum tempus impendiatur.

§. 6. Hinc igitur ad medianam Grammaticæ Scholam fit gradus, in qua requiritur totius Grammaticæ, sed imperfetta tamen Syntaxeos cognitio. Generalibus enim regulis quam in Schola didicerunt faciliores appendices duntaxat adiunguntur. Ex Gracis nomina, & verba contracta, & in Æt. facilioreque formationes, etiam Catechismus Græcus, aut tabula Cebetis. Autores proponuntur epistolæ familiares Ciceronis, facilima Ouidii carmina, de Tristibus, de Ponto.

Erros ma-
gni in docē-
da tenera
estate.

Disputatio-
næ emula-
tio accen-
dit.

Media Græ-
maties.
Ingeniosus
& diligens
vno anno
utriusque
scholæ nec
faria addi-
scere potest.

Auctor difficilior, & exponendi ratio doctior proponitur.

*Teneri non
vrgendi ad
versus.*

*Prima scho-
la Gram-
matices.*

*Vtis gra-
datio cum
apre priori-
bus sequen-
tia super-
fruuntur.*

*Experime-
ta hanc me-
thodum pro-
barunt.*

*Cum do-
ctorum sen-
tentia con-
uenit.*

Exponendi eadem ratio, & memoria exercitatio, quæ supra ostensa. Sed ex parte tamen diuersa. Nam Primo plura in Cicerone exponuntur, & difficiliora, quæ enim facilia sunt, iam ante intellexerunt. Deinde, doctius explicantur, constructio orationis, & exercitia Syntaxeos præcipue inculcantur. Tertio, verborum elegantiæ, exquisitorisque phrases traduntur. Quarto, Poëta facilis exponitur, non ut iam versus pangere aggrediantur, sed ut ad difficiliora intelligenda paulatim insuecant, & numeros hauriant, quorum tamen rationem nondum percipiunt. Orientibus, & alia utilitas, ut scilicet non modo numeros orationis suauitate capiantur, sed trajectiones etiam verborum, quas carminis necessitas maximas efficit, annotent.

Erratum igitur ab illis magistris, qui olim sero, & non nisi cum Rhetoricis præceptionibus, poëtam prælegebant. Multo vero perniciosius, ab aliis, qui præpropera festinatione docendi, in his principiis, rationem carminis explicabant. Mirabiliter enim ingeniola non tantum multitudine, sed confusione etiam turbabant. Nondum loqui didicerunt, & canere eos iubes? summus eorum labor est verba, & nomina orationi concinne sine barbarismis, & solacillis intexere, non igitur doceri tam debent, ea diffidere, quo carminis ratio constet. Ego perinde præmaturos illos poëtas facere arbitror, quod nutrices inepta, quæ infantes adhuc inter circulos, & adminicula titubante gressu vix ambulantes, saltare docent. Prompte, copiose, sine metu errandi loquantur, deinde mufatum pulsant fore. Ridicula res, tardus, aut claudus saltator, sine agilitate enim, & urbanitate, harmonicus ille motus corporum, ridiculae sunt inepcia.

§. 7. Summa Grammatices Scholæ est, in qua cetera quæ ad hanc artem pertinent, perferte explicantur; nempe omnia difficiliora Syntaxeos præcepta, figuratae constructiones, omnia de arte metrica præcepta. Omnia Graeca rudimenta.

Rectissimum ille ordo est, facilimas construendas orationis leges in infirma, faciles in media, difficiles in suprema addiscunt, atque vsu illis venit, quod architecti qui gradus exstruunt, semper enim cum superiores superfruunt, inferioribus innituntur.

Quod ad lectiones attinet, ex Oratoribus quidam explicari poterunt primo semestri grauissima quæ Ciceros ad Familiares, ad Atticum, ad Quintum Fratrem Epistola; altero vero Liber de Amicitia, de Senectute, Paradoxa, & alia huiusmodi: ex poeta vero primo semestri selecta aliqua, ac purgata Ouidii tum Elegie, tum Epistola; altero quadam item selecta, & purgata ex Catullo, Tibullo, Propertio, & Virgilii Eclogis; veletiam librieiudem Virgilii faciliores, vt Quartus Georgiorum, quintus & septimus Aeneidos. Ex Graeca S. Chrysofo-
matus, Aesopus, Agapetus, & horum similes.

§. 8. Temporis distributio, ceteræque exercitationes analogian habent cum illis quæ dicta sunt. Omnia tamen eruditius exponenda sunt, elegantiæque ratio summa ducenta est. Inchoanda etiam poësis, primo quidem datis soluto ordine verbis, quos tyrones reponant, deinde mutatis nonnullis verbis, ad extremum dictato themate, quod suo marte pendibus ipsi vinciant, & numeris includant. Hic ordo si constanter, & accommodate seruetur, celeri labore, ingentem fructum parit. Innumerous vidi pueros, qui hac methodo instituti, cum anno ætatis nono intum ingressi essent, vertente duodecimo, pure, & latine loquebantur, scribabant, etiam versus faciles pangebant, autores latinos explicabant, & si experimentum quæritur, centurias talium nostra Gymnasia exhibebant. Hanc docendi rationem, ex variis auctoribus probare mihi promptum essem. Sed ad experientiam dictorum, certissimam testem appello. Utinam

in oppidis hincide eandem rationem magistri teneant, aut ut possent, magistratus adlaboraret. Sed crebro stipendiorum tenuitate, alio distrahuntur, dum causarum actores, & scribae simul coguntur. Deinde tantus est labor non docendi modo, sed ad clesydram docendi, & statas vices murandi, vt nemo facile onus hoc constanter, nisi qui Deo vitam deuuit, suscipere dignetur.

CAPUT XIX.

De Poesi.

§. I. **T**IRONEM nostrum iam ad eloquentiae studia, ad oratorem deducimus, non ut ad causas priuatas, aut publicas accedat, sed ut discat, quæ postea cum rerum usus exigat, opportune promat. Eloquentia duplex est: Copiosa, & dilatata, quæ fluminis instar inundat, quam proprie vocant eloquentiam; & contracta seu adstricta, ut eam Cicero libro de claris oratoribus appellat, quæ est Dialectica. Rursum utraque, sed maxime vberior illa palmæ, non pugno similis, dividitur in soluta, & numeris astricta, seu metrica: dico maxime, nam & dialectices præcepta metris comprehendunt, quin etiam quædam carmina acuta, brevia, concisissima argutia dialecticæ imitantur. Exemplis plena sunt sacra Davidis, & Iobi carmina, & si epigramma consulimus, nonnulla latina. Haec si more vulgi perpendas, in tres facultates diuides, quarum perfectionem pauci consequi sunt: si naturam eloquentiae spectabis, unum finem intelliges, docere, mouere, persuadere dictio, siue illa verborum flumine animos impellat, trahat, siue acuta breuitate se penetret, & sine tumultu peragat munus oratoris. Evidem mirari soleo illos qui verborum, & sententiarum ornatu, & maiestate eloquentiam metiuntur, eloquens est quisquis accommodate dicit ad persuasionem: siue ille Tulliano eloquo verba moderetur, siue Chrysippæ subtilitate, animos inuadat; Docet hoc non modo experientia, sed diuinæ etiam literæ. Experientia; nam brevis admonitio, clara sententia, opportunum axioma, sapientia longis orationibus potentiora sunt. Sacra literæ; quia videmus orationes breuissimas, maximis habuisse vires. L. 2. Reg. c. 14. v. 5. Heu mulier vidua ego sum: mortuus est enim vir meus. Et ancilla tua erant duo filii: qui Hoc oratio rixati sunt aduersum se in agro, nullusq; erat, qui eos prohibere posset: & percusserit, alter alterum, & interficerit illum. Et ecce pudiens consurgens vnuera cognatio aduersum ancillam tuam, dicit; Trade eum qui percusserit fratrem tuum, vt occidamus eum pro anima fratris sui, quem interficerit, & delcamus heredem: & querunt extingue scintillam meam, quæ relicta est, vt non superbit viro meo nomen, & reliqua super terram. Et aut rex ad mulierem, Yade in domum tuam, & ego iubebbo pro te. Dixit, mulier Theucus ad Regem. In me Domine mireris sit iniquitas, & in domum patris mei: rex autem & thronus eius sit innocens. Et aut rex, Qui contradixerit tibi, adduc eum ad me, & ultra non addet ut tangas te. Qua ait, Recordetur Rex Domini Dei sui, vt non multiplicentur proximi sanguinis ad vlcisendum, & nequam interficiant filium meum. Qui ait, vult Dominus, quia non cadet de capillis filii tui super terram. Dixit ergo mulier, Loquaris ancilla tua ad Dominum meum Regem verbum.

Et ait, Loquere, Dixitque mulier. Quare cogitasti huiusmodi rem contra populum Dei, & locutus est Rex verbum istud, vt pecet, & non reducat cieclum suum? Omnes morimur & quasi aqua dilabimur in terram, quæ non revertuntur: nec vult Deus perire animam, sed retrahat, cogitans ne penitus pereat, qui abiectus est. Nunc igitur veni, vt loquar ad Dominum regem meum, verbum hoc præsentem populo. Et dixit ancilla tua, Loquar ad Regem, si quo modo faciat Rex verbum ancilla sua. Et audiuit Rex vt liberaret ancillam suam de manu omnium qui

qui volebant hereditate Domini delere me, & filium meum simul. Dicat ergo ancillacua, ut fiat verbum Domini mei Regis sicut sacrificium. Sicut enim Angelus Domini, sic est Dominus meus rex ut nec benedictione, nec maledictione moveatur: unde & Dominus Deus tuus est tecum.

Sicille apud regem coram populo perorat: & eloquentier, nam reuera obtinetid, quod petuit. Et Aigail lib. i. Reg. c. 25. 24. In me sit Domine mihi hoc iniquitas: loquatur obsecro ancillatua in auribus tuis: & audi verba multa tua. Neponat ora Dominus meus rex cor suum super virum istum iniquum Nabal: quoniam secundum nomine suum stultus es, & stultitia es cum coegerit ancilla tua non vidipuerostuos Domine mihi, quos misisti. Nunc ergo Domine mihi, vivit Dominus, & vivit anima tua, qui prohibuit te, ne venires in sanguinem, & saluauit manum tuam tibi: & nunc flant sicut Nabal in initio tui, & qui queruntur Domino meo malum. Quapropter suscipe benedictionem hanc, quam attulit ancilla tua tibi Domino meo: & de pueris, quae sunt te Dominum meum. Aufer iniuriam familiam tuam: faciens enim faciet Dominus tibi Domino meo domum fidelem, quia prelia Domini Domine mihi praelaris: malitia ergo non inueniatur in te omnibus diebus vita tua. Si enim surrexit aliquando homo persequente, & querens animam tuam, erit anima Domini mei custodita quasi in fasciculo risuere illi, apud Dominum Deum tuum: porro inimicorum tuorum anima rotabitur, quasi in impetu & circulo funde. Cum ergo fuerit Dominus tibi Domino meo omnia quæ locutus est bona de te, & confituerit te ducem super Israel, non erit tibi hoc in singulum, & in scrupulum cordis Domino meo, quod effuderis sanguinem innoxium aut ipse te ritus fueris, & cum beneficerit Dominus Domino meo, recordaberis ancillatua.

Hæc diuersam omnino eloquentiam ostendunt moribus, & ingenio hominum accommodaram. Quod idcirco moneo, ne sola verborum volubilitate, & elegancia de re tanta iudicemus. De hisce igitur nunc dicendum est, & primo, de eloquentia numeris astricta, seu poësi. Omnibus enim propositum est docere, & persuadere, id fit bene dicendo. Bene dicit, qui iudicium, vel auditorum iudicio, bene dicit. Nam ne dicit, qui si illi responderint, si illi te falso, vane, incompte dicere arbitrentur, ne quicquam bene dixeris. De poësi hæc præcipue dicere habeo. Primo vtilem esse Republicæ. Deinde, quæ sit ad eam methodus, quæque ratio. Denique quam sit varia.

§. 2. Utilem in Republica poësin esse facile, & multis rebus ostendo. Principio ex eius laudatissima antiquitate, quæ semper in bene constitutis ciuitatis bus, regnique claruit.

Quod si antiquissimam memoriam repetamus, excelluisse non modo apud Iudeos, sed etiam apud vicinas gentes poësin, & principum opus fuisse intellegimus. Quæcumq; vero veterum nobis poësis ignota sit, fuisse tamen poësin ignorare non possumus, & quilibet forte hymnos haud difficulter numerosos esse intelliget, si varias carminū species percurere, & earum mistiones volet. Scaliger in Hyle, seu lib. 2. poët. ca. 6. Vazia versuum genera enumerat; Catalectos, Acatalectos, Brachycatalectos, Hypercatalectos, puros, impuros. In horum quibuldam, ut in Melicis, Dithyrambicis, Hyporchematibus Scolis Pæanibus, hoc solum agunt, ut strophi, & antistrophi respondeant, idque diuersis interuallis. Partes versuum, & integris aliis atque aliis connectuntur. Erille quidem eo pertinet, ut in uno pede, aut syllaba versum, aut gradum versus agnoscat. Cum igitur tot sint genera Pyrrhichicorum, Iambicorum, Dactylicorum, Trochaicorum, Spondaicorum, Anapæticorum, Ionicorum, Æolicorum, Pæonicorum, tot per-

Multi ver- dum in uno milstones, tot carminum vel recurrentium, vel non recurrentium compositiones, non erit ditate lo- arduum ad ista genera Hebreorum pleraq; reuocare. quendim. Aut sane multa Grecorum talia intelliges, quæ si lo-

luta orationis forma scribantur vix carmina esse ex g̃is, quam numeris credes. Exempla dabo. Bacchylides apud Athen. in diplosop. l. 2.

Ἐλπίς δ' αἰθύνει Φρένας
ἀναμνήσθαι διονυσίοις δώροις
ἀνδρόσι δ' ὑψοστάτω
πέμπτη μετρίμαντος
αὐτὸς μὲν πόλεων
κρήδεμνον λύει,
πᾶσι δ' ανθρώποις
μοναρχῆσιν δοκεῖ.
χρυσῷ δ' ἐλεφαντί τε
μαρμαρίσιον σίκινον,
πυροφόροις καὶ αἰγαλεῖς
νησὶ ἀγωγοῖς ἀπ' Αἰγαίου
μεγίστων πλάτους,
ώς πίνοις Θεοῖς ὄρμανδις κέαρ.
Ἐπειδὴν γένεσις
cum immiscetur Bacchicis donis:
homimbusque altissime prouicit curas.

Horum car-
minum le-
gendo vix
quisquam
percipiet.

Quis porro carmina suspicetur, vbi omnes syllabæ breues sunt, ut in illis Pratinæ.

Τίς ὁ Θέους Θεός εἶδε,
τίνα τέλεα τα χρυσί-
ματα; Ής οὐβρεῖς ἔμαλεν
ὅπερ διονυσία δίδα,
πολυπλεγαθυμέλαν;
ἔμοις, ἔμοις ὁ βρόμος Θ.
Quis tumultus ille?
Quæ Chorea, quæ insolentia
Inauit Dionysiana
habentem aram multijstreateram?
Meus meus Bromius.

Notius est Aristotelis Scholion, cui tamen Hebræa non paucare respondent.

Ἄρετα πολύμορφε
γένεται βροτείω,
Θήρεμα κάλλιστον Βίω
Γά τελεί στροφέντε μορφάς
Ἐ θεοῖν Σηλάνος Ἑλλάδοι πότμοι
Ἐ πόνοις ταλωναί μαλεροις
αἰσθαμένας. τοῖον
Ὅπερ Φρένα βάλλεις
κάρπον τ' ἀδέναλον
χειρὶς τε κρέσσων καὶ γονέων
μαλακανθῆσθαι Θύπνον
Σερδεὶς ἐνεκυοὶ Διός Ηεραπλῆ
ληδαὶ τε κοῦροι πολλὰ μαλακοῖς,
έργοις οὐδὲ ἀγοράνοις μιώσαν
Οὐοὶ δὲ πόνοις Αχιλλεῖς
Αἴσας τε αἰδαῖος θρονοῖς ἥλθον
Οὐοὶ δὲ ἐνεκυοὶ Φίλιοι μορφῶν
καὶ Αἰρένες Θεοφόροι
ηλίου χήραις τε αὐτῆς.
τοιοὶ γὰρ αἰδαῖοιν έργοις
αθάνατον τε μην αἰτηθούσι μῆτραι
μηνημένια θυσιαζέτες.

Hæc antiquitus actitata sunt, at tempora quæ cultiora fuere, maiorem pœnū honorem conciliarunt. Homerum contemptum post mortem, contentiose vrbes vendicarunt.

Ἐπὶ τῷ οὐρανῷ διελέτουτο πάντας.
Septem vrbes disceptant deſtripe Homer.

Doctorum hominum à morte maior hominum cedente inuidia.

Cicerō pro Archia: Atquæ ſic a ſummiſis hominibus, eruditissimis que accepimus, ceterarum rerum ſtudia, & doctrina, & præceptis, & arte conſtrare: poetam natura ipsa valere, & mentis viribus excitari, & quaſi diuino quodam ſpiritu afflari. Quare ſuo iure, noſter ille Ennius, ſanctos appellat poetas, quod quaſi Deorum aliquo dono, atque munere, commendati nobis eſſe videantur. Sit igitur, iudices, ſanctum apud vos, humaniſimos homines, hoc poetæ nomen, quod nulla vñquam barbaria violauit. Saxa, & ſolitudines voce reſpondent, beſtie ſepe immānes cantu ſlectuntur, atque conſtrunt: nos inſtituti rebus optimis, non poetarum voce mouetur. Homerum Colophonis ciuium dicit eſſe ſuum: Chiſiuſi videntur, Salaminii repetunt, Smyrnæi vero ſuum eſſe conſirmant. Itaque etiam delubrum eius in oppido dedicauerunt; permuli aliꝫ pugnant inter ſe, atque contendunt.

Et lane apud reges in precio fuſſe conſtat, non tam credo utilitate aliqua, licet ea quoque eſſet, ſed cupiditate gloria, & immortalitat̄; multi enim memoriā carent, quia vate facro. Virgilii apud Moeſenatem, & Auguſtum in precio habitus eſt, Euripidem Archelaus Macedo coluit. Aeschylum, & Simoni-dem Hieron, Dionysius Philoxenum, Polycrates Samius Anacreonta. Antigonus Antagoram, Aratū, Spartani Tyrtaeum. Plato Sophronis libros moriens pulullo ſuppoſuit.

§. 4. Quod ſi vſum etiam honeſtissimæ, diſſicilimæque artis ſpectemus, ille ſane multiplex eſt. Nam primo, in laude æternæ maiestatis, verūm vii ſancti adhucuerunt; dein praua imitatione, ad idolorum encomia gentiles. Hymnus enim, antiquissimum poeſeos genus eſt: Orphei, & veterum multi extant, itaque & hymnologi, & Hymnopoly nominati ſunt. Diana Hypragon, Phebo Paena, vel Hyporelema, vtrique ſimul Proloſian, Baccho Dithyrambum, Cereri Iulum, concinnabant. Plures enumerat Scali-ger in Idea cap. 112. Veteres igitur Theologi Orpheus, Linus, Musaei, non ſolum hac, qua maxima, & prima ſunt, ſed etiam alias minutiōres poeſates ita diuifere, ut varia ac diuerſa numina, quos item Deos appellarunt, conſtituerent. Quare Iouem ſumnum Deum cum agnoſerent, ceterorum ſinxerunt patrem: e quo ſilicet omnia profecta eſſent; Ita Palladēm, Martem, Vulcanum, Proſerpinam, Venerem, Bacchum pro iis officiis, quia vñm in uno ſunt a nobis cognita. Quamobrem nequaquam mirum videatur: ſi Hymnorū naturam varia in genere, & ſic pariti: in καληπούς, ἀτρεμηπούς, φυσηπούς, μαδηπούς, γενεληπούς, πεπαληπούς, επικηπούς, απεκηπούς, μιληπούς. Ad que genera ſi παντες & περισσωδιa non reducuntur, diuersarum rationum ſpecies, cum illis connumerabuntur. Didymus enim auctor eſt, hymnos cum Cythara, περισσωδιa cum tibia, ad aras ab Atheniēnibus cani ſolitos.

Viris ſan-
ditis, & Deū
contempta-
tibus con-
venit poeſis.

Virus ſan-
ditis, & Deū
contempta-
tibus con-
venit poeſis.

Sed vni & ſoli Deo nos hymnum dicemus, ut re-
te ille idem optimus poetics doctoꝫ. Ac Dei quidem laus ſempre in toto animo, vniuersaque cogitatione noſtra ver-
ſari debet. Quicquid ſine eius communione facias, id vero fa-
ctum neputis, quanto magis appellendus animus ad eas modula-
tiones, qua quantum illius complectuntur, tantum eius con-
cipiunt diuinitati: ſuntque illorum affines concentuum, qui celeſtibus anſiactibus, atque rotationibus ſunt ab opifice attri-
buti. Dicitur autem Dei laudatio à Græciis ὡντο, à Latinis ce-
lebratio. Vnus igitur ille cum fit, idemque trinus, vel vt ſolum canere vel perfonas ſeorsim celebrare ius eſt homini Christia-
no additio verecunde proprietatis. Non vt diſputatores mo-
roſi, ſed vt pīꝫ Poete ſacre conſueuer. Id quod poſt alios mul-
tos, nos quoque conatiſumus. Namque in Deum patrem hym-
num cum ſcriberemus: tanquam rerum omnium coniſto-
rem, ab orbis ipſius creatione, ad nos, noſtraque vſque duxiſus.

Deum vero filium, Dominum noſtrum Iesum Christum, tan-
quam humani generis Seruatorem. In quo abduximus animū
noſtrum, à corporis carcere ad liberos campos contemplationis,
que me in illum transformaret. Tum autem sanctissimi Spir-
itus ineffabilis vigor ille, tanto ardore celebratus eſt, ut cum le-
niſtimus numeris eſſet inchoatus hymnus, repentino diuini ignis
impetu conſlagrari. In Deo quicquid eſt, ipſem eſt Deus: co-
gnitionis autem noſtri imbecillitate, horum inferiorum exem-
pli, atque imagine quaſi multa diſtinguuntur. Intellexus à quo
voluntas, poſt quam potentia. Verum neque ante, neque poſt
quicquam. Sed non ſolum ſimil, verum etiam vnum. A quo
duo duxerunt veteres maxima rerum actionumque principia:
Naturam & Fortunam. Natura enim eſt, Potentia Dei: For-
tuna vero Voluntas.

§. 5. Alter vſus eſt in Heroum, ac magnorum viro-
rum laudibus. Sic Iofiam Jeremias, ſic Jonathan Da-
uid laudavit. Sic Prudentius martyras, qua quidem
in re, nunc vt plurimum carmina abſumuntur. Nec
nous eſt abuſus, quo potentibus, ſine verecundia,
cum carmina facere libuit, adulantur. Plane paucos
Philoxenos inuenias. Ipſe Maro nomen aufpicatus
eſt ab exquita adulazione:

Nocte pluit tota, redeunt ſpectacula mane,
Diviſum imperium cum Ioue Caſar habet.

Et nobilis ille Lucanus merito à Nerone caſus pu-
tatur, quia tam feruile monſtro illi adulatus ſit:

Quod ſi non aliam venturo fata Neroi
Inuenere viam, magnoque aeterna parantur
Regna Deis, culmine ſuo ſeruire tonanti
Non niſi ſeourum potius poſt bella gigantum;
Iam nihil oſuperi querimur, ſcelera iſta, nefra que
Hac mercede placent, diroſpharalia campos
Impleat, & Parni ſaturentur ſanguine manes,
Ultima funesta concurrant pralia Munda,
His Caſar Peruina fames, Mutineque labores
Accendant fatis, & quos premitt aſpera classes
Leucas, & ardentis ſeruilla bella, ſub Aetna,
Multum Roma tamen debes ciuilibus armis,
Quod tibi res acta eſt, te cum ſtatione peracta.
Afra petes ferus, predati regia colis
Excipit gaudente polo, ſeu ſcetra tenere,
Seu te flammiferos Phœbi transcedere currus.
Telluremque nihil mutato ſole timentem
Igne vago luſtrare iuuat, tibi numine ab omni
Cedetur, iurique tuo natura relinquet
Quis Deus eſſe velis, vbi regnum ponere mundi,
Sed neque in arclio ſedem ſibi legeris orbe,
Nec Polus aduersi calidus qua vergitur aſtri,
Vnde tuam vidcas obliquo fidere Romam,
Aetheris immensi partem ſi preſferis vnam,
Sentiet axis onus, librati pondera cœli
Orbe tene medio, pars et heris illa ſereni
Totuſ acut, nulleque obſtent à Caſare nubes,
Tunc genus humanum poſit ſibi conſulat armis
Inque vicem gens omnis amet, pax miſsa per orbem,
Ferra belligeri compescat limina Iani.
Sed mihi iam numen, nec, ſi te peccatore vates
Accipiam, Cyrrhea velim ſecreta moventem
Sollicitare, Deum, Bacchumque auertere Nyſa,
Tuſatis ad vires, Romana in carmina dandas.

Neque abſunt hodiernæ, non modo lucroſæ, ſed vi-
lum etiam adulations animarum.

Nec eſt minor carminis vſus in hiſtoria, legibusq;
& artibus tradendis. Atheniēnibus antiquæ leges à
Dracone tribus verſuſ millibus conſcripta. Paucio-
ribus, ſuis Mytileneis, nēpe ſexcētis Pittacus ſcripſit.
Hiſtoria etiā politiſime verbiſ ſcribitur, & mo-
tes docentur, vt Platoni etiā ſapientia patres poētae vo-
centur. Et ſane carminum Salomonis ḥp. a. d. v. vt ver-
tunt ſeptuaginta, ſunt numerata quinque milia,
הַלְשׁוֹן Hebræus vocat. Triā milia parabolārum,
בְּאַתִּים axiomatum, ſeu inſignium ſententiārum
& quali

Abuſus car-
minum in
adulatione.

Leges car-
mine con-
ſcripta.

& quasi Horum sapientiae. Hoc primarium, sacre poëeos institutum est, ut post laudes numini decantatas, hominum animos, ut pure Deum accedant, suauit, & quæ facile retineatur melodia, præparent. Hoc variis tribuit Horatius Epist. I. l. 2.

*Os tenerum pueri, balbumque poëta figurat:
Torquet ab obscenis iam nunc sermonibus aurem:
Mox etiam peccatis preceptis format amicitia,
Aperitatis, & inuidia corrector, & ire,
Recte facta referit orienta tempora a notis
Infruit exemplis: inopem solatur, & egrum.
Cafsi cum pueris, ignava puerilla mariti
Discretus unde preces, vatem ni Musa dedisset?*

Estatup Aristophanem, alioqui scurrum, & poetices quoddam pus, ac venenum ea de re inter Euripidem, & Aeschylum utilis colloctio.

In omnibus poëtos vñs est. *Ai. Απόνεγνει με τίνος ἔνεκα γένη θεωμάζειν αὐδεῖσα πονήσω.*

Eug. Δεξιότερος νύν οὐτε Καίσας, οὐτε Βελλίτης τε ποιῶντες τὰς ἀνθρώπους τὸ πόλεμον.

*Ai. Ταῦτα δὲ αὐδεῖσα γένη πονῆσαι, σκέψαγε ἀπ' ἀρχῆς
ὡς ὁ φέλει μου τῶν πονηῶν οἱ γενναῖοι γεγέννην.
ὁ φέλει μὴν δὲ τελεῖται θέμην κατέδεξε Φονωτός
ἀπέχεσθαι.
μονοκαίσας εἰς ακέρας τενόκαν, καὶ γενεύεις, ησίοδος
γῆς αἴσας, καρπων ἀρέσεις, ἀρότης· οὐδὲ θεῖος οὐρανός,
τελεῖται, αἴσας, δωλεῖται αὐδεῖσα.*

Id est:

Aeschilus. Responde mihi: cuius rei causa poetas admirari oportet. Eurypides. Dexteritatis & admonitionis ergo; quod meliores homines patriæ faciamus.

Hac enim oportet viros poetas exercere. Considera enim à principio quot utilites poetarum generos fuerunt. Orpheus enim quidem sacrificia nobis offendit, & cadibus abstinet. Museus autem curationes morborum & oracula: Hesiodus autem terrea operationem, fructuum tempora, arationes: Diuinus Hornerus ordinationes, virtutes, armationes virorum.

Natura quippe ita comparatum est, ut versus suauius audiantur, penitus liercent, facilis permoueat. Hinc videmus, non modo philosophos, sed Paulum quoque versibus nobilium poetarum vti. Neq; quisquam est Paulo cultior, cui non multa eius generis iam nota sunt.

Nec modo virtutis sunt doctores situas, & boni, sed acerrimi etiam vitiorum censores; quid enim acerbius, quid fortius Satyrae soli vero sunt, qui magnitudinē vitia acris accepta perfusa stringunt; Tum videoe,

In reprobationibus acrie sunt poeta. *Ingentes trepidare Titos cum carmina lumbum,
Intrant, & tremulo scalpunt vbi intima versu.*

Denique omnium pene artium, & ipsius præcepta philosophiae carmine comprehensa leguntur. Astronomiam, agriculturam, Bellas, leges, & quicquid in vsum venit, vatum nobis scripta produnt.

9.6. Sed quosdam tamen ab arte liberalissima reuocat, atque abducit, vetus opinio; Nempe poësin obstat prudentia. Plato in Phædro δέ δέ αὐτοὺς μενοὺς ἐν τῷ ποιηταὶ δύεσθαι αἴκεντας, πονεῖσθαι δέ τοι τέχνης ικανοὶ τοντοὶ εἰσιντο, ἀτελεῖς αὐτοὶ τεχνοὶ τοντοὶ οὐτοὶ εἰσι: Quisquis sine furore fores poeticas pepulit, persuasus, quod arte sola poëta posse euadere: is conatus suis irritus, & item poësie eius evanescit.

Furore ergo opus esse putant, nam
Ennius ipse pater, nunquam nisi potus ad arma
Profiluit.

Ebrietas enim furor voluntarius, quemadmodum
& ira est.

Non potest (inquit Seneca) grande aliiquid, & supra certos loqui, nisi mota mens. Cum vulgaria, & solita contemplatio, insinuante sacro surrexit excelsior, tunc demum aliiquid cecinit, grandius ore mortali. Non potest sublime quicquam, & in arduo possum contingere, quamdiu apud se est.

Hinc Platonicis afflatus, atque infania, fundi carmina docuerunt. Ptolomæus animam, sic à stellis concitari aferit.

9.7. Verum plurimos à poësi, ingenii tenuitas arcet. Equidem sic arbitror magnam iniuriam, astrictæ eloquentia per hanc calumniam inferri. Causa est, quia non potest esse poëta, nisi qui ingeniosus est. Atque hæc est prima adolesceturum exploratio; prælectiones enim fideli memoria reddere, expositiones & significata verborum meminisse, latina in vernaculari linguae vertere cuiuslibet est, carmen pangeat ingeniosus est. Orator fieri potest, poëtam nati oportet. Quod si interpretor, ut arbitror magno ingenio, cognita arte, ac præceptis opus esse ad poësin, ingenia parua non nisi cum irrisu, mediocria sine laude pulsare Mufarum fore. Ars & natura magnam vim habent, si iungantur; Cicero pro Archia. Etiam illud adiungo sepius ad laudem, atque virtutem, naturam sine doctrina, quam sine natura valuisse doctrinam. Atque idem contendit, quam ad naturam eximiam, atque illustrem accesserit ratio quedam, conformatioque doctrina, sum illud nescio quod præclarum, ac singulare solvere existere. Sic & Horatius:

*Natura fieret laudabile carmen, an arte,
Quæstum est. Ego nec studium sine diuine venia,
Nec rur quid posset video ingenium: alterius sic
Altera poscit operis res, & coniurat amice.*

In ceteris rebus destitutam naturam ars adiuuare potest, in poësi sine natura, ars luditur in vacuo: ita idem Tullius loco iam ante recitato ostendit.

Ex eadem igitur sententia est, quod de ingeniosis & poetarum quadam dementia scribunt, de quo suo loco à me dictum. Quod ex eo etiam confirmatur, quod orator mediocris, miles nec timidus, Medicorū nec valde fortis, atq; in ceteris rebus industriae quædam medicorū commendari solet. At in poetis, ut quicquid laudabile est, celsum est, & magnificum.

*Mediocribus esse poetis
Non homines, non Di, non concessere columnæ.
Sipaultum summo discéssit, vergit ad imum.*

§. 8. At insignem, magniloquum, tersum, & cui nihil addere, cui nihil demere velis, poëtam esse, difficultum est. Vero dixit Tullius, vix singulis scæculis, bonum poetam esse inuentum. Cum igitur tam paucis boni poëta, multi tamen sunt, qui magna sonaturum nomina huius honorem ambunt: Nulla simia, non amat catulum, & vix quoque pro fœtu qui informis massa videtur, mortem contemnit, & fætu supra venabula fertur, ita nemo poëta tam hiunc verbi, aut insulsum sensu carmen ab ingenio extortus, qui illud non deriperit, ὑπερεγατῶν γαρ, in- Omnesquit Aristoteles. Itaq; nulla in re plures ingenium ostendit, quamin limpida Hippocrate, egeleidoque resecere sibi Parnasso studuerunt. Hinc illæ inceptia, hinc tot verbent, quos à sanis mirarum fieri potuisse. Confer rem cum moribus, vix vni scæculo cōtigit unus poëta. Ego vero arbitror decem myriadas esse hominum, quile hoc tempore etiam bonos poëtas arbitrantur, de quibus merito Horatius:

*Addit carmina nunc, hoc est oleum addit camino
Quæ si quis sanus fecit, sanus facit & tu.*

Morem sui ævi carpit Persius.

*Scribimus inclisi, numeros ille, hic pede liber,
Grande aliiquid, quod pulmo, anima prolargus, anhebet: Maloribus
Scilicet hoc populo pessusque, toga querenti,
Et natalitia tandem cum Sardonyche albus,
Sede legens celia, liquido cum plasmate guttur
Mobile collieris, parranti fractus ocello,*

Hic

Mores in-
formati.

In omnibus poëtos vñs est.

Eug. Δεξιότερος νύν οὐτε Καίσας, οὐτε Βελλίτης τε ποιῶντες τὰς ἀνθρώπους τὸ πόλεμον.

Ai. Απόνεγνει με τίνος ἔνεκα γένη θεωμάζειν αὐδεῖσα πονήσω.

Eug. Δεξιότερος νύν οὐτε Καίσας, οὐτε Βελλίτης τε ποιῶντες τὰς ἀνθρώπους τὸ πόλεμον.

*Ai. Ταῦτα δὲ αὐδεῖσα γένη πονῆσαι, σκέψαγε ἀπ' ἀρχῆς
ὡς ὁ φέλει μου τῶν πονηῶν οἱ γενναῖοι γεγέννην.
ὁ φέλει μὴν δὲ τελεῖται θέμην κατέδεξε Φονωτός
ἀπέχεσθαι.
μονοκαίσας εἰς ακέρας τενόκαν, καὶ γενεύεις, ησίοδος
γῆς αἴσας, καρπων ἀρέσεις, ἀρότης· οὐδὲ θεῖος οὐρανός,
τελεῖται, αἴσας, δωλεῖται αὐδεῖσα.*

Id est:

Aeschilus. Responde mihi: cuius rei causa poetas admirari oportet. Eurypides. Dexteritatis & admonitionis ergo; quod meliores homines patriæ faciamus.

Hac enim oportet viros poetas exercere. Considera enim à principio quot utilites poetarum generos fuerunt. Orpheus enim quidem sacrificia nobis offendit, & cadibus abstinet. Museus autem curationes morborum & oracula: Hesiodus autem terrea operationem, fructuum tempora, arationes: Diuinus Hornerus ordinationes, virtutes, armationes virorum.

Natura quippe ita comparatum est, ut versus suauius audiantur, penitus liercent, facilis permoueat. Hinc videmus, non modo philosophos, sed Paulum quoque versibus nobilium poetarum vti. Neq; quisquam est Paulo cultior, cui non multa eius generis iam nota sunt.

Nec modo virtutis sunt doctores situas, & boni, sed acerrimi etiam vitiorum censores; quid enim acerbius, quid fortius Satyrae soli vero sunt, qui magnitudinē vitia acris accepta perfusa stringunt; Tum videoe,

In reprobationibus acrie sunt poeta.

*Ingentes trepidare Titos cum carmina lumbum,
Intrant, & tremulo scalpunt vbi intima versus.*

Denique omnium pene artium, & ipsius præcepta philosophiae carmine comprehensa leguntur. Astronomiam, agriculturam, Bellas, leges, & quicquid in usum venit, vatum nobis scripta produnt.

9.6. Sed quosdam tamen ab arte liberalissima reuocat, atque abducit, vetus opinio; Nempe poësin obstat prudentia. Plato in Phædro δέ δέ αὐτοὺς μενούς ἐν τῷ ποιηταὶ δύεσθαι αἴκεντας, πονεῖσθαι δέ τοι τέχνης ικανοί τοντοὶ εἰσιντο, ἀτελεῖς αὐτοὶ τεχνοὶ τοντοὶ οὐτοὶ εἰσι: Quisquis sine furore fores poeticas pepulit, persuasus, quod arte sola poëta posse euadere: is conatus suis irritus, & item poësie eius evanescit.

Furore ergo opus esse putant, nam

Ennius ipse pater, nunquam nisi potus ad arma

Profiluit.

Ebrietas enim furor voluntarius, quemadmodum

& ira est.

In iuriis sunt in optimis artes, qui furorem poeti tri- buunt.

Ingeniorū puerilium lapī Lydius

est poësi.

Ar in ca- terū rebus fine ingenio aliquid po- test, in poësi irritat.

ARS IN CA- TERU REBUS FINE INGENIO ALIQUID POEST, IN POËSI IRITAT.

Non homines, non Di, non concessere columnæ.

Sipaultum summo discéssit, vergit ad imum.

§. 8. At insignem, magniloquum, tersum, & cui nihil addere, cui nihil demere velis, poëtam esse, difficilimum est. Vero dixit Tullius, vix singulis scæculis, bonum poetam esse inuentum. Cum igitur tam paucis boni poëta, multi tamen sunt, qui magna sonaturum nomina huius honorem ambunt: Nulla simia, non amat catulum, & vix quoque pro fœtu qui informis massa videtur, mortem contemnit, & fætu supra venabula fertur, ita nemo poëta tam hiunc verbi, aut insulsum sensu carmen ab ingenio extortus, qui illud non deriperit, ὑπερεγατῶν γαρ, in-

Omnibus

scæbus inla- dentur, quamin limpida Hippocrate, egeleidoque resecere sibi

Parnasso studuerunt. Hinc illæ inceptia, hinc tot ver- dent.

fætu supra venabula fertur, ita nemo poëta tam hiunc

verbi, aut insulsum sensu carmen ab ingenio extortus, qui illud non deriperit, ὑπερεγατῶν γαρ, in-

Omnesquit Aristoteles. Itaq; nulla in re plures ingenium ostendit, quamin limpida Hippocrate, egeleidoque resecere sibi

Parnasso studuerunt. Hinc illæ inceptia, hinc tot ver- dent.

fætu supra venabula fertur, ita nemo poëta tam hiunc

verbi, aut insulsum sensu carmen ab ingenio extortus, qui illud non deriperit, ὑπερεγατῶν γαρ, in-

Omnesquit Aristoteles. Itaq; nulla in re plures ingenium ostendit, quamin limpida Hippocrate, egeleidoque resecere sibi

Parnasso studuerunt. Hinc illæ inceptia, hinc tot ver- dent.

fætu supra venabula fertur, ita nemo poëta tam hiunc

verbi, aut insulsum sensu carmen ab ingenio extortus, qui illud non deriperit, ὑπερεγατῶν γαρ, in-

Omnesquit Aristoteles. Itaq; nulla in re plures ingenium ostendit, quamin limpida Hippocrate, egeleidoque resecere sibi

Parnasso studuerunt. Hinc illæ inceptia, hinc tot ver- dent.

fætu supra venabula fertur, ita nemo poëta tam hiunc

verbi, aut insulsum sensu carmen ab ingenio extortus, qui illud non deriperit, ὑπερεγατῶν γαρ, in-

Omnesquit Aristoteles. Itaq; nulla in re plures ingenium ostendit, quamin limpida Hippocrate, egeleidoque resecere sibi

Parnasso studuerunt. Hinc illæ inceptia, hinc tot ver- dent.

fætu supra venabula fertur, ita nemo poëta tam hiunc

verbi, aut insulsum sensu carmen ab ingenio extortus, qui illud non deriperit, ὑπερεγατῶν γαρ, in-

Omnesquit Aristoteles. Itaq; nulla in re plures ingenium ostendit, quamin limpida Hippocrate, egeleidoque resecere sibi

Parnasso studuerunt. Hinc illæ inceptia, hinc tot ver- dent.

fætu supra venabula fertur, ita nemo poëta tam hiunc

verbi, aut insulsum sensu carmen ab ingenio extortus, qui illud non deriperit, ὑπερεγατῶν γαρ, in-

Omnesquit Aristoteles. Itaq; nulla in re plures ingenium ostendit, quamin limpida Hippocrate, egeleidoque resecere sibi

Parnasso studuerunt. Hinc illæ inceptia, hinc tot ver- dent.

fætu supra venabula fertur, ita nemo poëta tam hiunc

verbi, aut insulsum sensu carmen ab ingenio extortus, qui illud non deriperit, ὑπερεγατῶν γαρ, in-

Omnesquit Aristoteles. Itaq; nulla in re plures ingenium ostendit, quamin limpida Hippocrate, egeleidoque resecere sibi

Parnasso studuerunt. Hinc illæ inceptia, hinc tot ver- dent.

fætu supra venabula fertur, ita nemo poëta tam hiunc

verbi, aut insulsum sensu carmen ab ingenio extortus, qui illud non deriperit, ὑπερεγατῶν γαρ, in-

Omnesquit Aristoteles. Itaq; nulla in re plures ingenium ostendit, quamin limpida Hippocrate, egeleidoque resecere sibi

Parnasso studuerunt. Hinc illæ inceptia, hinc tot ver- dent.

fætu supra venabula fertur, ita nemo poëta tam hiunc

verbi, aut insulsum sensu carmen ab ingenio extortus, qui illud non deriperit, ὑπερεγατῶν γαρ, in-

Omnesquit Aristoteles. Itaq; nulla in re plures ingenium ostendit, quamin limpida Hippocrate, egeleidoque resecere sibi

Parnasso studuerunt. Hinc illæ inceptia, hinc tot ver- dent.

fætu supra venabula fertur, ita nemo poëta tam hiunc

verbi, aut insulsum sensu carmen ab ingenio extortus, qui illud non deriperit, ὑπερεγατῶν γαρ, in-

Omnesquit Aristoteles. Itaq; nulla in re plures ingenium ostendit, quamin limpida Hippocrate, egeleidoque resecere sibi

Parnasso studuerunt. Hinc illæ inceptia, hinc tot ver- dent.

fætu supra venabula fertur, ita nemo poëta tam hiunc

verbi, aut insulsum sensu carmen ab ingenio extortus, qui illud non deriperit, ὑπερεγατῶν γαρ, in-

Omnesquit Aristoteles. Itaq; nulla in re plures ingenium ostendit, quamin limpida Hippocrate, egeleidoque resecere sibi

Parnasso studuerunt. Hinc illæ inceptia, hinc tot ver- dent.

fætu supra venabula fertur, ita nemo poëta tam hiunc

verbi, aut insulsum sensu carmen ab ingenio extortus, qui illud non deriperit, ὑπερεγατῶν γαρ, in-

Omnesquit Aristoteles. Itaq; nulla in re plures ingenium ostendit, quamin limpida Hippocrate, egeleidoque resecere sibi

Parnasso studuerunt. Hinc illæ inceptia, hinc tot ver- dent.

fætu supra venabula fertur, ita nemo poëta tam hiunc

verbi, aut insulsum sensu carmen ab ingenio extortus, qui illud non deriperit, ὑπερεγατῶν γαρ, in-

Omnesquit Aristoteles. Itaq; nulla in re plures ingenium ostendit, quamin limpida Hippocrate, egeleidoque resecere sibi

Parnasso studuerunt. Hinc illæ inceptia, hinc tot ver- dent.

fætu supra venabula fertur, ita nemo poëta tam hiunc

verbi, aut insulsum sensu carmen ab ingenio extortus, qui illud non deriperit, ὑπερεγατῶν γαρ, in-

Omnesquit Aristoteles. Itaq; nulla in re plures ingenium ostendit, quamin limpida Hippocrate, egeleidoque resecere sibi

Parnasso studuerunt. Hinc illæ inceptia, hinc tot ver- dent.

fætu supra venabula fertur, ita nemo poëta tam hiunc

verbi, aut insulsum sensu carmen ab ingenio extortus, qui illud non deriperit, ὑπερεγατῶν γαρ, in-

Omnesquit Aristoteles. Itaq; nulla in re plures ingenium ostendit, quamin limpida Hippocrate, egeleidoque resecere sibi

Parnasso studuerunt. Hinc illæ inceptia, hinc tot ver- dent.

fætu supra venabula fertur, ita nemo poëta tam hiunc

verbi, aut insulsum sensu carmen ab ingenio extortus, qui illud non deriperit, ὑπερεγατῶν γαρ, in-

Omnesquit Aristoteles. Itaq; nulla in re plures ingenium ostendit, quamin limpida Hippocrate, egeleidoque resecere sibi

Parnasso studuerunt. Hinc illæ inceptia, hinc tot ver- dent.

fætu supra venabula fertur, ita nemo poëta tam hiunc

verbi, aut insulsum sensu carmen ab ingenio extortus, qui illud non deriperit, ὑπερεγατῶν γαρ, in-

Omnesquit Aristoteles. Itaq; nulla in re plures ingenium ostendit, quamin limpida Hippocrate, egeleidoque resecere sibi

Parnasso studuerunt. Hinc illæ inceptia, hinc tot ver- dent.

fætu supra venabula fertur, ita nemo poëta tam hiunc

Hic neque more probo videas, neque voce serena
Ingentes trepidare Titos, cum carmina lumbum
Intrant, & tremulo scalpuntur vbi intima verſu.
Tum verule auriculis alienis colligis esca?

Auriculis, quibus & dicas cutes perditus: obe,
Quid didicisse, niſi hoc fermentum, & qua ſemel intus
Innata eſt, rupto ſecore exerit caprifcus?
En pallor, ſeniumque, & mores vque adeone
Scire tuum, nibil eſt, niſi te ſcire hoc ſciat alter?
At pulchrum eſt digito monſtrari, & dicier hic eſt.
Ten' cirratorum centum dič at a fuſſe
Pro nihil pender? Ecce inter počula querunt
Romulide ſaturi, quid dia poemata narrent.
Hic aliquis, cui circum humeros hyacinthina lena eſt
Rancidulum quiddam balba de nare locutus,
Phyllidas, Hypſipilaſ, vatum & plorabileſ ſi quid,
Eliquat, & tenero ſupplantat verba palatoſ,
Aſſentere viri, nunc non cinis ille poeta
Felix: nunc lector cippus non imprimit oſa?

Laudant conuiae, Nunc non eſt mambus illiſ,
Nunc non eſt tumulo, fortunataque fauilla
Naſcentur viola: Rides, ait, & nimis vniſ
Naribus indulges. An erit, qui velle recuſet
Oſ populi meruisse, & cedro digna locutus
Linquere, nec Combroſ metuientia carmina, nec thus?

Panci tol-
rables poe-
tae.

Poeta & Lau-
reati.

Moses &
Danid poe-
tae pruden-
tia.

Homerus
prudens.

Homeri ver-
ſibus philo-
ſophia hifſo-
rica conti-
netur.

In ter hos quoſ millia ſunt, quoſ durius eſt, & labo-
riouſius audire, quam in latomiis operari, vbi omnis
laſtitudo eſt exigunda e corporo? Pauci itaque ſunt
poēta boni, multi, vt Aristophanes iocatur ἐμπολι-
des, & οὐρανία, χειροῦργοι μετέντελοι τέχνης,
ſpuria que foliis adnoscuntur tuberculata, non botri.
A locutii, hirundinum Muſea, artis opprobria. Huc
refert vagabunda mendicabula, & nonnullos, qui ſe
poetas Laureatos nominant. Quos ego cum fir-
genus irritable varum, irritari ſane noſim. Illos autem
fateri neceſſe eſt, multas indignas tam regali fronde
frontes inumbrari. Horum igitur infamia, ſtolida-
tatemque veris prudentibusque poetis imputare co-
tra equitatem eſt. Moses, Debora, Barac, Dauid, Sa-
lomon, Iſaias, Ieremias prudentiſſimi fuere, & poe-
tarum excellentiſſimi tamen, eorumque carmina
quotidie ad ſapienſe, pieratisque ſemina iacienda,
incrementaque virtutum canuntur. Nec Homerum
quamuis cœcum, mente imprudentem recte di-
xeris. Teltis pro vate, vates eſt Horat. lib. i. Epift. 2.

Troiani belli ſcriptorem maxime Lollis,
Dum tu declamas Roma, præneſte relegi.
Qui quid ſit pulchrum, quid turpe, quid vtile, quid non,
Plenius ac melius, Chryſippo, & Crantore dicit.
Cur uel cederim, niſi quid te detinet, audi.
Fabula, qua Paridis propter narratur amorem
Grecia barbaria lento collifa duello,
Scultorum regum & popularum continet aſtus.
Antenor cenſet bellum præcidere cauſam.
Quid Paris ut ſaluum regnet, vilaque beatus,
Cogi poſſe negat. Nestor componere lites,
Inter Peleiden feſtinat, & inter Atreiden:
Hunc amor, ira quidem communiter vrit vtrumque.
Quicquid delirant reges, plectuntur Achini,
Seditione, dolis, ſcelere, atque libidine, & ira
Iliacos intra muros peccatur, & extra.
Rurſus quid virtus, & quid ſapienſia poſſit,
Vtile proposit nobis exemplar Vlyſſem:
Qui domitor Troiſe, multorum prouidus vrbes,
Et mores hominum infexit, latumque per eaq[ue] oras,
Dum ſibi, dum ſociis redditum parat, aſfer a multa
Perulit, aduerſis rerum immerſabilis vndis.

Inſpice Virgilii, Lucani, Horatii, Iuuenalis, aliorum
argumenta, & ſi improba, arque impura demas, in-
uenies plane nihil in vita politica eos latuſiſe, imo
pleraque philosophorum intima eos calluſiſe.

§. 9. At multi poetas e ciuitate expellendos cen-
ſuerunt, ita eſt fateor. Et cauſas ſane Augustinus re-
fert, libr. 2. cap. 14. de ciuitat. Deinde querimus, ipſi poeta
taliū fabularum compoſitores, qui duodecim tabularum
lege prohibentur, ledere famam ciuium, tam probroſa in
Deum conuicti acuantes, cur non ut ſcenici habeantur inho-
neſti? Et qua ratione reſtum eſt, ut poeticorum ſegmentorum,
& ignominiosorum Deorum infamantur actores, honorentur
auctores? An forte Platoni Graco potius palma danda eſt?

Qui cum ratione formaret, quaſi eſſe ciuitas debeat, tan-
quam aduersariiſ ſciuitat, poetas cenſuit vrbe pellendos. Ife
vero, & Deorum iniurias indigne tulit, & ſucari, corrumpi-
que ſegmentis animos ciuium noluit. Confer nunc Platonis
humanitatem, à ciuib[us] decipiendis poetas vrbe pellentem,
cum Deorum diuinitate honori ſuo ludos ſcenicos expe-
tente.

Ille, netalia vel ſcriberentur, & ſi non perſuafit, diſputan-
do tam eſt laſtūtati, laſciuieque Grecorum. Iſi vi talia
etiam agerentur, iubendo extorſerunt grauitati, & modeſtia
Romanorum. Nec tamen hac agi voluerunt, ſed ſibi dicari, ſibi
ſacrari, ſibi ſolenniter exhiberi. Cui tandem honestius diuinos
bonores decerneret ciuitas, vrbum Platoni hec turpia & ne-
fanda prohibentiſ? An demonibus hac horum deceptio
gaudentibus, quibus ille vera perſuadere non potuit?

Duæ cauſe ſunt, quod & Deos fingerent falſos, de
quo etiam cap. 14. libr. 18. de ciuit. queritur, & quod
mores corrumperent, optima lege velut Rei-
publica corruptores expelluntur, Plato li. 2. de Rep.
Propter flagitia, & ſcelera, que Diſ affingunt, cenſet expel-
lendos, & lib. 10. Socrates poſtquam multa in poetas
dixit, tandem iusta ſententia item decernit, ſecun-
dum bonos poetas, illos enim cenſet retinendos,
quorum carmina ad fortitudinem, ac caſtitatem in-
ducunt. Neque alia fuit Pythagora ſententia, ex bonos cen-
ſet retinen-
dos, malos
pellendos.

Ἐλλάδα τὸν τελεῖαν αὐτῆς τοντεῖ

Greciam ter miſeram affligen poeta. Epicuri quidem
minor eſt hac in re auctoritas, qui quamvis forte ma-
lorum poētarum cantus ex Republica proſcriperit,
velut anicularum deliria; quia tamen vno calcuло
omnes artes liberales dāminauit, poēſi peculiarem
contumeliam non fecit, honestius enim illi fuit, cum
ceteris, velut honeſtam matronam proſcribi, quam
in regno voluptatis, ſolam tanquam meretriculam
retineri. Erathofthenes vero, aliique, non rem iſam
ſed vitia exilio multarunt. Fulvius nobiliore fuit virio
datum, quod poēram in prouinciam duxiſſet. Nam
eo tempore, ſi quis ea in re ſtudebat, ut testis eſt Cato, ad
conuicia ſe applicabat: & graſſator dicebatur. Male igitur
Fulvius, qui quaſi tibicinem voluptatis cauſa in pro-
uinciam duxit. Vtinam hodie quoque in hanc rem
euigileſ magiſtratus, obſcenos, blaſphemosque libel-
los, graui poena proſcribat, auctores puniat. Verum
de hiſ ego, cum de ſeruanda pudicitia in Republica
tractaui, ſatis dixi.

§. 10. Que vero ratio ſit conſequenda huius eloquentia, que numeris ſtrictior, verbis liberior, ſen-
ſibus debet eſſe ſublimior, paucis oſtendam. Aristo-
teles de re poētica ſcripit, ſed nec ſat accommodate,
ad ingenia diſcentium, nec traſtatus integer eſt. Ho-
ratius vitiis vitare magis docet, qua inſtruit rudem, &
ſuo iam more, Satyricum agit. Nostro tempore Vida,
multi que in ea atte docenda ſe occuparunt. Omni-
bus palmarum præcipit Julius Scaliger, ſcriptis ſe-
prem ad Syluum filium libris, quod abſolutum o-
pus eſſe cenſeo, quo ſolo plus nobilitatis meruit,
quaſi ſi reuera ad Scaligerorum Veronenum pro-
ſapiam, Italia probante genus retulifet. Sed magno
opprobrio fuit, non poēſi modo, ſed philosophia
etiam,

Pulſi ciui-
tibus poe-
tis propter
impura, &
blaſphemia
carmina.

Grecia
malis poe-
tis illata labes.

Epicurus
poēſi cum
omnibus
artibus pro-
ſcripit.

Aristoteles,
Horatius,
Scaliger, de
re poētica
ſcriperunt.

Scaligerorum fama
impostura
laesit.

Jacobus
Pontanus
elare &
erudite de
poesi scriptis

Martinus
Delrius.

Societatis
in docenda
poesi Me-
thodus.

Firmata
iam latini-
tate versi-
bus dare se
adolescens
potest.

eriam, ceterisque artibus, quod eorum tam famosi alumnii, Iulius, & Iosephus, tam pertinace impostura, in alienum genus, familiamque inserere se laborant. Quod si vires fuissent, aliquid veterum more tentassent. Nam nunc quod potuerunt, grauiter prestatunt, ut atroibus se carminibus, quemadmodum latrata canes vlti sunt. Scriptum est a Iosepho elegans sed acerbum in serenissimam Venetorum Rempublicam carmen, quo eos tanquam Veronam suis maiores per iniuriam eripuerint, reos agit, cum maiores illius non magis fuerint Veronæ comites, quam Irus rex traxit, omnium Achiorum. Verum hæc sunt hominum errata, magnas fortunas somniantium, quæ cum in magna, & turbata ingenia incidunt, magnos etiam motus cident, ut cum magno Oceano, vetorum magna vis incubuit. Verum ut se mores habuerint, præ omnibus artem accurate explicuit Iulius, & magnus ipse poeta fuit, modus tamen & ratio scribendi potius perficiendo vati, quam instituendo tironi accommodata ab illo fuit. Hanc igitur curam Pontanus noster suscepit, ordineq; ac erudite totam rem aperuit, quo libro ad poesin descendam utiliore non vidi; si quis tamen eo lecto, plura, & reconditora querat, Iulium serio euoluat. Si de Comœdia vel Tragedia labore, Martinum Delrium in Sene cam totum perlegat, non enim tantum viam demonstrat, sed rapit, & velet, quasi cygnæs alis ad altum Parnassi verticem: & Iosephus Scaliger nondum rupta amicitia Delrium omnibus prætulit. Hos autem in docenda poesi nostra Societas imitatur. Cuius methodum ob oculos ponere mihi est in animo.

§.ii. In media Grammaticas dixi facilem poetam explicari, & sic animos teneros numeris poeticis patlatim imbuī; nam quamvis rationem carminis ignorant, mensura tamen, & Harmonia delectantur.

In supra Grammaticas, cum iam Syntaxin didicerunt, ars metrika discitur, sic habet regula profectoris. Alternis vero diebus artus metrica & præcepta generalia, omnis exceptionibus, posteriori autem semestri recolatur per dios minimum menses pars illa Grammatica, que est propria prima clausa, & alternis diebus ars metrika regulas iam explicatas breuiter percurrente, in aliis quantum necesse est inherendo, absoluta vero repetitione Grammatica, quotidie deinceps ars metrika explicetur adiectis exceptionibus, carminum generibus, & quo de patronymicis arque accentu traduntur.

Huic explicacioni iunguntur Ouidianæ, Catullianæ, Tibullianæ, Propertiana elegia selectæ, faciliores libri Virgilii. Quibus auctoribus explicandis, & recolendis, hora in singulos dies attributur. Cognita itaque carminum ratione, sensum ipsi quoque pangere docentur, seu dissoluta in pedes, & numeros repone, deinde adonia, heroica, elegias compонere, nec grandiora tentare, satis fuerit, si numeros teneat in suo, cognoscat in alieno carmine.

Sic instrutus ducetur ad Scholam humanitatis, de qua ita Methodus nostra præscribit: Gradus huius schola est, postquam ex Grammaticis excesserint, preparare velut folium eloquentia: quod tripliciter accidit, cognitione lingue, aliqua eruditione, & breui informatione præceptorum, ad Rheticam spectantium. Ad cognitionem lingue, quæ in proprietate maxime & copia consistit, in quotidianis prælectionibus Cicero iis fere libris, qui philosophiam de moribus continent; Ex Historicis Casar, Sallustius, Linius, Curtius. Et si qui sunt similes; ex poësis præcipue Virgilii, exceptis Elogiis, & quarto Aeneidos, præterea Ode Horatii selecte, item Elegie, Epigrammata, & alia poemata illustrium poetarum antiquorum, modo sint ab omni obscenitate expurgata. Eruditio modice surpetur, ut ingenium excite interdum, ac recreet, non ut lingue observationem impediatur.

Præceptorum Rhetorice breuis summa ex Cypriano, secundo scilicet semestri, tradetur: quo tempore, omissa philosophia Ciceronis, faciliore aliquæ eiusdem Orationes, ut pro lege Ma-

nilia, pro Archia, pro Marcello, ceteraque ad Casarem habite sunt poterunt. Graeca lingua pars illa pertinet ad hæc scholam, qua Syntaxis proprie dicitur. Curandum preterea, ut mediocriter scriptores intelligent, & scribere aliquid Gracemorint.

Auctores qui hic præscribuntur iam faciles erunt, postquam ea, de qua dictum est, in scholis inferioribus instruētio præiuit.

Hic quoque ars metrica, seu prosodia primo semestri cum historico alternis diebus exponitur, ut firmius animo habeat, altero semestri præcepta Rethorices, & historicus alternantur.

Exercitationes sunt præterea, quæ his verbis notantur.

Secunda hora matutina repetatur postrema breuiter prælio, nouaque per semihoram, vel paulo amplius explicetur: mox exigatur, & si quid superfluit temporis, in mutua discipulorum concordatione ponatur.

Vtima semihora initio primi semestri historicus, & ars metrica alternis diebus: arte vero metrica absolute, historicus quotidie percurratur: altero deinde semestri Cypriani Rethorica quotidie modo explicetur, modo recolatur, aut disquietur.

Greci item auctores, & Syntaxis, Carminum compositionis. Quia præcepta Rethorices communia sunt etiam poësi, nam oratori finitus est poeta, hinc ornat quoque carminis, & modus, & artis plura præcepta exponuntur. Totam Methodum complectitur Reg. 5. Prælio eruditionis ornamentis leviter interdum aspersus, quantum loci explicatio possit: se totum potius Magister effundat in latina lingua obseruationes, in vim, etymologiamque verborum, quam ex probaris petet autoribus, maxime ex antiquis; in locutionum usum, ac varietatem, in autoris imitationem; nec alienum putet aliquid, patro interdum sermone efferre, si vel ad interpretandum in primis valeat, vel aliquid habeat eximii. Quando autem orationem explicat, præcepta artis exploreat. Ad extreum licebit, si videatur, omnia patro sermone, sed quam elegantissime vertere.

Dum seni
alta scien-
tia in hac scho-
la propon-
tur, ut pri-
ma cura sit
formanda
orationis.

Et sexta: Dictandum argumentum scribuntur. Primo quidem semestri ad epistole fere formam, vulgi sermone ad verbū: dum non quod sepe proderit ita compondere, ut totum ex prælectionibus sentiantur, iam explicatis, hinc inde discruptum sit. Semel autem fere in hebdomada suo marte conscribant, aliquo prius epistolaram genere explicato, indicatisq; Ciceronis, aut Plini epistolis: ad illud pertinentibus. Altero deinde semestri excutitur ingenium, & Chrise primo, tum proemia, variationes, & exortationes, facili ac fuso arguento proposito, conficiantur. Carminis argumentum latine dicit, multa locutionum varietate. Graci hemeris eadē, ac latine prosa ratio erit, nisi quod fere ex ipso auctore deprendendum, & ratio Syntaxeos premontanda.

Publius
honoris, &
censura ex-
citatinge-
ria.

Et decima: Affiguntur carmina schola parietibus, alternis fere mensibus ad aliquem celebriorem diem exornandum, vel magistratus promulgando, vel alia quædam occasione, selectissima quoque a discipulis descripta: immo etiam pro regionum more aliquid prosa brevioris, quales sunt inscriptions, ut clypearum, templorum, sepulchorum, hortorum, statuarum, quales decriptiones, ut virbis, portus, exercitus, quales narraciones, ut rei gestæ ab aliquo Diuorum; qualia denique paradoxæ: additis interdum, non tamen sine Rectoris permisso, picturis, quo emblemata, vel argumento proposito respondent.

Ciceron Græcis
verten-
dis mulum
fere ex-
cut.

De Græca lectione, ita Reg. 9. Græca prælectione alternis diebus Grammatica, & autor explanabitur. Grammatica quidem, breuiter decursus, quæ in prima classe tradita fuerat, Syntaxis & Oratione accentuum persequatur. Autor vero primo semestri solute orationis sumetur ex facilioribus, ut aliqua orationes Iocatis, & SS. Chrysost. & Basilii, ut ex epistolis Platonis, & Synesi, ut aliquid selectum ex Plutarche: altero semestri carmen aliquod explicabitur, exempli gratia ex Phocylide, Theognide, S. Gregorio Nazianzeno, Synesi, & horum similibus. Explicatio autem, ut huius schola fert gradus, lingue potius cognitioni, quam eruditioni seruat.

Inclinantur autem anno Graciarum syllabarum ratio tradi poterit cum auctore alternis diebus. Poterunt etiam interdum dissoluta carmina concinnari.

Hac

Hac exercitatione nondum perfectus est poeta, aut orator futurus, quamvis ingenio valeat. Nam & multa praecpta cognitu necessaria defunt, & maxime exercitatio, que longius tempus requirit, deinde crebro in nostris Gymnasiis actas, nondum difficultibus matura laboribus. Sequitur itaque altera scho-
la, quam Rhetoramicam dicimus.

CAPUT XX.

Eloquentia soluta orationis.

S. I. HANC proprie eloquentiam vocare vslus confueuit. Quam alii definiunt, copiose loquentem sapientiam, alii, artem bene dicendi, Aristot. lib. I. Rhet. c. 2. "Εἰσω δὲ ἐντεῦθεν, δύναμις τοῦ ἔργου οὐ τὸ σύνθετον παρέσταται. Sit igitur Rhetorice facultas, qua quid in re quaque ad persuadendum valeat, contemplatur. Hoc enim nulli alteri arti propriū est. Quanquam enim, & qui sine arte loquuntur, & qui dialectice, ac philosophice agunt persuadere conentur; Rhetorica tamē persuadendi rationem in omnibus tradit, neq; enim Dialeticen, neq; medicinam, neq; iurisprudentiam sine eloquentia, perfecte, quicquam docuerit. Ad eloquentiam nemo pertingere potest, nisi iam ante emendate loqui assuerit; *ici* διὰ τὸν τελέσθαι τὸν εἰληφθεῖν. Principium eloctionis est, *re de loqui Graecis*, ait Aristoteles, de patria eloquentia disputans. Perinde enim faciet, qui oratione virtutis, eloquentiae schemata atexuerit, quod ille, qui pannosae, & laceræ pallæ, aurea segmēta, & gemmeos Mæandros asuerit: Nam & ornamenta dedecorat, & inopiam ex vicina copia facit conspicuum, dum contraria finitima se mutuo manifestant. Et quod est capit, monstrum ridendum efficit. Irum in purpura, soleas aureas, luto inquinatas, matulam è gemma.

Hic in mente mihi venit, multorum parentum præproperæ, in filiorū educatione, festinationis; qui nondum loquentes, fieri oratores iubent. Hinc multorum Theologorum, Iurisperitorum, Medicorum, Philosophorum inquinatissimæ enunciationis libri, phrases, & sententias ridicule affectatas interdum contineunt. Fieri enim solet, vt infantissimus quisque, maxime eloquentiam affectet. Rara omnino res eloquentia: Testis Tullius lib. I. de orat. Quibus de causis, quis non iure miretur, ex omni memoria statum, temporum, ciuitatum, tam exiguum oratorum numerum inuenit?

Causas reddit eodem libro; Sed nimis maius est hoc quidam, quam homines opinantur, & pluribus ex artibus, studiisque collectum. Quis enim aliud in maxima di- scientium multitudine, summa magistrorum copia, præstansissimi hominum ingenio, infinita causarum varietate, amplissimi eloquentie propositis premis, esse cause putet, nisi rei quandam incredibilem magnitudinem, ac difficultatem? Est enim & scientia comprehendenda rerum plurimarum, sine qua verborum volubilitas inanis, atque ridenda est: & ipsa oratio confirmanda non solum electione, sed etiam constructione verborum: & omnes animorum motus, quos hominum genererunt natura tribuit, penitus pernoscendi, quod omnis vix ratiō dicendi, in eorum, qui audiunt, mentibus, aut sedandis, aut excitandis exprimenda est. Accedat eodem operet lepos quidam, facetaque, & eruditio libero digna, celeritasque, & breuitas respondendi, & lacescendi, subtili venustate atque urbanitate coniuncta. Tenenda preterea est omnis antiquitas, exemplorumque vis: neque legum, aut iuriis ciuitatis scientia negligenda est. Nam quid ego de actione ipsi plura dicam? que motu corporis, que gestu, que vultu, que vocis conformatio, ac varietate moderanda est: que sola per se ipsa quanta sit, bistrionum leuis ars, & scena declarat: in qua cum omnes in oris, & vocis, & motus moderatione elabo-

rent, quis ignorat, quam pauci sint, fuerintque, quos a quo animo spectare possumus? Quid dicam de thesauro rerum omnium, memoria, quæ nisi custos inuentis, cogitatisque rebus, & verbis adhibeat, intelligimus omnia, etiam si præclarissima fuerint, in oratione peritura? Quamobrem mirari desinamus, qua causa sit eloquentium paucitatis, cum ex iis rebus vniuersis eloquentia constet, quibus in singulis elaborare permagnum est, horremurque potius liberos nostros, ceterosque, quorum gloria nobis, & dignitas clara est, vi animo rei magnitudinem complectantur, neque iis aut preceptis aut magistris, aut exercitationibus, quibus vntur omnes, sed alius quibusdam, se id, quod expertus, consequi posse confidant. Ac Mea quidem sententia, nemo poterit esse omni laude cumulatus orator, nisi sit omnium rerum magniarum, atque artium scientiam consecutus. Et enim ex rerum cognitione efflorescat, & redunder oportet oratio: qua: nisi subest res ab oratore recepta, & cognita, inanem quandam habet eloquentiam, & pene puerilem. Neque vero ego hoc tantum oneris imponam, nostris præsertim oratoribus, in hactanta occupatione, & vrbis, ac vite, nihil iis ut putem licere nescire, quanquam vis oratoris, profissioque ipsa bene dicendi, hoc suscipere, ac polliceri videtur, vt omni de re, quecumque sit proposita, ab eo ornata, copioseque dicatur.

S. 2. Eloquentia vero in ciuitate tenenda est, quia principi, & summam conciliat dignitatem Reipublicæ, præcipue nobilitati vero colenda est, nobilitati, & principi. Vere Aristoteles ad Alexandrum, ἀσπερ γὰρ ἐσθῆτα σπουδάζεις τὴν eloquentia. εὐπερεστάτην τὸν λοιπὸν ἀνθρώπον τρέχειν, δύτῳ δύναμιν λά-
γον αλέαν διεισπείτερον πλέον δέξεται την. τολμὴν καλ-
λαῖται διεισπείτερον πλέον ἔχειν εὐγνωμόνθυμην, ή
τὴν ἔργα Εσόφατος ὅραι εὐσχηματίσσαται. η γὰρ ἀποτόνδε,
τὸν τοις ἔργοις πρατεύοντα, φωνεύσῃ ποντυχίτων τοῖς λό-
γοις ὑστερήσαντα, η τῶν ταῖς εἰδότα, η πτοῖς μὲν ἐν δημοκρατίᾳ
πολιτευόμενοις, η παροφερεῖσθαι πάνταν τῷ περιγράμματον τοῖς
τὸν δημόνον ἐστι τοῖς ἐντὸν τῆς βασιλείας ἡγεμονιαν τετα-
γμένος, ωρὶς λόγον. ἀσπερ διεισπείτερον πλέον τέ Regis elo-
quentia. Διορθοῦντειν δὲ τὸ καλλιστὸν ἁγανὸν κατέβανθρακα. δύτῳ
τοῦ ιπτάμενον οὐδὲ λόγον. η γὰρ δύναμις ἐστιν, ησ απλᾶς εἰ-
παντος, λόγος οὐεισμένος καθ' ὧρονταν κοινῇ πόλεως, μη-
νών τοὺς δεῖ περάτων ἔκειται.

Nam quemadmodum vestrum decore, atque magnificen-
tia ceteris hominibus maxime præstare stude, ita etiam di-
cendi inuentione, ac vim eam vt accipias nitendum est,
qua pulcherrima sit, apprimeque præclarissima. Longe enim
pulchrius est, ac regale magis, animo esse bene constituto,
qua habitum corporis vestibus ornatum pulchris intueri.
absurdum enim est, cum, qui rerum gestarum gloria cate-
ris antecellat, videri humilius quibusdam in dicendo ce-
dere: præsentim cum non sis nescius, eos, qui in populari
principatu versentur, res omnes ad populum: qui vero sub
vnius imperij ductu constituti sint, ad rationem, oratio-
nemque referre. Quemadmodum liberas ciuitates communi-
nis lex, qua ad honestissimum aliquem finem ducat, diri-
gere consuevit, eodem etiam modo, & oratio tua queat,
eos, quos sub imperio tenes, ad id agere, quod conducibile
sit, & virile. Etenim lex (vt ita dixerim) oratio quadam
est, qua communī ciuitatis consensu definita, imbet quo pa-
cto vnumquodque agendum sit.

Sane loqui omnibus hominibus communiter da-
tum est, eloquentia est qua ostendit doctos, aut do- Orationis
ctos videri facit. Dux vitæ est oratio eruditioni jun- dignitas ra-
cta. Et sane post rationē ipsam, nihil dicendi maiestas-
te homini maius darū est; nam qui bene dicit, suaui-
ter & salubriter auditur. Et sane hoc præcipue est or-
namentum, nam vt hominis decus est ingenium, ita
ingenii lumen est eloquentia. Afranius interrogatus,
quid octoginta, & uno annis didicisset? respondit; ni-
hil nisi bene docere, & bene dicere. Totam in eo vitæ non
modo dignitatem, sed etiam maiestatem collocans. Utinā ad-
Nulla res ad dignitatem plures euexit, quæ eloquen- didisset; Et
tia Imperatores maiore periculo, oratores maiore la- bene vivere.
bore,

bore, Reipublica gubernationem adeptisunt; Hoc tamen discrimen est, quod oratores, & bello, & pace, Imperatores tantum bello auctoritatem teneant, pacem negligantur. Et sane ipsi imperatores bello clari, ut Vespasianus, Adrianus, Domitianus, Alexander, Salaria oratoribus, atq; immunitatem ab oneribus statuerunt; ita Modestinus in l. si duos. 6. Leo & Anthemius aduocatos, & disertos cauafū patronos adiunxerunt. In liberis semper Rebus publicis, ut maior ratio eloquentia, ita maius quoq; periculum fuit. Pericles sine armis, tyrannidem tenuit. Cicero l. i. de oratore praeclare eam commendat. Neg, vero mibi quicquam, inquit, praestabilius videtur, quam posse dicendo tenere hominum catus, mentes alicere, voluntates impellere, quo velit: unde autem velit, deducere. Hac vna res, in omni libero populo, maximeq; in pacatis, tranquillisq; ciuitatibus, praeceps semper floruit, semperq; dominata est. Quid enim est, aut tam admirabile, quam ex infinita multitudine homini existere unum, qui id, quod omnibus natura sit datum, vel solus, vel cum paucis facere posset? Aut tam iucundum cognitus, atq; auditu, quam sapientibus sententias, grauibusq; verbis ornata oratio, & perpolita? aut tam potens, tamq; magnificum, quam populi motus, iudicium religiones, senatus grauitatem, viuis oratione couerit? Quid tam porro regium, tam liberale, tam munificū, quam opem ferre supplicibus, excitare afflictos, dare salutem, liberare periculis, retinere homines in ciuitate? Quid autem tam necessarium, quam tenere semper arma, quibus vel tecum ipse esse posis, vel prouocare improbus, vel te vici scilicet situs?

Vis eloquentia.

Miror Athenienium, erga Gorgiam Leontinum magnos affectus, nam dies quibus ille perorauerat ioe^m appellabant, & orationes ipsas nominabant λαυτέδος. Primus ille orationem antithesis, membris aequalibus, similiter cadentibus, aliique schematismis exornauit, itaque soli illi, Delphis statuam auream Græcia posuit.

Eloquentia bello vtilis.

§. 3. Hac quidem dignitas eloquentia est, vis, & efficiencia mouendi multo est conspectior. In exemplu Cyneas Pyrrhi orator duci solet, qui plures oratione, quā callidissimus imperator bello cepit urbes. Verissime dixit Tullius: Extorque arma e manib; iratorum ciuium, boni ciuii auctoritas, & oratio. Plures regna, & principatus eloquentia, quam fortitudine bellica sunt adepti. Plures etiam retinuerunt. Cæsar ipse exemplo est. Ille cum miles in patriam auctoratus, esset ferox, quod eodem scelere inquinati, etiam duci se æquatos iactarent, breui oratione compescuit, atque ut ipsi supplicium de se caperent, effecit.

Bellum refleurat eloquentia.

Stetit aggre filii
Cessit, intrepidus vultu, meruitque timeri,
Non metuens, atque hac ira dictante profatur.
Qui modo in abiens vultu, dextraque surebas
Miles, habes mudum promptumq; ad vulnera pectus,
Hinc fuge, si belli finis placet en se reliquo.
Deteget imbellis animos, nil fortiter ausa
Seditio, tantumque fugam meditata iuuentus,
Ac ducis inuicti rebus lassata secundus.
Vadite, meque mea ad bella relinquere fatis;
Inuenient haec arma manus, vobisque repulsi
Tot reddit fortuna viros, quorū tela vacabunt.
Anne fugam Magni tanta cum classe sequuntur
Hesperie gentes, nobis victoria turbam
Non dabit, impulsu tantum qua premia bellū
Auferat, & vestri raptā mercede laboris
Laurisero nullo comitetur vulnera currus?
Vos despecta senes, exhaustaque sanguine turba
Cernetis nostros, iam plebs Romana triumphos.
Cæsar is an cursus, vestra sentire putatis
Damnum posse fuga? Veluti si cuncta minentur
Flumina, quos miscent pelago, subducere fontes,
Non magis ablatis rurquam defenderet aquor,
Quam nunc crescit aqua. An vos momenta putatis
Villa dedisse mibi? Nunquam sic cura deorum

Se premis, vt vestre morti, vestreque saluti
Fata vident. Procerum motu, hec cuncta sequuntur.
Humanum paucū vivit genus, orbis Iberi
Horror, & arctos nostro sub nomine miles
Pompeio certe fugeres duce, fortis in armis
Cæsareis Labienus erat, nunc transfuga vilis,
Cum duce prælato, terras, atque aquora lustrat.
Nec melior mibi vestra fides, si bella nec hoste,
Nec duce me geritis, quisquis mea signa relinquit,
Nec Pompeianis tradit sua partibus arma,
Hic nunquam vult esse mens, sunt ista profecto
Curæ casta Deis, qui me committere tanis,
Non nisi mutato voluerunt milite, bellis.
Heu quantum fortuna humeris iam pondere fessis.
Amolitur onus, sperantes omnia dextræ
Exarmare datur, quibus hic non sufficit orbis
Iam certe mibi bella geram: discedite castris,
Tradite nostra viris ignavi signa Quirites.
At paucos, quibus hac rabies autoribus artit,
Non Cæsar, sed pena tenet, procumbere terra,
Insidiumque caput, ferienda que tendit colla.
Et tu, quo solo stabunt iam robore castra,
Tyro rudit, specta pœnas, & disce ferire,
Disce mori: tremuit seua sub voce minantis
Vulgus iners, vnumque caput tam magna iuuentus
Priuatum factura timet, velut ensibus ipsis
Imperat inuito moriturus milite ferrum.
Ipse paucet ne tela sibi, dextreque negentur
Ad scelus hoc Cæsar, vicit patientia suu
Spem ducit, & iugulos, non tantum prostatentes.
Nil magis assuetas sceleri quam perdere mentes.
Atque perire timet, tam diri federis ita
Parta quies, pœnaque redit placata iuuentus.

Eloquentia
ipsis ensibus
imperat.

Est fane magna vis orationis, nec mira videri debet eloquentia Hegeſia Cyrenaici philosophi, qui de bono mortis, & vita malis tam efficaciter disserruit, vt multi manus sibi inferrent, lacus, & præcipitia quererent. Val. lib. 8. cap. 9. *Quantum eloquentia valuisse* Eloquentia Hegeſia Cyrenaicum philosophum arbitramur? quis similitudinē representabat, vt eorum miseranda imagine, audientes tis cupiditatem peccatoribus inserta, multis voluntaria mortis oppertenda mentibus cupiditatē ingeneraret? Ideoque a Rege Ptolemeo vterius imprefit. hac de re differere prohibitus est.

Hinc & Herculis Gallicani fabula, & ad citharam strūcta Thebae, arbores, feræ, & duxæ, & inferi pacati narrantur, ob hanc causam. Nō minus ad prouidentiam principis pertinet, bene dicendi, quam recte faciendo disciplina. Nam cum infinita sit multitudo, Non re quā principem interpellat, cum multi de illo optime mnibus possint meriti, non potest omnibus re ipsa satis facere, ita quod benignis verbis opus est, vt erigat, ac sustentet, verbo multis enim verborum honorifica prolixitas gratio tis satisfacta est, quam beneficia, quā principes parum gnari eloquentia verborum asperitate, & supercilie in odium principes adducunt. Tanta sæpe superbia, vt impetrasset patenteat. Nam ingratum est beneficium, cum odio oratione datum.

Verbis facundis, ira, consternatio, arma cedunt. Erudita enim eloquentia, & reges, quo vult ducit, & populos trahit. Regibus ex actis, inquit, Val. l. 8. c. 9. plebs Eloquentia dissidens à patribus, iuxta ripam fluminis Antenis in colle, qui arma co-sacer appellatur, armata consedit. Eratque non solum deforsus, sed etiam miserrimus Reipub. status: à capite eius, cetera parte corporis pestifera seditione diuisa. Ac ni Valerij subuenisset eloquentia, fles tanti imperij, in ipso pene ortu suo corrussent. Is namque populum noua, & insolita libertate temere gaudentem, oratione ad meliora, & saniora confilia revolutum, senatus subiecit, id est, urbem vrbi iunxit; Verbis ergo facundis, i.e., consternatio, & arma cesserunt.

Ex Græcia deinde nō dissimile exemplum producit. Pericles autem felicissimi naturæ incrementis, sub Anaxagora præceptore summo studio perpolitus, & instructus, liberis Athenæ-

Pericles eloquentie sua Athenas sibi seruire coegit. Athenarum ceteris iugum seruitutis imposuit: Egit enim ille urbem, & versaut arbitrio suo. Cumq; aduersus voluntatem populi loqueretur, iucunda nihilominus, & popularis eius vox erat. Itaq; veteris comedia maledicula lingua, quamvis potentiam viri perstringere cupiebat, tamen in fabris eius hominis melle dulciorum leporem faciebat habitare: in que animis eorum, qui illum audierant, quasi aculeos quosdam relinquunt predicabant. Fertur quidam, cum admodum senex prima concioni Pericli adolescenti interesset, idemq; iuuenis Pisistrati iam decrepitum concionante audisset; non tempore sibi quo minus exclamaret, caueri illum ciuem oportere, quod Pisistratio rationi simillima eius esset oratio: Nec hominem aut stimatio eloqui, aut morum augurium fefeller. Quid enim inter Pisistratum, & Pericli intereset? nisi quod ille armatus, hic sine armis tyrannidem gesit?

Eloquentia tyrannis laudatur. De Constantino quoque tradit Victor; cum quod aut vix, aut multo sanguine obtinendum erat, eloquenter patruisse.

No sine discrimine sunt eloquentia studiis imbuti. §. 4. Verum duo consideranda sunt principi. Primum, ut diligenter animaduertat, ne eloquentia excolatur homines improbi. Deinde ut eloquentia sit sua Reipublica accommodata.

Eloquentia conueniens sum moribus. Primum necessarium est, nam fere eloquentia potesta sequitur. Curiones, Alcibiades, & ceteri id genus arcendi sunt, ne contra Rempublicam armentum.

Spartani cognati Iudorum, eorum gaudent eloquentia. Alterū est, ut eloquentia non existimet vera, nisi quae moribus populi accommodata est. Asiaticus orator, si Sparta pigmenta verborū, & luxuriem adferat, id ager, ut cum ratione insaniait. Illis enim flumina verborum grata non sunt. Samii a Polycrate tyranne oppressi, cum supplices Lacedemonios pro auxilio adissent, & calamitates suas longa oratione exposuissent; respoderunt illi, sane in alena calamitate superbii, prior se non meminisse, posteriora idcirco non intellexisse; tum Samii ut ostenderent se quoq; posse λαχωνίσειν, prolatio panario, dixerunt; illud paneigere: & Lacedemonii, super futuros dixerunt panes; atq; ita tum illis auxilium decretum, ac datum est. Cum enim finis orationis sit, ut mentem alteri explicet, atque illi, quod vis persuadeas, non est vtendum oratione, à qua alter alienus est. Optime dicit, qui accommodate non modo ad artem, sed audiendum animos dicit, hæc enim summa a existimat. Omnia eloquentia tribuit calamitosa, sed tamen regia foemina.

Summū in rebus humanis persuaderet, quod velit. Τι δῆτα θυντὶ τὸ ἄλλα μέν παθήσεται Μοχθέμδρ, ὡς γένι πάντα, καὶ μαστουόδη; Πειθώ Εἴ την τορεγονν αὐθεώποις μόνην, Ουσιέν τι μάλλον εἰς τέλος ἀπεδάζειδρο, Μιθρός διδόντες πειθάνειν. ή οὐτοί Πειθέν αἱ τις βέλοιτο, τοχάνειν θ' ἄμα.

Qui tandem mortales alii in disciplinis laboramus, & ut convenient, inquirimus, Pithe seu suadere non potius fecit, amur, que regna est hominum, mercedem dantes, ut quod quispiam ruit suadere posset, & assequi.

Breuitas penetrat, copia rident animum. Si igitur auditor breuitatis est studiosus, breuiter persuadebis. Demetrius Phalereus concisa putat vehementius penetrare, & breuitatem cœnire imperantibus. Brevia illa sunt Spartanorum, ad Argiūos: αἴσι, si ad Philippum; Διονύσος κορινθίος, quin & leges eadem breuite scriptas habebant. vere Charilaus: ητὶ ὀλίγα λέπτα, ὅληρα, καὶ νόμισμα δὲ κέρα. Cum paucis loquantur, paucis quoq; legibus egent. Verum ea tanta breuitate vix vtendum cenieō; nam cōtemptum magnum indicat, & in variis sententiis trahi potest. Certe benevolum, vnicā sententiola nō facile efficies, magna tamen, & æternum duraturam odio colliges, si velut aucto telo, intima fidias; profunda enim, & parua vulnera, vix curari possunt. Phocionis breuitas est veteris laudata, cui cum quidam diceret σκεπτομένῳ τοινες φονιον, intente speculanti similis es Phocion, respondit: Dispicere quid eximere ab illis posset, quia apud Athenenses di-

cturus esset. Optime sane quæ sine causæ preiudicio eximere posset, considerabat, alioquin esset breuitas inornata, & noxia. Nam qui omittit illa, quæ dicenda sunt, præuaricatur, & ille quoq; reum prodit, qui illa quæ sunt inculcanda, infigenda, repetenda, cursim attingit. Qui vero peregrina, exotica, obscura inculcat, non ille ad persuadendum dicit, nec credi sibi vult, sed doctus videri.

Breuitas ita tenenda est in oratione, ne vires minuantur.

CAPUT XXI.

Ratio, & methodus descendæ eloquentia.

§. 1. N On est mihi propositum Rhetoricon scribere, id multi, & docti, imprimis Tullius, & ante eum Aristoteles fecerunt: Verū quia principem instruo, qui oratores iuuentuti sua præficiet, breuem praxin, pulcherrimæ scientia docendæ proponam, Supra enim protestatus sum, nihil esse Academiis pestilentius, quam si cuiq; ius sit suo arbitrio docendi: nam multis deest prudentia ordinis cōstituendi, pluribus laboris amor, & pleriq; cōstantia, sensim enim Methodus elanguescunt. Proponam itaq; leges, quas Rhetorices professori nostra Societas præscribit; tum villis loquentia respondeam, qui nostram docendi methodum ignorantes reprehendunt: tum vero, ut causam demonstrem, qua id efficiatur, ut ex scholis Societatis tot eloquentia insignes procedant. Sic itaque regulæ professoris habent:

Gradus huius schola, non facile certis quibusdam terminis definiri potest: ad perfectam enim eloquentiam informat, quæ Quid in duas facultates maximas, Oratoriam, & Poeticam comprehendit (ex his autē duabus, prima semper partes Oratoria tridoeatur. Rhetorica sed etiam ornati induget.

Latissime sane patet eloquentia, ut præcedenti capitulo demonstrauit: nec omnino perfecta est, sine aliis eloquentia, rum cognitione scientiarum. Verum ita instruendi & exercitii sunt adolescentes, ut communia præcepta, & exercitatio orationem stylī, ad alias scientias, quibus operam dantur sunt, conferre possint. Primæ orationi soluta omnibus tribuuntur, quia eius est præcipuus usus in Republica scientiis, & necessitas.

§. 2. Nec tamen poesis omnino negligenda erit. Omnes poematicrius ingenii. Primo enim perfectiore lin- si commode guæ latina, & Græcæ cognitionem cōfert; nam poe- dare operæ tæ, quasi alia loquuntur lingua. Deinde, nihil æque v- possunt. tile est ad orationis vberatem, & elegantiā, propter leges enim carminis, verborum, sententiarū, schematum varietas excogitatur. Nihil autē æque in adolescentibus laudandum, quam orationis copia, & quædam velut luxuries, cum enim nondum sit matura sa- Orationis pientia, quæ omnia nimis fluentia refecet, ac coer- vberitas ureat, debet tamen esse, quod olim matuor censura ueni conve- tollat. Vitis quæ prodige luxuriat, putationibus fœnit.

cundatur, quæ superuacaneos palmites nō protrudit, ante autumnum exarescit. Pessime itaq; ingenii consulunt professores, qui epigrāmatis acutis, & senten- Argutis etiis exercent eos, qui nondum illa capiunt. Tam enim loquentia ingenia coarctant, quam illi, qui crescentia corpora nō docenda.

minoribus, quam pro mensura vestibus includunt. Lata, & ex viu materia detur, descriptant syllas, maria, pugnas, & omnium poetarum communes lusus, or- tum, & occasum. Tertia carminis utilitas, ut vīsu, syllā- Poeeos i- barū tempora perdiscant. Vidi sane viros doctos, qui gnorantia non modo pronunciare, & legere non audebant, sed non permittebant legendis poetis, de quantitate syllabarū consti- tit libere lo- tuere poterant. Hæc restantia est, ut libertatem non qui quenmodo perorandi, sed etiā priuatim loquendi. Semper quam.

enim timor errādi imminet: qui anxiō metu sermonē opprimit. Hæc igitur stricta Rhetorica alterā admirabiliter adiuuat, vberē reddit, & exornat, ut libere loqui, & legere audeat, efficit. Denique numeros etiam oratio sibi depositit, sed poeticos fere refugit, de quib. loquentia iudicare, nō nisi erudit potest. Cicero sane in carmine seruit, pluri-

plurimum elaborauit, sed Musis, & Apolline nullo
Hacten exercitatio, ad eloquentiam illi fuit ad-
iumento. Sed neq; tamen Ciceronis tam dure censem
da sunt carmina; nam ante eum quis Romanorum
meliora scripsit? veteres ille legit, eorum modo locu-
tus est. Nam Ciceronis tempore, oratio, & paulo
post poesis efflouuit. Sequuntur verba regulae:

Eloquentia
præceptis,
stilo, erudi-
tione conti-
netur.

*Præcepta
vndique pe-
tenda, sed
prælegendus
Cicero, &
i. 8.*

Aristoteles.

Cicero præ-
cepta neces-
saria iudi-
cat.

Cicero sine
duce ad elo-
quentia fa-
stigium per-
uenit.

*Aristotelis
in Rhetori-
cis diligen-
tia.*

plurimum elaborauit, sed Musis, & Apolline nullo
Hæc tamen exercitatio, ad eloquentiam illi fuit ad
iumento. Sed neq; tamen Ciceronis tam dure censem
da sunt carmina; nam ante eum quis Romanorum
meliora scruplit? veteres ille legit, eorum modo locu-
tus est. Nam Ciceronis tempore, oratio, & paulo
post poesis efflouuit. Sequuntur verba regulae:

§. 3. In uniuersum dici potest, tribus maxime rebus, præceptis dicendi, styllo, & eruditione contineri.

Tri illa eloquentiam perficiunt, si naturae bona
adiuncta fuerint, ingenium, memoria, indoles, de-
singulis vero dicendum est.

De præceptis ita sancit regula. Præcepta esti vndique peti, & obseruari possunt, explicandi tamen non sunt, in quod talia prædictione, nisi Rhetorici Ciceronis libri, & Aristotelis tum Rhetorica, si videbitur, tum Poetica.

prelectio detur, vel praeceptorum, si à prandio explicetur oratio; vel orationis, si precepta: dummodo in eo quod anni initio caput est, constantia feruetur. Succedat repetitio, & quando opus est, argumentum detur scribenda orationis, vel camini reliquum, si quid est temporis, vel concertationis, vel iuli, qui prima hora scriperint, tributaur. Et: Prima hora pomeriana, habeatur post repetitionem postrema noua prelectio vel orationis, si mane precepta expofita; vel praeceptorum, oratio. Hic repetitio de more succedat.

Præcepta quidem necessaria esse, nemo dubitat
Ac mihi quidem videtur homines cum multis rebus humili-
res, & infirmiores sint, hac re maxime bestiis prestatre, quod lo-
qui possunt. Quare præclarum mihi quiddam videtur adept-
us, qui, qua re homines bestiis prestant, ea in re hominibus ip-
antecellat. Hoc si forte non natura modo, neg. exercitatione ci-
scitur, perū etiam artificio quodam comparatur: non alieno
est videre, qua dicant, qui, quia eam eius rei præcepta nobis rel-
querunt. Sed antequam de præceptis orationis dicamus, videt-
dicendum de genere ipsius artis, de officio, de fine, de materia,
partibus. Nam, his rebus cognitis, facilius, & expeditius vniu-
cuiusq; animus ipsam rationem, ac viam artis considerare pos-
terit. Civilis quedam ratio est, que multis, & magnis ex rebus
constat. Eius quedam magna, & ampla pars est, artificiosa el-
quentia, quam theoricam vocant. Nam neq; cum in sensu
qui ciuilium scientiam, eloquentia non putant indigere, &
iis, que can putant omnem rhetoris vi, & artificio continer-
magnopere dissentimus.

Precepta illa Rhetorū innumera sunt, & libri multiplices, vnde peti debent, nullus enim liber ad malum est, qui non aliquid boni conferat. Sed nos lex publice in scholis a solo Tullio, & Aristotele explicando peti iuberet. Et quidē Ciceronem miror, cui lib. 2. de oratore ait: *Traditurum ea duntaxat, que ipsius visus docuit;* additique, *vt nobis ducibus veniat eo, quo nos si-
duce peruenimus, quoniam meliora docere non possumus.* Miseror, inquam, cum haberit tot Græcorum libros, oratores quos audit, vi ipse de se libro de claris oratoribus factetur, sed ipse tamen altius euectus, omnino infra se reliquit. Aristoteles certe libros habuit, quibus ipse accurate illa tractauit, obscurior tamen est, concisor, quam ut eius explicatio passim contentua præfertim in tribus Rheticorum libris. In Rhetorica ad Alexandrum planior est, & magnam diligenteriam proficitur, sic enim exorditur: *Esse etiam de ipsi.*

πολλάκις τῶνοις πέπεμψα τῷς μῆτρας ταῦθεν δηλεξεμένοις
ἰπτεῖς οὐ γεράσαιντι τοῖς μεθόδοις τοῦ πελοπίτικῶν λόγων. ἐπά-
ον δέ τοι γενικύιαν ὑπερβεβλόμενον τὸν τούτους τοῖς σχόνοις, καὶ
δέ τοι τὸ τελεῖντα τούτα οὐ πέρι μόνον θεοῖς αὐτοῖς πεπάνθισται σοι διπλοὶ Καρυπέ-
δοι οὐδεὶς ἀλλὰ γέρασε τῷς μῆτρας ταῦθεν δηλεξεμένοις

in rebus elaborasset, diligentius unquam scripserit.

Iure igitur, ac merito eos auctores sequimur, sed præcipue Tullium latinū latini, quicq; leges eloquentiæ nō tantum in vmbra meditatus est, sed in campo, & puluere exercuit. Sincera itaq; præcepta tradidit, & quod caput est, tanta elegantiæ, & dignitate, vt cum in illis alii feiunt sint, ipse in rebus tenuibus, maximis eloquentiam demonstrarit. Deinde à Cicerone si recedamus, quem tandem explicabimus? *Quis enim literatorum nuper tam infans exstitit, cuius non aliqua Rhetorica in lucem prodierit?* *Compendio leges illas docabis?* Non conuenit; eloquentiam nisi eloquenter doceas, elingues, & mutos reddes. Ipsa Rhetorica Soarii, & Tullio fere, & Quintiliano collecta est, que tironibus initio proponitur, donec omnia præcepta, ex ipsis fontibus hauriant, atque hæc de præceptis.

§. 4. De stylo, multa docent Rhetoris instruções, præcipue Ciceronis. Caput est, ut quempiam imitatione effingendum sibi quisque proponat. Ita *Imitatio* sane Cicero l. 2. de orat. Ergo hoc sit primum in p. r. e. c. p. i. s caput est meis, ut demonstremus, quem imitetur, atq. ita, ut que maxime styli.

excellant in eo, quem imitabitur, ea diligentissime persequatur. tum accedit exercitatio, qua illū, quem ante delegerit, imitando effingat, atq; ita exprimat, non vt multos imitatores saepe cognoui, qui aut ea, que facilia sunt, aut etiam illa, quae in signia, ac pene virtuos, consecrantur imitando. Nihil est facilius quam amictum imitari duciuus, aut statum, aut motum. Si vero etiam viciose aliquid est, id sumere, & in eo vitiōsum esse, nō magnum est, vt ille, qui nunc etiam, amissa voce, surit in rep. Fugitius nerous in dicendo C. Fimbria, quos tamen habuit ille, non assequitur, oris prauitatem, & verborū latitudinem imitatur, sed tamen ille, nec deligere scit, cuius potissimum similitudine esset, & in eo ipso, quem delegerat, imitari etiam virtus voluit. Qui autem ita faciet, vt oportet, primum vigilet necesse est in diligendo: deinde quem probavit, in eo qua maxime excellent, ea diligentissime prosequatur. Quid enim causa senectis esse, cur etates extulerint singula, singula prope genera dicendi? quod nō tam facile in nostris oratoribus possumus indicare, quia scripta, ex quibus iudicium fieri posset, nō multa sane reliquerunt, quam in Greecis: ex quorum scriptis, cuiusq; etatis que dicendi ratio, voluntasq; fuerit, intelligi potest. Antiquissimi fere sunt, quorum quidem scripta conflent, Pericles, atque Alcibiades. & eadem etate Thucydides, subtiles, acuti, breves, sententiis magis, quam verbis abundantes. Non potuisse accidere, vt unum esset omnium genus, nisi aliquem sibi proponerent admittendum. Consecuti sunt hos Critias, Theramenes, Lysias, multi a Lysie scripta sunt, nonnulla Critie, de Theramene audiuimus. Omnes etiam retinebant tum illum Periclis succum, sed erant paulo vberiore filo. Ecce tibi exortus est Isocrates, magister istorum omnium, cuius ē ludo, tanquam ex equo Troiano, immēri principes exierunt: sed eorum partim in pompa, partim in aie illustres esse voluerunt.

§.5. Quem igitur imitabitur adolescentis, si non Cicero? Qui ante Ciceronem vixerunt, scripta non multa reliquerunt, iam nulla superfluent, qui secuti sunt, Cicerone inferiores sunt, & singuli peculiare quoddam dicendi genus secuti sunt. Et singulis sua quædam virtus fuere, maiora quam Tullius, & virtutes multo minores. Prima causa cur Ciceronem igitur proponamus, quia meliorem nemo dedit. Nullus veterum autorum, reprehensiones effugit. Pericles, Thucydides, acuti, & inornati à multis iudicati sunt; Platonis ὀὐχεῖν confusionem, multi culparunt, multa eius inutilia, multa aliena veteres dixerunt. Ather. lib. ii. c. 22. dipnos. & Theopompus l. contra Platonis consuetudinem. Aristotelis accurata diligentia, & lepe μητροποιία molesta fuit, propter obscuritatem vero multis displacevit, adeoque scriptis eius, sepium interfusam fuisse iudicarunt. Sed vt à Græcorum litibus, arque æmulacionibus recedam; de latini agamus. Salustium monstrosum, furem Catonis ver-

borum ineruditissimum affectatorem, vocavit Lenaeus Pompei Libertus. Liuo Patavinitatem obiecit Trogus, Caligula verbosum arbitratus est. Seneca dum semper acute loqui desiderat, saepe inanis argutias inculcat, & frigidas, cum tamen propter eloquentiam, pene Caligula sustulit è medio. Varronem tot modis ab aequalibus commendatum, Quintus Remius Palæmon porcum appellauit, omnibus aut vitia fuerunt, aut inuidia illis affixit: Terentius, Virgilius, Cicero repetundarum à Græcis accusantur, sed Terentius, & Virgilius Græca in suam rem transfluisse gloriati sunt, Cicero vim Demosthenis, fuita tem Isocratis, copiam Platonis coniunxit, vt vere iudicauit Quintilianus. Nec nos ab eo detergere debet, quod non omnium ipse auctor sit, sed allicere, vt eum imitemur, qui trium præstantissimorum oratorum, tres virtutes imitatione ita expressit, vt omnes superarit. Sed tamen inter sua ætatis homines dictus est tumidior, asperius, redundans petitionibus nimium, in subibus aliquando frigidus, in compositionibus fractus, & elumbis. Quin & mollis à Bruto, ita idem Quintil. De tumore ipse fatetur, sed monitus à Molone correxit, atque virnam similis in omnibus adolescentibus tumor esset. Cicero lib. 2. de orat. Tumor ille, apud populum ornatus est, apud senatum redundantia. Cætera virtus æmolorum sunt, non Tullii, quanquam nihil vetat, eum qui quotidie in senatu, vel iudiciis verba facit, multa dixisse, quæ ad incudem reuocaret. Quis nec fit, quid inter concionatorem, bene param, & temporarium intersit? Nos de orationibus loquimur, quæ nobis sunt reliæta. Quæ hoc prærogatiæ tulerunt, quod nullius oratoris Romani prioris, præter eas ætatem ferre potuerunt. Nec me Brutus mouet auctoritas, Stoica ille disciplina seclator, admiratorque Catonis politriorem orationem, & copiofam aperthus est. Verum eos, qui hac in parte labores Societatis nostra carpunt, atque alio auocant, testibus conuincam illis ipsis, quos mihi citarunt, & argumentum efficiam, cui nec ipsa calunnia responderem conetur. Magnus ille orator habendus est, cuius orationes efficerunt, vt omnium qui in Romana Republica eloquentia laude floruerunt, orationes legi desierint; idque in libera Republica, non timore, vel adulatione, sed liberrimo iudicio, etiam inimicisimorum. Deinde quem posteri imitati sunt: At Ciceroni id contingit perspicuum est. In Bruto, ipse Brutus testis est, & ea quæ tum præsens erat experientia. Curio fuit igitur eiusdem atatis fere, sane illistris orator, cuius de ingenio, ex orationibus eius existimari potest. Sunt enim & alia, & pro Seruio Faluio deinceps mobilis oratio. Nobis quidem pueris omnium optima putabatur, que vix iam comparat, in hacten a nouorum voluminum. Præclare, inquit Brutus, teneo, qui istam turbam voluminum efficerit. Ego inquam, intelligo, Brute, quem dicas. Certe enim, & boni aliquid attulimus inuentuti, magnificutus, quam fuerat genus dicendi, & ornatus, & noxius fortasse, quod veteres orationes, post nostras, non à me quidem (meis enim illas antepono) sed à plerisque legi sunt defita. Enumera, inquit, me in plerisque, quanquam video mihi multa legenda iam te auctore, que ante contemnebam.

Roma Ciceronis tēpore, eum omnibus preposuit. Hoc igitur mihi concedent; si aliquem Cicerone vetustiore oratorem haberemus, eum tamen ad imitationem nō esse proponendum, cum Roma eum editis Tullii voluminibus legere deficerit, & velut glædis inueniuntur frugibus aspernata sit veterè dictioinem. At neq; frequens ætas, vllum tam stolidæ arroganter inuenit, qui fese Tullio æquaret. Seneca sui temporis disertissimus, Tullium Romanæ eloquentia parentem agnoscit. Cicero quoq; noster, inquit, à quo Romana eloquentia existit, gradarius fuit. De compositione audatur idem Seneca Ep. 100. Lege Ciceronem, compositione eius una est: pedem seruat, curata, lenia, & sine infamia mollis.

At contra, Pollonius Afini salebroſa, & exſiliens, & vbi minime expedit, relitura; Denique apud Ciceronem omnia definiunt: apud Pollionem cadunt: excepta paucissimis, quæ ad certum modum, & vnum exemplar astricta sunt.

Seneca de Cicerone.

At epistola 11.4. videtur velle carpere Ciceronem, sed tamen nos potius, quia dubie loquitur, in bonam partem accipiamus. Nec Seneca inuidiam imputemus, quasi ipse aliam dicendi formam fecutus, Ciceronis stylum vituperarit, quod ideo facilius credetur ab illis, qui magnorum virorū reprehensionibus gaudent, quia tradunt scriptores, Senecam à veterum oratorum lectione Neronem auertisse, vt eum diutius in sui admiratione detineret, locū totum adscribam, quia de imitatione agit. Ad compositionē transeamus. quot genera tibi dabo in hac, quib[us] peccetur? Quidam prefraet, Varia di- & aperam probant; disturbant de industria, si quid placidius cendi gene- effuxit; nolunt sine salebra effi iuncturam; virilem putant, & ra- forem, quæ aurem iniquitatem percutiat. Quorundam non est compositio: modulario est; adeo blanditur, & molliter labi- tur. Quid de illa loquar, in qua verba differuntur, & diu expe- cta vix ad clausulas redduntur? Quid de illa in exitu lenta, qualis Ciceronis est, deuexa, & molliter desinens, nec aliter quā solet, ad morem suum pedemq; respondens? Non tantum in ge- nere sententiārū virtutē est, si aut puerile, aut, & pueriles; aut improbe, & plus ause, quā pudore salvo licet: sed si florido sunt, & nimis dulci, si in vanum excent, & sine effectu, nibil amplius quam sonant. Hac virtus vnuus aliquis inducit, sub quo tunc eloquentia est: ceteri imitantur, & alter alteri tradant. Sic Salustio yigente, amputata sententia, & verba ante expecta- tum cadentia, & obscura breuitas, fuere pro cultu. Arruntius virrare frugalitatis, qui historias bellū Punicū scriptis, fuit Sa- Imitationes lustianus, & in illud genus nitens. Est apud Salustium: Exerci- vana, tum argento fecit, id est, pecunia parauit. Hoc Arruntius ama- recapti: posuit illud omnibus paginis. Dicit quodam loco: Fu- gam nostris fecere. Alto loco, Hiero rex Syracusanorum, bellum facit. Et alio loco: Quo audit a Panormitanos dedere Romanis fecere. Gufum tibi dare volui. Totus his contextitur liber. Qua apud Salustium rara fuerunt, apud hunc crebra sunt, & pene continua, nec sine causa, ille enim in hac incidet: at hic illa querebar. Vides autem quid sequatur, vbi alii vitium pro Quo docti exemplo est. Dixit Salustius: Aqui biemantibus. Arruntius in casu dixerit, primo libro bellū Punicū ait; Repente biemauit tempestas. Et imperiti alio loco, cum dicere vellat, frigidum annum fuisse, ait: Totus quarunt. biemauit annus. Et alio loco: Inde sexaginta onerarias, leues prater militem & necessarios nautarum, biemante Aquilonem misit. Non definit omnibus locis hoc verbum insultare. Quodam loco Salustius dicit: Inter arma civilia equi boni famas petit. Arruntius non temperauit, quo minus primo statim li- bro ponet: Ingentes esse famas de Regulo. Hac ergo, & bu- iusmodi virtus, quæ alii imprestis imitatio, non sunt indicia luxuria, nec animi corrupti.

Lib. 2. nat. quæst. Cæcinnam aliquod nomē in elo- quentia habiturum fuisse ait, nisi eum Ciceronis vmbra preffisset. Lucanus eidem testimonium præbuit.

Romani maximus auctor

Tullius eloquij, cuius sub iure, togaque

Pacificas sexus tremuit Catilina securis.

Addidit inuidia & robur facundia cause.

Quid Velleius Patere. Eloquentia vniuersa, sub principe operis sui erupt. Plin. Ep. 20. Ciceronis oratio optimus, qua longissima. Et Fab. 12. 20. Cicero in omnibus, qua in quoquo laudantur, eminentissimus. Quin etiam qui illi inimici fuerunt, non infantiam, sed inmoderatam eloquentiam in crimen traxere; nemo enim sarsus negavit eum esse disertissimum Romuli nepotum.

§. 6. Hoc tamen nonnulli carpunt; eos qui Ciceronem imitatur, non esse eruditos, Lipsium aut alium ni eruditis malunt, cuius in singulis periodis, in sententiis, vel sit sunt. acumen dignū epigrammate, vel preciosum ex anti- quitate verbū, aut de optimis dictis Græcis hemistichis. Non me illa mouent, nam dū illa studiose, putideque consecrantur, nou modo aridi, sed etiam bar- bari s.

Liber Quartus Politicorum.

252

Iustus Lipsius Ciceronem imitandū proponit.

bari flunt. In eo stylī generē peculiarissimum Iusti Lipsii donum fuit, & ipse tamen omnibus inculcat Ciceronis imitationem, suos imitatores detestatur, nec villes vñquam, aut sane pauci sine ineptis argutis id conatus est, quod Liphius fecit. Quod si tamen ea lis intendatur Societati, non magno negotio depelletur ab eis, qui in intelligunt aliud esse, & equabiliter, latine, considerate animi sententiam deprimere, aliud salutatim rapsodias concinnare. Veniat in medium Cœlius Rhodiginus, qui antiquariis omnibus oculos aperuit. Ille licet lapides loqui multis saepe visus sit, nam tota eius oratio aspera est, & scropulosa, Ciceronem tamen veris laudibus proficitur lib. 25. cap. 13. *Ac vt nōstros inopia præterita non videamus, quid Ciceron largius, quem extra omnem ingenium aleam possumus Plinius admiratur, & Quintilianus optimum dicendi magistrum pronunciat, Hieronymus in latine eloquacitate scripsit, & Hortensio tantus Christiana veritatis assertor Augustinus, salutem suam plane acceptam retulit?*

Cœlii Rhodigini pro Cicerone testimoniū.

Quid eminentius? qua aquarum fluenter adeo exuberant? quod pelagus inundat spaciofus? quod fulmen vibrat impetuofus? Raptare indicem credas, immolare, precipitem agere, proculcare, nec incendere auditorem modo, sed ipsum putes ardere. Animorum deniq; quendam credas Deum. Quicquid illi violentia obffit ruerit, ac restitut, supra humanum captum est, ac censeatur. Late in eo graffatur vis Demosthenis, renidet Platonis copia, ab blanditur, alectat, afficit Isocraticā incunditas: cuius domus cuncta Gracia quasi ludus patuit, a dicendi officina. Nec Lysis subtilitatem frusta desideraris, aut acumen Hyperidis, Aeschini sonitum, Apricani gravitatem, vel lenitatem Lely. Ut tanto ferri minus posit Largi Licing liber, qui prodigiose Cicero magistrix inscribatur. Que in alii enituere singula, omnia in uno efflorefcent, & quidem summa, ut fenum catros (vt aiunt) arbitrariposis. Quos si huic conferendo putes, nihil plus agas, quam si actui potentiam, aut entelechie, quod in materia reconditum latitat, componere affectes. Comperias tamen, qui in tanto Oratore quippiam Asiaticitum orationis affectus in se ipso tumentes supercilium contendant. De se vero ac Demosthenem scribit M. Tullius. Vides inquit, illum multa perficere, nos multa conari: illum posse, nos velle, quoconque modo causa postulet, dicere. Postea sunt, qui mihi effixerant laudibus Sallustij breuitatem. Taceo, quod Seneca scribit: Sallustio rigente amputata sententias, & verba ante expectatum cadentia, & obscuram breuitatem fuisse procurta, quam raro vir frugalitatis Aruntius sit imitatus in iis libris, quibus Punici bellum historias est complexus. Est illa plausibilis ritue: Addo etiam, quod grauissimi autores dixerunt, immortalis. Quid tamen illi, cum occupato iudice? Neque ad hunc usum Thucydidem valde probaram. Et quoniā magna nomina conuelleret videtur, quibus assurrexisse, honestius multo fuerit: ex ipsa est M. Tullius sententia, à quo alibi quoq; ita proditum scimus. Breuitas, inquit, lans est, interdum in aliqua parte diuendi, in vnuera eloquentia laudem nō habet.

Ex Tullianis igitur libris orationes exponuntur, ut eloquentia præcepta in illis magis elucet, idque tota antiquitate probante. Nec alia tamen rei ciuntur scripta, nam regula sexta etiam aliorum expositionem admittit. Prædictio duplex est. Altera ad artem perinet, in qua præcepta; altera ad stylum, in qua orationes explicantur. In veraque autem duo animaduertenda. Primum qui auctores ad prælegendum suscipiantur; Deinde quis modus interpretandi teneri posit. De primo satis dictum est regula prima: *Vnus enim Cicero ad orationes, ad præcepta præter Ciceronem Aristoteles adhibendus. Oratio nunquam prætermittenda, præceptorum etiam explicatio toto fere avno continuanda esset: ingens enim est vis Oratoriorum præceptorum: būus tamen loco, ubi mos ferat, inclinante iam anno, aliquius auctoris r̄sus, qui maiorem eruditioñem, aut varietatem continet, non interdicitur. Poeta vero aliqua prælectio poterit interdum estiuo tempore, vel præceptorum, vel orationis prælectionibus interponi.*

S. 7. Historici Liuius, Salustiusque præcipue ex-

ponuntur. De iudiciis aliorum non labore, vtar eiūs, quem iam pro Cicerone excitaui, testimonia. Alioqui, inquit Cœlius lib. 25. cap. 3. & amplitudo illa Patauinī historicī lactea, & redundans, itaque legentem saepe afficiens, vt stupore quodam adobruat pene, aere longe pinguis ingenta mibi videtur: adeo, vt (sicut in pictores ille ait, qui nescirent manum de tabula) oculos à lectione reuelere nequaes. Ita dicendo non adumbrantur modo omnia, sed & exprimitur graphicē. Vbertas illa prædulcis, & austera tamen, nec decocta, nitida, sine labore (vt de Theophrasto Seneca scribit) efforescens quoque, nec affusa modo nocteare; sed quadam Circus (quan Deam intelligi voluit literarum princeps Homerus) delibuta beneficio est. Abire cupis, retiner blandis amoribus inenarrabilis facundie vafitas, que tamen vusta non est, sed compita honestius, culta pretiosius, expedita diuinitus, nusquam fucus puerilis, aut pigmenta inania, nusquam vibratior cincinthus. Non ades, provocat pragustata amoenitas, seruum cantibus longepotentius, quam surdus demum remex pertransisse narratur: istam odore modo perceptam, nec cœci quidem neglegi posit. Iam quid de eruditioñe dicam? quæ in eo vno adeo faciuntur subinde, adeo exultat multis faria, adeo ingeniosissimum quenque, aure bene vaporata, mox & acri perlata acetō, recondita rerum scientia lacessit, vt eo ipso anno, quo ista commentabam, expressum auditoribus meis est, quibus opera illa Patauinī prestatubatur, quibusque haud quaque foret cornea fibra, plus se ex vno in T. Liuium dictato referre emolumenti, quam ex Sallustii decem, quem succisiis diebus, hoc est, festis, enarrabamus. Putat nihilominus Pollio Afrinus, huius viri phrasin quandam respire Patauinī atem: opinor, quia nō sit urbanitate certa, id est vrbis Romanae genuina proprietate, quasi colorata eius oratio, que inter legendum sentitur potius, quam exprimi oratione queat. Maius quippe recipit quiddam, & resonat urbanus in Romanis scriptoribus, quam gentium reliquarum. Nam & Tincam Placentinum, Sapori hominem facetissimum Q. Granius prece, Romanus, obruebat naculus, nescio quo sapore vernacula. Sic & Theophrastum diuinam hominem eloquentia amicula hospitem appellavit, verbi vnius affectione annotata.

Audidores illos Patauinios, nimium amasse ciuem suum credo: Quis enim non viderit Salustio maius ingenium, interiorem eloquentiam fuisse? Sane paries non habet Romana historia; Velleius contemnendus non est; Curtius in humanitatis schola sollet prælegi. Tacitus omnes Romanos, & Grecos Non magis prudenter, & in dicio superauit, sed stylus eius conciliat, & sententia grauior, quam vt adolescentes ca- adolescentes, vel imitari possint. Itaque legendus à doctis res, quam est, non proponendus tironibus.

S. 8. Quod si quippiam ex me querat, qua ratio possum in illa explicentur, id quoque iam dicam: regula 7. mitari. ita de præceptis loquitur. Quod autem ad interpretandi rationem attinet, si explicentur præcepta. Primo præcepti sensus aperiendus, interpretum collati sententias, si obscurior sit, Quinq; nec inter eos conueniat. Secundo alii Rethores, quidem præcipiant, vel idem autor, si alibi idem præcipit, afferendus. Ter- Rethoricæ ipsius præcepti ratio aliquæ ex cogitatione. Quarto orato- explicatum, ac poetarum loci aliqui similes, maxime illustres, in quibus ne præf- bus ex præcepto si sunt, adducendi. Quinto, si quid ex varia da- eruditione, & historia ad rem facit, addendum. Ad extre- mū, quo modo ad res nostras accommodari posit, indicandum; idque quanto maximo fieri potest delectu, ornatus, verborum.

De oratione, vel poemate regula 8. in hunc modum. Si vero explicetur oratio, vel poema. Primo exponeenda Sex in ex- sententia, si obscura sit, & varia interpretatione diuidicanda. positione. Secundo tota artificiū ratio, intentionis scilicet, dispositionis, rationis, & elocutionis exploranda, quam arte se Orator insuet, carmine quam apposite dicat, vel quibus ex locis argumenta sumat, confide ad persuadendum, ad ornandum, ad mouendum; quam multa saepe præcepta vno, eodem loco permisceat, quo pacto rationem ad faciendam fidem, figuris sententiarum includat, rufusque figura sententiarum figurū verborum intermixat. Tertio loci aliquot, tum re, tum verbis similes afferendi, aliisque

aliique Oratores, vel poetae, qui eodem precepere ad aliquid simile persuadendum, vel narrandum possint, producendi. Quarto res ipso sapientum sententia, si res ferat, confirmande. Quinto ex historiæ, ex fabula, ex omni eruditione, que ad locum exornandum faciant, conquirenda. Ad extreum verba perpendenda, eorum proprietas, ornatus, copia, numerus obseruandus. Hec autem non ideo allata sunt, ut semper omnia consecetur magister, sed ut ex iis felicit, quæ opportunita videbuntur.

§. 9. Non puto futurum, ut ex me queratur huius interpretationis utilitas, aut dignitas: sed potius mirari omnes, quomodo unus homo tot, actam variis laboribus par esse possit. Labor enim totius dici est, in variis partes tributus. Nam primo recognoscit scriptiones, ac corrigit. Ingens enim ille labor, regula quarta describitur: Inscriptio corrigenda indicet, si quid in artificio oratorio, aut poetico, in elegancia, cultus, sermonis, in connectenda oratione, in numeris concinnandis, in orthographia, aut alteri peccatum fuerit, si quis locus perperam, si obscurer, si humilius tractatus, si decorum minime seruatum, si qua digressio longior fuerit, & alia generis eiusdem. Deniq; oratione absolute suam quisque, quam ante per partes attulerat, totam simul descriptam, aut saltem correctam præceptorio offerat, ut eas esse ab omnibus perfectas appareat.

Decem in orationis correctione proponuntur, in explicacione quinque, in themate alia, sed modum quo suos preceptores efformat societas professores, postea explicabo.

§. 10. Exercitationes sunt, & quidem quotidianæ, regula quinta. Exercitationes discipulorum, dum scripta magister corrigit, erunt exempli gratia, locum aliquem poeta, vel oratoris imitari; descriptionem aliquam, ut hortoru, templorum, tempestatis, & similius efficer; phrasin eandem modis pluribus variare; græca orationem latine vertere, aut contra; poete versus tum Latine, tum græco soluto stylo complecti; carminis genus aliud, in alius commutare, Epigrammata, Inscriptiones, Epitaphia condere; Phrases ex bonis oratoribus, & poetis, seu græcas, seu latinas excerpere, figuræ Rhetoricas ad certas materias accommodare; ex locis Rethorici, & topicis plurima ad rem quapiam argumenta depromere, & alia generis eiusdem.

De argumento, & genere compositionis, decernit regula nona. Dictandum argumentum orationis, vel initio cuiusq; mensis totum, vel singulis hebdomadiis per partes (singulis enim mensibus ad summum singula absoluenda orationes) sit autem breve, quod per omnes et orationis partes, locos confirmationis, & amplificationis figuræ precipuas, que adhiberi possent, locos aliquos bozorum auctorum ad imitandum, si videbitur, indicet. Interdum demonstrato scriptore aliquo, ad cuius imitationem orationem informant, verbo tenus res proponatur.

Et regula 10. Carminis etiam argumentum, aut scripto, Omnis illa aut verbo, vel solam significando rem, vel certa adiecta sententia tradiporest; idq; aut breue, ut Epigrammati, Ode, Elegie, uenit inge. Epistole, quod singulis vicibus expediatur; aut longius, ut pluribus vicibus quemadmodum orationem, sic poema contextant. diores in v-

Et regula 19. Poterit interdum magister, breuem aliquo alterius quam actionem, Eclogæ scilicet, Scene, Dialogique discipulis argumenti loco proponere: ut illa deinde in schola distributis inter ipsos partibus, sine villo tamen scenico ornatu, exhibeat, quæ omnium optime conscripta sit. Nec modo magistro exhibenda, sed publicis etiam exhibenda iudicis.

Regula 18. Affigantur carmina schole parietibus, alterius sere mensibus ad aliquem celebriorem diem exornandum, vel magistratus promulgandos, vel alia quapiam occasione, selectissima quoque à discipulis descripta. Imo etiam pro regionum more aliquid proæbitoris.

§. 11. Omnis hæc oportet exercitatio, ut plurimum se scribendo, dicendoque exerceant. Nam eloquentia maxime exercitatione addiscitur. Lubet nostræ etatis admirari negligentiam, ex veterum diligentia estimatam. De Octauiano Augusto scribit

Suetonius. Eloquentiam, studiaque liberalia ab etate prima cupide, & laboriosime exercuit. Mutinensi bello in tanta mole torum, & legisse, & scripsisse, & declamasse quotidie fertur. Nam deinceps neque in Senatu, neq; apud populum, neq; apud milites locutus est unquam, nisi meditata, & composita oratione, quamvis non desiceret ad subita extemporalis facultate. Ac ne periculum memoria adiret, aut in edicendo tempus abfueret, instituit recitatorem omnia. Sermones quoque cum singulis, atque etiam cum Lilia sua grauiores, non nisi in scriptis, & è libello habebat, ne plus minus loqueretur ex tempore. Pronunciabat dulci, & proprio quadam orbi sono, dabatque affective Phonastia operam: sed nonnunquam infirmatis faucibus, preconis voce ad populum concionatus est.

Augusti e-
gregia dili-
gentia.

Omnia admirationem augent. Iam erat annorum octo & decem, cupide à prima iuuentute se exercuit: Mutinensi bello, vbi de fama, opibus, vita, contra potentes hostes pugnabat, quotidie legit, scripsit, declarauit, ut genuinum Ciceronis discipulum agnoscas. Cicerone præcipue legisse, ex superioribus confat.

Affixiones, & declamationes ideo proponuntur, ut mutuas censuras exerceant, & profectus sui specimen publice præbeant. Videamus sane ea re mirifice ingenia excitari. Frustra omnium præceptorum oratoriorum leges ediscunt, frustra omnia legent, oratores sine exercitio non evadent, legenda arte gladiatoria, aut spectanda, nemo miles euadit, opus est ferire palum, armis, vallisque grauari, & scopum ludicrum telo tetigisse, ut hostem aliquando cedas. Tullius optimus dicendi magister, & exemplar lib. i. de orat.

Exercendo
omnes artes
discueatur.

hanc præcipue laudat. Caput autem est, quod ut vere dicam minime facimus (est enim magni laboris, quem plerique fugimus) quam plurimum scribere, sicut optimus & præstantissimus dicendi effector, ac magister: neque iniuria. Nam si subitam, & fortuitam orationem commentatio, & cogitatio facile vincit: hanc ipsam profecto aſſida, ac diligens scriptura, superabit, omnes enim sive artis sunt loci, sive ingenij cuiusdam, atque prudentie, qui modo insunt in eare, de qua scribimus, acquirentibus nobis; omnique acie ingenij contemplibus, ostendunt se, & occurrunt: omnesque sententiae, verbaque omnia, quæ sunt cuiusq; generis, maxime illuſtria, ubi acumen filii subeant, & succedant necesse est: nam ipsa collatio, conformatioque verborum perficitur in scribendo, non poetico, sed quodam oratorio numero, & modo. Hec sunt, qua clamores, & admirationes, in bonis oratoribus efficiunt, neq; ea quisquam, nisi diu, multumq; scriptarit, etiam si se vehementissime in his subitis dictiōibus exerceret, conſequetur: qui à scribendi consuetudine ad dicendum venit, hanc affert facultatem, ut, etiam subitoſi dicat, tamen illa, que dicantur similia scriptorum esse videantur: atque etiam, si quando in dicendo scriptum attulerit aliquid, cum ab eo discesserit, reliqua similis oratio conſequetur, ut concitato nauigio, cum remiges inhibuerunt, retinet tamen ipsa nauis motum, & cursum suum, intermissu impetu, pulsique remorum: sic in oratione perpetua, cum scripta deficiunt, parem tamen obtinet oratio reliqua cursum, scriptorum similitudine, & vi concitata.

Scribendi
virtutes.

§. 12. Duplicem exercitationem eodē loco prodit. Nam & latinam orationem, aut versus aliis verbis exprimebat, in quo hoc virtus fuisse ait, quod alii iam optimæ verba occupassent, vel græca vertebar. Postea, inquit, mihi placuit, eoque sum vix adolescent, ut summorum Oratorum græcas orationes explicarem, quibus lectis hoc assequebar, ut cum ea, que legerem græce, Latine readerem, non solum optimis verbis viteret, & tamen vñstatis, sed etiam exprimerem quodam verba imitando, quæ noua nostris essent, dummodo essent idonea.

Ciceronis
in vertendis
Græcis stu-
diis.

Quæ potest esse spes eloquentia nobis, si tantum à Cicerone absimus, & omnis scribendi materia longa est? Quam facilis causa adolescentes à scribendo, imo loquendo auocat? Puder dicere, præceptoris se laborare credunt, cum thema offerunt. Grauiter errorem illum infectatus est Ludouicus Viues commun. in l.2. c.11. Aug. de ciuit. Dei. Profecto fuit in M. Tullio

Y

divina

Corrigendi
Rerorum
themata
magnum la-
bor, infini-
ta.

Scriptio-
num exer-
citations.

In singulis
thematis
quos imite-
tur ofen-
der.

Plurima
scribenda
sunt.

Nosbra diligentia cū studiō Ciceronis comparata. diuina vis ingenij, qui mediis totius terrarum orbis negotiis, & tumilibus, ita cum libitum est, seipsum senocavit, vt non solum tempus inueniret, quo legeret, sed etiam quo illa conscriberet, qua non satiamur mirando. Sacerdotiolum ynius, aut alterius anni sefertij, aut procuratiuncula peregrinaria, perq; sa-tilis sicut contingat nostrum, tam impeditos nos ac implicitos censemus, vt missionem à literis omnibus legitimam impetrassero nos existemus, & iniuria non parua affici, si ad eas revoce-mur. Quod si omnino literas tractamus villas, primum omnium ingentes scilicet, ac intolerabiles occupationes nosbras obiecta-mus, & inculcamus ad fastidium, deplorantes subinde illas, & miseras alius ostentantes, multumque imputantes publicis commodis, si quid illorum gratia inter tot inguentia, quibus obrui-mur, negotia, sit à nobis elaboratum. Erubescamus, per Musas omnes, ociis parenti & eloquacia Romanae, & philo-sophia Latina lapsum villum qualemque opprobriare, cum doctiora sint illius errata, quam nostra omnia benedicta.

Quantū illi à Bruto, cui atas Ciceronis cedebat, fascesque submittebat, recesserant? Dicendi, ait ille, non tam me fructus, & gloria quam studium, exercitatio que delectat, quod mihi nulla res eripiet, te preterim tam studio. Ita plane suam adolescentiam describit Cicero de Claris orat. Quotidie à se in concionibus auditos oratores, sed me cupidissimum audiendi primus dolor percus-sit, cum Cotta est expulsus, reliquos frequenter audiens, acer-rimo studio tenebar, quotidieque & scribens, & legens, & commentans, oratoris tantum exercitationibus contentus non eram. Et: Quotidie commentabar declamans, idque faciebam multum etiam Latine, sed Graecē sapient. Hæc mihi proponenda fuerunt, vt vti docti, qui alter sentiunt, aperte intelligant, quo auctore quotidianas scriptio-nes, prosa, carminis, latinas, græcas exigant, quotidi-anisque declamationibus scholæ resonent. Nam aliquando mihi propositum est, de crebritate scrip-tionum, quibus ego ostendo Ciceronis exemplo, fine meis verbis satisfeci. Et sane si Tullius reduci-uis, exercitationes illas spectaret, id solum moneret, vt le quisque accuratissime, laboriosissimeque exer-ceret. Nam peruerse loquendo, peruerse loqui, & male scribendo, male scribere consuecant. Vidi adolescen-tes, qui tribus mensibus, exercitatione diligenti, stylum mutarunt, vidi qui post biennium humi-liter, abieciteque scribabant, quia nunquam humi-mo attollere calamus voluerunt.

Nisi cura scribendi sit male scri-bere discessit. §. 13. Dixi de scriptione, sequitur, vt agam de pro-nunciatione. Ita regula 16. Declamatio, vel praetextio, vel carmen, vel graca oratio, vel carmen simile, & oratio Hu-manistis conuenientibus postrema semibora antemeridiana ab uno, aut altero discipulorum est suggesta, alternis sabbathis habeatur.

Et 17. In aula, temploque grauior oratio, aut carmen, vel utrumque, nunc Latine, nunc Graecē; vel declamatoria actio, expositi utrinquerationibus, lataque sententia, singulis sere mensibus habeatur; non tamen, nisi recognita, & approbata, a praefecto studiorum superiorum.

Et 19. Poterit interdum Magister breuem aliquam actionem, Ecloga scilicet, Scena, Dialogue discipulis argumenti-ko proponere: vt illa deinde in schola distributis inter ipsos partibus, sive vilo tamen scenico ornati, exhibeat, que omnium optime conscripta sit.

Huc facit etiam regula 12. Concertatio seu exercitatio sita erit, tum in corrigendis iis, qua alter enulus in alterius oratione deprehenderet; tum in iis, in quibus prima hora se exerceret, inuicem proponendis; tum in figuris dignoscendis, aut conficiendis; tum in Rhetorica aut Episolarum, aut car-minum, aut historiae præceptis reddendis, applicandis; tum in exponentiis auctorum locis difficultibus, & difficultatibus explanandis; tum in moribus antiquorum, rebusque ad eru-ditionem pertinentibus exquirendis; tum in hieroglyphicis, symbolis Pythagoreis, apophategmatis, adagiosis, emblematis, anigmatique interpretandis; tum in declamando, & similiibus ad præceptoris arbitrium.

Omnia illa formant, perficiuntque oratorem, et iam comediarum actiones, & disputantium concer-tationes. Inutilem verecundiam excutunt, audaciā prebent, vocem confirmant. In elocutione enim, oratoris maiestas eluet, ipse vultus, vox, spiritus, est qui animis audiencent dominatur. Accedat, inquit Tullius lib. 2. de orat. oportet actio varia, ve-hemens, plena animi, plena spiritus, plena doloris, plena veritat. In his operibus si quis illam artem comprehendet, vt, tanquam Phidias, Minerua signum efficere posset: non sane, quemadmodum in clypeo idem ille artifex minora illa opera facere disset, laborabit.

§. 14. Nec vox modo politur, & illustratur, sed urbanior quoque redditur, si frequentia actione loquendi instrumenta exerceantur; nam diuersas na-tiones lingua etiam una loquentes, ex sibilis, & proprietate quadam distinguimus; est enim aliquid quod audiri potest, explicari nequaquam potest. Eadem omnibus loquendi instrumenta dedit natura, lin-guam, labra, dentes, palatum, omnia illa in exercitatis agrestiora sunt, multumque à vulgo trahunt, nisi sedulo exerceantur. Miro enim modo superioris la-bii pars, quam φιλέτης appellant, & inferioris qua τύπος dicitur loquendo attemperatur, ipsa prominentia, & οὐσία, loquendi certas dicit notas. Lingua etiam affuetudine ira in partem dicitur, vt mutari haud facile queat. Causa alia non est, quam confu-tudo, & ex motu facta natura, quemadmodum enim fidicinum articuli, mollissime, celerrimeque chordarum discrimina ferunt; ita quoque verba ex vsu formantur, cur enim Chinenses incola literas, quæ celeri aeris crispatione, & linguae quasi plectri per-cussu exprimuntur, vt sunt L. & R. effete non valent, nisi quia lingua in illud non exercuerunt? Sane retulit mihi Nicolaus Trigautius noster, eos qui Europæis familiariter videntur, literas illas sen-sim exprimere.

§. 15. Plurimum etiam delicatissimum aurium iudicium, rhythmo adiuvatur, qui non nisi sono vocis noratur, qua facultate eum destituī necesse est, qui non frequenter dicentes audiuit, nec ipse dixit. Nu-merosam vero orationem esse oportere monet Ari-stoteles lib. 3. Rhet. c. 8. Τὸ δὲ χήμα τῆς λέξεως δεῖ μήπολυ εργάζεσθαι, μήτε ἀρρύθμον τὸ μὴ διάπονον. πεπλασθεῖ δὲ δοκεῖ, καὶ αραιοῦ εἰσίστη. πεποτεχθεῖ δὲ ποιεῖ τῷ οὐσίῳ, πότε πάλιν λέξει, αὐτὸς οὐ τῶν κηρύκων περιλαμβάνοις πάντα πανδίαια, τὰ πάντα δέρεται Πλίγοπον ὁ ἀπελθερώμενός τοι, πλέων τὸ δὲ ἄρρυθμον, ἀπεργοντον. δεὶ δὲ περισύνει μὴ, μὴ μέτρον δὲ ἀρδεῖ δὲ τοι ἄγνωστον τὸ ἀπειρον. περισύνεται δὲ σειράμη πάντη. οὐ δὲ χήματα τῆς λέξεως ἀρρύθμος, ρύθμος ἐστιν, οὐ οὐκέ το μέτρον τριπλά διαρρύθμον δεῖ λέξει τῷ λόγῳ, μέτρον δὲ μη, πάντη μὲν δὲ λέξει ρύθμον δὲ μη διαρρύθμον δέ τοι λέξει, εἳν μέτροι τοι η. τῶν δὲ ρύθμων, οὐ μη, η φῶντος καὶ λεκτικος, καὶ ἀρμονίας δέρεται. οὐ δὲ ιαμένος, αὐτὴν η λέξεις η τῶν πολλῶν. διαρράγεται πάντων τῶν μέτρων ιαμένων οὐδέ τοι λέγοντες. δεὶ δὲ σεμνοτητα γενέσθαι καὶ ἐκπονεῖσθαι.

Figuram autem elocutionis, oportet neque metri compo-tem esse, neque rhythmi expertem: illud enim minus apposi-tum est ad persuadendum, nam ete si situm videtur: & simul etiam auocat, nam ete attendatur facit, quando simile rursum veniet, sicut praecones præoccupant pueri, quem eligat patro-num is, qui manumittitur, Cleonem. Quod autem sine rhythmo est, sine termino est. Oportet vero terminari, non metro, inuicendum enim est, & non accommodatum cogni-tioni, quod non terminatur. Terminantur autem numero omnia. At figure locationis numerus est rhythmus, cuius etiam metra segmenta sunt. Quamobrem rhythmum oportet habere orationem, non metrum: alioqui poëma erit. Neque

Neque rhythmum exquirere. Id autem erit, si quadam tenus sit. Ex rhythmis vero Heros grandis, & dictioni accommodatus, & harmonia indigens. Iambus autem ipsa est elocutio multitudinis. Quamobrem maxime omnium metrorum iam bica affundunt, qui loquuntur.

Quin etiam vox ipsa vibratur, & meatus laeugantur, & paratur dicendi confidentia, cum recte celsisse meminit. Verum nihil æque voci necessarium est, quam moderatio, seu mutatio crebra, ut omnibus sit affectibus accommodata. Atque haec una est ratio, cui exercitandæ iuuentuti crebro dialogismos, comedias, concertationes inlungamus, ea namque ratione vocem ad omnes animorum motus flectere condiscunt; multo melius quam Gracchiana fistula. Sed haec quoque res olim summis oratoribus curæ fuit. Cicero lib. 3. de orat. *Ad actionis autem usum, atque laudem, maximam sine dubio partem vox obtinet, que primum est optanda nobis: deinde, quæcumque erit, ea tuenda: de quo illud iam nihil ad hoc præcipidi genus, quemadmodum voci seruatur: equidem magnopere censeo seruendum.* Sed illud videtur ab huius nostri sermonis officio non abhorrente, quod, ut dixi paulo ante plurimus in rebus quod maxime est utile, id nescio quo pacto etiam decet maxime. Nam ad vocem in dicendo obtinendam nihil est utile, quam crebra mutatio; nihil pernicioſus, quam effusa sine intermissione contentio. Quid ad aures nostras, & actionis suavitatem, quid est vicissitudine, & varietate, & commutatione aptius? Itaque idem Gracchus, quod potes audire, Catule, ex Licinio, cliente tuo, literato bonime, quem seruum sibi ille habuit ad manum, cum clavneola solitus est habere fistula, quiflare occulte post ipsum, cum concionaretur, peritum hominem, qui inflaret celeriter, eum sonum, quo illum aut remissum excitarer, aut a contentionere uocaret. Audiuimus, mehercule inquit Catulus, & sepe sum admiratus hominis cum diligentiam, tum etiam doctrinam, & scientiam. Ego vero, inquit Crassus, ac doleo quidem, illos viros in eam fraudem in Republica esse delapsos: quanquam certa textura, & ea initatur in ciuitate ratio vivendi, ac posteritati ostenditur, ut eorum ciuitatum, quos nostri patres non toluerunt, iam similes habere cupiamus. Mitte, obsecro, inquit, Crassus, Iulius, sermonem istum, & te ad Gracchi fistulam refer: cuius ego nondum plane rationem intelligo. In omni voce, inquit Crassus, est quiddam medium, sed suum cuique voci: hinc gradatim ascendere vocem utile, & suave est. Nam à principio clamare, agreste quiddam est, & illud idem ad firmandum est vocem salutare. Deinde est quiddam contentio extreum, quod tamen inferius est, quam acutissimus clamor, quo te fistula progradientur non sinet, & tamen ab ipsa contentione recedat. Est item contra quiddam in remissione grauiſſimum, quoque tanquam sonorum gradibus descendit. Hec varietas, & hic per omnes sonos vocis cursus, & seruebitur, & actioni afferet suavitatem: sed fistulatorem domi relinquet, sensum huius consuetudinis, roris ad forum deferet.

Urbanitas.

Precipuum tamen est, ut audiendo, & loquendo quasi urbanitate quadam coloretur oratio. Sed quis est illa urbanitatis color? Respondebat Tullius de claris oratoribus: Nescio, inquam, tantum esse quandam scio. id tu, Brute, iam intelliges, cum in Galliam veneris, audiens tu quidem etiam verba quadam non trita Rome: sed hec mutari, dedicique possunt. Illud est maius, quod in vocibus nostrorum Oratorum recinit quiddam, & resonat urbanus: nec hoc in Oratoribus modo appetit, sed etiam in ceteris: ego memini T. Timcam Placentinum, hominem facetusimum, cum familiariter nostro Qu. Grano precone dicacitate certare. Eo inquit Brutus, de quo multa Lucilius? Isto ipso: Sed Timcam non minus multa ridicule dicentem Granus obruerat nescio quo sapore vernacula: ut ego iam non mirer, illud Theophrasto accidisse, quod dicitur, cum percontaretur ex anicula quidam, quanti aliquid venderet: & respondisset illa, atque addidisset, hospes, non poteris minoris: tulisse eum moleste, se non effugere hospitis speciem, cum etiam ageret Athenis, optimeque loqueretur. Omnia (sicut opinor) in nostris est quidam urbanorum, sicut ille Atticorum sonus.

§. 16. Magno igitur, & toto pene fructu laborum, discipulos priuant, qui haec quasi accidentaria contemnunt; vel quia res magni laboris est, vel quia praæceptores ipsi, agendi leges ignorant, vel quia discipulis est hac in parte ingrata institutio, nam vocem, & gestum corriger, ut plurimum, tacitam rusticatis haber exprobationem.

Actio nullo modo contemnenda.

§. 17. De latinis quæ dixi, in Grecis quoque intelligi velim, quamvis in illis minus fere proficer discipulos animaduertat, quod minus illa lingua amat, neceam uitilitatem habere multis videtur. Quæ tamen de illis nobis constituta sunt, non omittam.

Secunda hora, ait in distributione temporis, pomariana, Graci auctoris postrema prælectione repetita, noua explicetur, atque exigatur. Reliquum tempus modo corrigendis Graci scriptioribus, modo Graeca syntaxi, & arti metricæ, pus confititudo Graeca concertationi reseruetur.

Regula 13. auctorum delectus nobis, præstantissimosque indicat. Graeca prælectio, sive Oratorum, sive historicorum, sive poetarum non nisi antiquorum sit, & classorum, Demosthenis, Platoni, Thucydidi, Homeri, Hesiodi, Pindari, & aliorum huiusmodi (modo sint expurgati) inter quos iure optimo SS. Nazianzenus, Basilius, & Chrysostomus reponendi. Ac priore quidem semestri oratores, aut historici interpretandi; interponi autem poterunt semel in hebdomade, aliquæ epigrammata, vel brevia poemata: posteriori vicissim explicetur poeta, interiecto semel oratore, aut historico. Interpretandi ratio, quanquam quæ eruditio, artisq; sunt, respire omnino non debet; proprietatem tamen potius, usumq; lingue spectabit. Quamobrem locutiones aliqua, singulis prælectionibus dictanda.

Regula quarta decima, de præceptis Graecis ita cauet. Graeca syntaxis, & syllabarum dimensione, inueniente anno, alterius diebus, si sit opus, explicanda, syntaxis quidem breuiter, precipua quædam capita recolendo.

Vltima pars est de eruditio, de qua ita scribitur regula 15. Eruditio causa die vacationis pro historico, & tori latino poeta liceat interdum alia magis recondita proferre, ut hieroglyphica, ut Emblemata, ut quæstiones ad artificium poetarum spectantes, de Epigrammate, Epitaphio, Ode, Elegia, ita non oportet, ut de genitio militia; ut de re hortensi, vestiaria, de Triumphi, de Triumpho, de Sibyllis, & aliis generis eiusdem, modis tamen unde possunt in scholis, libri dicere tamen.

Latiſſime itaque patet, quam vocamus eruditio, omnemque historiarum, & antiquitatis cognitionem amplectitur. Hoc est historiae, & eorum quæ illi adnexa sunt, ut leges, instituta, mores, scientia.

CAPVT XXII.

Posse principem professores habere, qui haec omnia præsent.

§. 1. R E M accurati consideranti, arduum sane videbitur, hominem inuenire, qui tot, tamq; varia præstare, aut velit, aut possit. Nec inßicias eo, labores hac in re esse maximos; quosdam etiam meorum collegarum ingeniosissimos in illo cursu, dum studendi ardore metam præteruolant, vitam posuissent, non sine dolore recordor.

Rationem vero, qua haec in re Societas nostra vtitur, sine villa dissimulatione proponam, nam & alios professores ad eam normam instituere principes, & Reipublica poterunt, qui nostre Societatis opera non vtituntur, & ceteris religiosis ordinibus, qui iuuentutem erudiant, haec inutilia esse non possunt. Optimorum enim magistrorum insignia quadrum seminaria, instituere magna utilitate concederunt.

§. 2. Primum igitur est, ut in cœtum illum futurum

Ad professiōnem qui admittēdi.

Hac in suo seminario Respublica curabit.

Quod ad externa attinet, honesta specie, sanitate, etate, & viribus ad labores corporis, qui in societate se offerunt, sufficiendos præditio esse deberent; & qui habere, vel certe habitu- rati esse aliquando talentum aliquod, ad eam iuuandam re- derentur.

Admittere homines difficulti admodum ingenio, vel inutiles congregati, licet ipsi non inutile foret admitti, considerantes tamen instituti nostri finem, ac procedendi modum, persuadimus nobis in Domino, ad ipsius maius seruicium, & Laudem non expedire.

Principes nō professorū, sed aliorum quoq; simili- tem dele- etūm faciet.

Quod ad intellectum attinet, doctrina sua, vel aptitudine ad eam addiscendam, & in rebus agendis discretionem, vel certe inde boni iudicij ad eam acquirendam.

Quod ad memoriam, aptitudinem ad percipiendum, & si- deliter precepta retinendum.

Quod ad voluntatem, ut vniuerso virtutis, & perfectionis spiritualis studiosi sint; quieti, constantes, strenui in iis, quae ad diuinum seruicium aggrediuntur; quique zelum habeant salutis animarum, & ea de causa ad nostrum institutum (quod ad illa iuuandas & disponendas ad ultimi sui finis de manu Dei creatoris nostri ac Domini, consecutionem, recta- rendit) sint affecti.

In exterioribus exoptanda est sermonis gratia, ad agen- dum cum proximis pernecessaria.

Species honesta, que adiunctioni esse solet iis, quibuscum agitur.

Bona valetudo, ac vires, quibus ferre possint instituti no- stri labores.

Aetas, que ad ea, que dicta sunt, conueniat: que quidem ut admittantur ad probationem, excedere debet decimum quartum annum; ut ad professionem vero, vigesimum quintum.

Dona externa nobilitatis, dinitiarum, bone famae, & similia, ut non satis sunt, si defint alia, ita cum alia suppetent, hac non erunt necessaria: quatenus tamen ad edificationem faciunt, reddant magis idoneos, ut admittantur, qui sine ipsis aliquo effent idonei propter doles alias prædictas, in quibus quo magis præcluerit, qui admitti cupit, eo magis erit ad hanc Societatem aptus ad domini Dei nostri gloriam; quo vero minus excelluerit, eo minus erit idoneus. Que tamen mensura omnibus in rebus retineri debeat, vnde sancta adiu- natio sapientia eos docebit, qui id cura ad eius obsequium, ac laudem uberiorum suscepserunt.

Quo matu- lio se Deo iungunt, eo confi- fortentio- res sunt, & feruentio- res.

Huiuscemodi adolescentes, si Respublica seminario deputet, non est dubium, quin copiam do- citorum breui magnam habitura sit.

§. 3. Hos, vel dum Rhetorices hæc studia absolu- uerunt, vel cum Logicam, Physicam, Metaphysi- can, Ethices, & Mathematics cursum pergerunt, Societas admittit. Rhetorices auditores difficilium, quia quamvis multi maturi, prudentique iudicio sint, malumus tamen per triennium audienda philosophia, & iudicium crescere, & diurnitate, con- stantiam roborari.

Professores futuri ad pietatem in- struendi.

§. 4. Biennio integro, in domo probationis, ad Pietatem instituuntur, & in singulos dies, omnes tota vita subeundi labores inculcantur. Quam rem optime regulæ magistri nouitorum declarant, & in libello de secretis Societatis Iesu ostendi. Sexto quoque mense literas apostolicas, regulasque novo studio examinant, vires, animumque suum perten-

tant. Qui finito biennio nobis probati fuerint, si & ipsi velint, vota paupertatis, castitatis, obedientiae Deo offerunt. Paratosque esse eos oportet, ad quævis ministeria, functiones, laborandi, docendi, concionandi, in utramque Indianam, & in mortem pro conuersione gentium, proficisciendi. Idque per- petuo monemur, ne vllam ex laboribus humanâ re- compensationem queramus; sed totum Deo offera- mus. Hoc quamvis ad studia non pertineat, fun- damentum tamen studiorum est. Qui enim alium quam Dei gloriam; iuuentutis, & quæ ex ea pendet, Reipublica salutem, habet sui laboris propositum scopum; nunquam in tanto labore perseverabit. Qui vero contumelias, irrisiones, vincula, carceres, naufragia, barbarorum *aberrantias*, longas in to- tam vitam molestias, sponte elegerunt, minoribus scholiarum laboribus, quanquam nulla illis in hac vita remuneratio respondeat, non fatigantur.

§. 5. Si igitur aliqua Respublica eo modo pro- fessores instituat, idque caueat, ne per momenta- neos labores trium, quatuorue annorum ad quie- Quiperfla- dia ad ho- tem aspirent, & honores accipentur, iuuentutem nores ten- egregie tuebuntur, atque erudierit. Nunquam enim dit, etiam studia serio tractant, qui velut ex via ea salutant, ad eos sefi- alioque tendunt, & ut dicere solent, ad maiora se natos arbitrantur.

§. 6. Biennium tirocinii, quanquam in virtutis, & Christianæ philosophiae exercitatione ponatur. Tirocinium profectum tamen in literis non mediocrem habet; pietatis ei- consilio enim doctorum hominum, lectio libro- tam dolio- rum sacrorum, meditatione, concione, necesse est res facit. illos fieri doctiores.

§. 7. Peracta probatione, nuncupatisque votis, Studiorum si philosophiam ante audierunt, biennium aliud virilissima conceditur, literis humanioribus, ac philosophiae eruditio. repetenda. Quod quanti momenti fit, nemo non intelligit. Nam adolescentes, qui iam ante bonos progressus fecerunt, sine ullo alio labore, sine vlla cura studiis duntaxat incumbunt. Hoc tempore di- cendi precepta, oratores, historias, omnem antiquitas memoriā recolunt, pælectiones olim ex- ponendas præudent, quæ in vsum futura sunt, no- tant, orationum, & carminum dictandam mate- riālē concipiunt, & scribunt, & quemadmodum Cicero non in forum venit, ut disceret, sed quæ iam didicerat adferebat, ita nostri quoque professores non imparati ad labores proruunt, sed veniunt me- ditati.

§. 8. Si philosophicis scientiis nondum imbuti Philosophi- sunt, integrō triennio in illis, non modo Gymnasiæ exer- citationibus, sed etiam domesticis institutioni- bus studiostissime erudiuntur; & tamen interea quo- quotidiana sunt cloquentia quædam exercitationes, & quæntia- finem philosophia, aliquot menses se totos hu- dibus.

§. 9. Hæc igitur ad instruendos magistros magnopere conducunt, & opera precium esset, omnes Quantam- Republicas sibi legem illam statuere, quæ nostris genia rex prepositis prouincialibus lata est, & quarta est in ordine: aliqui de- dñe carum, quæ sunt de studiis. Multo ante prout- cenda in- deat, quoniam pro vnaquaque facultate professores habere uenit, re- posit, obseruat iis, qui ad eam rem videntur aptiores, qui gio sumptu- docti, diligentes, assidui; ac profectus studentium, tum in posset ed- lectionibus, tum in aliis literariis exercitationibus studijs cere, quos deinde in-

Neque enim viri eruditæ nascuntur, sed sunt. Sed teruallo ad vt tales sunt, nulli sumptui parcendum est: omni- Remp. ad- bus modis, commodiisque inuitandi sunt. Idem mouest? cæteris commendatur, regula Rectoris nona diserte cauet de humaniorum literarum professoribus. Ne magistri classium inferiorum, docendi rudes ad docendum accedant, Collegij ex quo humaniorum literarum, & Gram- matica

C A P V T X X I I .

*Philosophia vtilis est Reipublica, & quo-
modo docenda?*

§. 10. Postquam autem iam in Gymnasio proce-
dunt, omnibus esse instructi videntur, non conti-

matice magistri solent educi. Rektor deligit unum aliquem

*docendi peritissimum, ad quem sub finem studiorum ter in
hebdomada per horam conueniant, proxime futuri precepto-
res ad nouum instituendi magisterium; idque vicissim pre-
legendo, dictando, scribendo, emendando, aliaque munia
boni preceptoris obeundo.*

*Ab inferiori-
ribus auspi-
cantur.*

§. 10. Postquam autem iam in Gymnasio proce-
dunt, omnibus esse instructi videntur, non conti-
nuo ad ea, quae possunt docere, docendaque mit-
tuntur, sed ab inferioribus incipiunt: Grammati-
cam docent, qui in poësi & oratoria facultate cum
laude versari, & florere poterant. Cuius rei duplex
est utilitas; Prima, quod sine labore magno, & sol-
licitudine faciliora explicit, quia maiora poterant;
qui enim vallum, & cibaria ferre posunt, armis
non magis, quam membris ferendis fatigantur: Qui
difficilima Tullii, Virgilii, Horatii, aliorumque iam
callet, illi faciliorum exposito, familiare collo-
quium est, non professio. Altera est, quod succi-
fiuis horis, & priuato studio grandiora tractare pos-
sunt, atque ita paratisimi, ad maiores scientias acc-
cedere. Denique omnia haec in discipulorum emolu-
menta redundant; Fieri enim non potest, quin
magister doctus, & multa lectionis, etiam aliud
agens, multa eruditia spargat, quæ licet non omni-
bus, tamen animis capacioribus inhærent.

*Pest huma-
norum li-
terarū pro-
fessionem,
Theologo-
rum sunt
discipuli.*

§. 11. Hoc cursu humaniorum literarum euolu-
to, ad Theologiam quadriennio audiendam mit-
tuntur; quo tempore, & philosophiam repetunt,
& ad eam docendam accinguntur. Imo vero multi
iam philosophicis, & Theologicis studiis nobiliter
eruditæ viri maiore iudicio eloquentiam doceant, ad
illa studia redeunt.

*Nihil ar-
daum hu-
militati.*

§. 12. Omnia illa leuia reddit; primum obedien-
tia, qua omnia velut à Deo iussa alacriter excipiunt;
neque quid agant, sed quanta diligentia, caritate,
humilitate officio fungantur, attendunt: Nam &
humili loco norunt esse positum altissimum præ-
mium, & quisque abiectus esse in domo Dei ele-
git.

*Ocum pro-
fessori ne-
cessarium.*

§. 13. Carmina, inquit ille, secessum scribentis,
& ociā querunt. Plurimum societatis professoribus
ocii est, sed ociū negotiosi, ociū literari. Primo quidem
ex animi libertate, qui in siam potestatem se
plenissime vendicavit, cum se aliena omnino sub-
didit voluntati; itaque nec de praefenti statu que-
runtur, nec de futuro cum sollicitudine cogitant;
cum cæteri hominum fere de venturis suspenſi præ-
sentia præterlabi finant. Nulla etiam eos victus,
aut vestium, aut viatici in senectutem congerendi
cura torquet. Non vxorum, aut liberorum, ne-
potumque grauis molestia. Non coniuia, & cibrie-
tates, quæ tempus delestantur furantur, & morbis,
doloribusque post voluptatem infestant. Prandum
media hora, cenula etiam citius absolvitur; nec tamen
illa refectio selectissimæ lectionis expensæ est:
de his plura dixi libello de secretis nostræ societas.
Plurimum etiam iuuat, multorum, & doctorum
familiaritas, & colloquia, quæ sœpe studio ipso
vtiliora sunt. Denique librorum copia, quam pro
sua facultate collegia quæque curare solent. Illum
etiam post Deum, thesaurum nostrum vocare sole-
mus. Hunc in modum si princeps collegium ali-
quod ex quocunque ordine religiosorum, vel Ca-
nonicorum institueret, sanc quam optime pro-
uincis consuleret, constantesque habe-
ret sapientia docto-
res.

••• (* *) •••

§. 1. **M**ULTORVM in philosophos, ac philo-
sophiam acerba sunt, & olim fuerunt iu-
dicia. Nam pulos è Republica supra dixi aliorum
libri exusti sunt. Numæ regis Romani libri Græca
lingua conscripti, in conspectu Quirinum, auctori-
tate senatus incensi sunt. Laetant. lib. 1. capit. 22.

*Philosophi
vrbe sepe
puls.*

Eodem iudicio Labieni monumenta, Sen. cent. 10.
& Cremutii Cordi Tac. libr. 4. ann. & vita Agri-
cole, Ingeniorum clarissimorum monumenta exusta queri-
tur. Alcius, & Philiscus Roma pulsi sunt, L. Post-
humio consule. Antiochus etiam regno philoso-
phos pepulit, auctoribus suspendit, parenti-
bus eorum graues peccas comminatur. Anno vrbis
593. senatusconsulto vrbe exire iussi sunt. Anno 615.
intra diem decimum Chaldæi exire vrbe, atque Ita-
lia iussi. Atheniensium legatos philosophos Car-
neadem, & Diogenem Cato censuit, aut in urbem
non admittendos, aut continuo dimittendos. Plu-
tarach. in Catone. Imo vniuersim Græcos pellendos
censuit; *Quandocunque gens ista suas literas dabit, omnia
corrumperet*, inquit. De Lydimacho, Sophocle, A-
grrippa, Tiberio, Nerone, Domitiano, Vespasiano,
Messenii prolixe noster Lælius lib. 3. cap. 7.

§. 2. Deinde, de innumeris vitiis, philosophos
accusant, magno fastu omnes despiciunt, & sele mi-
rantur. Tertio, non modo vitioli videntur esse, sed
philosopho vitiioso nihil vitiösius, cum non sophi,
sed afoti sint, Saluian. lib. 1. cap. 4. de vero iudi-
cio, & prouid. Dei. Nihil est, inquit, philosopho tur-
pius, *vitia obscena sectanti, quia præter eam deformitatem,*
quam *vitia in se habent, sapientia nomen plus notatur.*
At Philosophi fuere vitiolissimi, non illi modo de
quibus Plautus, Curc. act. 2. sc. 3.

*Vitia philo-
sophorum.*

*Tum isti Graci palliati, capite operto qui ambulant,
Qui ambulant sufficiunt cum libris, cum sportulis,
Constant, conferunt sermones inter se, tanquam dra-
pete:
Obstant, obstant cum suis sententiis;
Quos semper bibentes esse videas in Oenopolio.
Vbi quod surripere operto capitulo caldum bibunt,
Tristes atque ebriosi incedunt.*

Sed principes eorum quoque. Nam præterquam
quod plerique magicas artes didicerunt, vt de Py-
thagoræ, Empedocle, Democrito, Platone, docet veterū phi-
Plinius lib. 30. cap. 4. Ægyptios enim & Chaldaeos losophorum
adierunt, in quibus sinceroris philosophia parum, *magi fuer.*
superstitionis multum fuit. De Pythagora fane Laer-
tius scribit; Seditiosum, & quod seditionis ansam
præberet, tyrannidis fuisse cupidum. Quin & illud
quantum abest à philosophia præceptis, quod idem
Laertius, & Hermippus tradunt. Cum enim in Ita-
liam venisset, vt impostura rudes populos denunci-
ret, subterraneam domum fecit, matri vt quicquid
interea apud superos contingere, annotato tempo-
re in tabulas referret, mandauit, ac cum post an-
num, squalore, ac macie pene enectus emerget,
lectis clam tabulis omnia mirantibus enarravit, apud
inferos autem fuisse se mentitus est, vt ea ratione di-
uinitatis opinionem acciperetur. Quam pernicio-
sus Empedocles, qui famosæ mortis amore, in can-
dentem se Ætnam præcipitemegit? Socrates quoq; phorum.
si Aristophani credimus, strophas illas docuit, qui-
bus inris specie, summa iniuria homines afficiun-
tur, nempe facere τὸν ἡρόεντα, τὸν νεοτίλον, malam cau-
sam dicendo bonam facere. Porphyrius de illo, ex Ari-
stoeno

*Exotica vi-
tia philo-
sophorum.
Socrates.*

Plato.

stoxeno scribit. Libidinosum, fuisse, furentissime irasci solitum, parenti grauem, omnibus vitiis turpisimum. Plato non multo discipulus melior magistro, sed libidinis mancipium, irae obnoxius scurrilis dicacitatis, monstrorum Aegyptiorum sacris initiatus, conuiciator, maledicus, vanus, gloriae audius. Athen. lib. I. cap. 22. denique magister tyrannorum.

Seneca.

Aristoteli non minora vicia fuere, si Laertio credimus, Hermia concubina, amoris impotentia, quasi Eleusina Cereris sacrificauit. De Diogene Cynico, & tota illa cohorte canum, atque Epicureorum grege loquini nos sane vetat turpitudine: ipsi Stoici quantis in sceleribus docendi, viuendique versati sunt? Dei providentiam fato astrinxerunt, libertatem, atque omnem peccandi differentiam sustulerunt. Seneca Stoicus, qui philosophos omnes loquendi sanctitate antecessit, apud Tacitum ann. 13. & Dionem in Nerone; adulteriorum cum feminis principibus accusatur. Hinc & Lucianus omnium, maxime philosophorum irrisor, veneno illam confert, quae immodice sumpta, ut cuncta, aliaque perimunt, itaque ne noxia sit delibandam tantummodo esse. Adferunt deinde scita summatum philosophorum, absurdum, atque a politia penitus abhorrentia, ut apud Platone est, omnium rerum, etiam vxorum communio. Deinde ad res ciuiles inepti iudicati sunt; Antonius apud Ciceronem lib. I. de orat. Socratem ob imperitiam dicens, putat esse damnatum. Denique causa illa acta est apud Senecam lib. de vita beata, capit. 17.

Republica
inutiles.Quaestiones
philosophis
proposita.No viuent
suis legibus
philosophi.

Aliter vi-

Quare tu fortius loqueris, quam viuis? Quare superiori verba summissis; & pecuniam necessarium tibi instrumentum existimas, & damno moueris; & lacrymas, auditam contigit, aut amici morte, dimitti; & respissi famam, & malignis sermonibus tangeris? Quare cultius rus tibi est, quam naturalis rus desiderat? Cur non ad prescriptum tuum carnas? Cur tibi initior supplex est? Cur apud te vinum atate tua verius bibitur? Cur autem domus disponitur? Cur arbores prater rursum nihil datur, conseruntur? quare vxor tua, locupletis dominis censum auribus gerit? quare pedagogium pretiosa ueste succingitur? quare ars est apud te, ministrare: nec temere, & velibet, collocatur argentum, sed perite seruitur, & est alius scindendi obsonij magister? Adiace, si vis, cur trans mare posides? Curplura, quam nos, possides? turpiter aut tam negligens, ut non noueris pauculos seruos: aut tam luxuriosus, ut plures habeas, quam quorum notitia memoria sufficiat. Adiuuabo postmodum conuictia, & plura mibi, quam putas, obijcam: nunc hoc respondebo tibi. Non sum sapiens, & ut malevolentiam tuam passem, nec ero. Exigo itaque a me, non ut optimis pars sim, sed ut malis melior: hoc mihi satis est, quotidie aliquid ex virtutis meis demere, & errores meos obiurgare. Non perueni ad sauitatem, ne perueniam quidem: delinimenta magis, quam remedium podagra mea compono, contentus strarius accedit, & si minus verminatur. Vestris quidem pedibus comparatus, debili cursor sum. Hac non pro me loquor: ego enim in alto vitorum omnium sum: sed pro illo, cui aliud actest. Alter inquit, loqueris: aliter viuis. Hoc per malignissima capita, & optimo cuique inimicissima, Platoni obiectum est, obiectum Epicuro, obiectum Zenoni. Omnes enim isti dicebant, non quemadmodum ipsi viuerent, sed quemadmodum loquantur. viuendum est. De virtute, nonnde me loquor: & cum virtutis conuictum facio, in primis meis facio. cum potero, viuam, quomodo oportet. Nec malignitas me ista multo veneno tinteta, deterrebit ad optimam. ne virus quidem istud, quo altis spargebis, vos necatis, me impediet, quo minus perseverem laudare vitam, non quam ago, sed quam agendum scio: quo minus virtutem adorem, & ex intervallo ingentire repandens sequar. Expectabo scilicet, ut quicquam malevolentie iniulatum sit, cui sacer nec Rutilius fuit, nec Cato? Cur & aliquis non ista diues nimis videatur, quibus De-

metrius Cynicus parum pauper est? O virum acerrimam! & contra omnia naturae desideria pugnantem! hoc pauperrimum, quam ceteri Cynici, quod cum sibi interdicere non possunt, & poscere. Negant satia egere. Vides enim? pauperes. Non virtutis scientiam, sed egestatis professus est. Diodorus Epicureum philosophum, qui intra paucos dies finem vita sua, manu sua imposuit, negant ex decreto Epicuri fecisse, quod sibi galum praesecut. alii dementiam videri volunt, scilicet hoc eius, alii temeritatem. Ille interim beatus, ac plenus bona conscientia, redditus sibi testimonium vita excendens, laudauitque etatis in portu, & ad ancoram acta quietem: & dixit, quod vos inuiti audistis, quasi vobis quoque faciendum sit.

Vixi, & quem dederat cursum fortuna, peregi.

De alterius vita, de alterius morte disputaris: & ad nomen magnorum ob aliquam eximiam laudem virorum, sicut ad veteres philosophos ignotorum hominum, minutus canes, larratis. Exsistentes, neminem vobis, neminem videri bonum: quasi aliena virgines, exprobro delictorum vestrorum sit. Inuitis splendida, sed malicie cum sororibus vestris confertis, nec intelligitis, quanto id reverstro derimento audeatis. Nam si illi qui virtutem sequuntur, auari, libidinosi, ambitiosi sunt: quid vos estis, quibus ipsum nomen virtutis odio est? Negatis quenquam praefare quo loquitur, nec ad exemplar orationis sua vivere. Quid mirum? cum loquantur fortia, ingentia, omnes humanas tempestates euadunt: cum refrigeri se crucibus conentur, in quas vnuquisque vestrum clauso suo ipse adgit: ad supplicium tamen acti, stipitis singulis pendent. Hi qui in seipso animaduertunt, quorū cupilitatibus, tot crucibus distracti videntur: & maledici, in alienam contumeliam venusti sunt. Crederem illis, nisi quidam ex patibulo suis spectatores cōfuerent.

Non prestant philosophi, qua loquuntur: multum tamen prestant, quod loquuntur, quod honesta mente concipiunt. Nam si & paria dicti agerent, quid esset illis beatius? Interim non est, quod contemnas bona verba, & bonis cogitationibus plena precordia. Studiorum salutarium, etiam circa effectum, laudanda tractatio est. Quid mirum, si non ascendunt, in alium ardua aggressi: sed viros suspicere, etiam si decidunt, magna conantes. Generosa recessit, & spicitem non ad suos, sed ad natura sua vires, conari alta, tentare, & mente maiora concipere, quam que etiam ingenti animo, adornatis effici posint. Qui sibi hoc proposuit: Ego mortem eodem vultu audiam, quo video ego laboribus, quanticunque illi erunt, parebo, animo fulciens corpus: ego diuinitas, & presentes, & absentes aqua contemnam: nec si alii cubi iacobunt, tristior; nec si circa me fulgebunt, animosior. ego fortunam nec normam venientem sentiam, nec recentem. ego terras omnes tanquam philosophos meas video, meas tanquam omnium. ego sic viuam, quasi Christianos alios me natum: & natura rerum hoc nomine gratias viuendum agam. Quo enim melius generi negotium meum agere potuit? est. Vnum me donavit omnibus: vi mihi omnes. Quicquid habeo, nec sordide custodian, nec prodige spargam, nihil magis possidere me credam, quam bene donata: non numero, nec pondere beneficia, nec villa, nisi accipientis estimatione, pendam. Nanquam id mihi multum crat, quod dignus accipiet. Nihil opinioris causa, omnia conscientie faciam: populo teste fieri credam, quicquid me nescio faciam. Edendi erit bibendum finis, desideria natura restinguere, non implere alium, & exinanire. Ego amicis iucundus, inimicis mitis, & facilis, exorabor antequam roger, honestis precibus occurram. Patriam meam esse mundum sciam: & presides Deos supra me, circuus, me stare, faciolorum, dictorumque censors. Quandoconque autem natura spiritum repetet, aut ratio dimicet, testatus exibo, bonam me conscientiam amasse, bona studia: nullus per melibetatem imminutam, minime meam. Qui hoc facere proponet, volet, tentabit, ad Deos iter faciet.

§. 3. Tota disputatio eoredit, an philosophorum virtus, obesse philosophia debent? Responso facili, non oportere; omnia plena sunt malis, publice virtus obtinet, sed philosophorum notantur. Crudelissimi tyrannorum, perditissimi nepotum de Socrate, & Platone, & Seneca loquuntur.

Tenenda

Principi
commen-
datur phi-
losophia.

Imperium
recipit phi-
losophos.

Multiphi-
losophi san-
cti.

Tenenda igitur est philosophia, sine qua in barba-
riem res publica definet. Christiani principes Theo-
dosius, & Valentianus, eam amplexi sunt: Et quo-
niam non his tantum artibus gloriosam adolescentiam opta-
mus insitui, profundiora quoque scientie, atque doctrine me-
moratis magistris sociamus auctores. Vnum igitur ceteris ad-
iungi volumus, quae philosophia arcana rimetur. Philoso-
phia enim diuinum donum est, amor sapientiae, immo
amor diuinus: Moses, Salomon ali in hac exercitatis
mens virtutum sanctissimum fuit, Dionisi, Hera-
clie, Pantani, Clementis, Athenagore, Iustiniani, Bal-
lii, Nazianzeni, Nysseni, Hieronymi, Hilarii, Augu-
stini, qui non modo Philosophi fuerunt, sed ex philo-
sophorum quoque libris, ad virtutem protec-
runt.

Verissime scripsit Augustinus; *Philosophum non temere haberi alium, quam Dei amatorem.* Hanc Theophrastus vita ducem, vitiorum expultricem appellat, hanc si quis est vita sustulerit, magis peccabit, quam si in conuicio lucetiam extinxerit. Multa sunt eius commoda, & crebro latentia: Exteriens pater cum verberum minis a filio discipulo Zenonis exigeret imperiole quid didicisset, prudenti est responsu iedatus: *Hoc se philosophia acceptum referre, quod aquo animo, parentis ferre iram posset.*

**Virtutem
docephi-
losophia.**

§. 4. Deinde decreta philosophie optima sunt, & omnibus virtutis, etiam minimis conuicta faciunt. Pauci sine illis virtutem capiunt. Quid ergo, (inquit, Seneca Epist. 95.) *Non quidam sine institutione subtili eu-
serunt probi, magnaque profectus affecti sunt, dum nudis
tantum preceptis obsequuntur? Fatoe: sed felix ingenium illis
fuit, & salutaria in transitu rapuit.* Nam ut Di immortales nullam dicere virtutem, cum omni editi, & pars naturae eorum est, esse bonos: ita quidam ex hominibus egregiam sororitatem, in ea que tradi solent, peruenient sine longo magisterio; & honesta amplexi sunt, cum primum audierunt. Unde ista tam rapaciam virtutis ingenia, vel ex se fertilas: At illis aut hebetibus & obtusis, aut mala consuetudine obsecris, diu rubigo animorum africana est. Ceterum ut illos in bonum pronus citius educit ad summa, & hos imbecilliores adiuuabit, malisque opinionibus extrahet, qui illis philosophia placita tradidit: que quam sint necessaria, licet videas: *Quadam insident nobis, que nos ad alia pigros, & alia temerarios faciunt. Nec hec audacia reprimi potest, nec illa ineria suscitari, nisi cause eorum eximantur.* *falsa admiratio, falsa formido.*

Legatur & Epistola 17. quæ vim eius satis exponit. At nunc frusta quæstionem eam disputationem, cum omnium gentium Christianarum mores, legeque eam complectantur, hoc igitur mihi exponendum, quomodo illa docenda sit. Nam politice etiam hanc moderari debet.

§. 5. Initio igitur Res publica, philosophia amatrix, hanc suis legem professoribus ponet, vel etiam iuramento exiget, vt ita philosophiam doceant, quo ad grauiores scientias, medicinam, Iurisprudentiam, Politicen, Theologiam, quasi per adminicula veniant. Societas potissimum, præteritum in suis, Theologiam spectat, ita regula prima, professoris. *Quoniam artes, vel scientia naturales ingenia disponunt ad Theologiam, & ad perfectam cognitionem, & vñ illis inserviunt, & per se ipsos, ad eundem finem iuvant: eas, qua diligenter par est, præceptor in omnibus sincere honorem, & gloriam Dei querendo, statracter, vt auditores suos, ac potissimum nostras, ad Theologiam prepararet, maximeque ad cognitionem excueret suis Creatoris.*

Sic etiam Constit. pag. 4. cap. 12. §. 3. Dialectica quidem omnibus, physica medicis, Ethica, iurisperitis, Metaphysica Theologis est necessaria, sed omnes tamen philosophie partes, omnibus scientiis, & auxilio sunt, & ornamento.

Atque hoc est, quod D. Thomas monuit, philoso-

phiam velut pedissequam, Theologiae ancillari. Ita olim quoque virtutum fuit, vt dicentes, incipere Christiana mysteria, vbi definunt dogmata philosophorum, Platoniſtagstigia, limen esse Christianorum. Per ymbram intellectile hoc Plato videtur, qui philosophum Deiamatorem, vt ex illo etiam Augustinus memorat, vocauit: officium vero eius esse, vt diuina optime, & quantum ratio patitur, nouerit, humanas vero res, nullo modo destituat, sed in illis ad prudenter normam disponendis, operam studiumque collocet.

Id vero ideo non maiore modo cautela, sed impetrio etiam, ac pœnis curabit res publica, quia philosophorum est in credula natio, & ad intelligentia fallacem trutinam, omnia expendit, nisi rationis iudicium diuinae subiicias centuræ. Alioqui pulsat inanis philosophia, non adit veritatem. Egregie Tert. aduersus haereticos in prescript. cap. 7. *Ha sunt doctrinae hominum, & demoniorum, prurientibus auribus, nata de ingenio sapientiae seculi, quam Dominus stultiam vocans, stulta mundi in confessionem etiam ipsius philosophia elegit.* Ea est enim materia sapientia secularis, temeraria interpres diuine nature, & dispositionis. Ipsa denique heres, à Philosophia subornantur.

Inde Aeones, & forma, nescio qua, & trinitas hominis apud Valentinius: Platonicus fuerat. Inde Marcionis Deus melior de tranquillitate Stoicis venerat. Et vti anima interire philosophia. Hæretici à dicatur, ab Epicureis obseruantur. Et vt carnis restitutio negetur, de vna omnium philosophorum schola sumitur. Et vbi materia cum Deo equatur, Zenonis disciplina est: & vbi aliquid de igne Deo allegatur, Heraclitus interuenit. Eadem materia apud haereticos, & philosophos volvantur, iidem tractatus implicantur. Vnde malum, & quare, & vnde homo, & quemodo? Et quod proxime Valentinius proposuit, unde Deus? Scilicet de entymesi, & ètrōmate, inferunt Aristotelem, qui illis Dialecticam instituit, artificem struendi, & struendi versipellē, in sententiis coactam, in conjecturam duram, in argumentis operariam contentionum, molestam etiam sibi ipsi, omnia retractantem, ne quid omnino tractauerit. Hinc illa fabula, & genealogie indeterminabiles, & quæstiones instructiose, & sermones serpentes, velut cancer, à quibus nos Apostolus refrenans, nominatis philosophiam testatur caueri oportere, scribens ad Colossenses: *videte, ne quis vos circumueniat per philosophiam, & inanem seductionem, secundum traditionem hominum, præter prouidentiam Spiritus sancti.* Fuerat Arbenis, & istam sapientiam humanam, affectatricem, & interpolatricem veritatis, de congregibus noverat, ipsam quoque in suas hereses multipartitam varietate sectarum inuicem repugnantium. Quid ergo Arbenis, & Hierosolymis? quid Academia, & Ecclesia? quid heretici, & Christianis? Nostra instituto de portico Salomonis est, qui & ipse tradiderat: *Dominum in simplicitate cordis esse querendum.* Viderunt qui Stoicum, & Platonicum, & Dialecticum, Christianismus protulerunt. Nobis eurostate opus non est, post CHRISTVM IESVM, nec inquisitione, post Euangeliū.

§. 6. Si quid Aristoteles, aliquæ contra Orthodoxyam fidem habent, id serio refutent. Sedulo id in aristotelis, & nostris professoribus cautum est, Reg. 2. 3. 4. In rebus aliorum realicuius momenti, ab Aristotele non recedat, nisi quid incidat futuandi à doctrina, quam Academia vbiique probant, alienum, multo sunt. magis, si orthodoxa fidei repugnet: aduersus quam, si quæ sunt, illius alius philosophi argumenta, strenue refellere studeat, iuxta Lateranense Concilium.

Aristotelis interpres, male de Christiana religione meritos, non sine magno delictu, aut legit, aut in scholam proferat, caueatque, ne erga illos afficiantur discipuli.

Eam obrem, nec Auerois (idem de eiusmodi aliis iudicium) religionem digressiones in separatum aliquem tractatum conferat; & si nostram quid boni ex ipso proferendum sit, sine laude proferat; & si fieri potest, id eum aliunde sumptuose demonstret.

§. 7. Quia vero certamina lectorum interdum oderi non riuntur, debent,

Ita diuina
contem-
patur, vt hu-
mana non
defeat.

Philoso-
phia fidei est
subiicienda.

Philosophia
inanis fidei
implicat.

Impii & in-

blasphemie

commen-

Quas sententias docent ipsae magistratus indaget.

riuntur, omnino conueniet, in quacunq; Republica, per visitatores, & magistratus inquire, quam quisque sententiam doceat; Nam reuera affectio, & admiratio eorum auctorum, adolescentes in pericula manu & falsarum opinionum, in magicas prestigias, in atheismus precipitat, de Cardano, Massilio, aliisque meminisse mens horret, quos nimis sciendi studium, de religione dubios, mori cogit. Discide ab Ethnico heretice, red de illis sensus suos, quia nec ille de tuis instruitur. Olim iam in eam peccatum esse ostendit Cyrius Catech. myst. 18. Quid impietatem, & licentia de atheismo veterum animare ituat? Quid ut subtiloquentiae gloriam auctoribus, de damnatis nominibus, & erroribus nomen trahere gestis? Tot auctorum Philosophorum monumenta sunt in manus, tu adire Patriarchas haereticorum, tibi gloria ducis?

Secte philosophorum veteres non sunt reuocanda.

Sectarum innumeræ olim fuerunt acies, Erethriaca, Epicurea, Cyrenaica, Megarica, Theodoria, Pyrrhonria, Stoica, Peripatetica, Academica vetus, & noua, Cynica, Potamonica, Eliaca, inter horologia potius, quam inter philosophos conueniet. Cito defecerunt, quæ celeriter caput extulerint Academici veteres, & minores antisitem nullum reliquerunt; Quis est, qui tradat præcepta Pyrrhonis? Pythagorica illa inuidiosa turba Scholæ præceptorem non inuenit, Sextiorum noua, & Romani roboris secta, inter initia sua, cum magno impetu cœpisset, extincta est. Veritatem igitur secundum piorum philosophorum, & Academiarum sententiam doceat, cuicunq; Christiana iuuentus est commissa.

Philosophus decet conservans virtus

§. 7. Officium quoque suum agnoscat, quod vita, non sola disputatione continetur. Aureum Romanum Sapientiam et monitum Ep. 20. Illud autem, mihi Lucili, tergo, atque hortor, ut philosophiam in auctoritate, & experimentum tui profectus capias, non oratione, nec scripto; sed animi firmitate, & cupiditaturn diminutione. Verba rebus proba. Aliud propositum est declamantibus, & affensionem corona capantibus, aliud his, qui iuueniunt, & otiosorum aures, disputatione varia, aut volubilis detinent. Facere docet philosophia, non dicere: & hoc exigit, ut ad legem suam quisque vivat, ne orationi vita dissident, ut ipsa inter se vita vniuersi actionum dissensione, coloris sit. Maximum hoc est, & officium sapientia, & indicium, ut verbis opera concordent, ut & ipse ubique pars sibi, idemque sit. Quis hoc prestatibus pauci, aliqui tamen. Est difficile hoc: nec dico sapientem semper vniuersitum gradu, sed vna via. Vivat ergo ex lege philosophie, & sic vivere doceat.

Si enim Philosophia professor mores corrumpat, ut Epicurei, ut Cynici, laborabit disciplina ciuitatis, & se in delicias dabit.

Doceant obediendum esse legibus, & magistratibus.

§. 8. Diligenter hoc incumbat magister, ut discipuli philosophia, dum omnia inquirunt, non modo contra diuinas leges non disputent, sed magistratus etiam honorem deferant, & legibus politicis obtemperent. Olim obiectum Stoicis est, ab illis contemni magistratum, & leges: & sane id promptum erat de illis sentire, qui omnes infantræ, nullum praetorem, nullum consulem, nullum regem dicere solerent. Rubellio Plato datur criminis apud Tacitum libr. 14. Quod assumpsisset Stoicorum arrogantiam, sectam, magistratum que, quæ turbidos, & negotiorum appetentes facit. Responsum est Seneca Ep. 73. Errare mihi videntur, qui existimant res habebantur. philosophie fideliter deditos, contumaces esse, ac refractarios, & contemptores magistratum, ac regum, eorumque per quos publica administrantur. E contrario enim, nulli aduerteris illos

Verus philosophus

gratiore sunt, nec immerito, nullis enim plus præstant, quam quibus fruvi tranquillo orio licet. Itaque hi, quibus ad proposi- summus est tum bene vivendi adiutum confert securitas publica, necesse est principis & auctorem huius boni, ut parentem colant: multo quidem ma- gis, quam illi inquieti, & in medio positi; qui multa principi- bus debent, sed multa & imputant, quibus nunquam tam ple-

ne occurrere vlla liberalitas potest, vt cupiditates eorum, quæ crescent, dum implentur, exsatiet. Et libr. 2. de Clem. cap. 5. Scio male audire apud imperitos sectam Stoicorum, tanquam nimis duram, & minime principibus, regibusque bonum daturam consilium. Obicitur enim illi, quod sapientem negat misereri, negat ignorare. Hec si per se ponantur, iuventa sunt. Videntur enim nullam spem relinquare humanis erroribus, sed omnia delicta ad pacam deducere.

Excusat ille, sed vereor ut valide, & vere; nam de durtia eos Augustinus accusat. De contumacia, quam fortitudinem vocant, multa passim exempla sunt. Hanc citoque partem, & fundamenta, quæ natura ipsa posuit, moralis præfertim professor inculcabit, id à professoreibus Societatis regula ipsa requirit; Intelligentia sui instituti negauit quam esse ad Theologicas questiones digredi, sed progediendo in textu, breuiter, doce, & grauiter præcipua capita scientia moralis, que in decem libris Ethicorum Aristotelis habentur, explicare.

Precipua vero doctrina est, ut in Republica ordinem legitimum parendi obseruent, ipsas denique virtutes agnoscere.

- §. 9. Contentiones fugito, veritatis enim inuestigationem continet philosophia, cui nihil equæ aduersatur, atque vincendi, & triumphandi vilis glo- riola, sed actis tamen in animis sophistarum tyran- nis. De fundis, & patrimonis seruata pace, & caritate, ad tribunal iudicis ciues disceptant, de voculis, & entibus rationis, & relationibus, cum furore declamant philosophi; Nostræ professores monent Reg. 5. non sua modo docere, sed aliena eriam refellere, cum modestia. In iis questionibus in quibus liberum est quamecumque partem sequi, ita defendatur vnapars, ut alterius etiam pars, ac multo magis prioris professoris, si contrarium docuerat, existimatione modeste, ac benevolè consulatur. Quin etiam si conciliari possunt autores, id ne negligatur, tientes aliter ferre opora.

Curæ igitur fit, ut philosophiam habeas non iacetas. Si in quaestiu[n]culis perspicacior es collegis, gau- de tuam tibi ignorantiam esse detrac[t]am, aliis suam ingenii iatrorumque parte. Si vis philosophari sine inuidia, philo- sophare sine pœnpa: odiolus est, qui ita loquitur, vt quod ipse non docet, damnam videatur.

§. 10. Fugienda est quoque opinionum nouitas: Nam quod euenire in calamitatibus solet, ut nouitas p[ro]de ampliatur, & dolori pondus addat, id quoque in hac opinione levitate contingere solet, ut magni im- peru veniant, & applausi; deinde celeri fastidio rei- ciantur. Communum sententiarum difficultate, & obscuritate, quam non nisi magno labore superare etiam magna ingenia possunt, diu torquentur: dum noua audiunt, non quid habeant, sed quid appetant, secum perpendunt. Itaque summum mali est impe- ritus, nouandi cupiditas. Quicquid autem preciosum sola nouitas fecit, id vile redditur, cum adeat, nec au- tor in precio est, cum nouus esse desit. Nobis serio illa nouitas prohibetur, eriam in rebus aliquo dia- phoris Reg. 6. communis. In iis etiam, in quibus nullum fidei, pietatisque periculum subest, nemo in rebus alicuius mo- menti, nouas introducat questiones, nec opinionem villam, que idonei autoris nullus sit, iis, qui præsent, inconsultis; nec ali- quid contra Doctorum axiomatica, communemque scholarum sensum doceat: sequantur potius vniuersitati probatos maxime do- ctores, & que, prout temporum usus tulerit, recepta potissimum fuerit in Catholicis Academiis.

Tanti vero rem eam esse arbitror, ut ad professio- nem philosophie nullum admittendum esse iudicem, nisi qui vetere, & trita, hoc est regia via incedere para- tus est. Si enim eam philosophiam, quam Aristoteles, Pautenus, Augustinus, D. Thomas, atque alii innu- meri magno consensu professi claruerunt, iuuentuti expo-

Moralis pro- fessor omni- um virtu- tum com- pendium.

Vincendi stu- dium ry- rannis est philo- sophorum.

Aliter for- mitudine optandum est. Denique in novis inandis, aut confutandis auto- liter ferre opora.

Ingenii iat- riorumque parte. Si vis philosophari sine inuidia, philo- sophare sine pœnpa: odiolus est, qui ita loquitur, vt quod ipse non docet, damnam videatur.

Noua cu- percellat, & dolori pondus addat, id quoque in hac opinione levitate contingere solet, ut magni im- peru veniant, & applausi; deinde celeri fastidio rei- ciantur. Communum sententiarum difficultate, & obscuritate, quam non nisi magno labore superare etiam magna ingenia possunt, diu torquentur: dum noua audiunt, non quid habeant, sed quid appetant, secum perpendunt. Itaque summum mali est impe- ritus, nouandi cupiditas. Quicquid autem preciosum sola nouitas fecit, id vile redditur, cum adeat, nec au- tor in precio est, cum nouus esse desit. Nobis serio illa nouitas prohibetur, eriam in rebus aliquo dia- phoris Reg. 6. communis. In iis etiam, in quibus nullum fidei, pietatisque periculum subest, nemo in rebus alicuius mo- menti, nouas introducat questiones, nec opinionem villam, que idonei autoris nullus sit, iis, qui præsent, inconsultis; nec ali- quid contra Doctorum axiomatica, communemque scholarum sensum doceat: sequantur potius vniuersitati probatos maxime do- ctores, & que, prout temporum usus tulerit, recepta potissimum fuerit in Catholicis Academiis.

Tritam vi- sionem sapien- tiæ.

*Ignoris mai-
ris pericula
maiora
sunt.*

*Absurda o-
piniones ne
nominande
quidem.*

*Inania
transeat-
tuntur.*

*Alliarum
arrium su-
peruacua
ad se fer-
ferunt;*

*Philosophia
exercitatio
ne fere di-
fatur.*

exponat, iam nouit Republica, quid adolescentes doceantur; si noua adferat, quamvis forte bona essent, sunt tamen dubia, & periculosa, at Republica in tutu seponi, iumentum tuam exoptat. Nulla nouitas momento opus suum implet, nec nisi spacio temporis in solido est; itaque noua, necesse est imperfecta esse. Nouas Oceani vias, per arcoas plagas, iam dudu tentant Bataui, magna spes, magna premia periclitibus proponuntur, sed nemo prudens incertus se navigationi committit, cum satis periculorum in cursu nostri maris ventus, & vnde praestet. Hæc itaque, cautio Republica conuenit, ne nouis, & ignotis opinionibus iumentum committant, nisi prius ea doctrina, methodo que, quæ auctatur eruditio nem aliquos esse cœlestes consideret, quod cum factu fuerit, iam nouitas desierit, tarde enim magna preueniunt; nec minus imprudenter agit, qui noua philosophie in lepericula admittit, quam ille, qui incertæ medicinæ in salute sua experimentum fieri cernit.

§. 11. Non modo nouæ, sed vetustæ quoque opinione inutilis, que philosophiam infamant, vitandæ sunt. Ita regula octaua communis. *Opiniones inuti-
les, obsoletæ, absurdæ, manifestæ falsæ non adducat.* Nihil tamen absurdum, quod nō fenerit, & dixerit aliquis philosophorum; quorum si ineptæ frequenter in memoriam reuocentur, inuenient aliquando se-
ctorem. Multum habent philosophi superuacui, quodque in usum nunquam venier; illa non modo reselcent, sed omnino mentionem omittant. Ne rebus non necessariis ingenia confluentur. Dixi supra de nimia subtilitate, quæ veritatæ infesta est. Nunc hoc solum moneo publicæ dispositionis esse, ut ad-
vigeatur, ne inanibus disceptatiunculis tempus, atque ætas transfigatur. Triplex est philosophia. Moralis, naturalis, rationalis. Prima componit animum, secunda rerum naturam scrutatur, tertia, quæ pars est eloquentia, verborum proprietates exigit & struc-
turam, & argumentationes, ne pro vero falsa surre-
pant.

His terminis includatur boni præceptoris indu-
stria. Alia ne attrahat, quod tamen multi negligunt, nisi ineptias maiorum cura coercet. Olim ita fa-
ctum est, philosophi quoque ad syllabarum distinc-
tiones, & coniunctionem, ac propositionum pro-
prietates descenderunt, & inuidere Grammaticis, in-
uidere Geometris. Quicquid in illorum artibus su-
peruacuum erat, transfusile in suum. Sic effectum est, ut diligentius sciunt loqui quam vivere. Imo vero ne nunc quidem loqui sciant multi, cum enim animum tricis inutilibus impliant, ne verba quidem euoluere, & explicare didicerunt.

§. 12. Illustris philosophos citet, imitetur, suis co-
mendet, ita Reg. 8. communis. In afferendis Doctorum autoritatibus, non sit nimius, statim habeat insigniorum auditorum testimonia, ad sententiam suam confirmandam, verba ipsa, quoad fieri posset, pauca tamen, & fideliter reciter; multo magis Sacrarum scripturarum, Conciliorum, sanctorum Patrum. Edignitate autem magistri est, nullum fere au-
torem proferre, quem ipse non legerit.

Nec tamen omnia referat, ad eos legendos ipsos remittat, ut est in regula 10. Ea que in auctoribus in promptu positis habentur, si afferenda sint, explicit potius, quam di-
cere: quin etiam auditores, ad eos auctores, qui copiose, & accu-
rate materialiam aliquam pertractarunt reuiciat.

§. 13. Disputando adolescentes exerceat: nihil perniciosus silentio Pythagoræo. Quinque annum velut muti pīces, non magnam sapientiam audi-
bant. Philosophum futurum assidue, diligenterque audire, commentari, inquirere volo. Quia vero multa exidunt è memoria, multa dubia occurunt, multa in diuersum ratiocinationes, necesse est, in singulis dies auditores exerceri, habere cui dubia propo-

nant, quem consulunt. Vno verbo magister explicat, quod longo labore querendum erat. Superbus est, qui errat, quam monstrari sibi viam ducit honestius. Hac de re ita leges nostræ sanciunt. Reg. 11. Post lectio-
nem in schola, vel prope scholam maneat saltem per quadran-
tem, ut possit ad eum interrogandum auditores accedere: &
lectiōnū rationē interdum exigat, curerque ut ea repe-
tantur.

Huc quoque pertinent variae disputationum ex-
ercitationes regula 12. & sequentibus. Domi quoque
quaridie præter sabbathum, vacations, & dies festos una hora
designanda, qua repetetur à nosfris, & disputetur, ut earatio-
ne, & ingenia magis exerceantur: & difficultia, qua occurrat,
magis eludentur. Premoneatur itaque unus, aut alter ad re-
petendum memoriter, non plus quam per quadrantem: postea
argumentetur unus item, aut alter, tòndem respondentibus si
quia vero temporis superfici, dubia proponantur; ut autem su-
persit, magister argumentandi formam senere tueatur, & cum
nouis nihil assertat, præcitat argumentum.

Sub finem anni ita instruenda erunt præteritarum lectio-
num repetitiones ut nisi quid obliter, mēsis integer vacuis ab il-
lis etiam non solum à lectiōnibus, relinquatur.

In Sabbatho, aliisque, quem Academie consuetudo exigit, die
habeant in scholis disputationes per duas horas, longiores et-
iam, ybi sint magni extenorū concursus. Quod si quam in
hebdomadam duo festi dies, vel cum festo una hebdomadaria
vacatio incidat, noui disputationes, sed legatur Sabbatho: id vero si
tribus continuaretur hebdomadis, yna interponatur dispu-
tatio.

Vbi receptus Academia mos nihil obstat, singulis, præter
tres mensis astios ultimos, aut (si pauci sint auditores) alteris
mensibus, communis certo aliquo die disputationes, tum
ante, tum post meridiem, habeantur: quoniam magistris, to-
tidem auditores defendant, singuli singulorum magistrorum
questiones.

Intersint disputationibus, quoad eius fieri potest, alii quoque
doctores nosfris, professoresque, licet diuersarū facultatum: qui,
quo magis concertatio feruerat, argumentorum, que agitantur,
vix virgant: modo ne prosequendum suscipiant argumentum,
cui viriliter, ac strenue adhuc argumentans insister. Id ipsum
præstare licet extenus etiam Doctoribus, atque adeo ad argu-
mentandum ex instituto, nista consuetudo alicubi minus pro-
batur, inuitari possunt.

Ex auditorebus publice non disputationes, nisi doctiores, ceteri
privati exerceantur, quoad ita instructi sint, ut eo loco non
potentur indigni.

Existimur disputationis diem non minus esse laboriosum,
fructuosumque, quam lectio, nonnemque disputationis orationis
ritatem, ac seruorem à se pendere: cui ita præfici, ut ipse videatur
esse, qui in vitroque concertatore concertet: collaudet, si quid af-
feratur boni, & attendere omnes iubeat: cum granior aliqua
proposita fuerit difficultas, surgerat subinde breve aliquid, quo
vel fulciat respondentem, vel argumentantem dirigat: neque
diu tacet, neque semper loquatur, ut ipsi etiam discipuli pro-
mant, quod sciunt; ipse vero, quod de promptum fuerit, emen-
det, aut expoliat: disputationem progrederi iubeat, dum difficultas
vix obtinet, imo augeat ipse difficultatem, nec dissimulet, si is,
qui argumentatur, præcepit ad aliud argumentum: non pa-
tiatur, vel argumentum pene solutum longius virgeri, vel re-
sponsionem non bene constantem diu sustineri, sed post aliquam
concertationem rem totam breuiter definiat, & explanet. Si
quid denique aliud vissimi in usum est, quo disputationes reddi
soleant frequentiores, ac feruentiores, id sedulo reuinendum.

Cum Adiutori, seu Bidello à Rectore constituto, agat inter-
dum, eumque de totius clavis statu, & de extenorū etiam
auditiorum diligentia, ac profectu percomitur, detque operam,
ut idem suo munere fideler, & accurate fungatur.

§. 14. Sit professor qualē regula 20. describit. Sit de-
nig, in omnibus diuinis aspirante gratia, diligēs, & asiduus;
& pīctus studentium, rū in lectiōnibus, tum in aliis literariis ex-
ercitationibus studiosus: non vni se magis, quā alteri familiarē
ostendat: contemnat neminem; pauperum studiis aque, ac diu-
tum

*Prima di-
scensis pru-
dencia est,
sapere consu-
lere magi-
strum.*

*Domestica
& privata
repetitione in-
stituta vti-
liter.*

Disputationis.

*Difficilius
est disputa-
re quam do-
cere.*

*tum prospiciat; profectumq; vniuersitatisq; e suis scholasticis spe-
ciatim procuret.*

Vt autem talis sit, eligatur doctus, Deum timens,
amans Reipublicæ. Et quanquam talis sit, in eum ta-
men procerum oculi coniecti sint, ne tædio aliquan-
do demutetur.

C A P V T XXIV.

*De studio Logice, Physicæ, Metaphysicæ,
Matheos.*

S. I. **N**on est mihi animus has facultates, ciuitatis
bus commendare, præstiterunt id illi, qui in
singulis claruerint. Sed consilium dare Reipublicæ,
quo in admittendis illis vtatur, & docendis. Nam de
necessitate, vñscum Dialectice, cum sit primarium ra
tions instrumentum, nihil dicere necesse est, nec quic
quam in ea, nisi sophistice reprehenditur. Qui à phi
losophia eam remouerunt, maiorem pene, quam phi
losophie necessitatem illius iudicarunt. Laertius in
vita Epicuri, ab eo philosophiam ait diuisam in Ca
nonicam, Physicam, Ethicam, Canonicanam esse quæ
ad opus, aggressiones, & aditus praestet, & vno libro
ab eo traditur, qui ab eo Canon vocatur. Stoici Ca
nonem in Logicen, & Rhetoricen diuiserunt. Itaque
Epicurei cum separare Dialecticen vellent, eam tam
alio modo, & via adminiserunt. Epicurei inquit Sen. Ep.
89. duas partes philosophie putauerunt esse, Naturalem atque
Moralem. Rationalē remouerunt. Deinde cum ipsi rebus co
gerentur ambigui secernere, falsa sub specie veritatis co
arguere, ipsi quoq; locum quem, De iudicio, & regulâ appellant,
alio nomine rationalem induxerunt.

Verum mihi constitutum est leges scribere, quas
Respublica Dialecticam doctro imponat, nam in ea
docenda, plurimum errari passim nihil dubito.

Dialecticū literis humanioribus imbutum esse portet. §.2. Dialecticā docendā lex prima. Ad eam descendam niemini in Europa admittat, nisi in eloquentia mediocriter veratum. Hæc regula adeo necessaria est, in illis quidem prouinciis, quæ cultiorib[us] literis dedita sunt, ut fine lumina infamia negligi non possit. Cum enim latius descendat, si nisi ante elo-

*Philosophus esse, sed lo-
qui non pos-
test nisi literis in-
tinatis.* quæntia precepta, exercitatio hecque percepit, necesse est omnino infantes reddi; concile enim, obscurae que disputat, suis verbis à communis ysi alienis dia- lectica vtitur, quo fit, ut nee pristinam facultatem re- tineant, nec acumen Dialecticorum intelligent, ut quæ intelligunt, timore commitendi sole cum pro- ferre non audeant.

Societas A-
ristotelem
exponit.

§.3. Secunda lex est. Ut Dialecticas praecepta ab
Aristotele folio accipiatur, imo & Physicarum rerum
reconditissimae scientiae ita mos est Societatis nostre,
& consentiunt iam octingenta pene scula. Quia ve-
ro multi nos ea de causa grauerit impugnarunt, &
Franciscus Patricius Venetus Aristotelis Philosophiam
perfundare conatus est, non omnium modo nos Pe-
ripateticorum iudicio, sed aliorum sententia quoq[ue] de-
fendam. Iustus Lipsius vir doctissimus, & viuum do-
ctrina ad publicam vitilitatem semper referens ita li-
cet. 4. manuductionis hac de re differat. Sed tamen iam

Lipsius Ari- eo ventum, ut reliquis cedentibus, dñs de principatu fere contendant. Peripateticorum, & Stoicorum. Nam Epicureos communis consenso iugulauit: Academias ipse, & nullam scientia

Aristoteles iam octingentos annos regnat. na iudicata si audias, rem factam habes: in scholis soli regnant, ad cinqingentis amplius annis apud Graecos, Latinoq[ue] admisi. Quippe nec velim, nec debeat fortasse: diuidum tamen hoc regnare, & collegas dare, nec cum anno sapientia meū operari. Aristotelem regem illum Peripateticorum, magnum inter homines fuisse, quis abnuat? & magni ipsi viri locum sic assignat.

Auctor opus
est & dux
adolescen-
tibus.

Alii iungendi, nemo
vitis habet
omnia, sed
non plorata
aut meliora
quam Arisoteles.
rata, & flegmoris siue taurorum, & quadam etiam aliis.
Hec ego non adeam, vspem, & velut reliquit a maioriibus
hereditate cernam? Andante & vt si in senatu sedeant, non
audiat tantum, sed examinem: & ipsi erogatus, sententiam
dicam. Nam semper illam vnius sequi (argute nostrarum Anneas)
non ad curia, sed factio[n]is est. Evidem adiurgo & veneror in-
uenta, inuentore[que] sapientia: sed vt homo homines, & qui non
Dominii nostri, sed duces sunt. Quis ille tam feliciter in eo tam
diuine sapiens.

*Omnia veridico qui quondam ex ore profudit?
Non sicut, non erit. Et est haec aeternus illius benignitatis spargere
ingeniorum dona in etates, & in homines: nec in unam illam,
aut hunc unum, omnia & semel conculpere. Optimus vatum
ΑΝ. ὃ πως ἡμία πάντα δροὶ δισταύρωσθε τοιαν.

*Plato inf-
ter Aris-
totele.*

Vtendum est testimonio magnorum virorum, vt
nostra causa tantis auctoribus probata, verecundia
patromorum tutta sit. De Logica, & Physica nemo ne-
gabit, nisi si quis meliorem ostendat auctorem, accu-
ratiorem, & argumentandi peritiorum. Platonis Dia-
lecrica pene nulla est, Physica illius pauca, & erro-
rum plena. Morales disputationes plures, sed nulla
compendio totam Ethicen tradunt. Patrum etate
magnum habitus est, quia in rebus moralibus multa
docuit, & in diuinis ad Christianos accessit; Multi-
que argumenta Episcopis, contra Idololatras suspe-
ditavit.

Alii iug-
dissent Ari-
stoteli.

§.4. Tertia lex. In Logica, Physicaq; ita Aristot.ex-
ponatur, vt quicquid ex veteribus, recentioribusque
doctum, & utile colligi potest, simul accurate tra-
datur. Nam nihil aliis vidisse præter Aristotelem, nihil
tot millia interpretū addidisse Aristotelī, non modo
incredibile est, sed libri quoq; innumera ostendunt.

S.5. Quarta. In Dialectica res breuiter exponatur, inutiles tricæ, argutiaeque tollantur. Nouæ questio-
nes ne addantur, multæ ex veteribus refecentur.

*gneratione
perum Dei
supersticio,
magiaque
maledic.
bia.*

§. 6. Quintalex. In omni genere scientiarum mathematicarum, hoc agendum est, ut perfectissimi habeantur auctores, & professores, nam omnium in Republica vitium, machinarum, opificiorum atque temporis ratio ipsa, ab illis profluit. In primis sit qui celum motus, atque astra compleetur, omnes eius partes exponat. Multa res illa ad vitam ciuilem, atque adeo celestem facit, opera Dei considerare, magnitudinem, symmetriamque cognoscere, terrarum tractus dividere. Multæ, & ridiculæ ex harum ignorantie, superstitiones ortæ sunt fabulaeque etiam apud barbaras nationes, quin & magice incantationes, non nisi inscrita talium rerum nituntur. Sint igitur iuncti Astrologi, Geometrae, Geographi, Arithmetici, Gnomonici, Dioptrici, instrumentorum etiam fabricatores, nulla enim harum artium est, que non aliquando summam necessitatem, vsuma que habeat.

§. 7. Suprema demum cura Metaphysica tribuitur, quæ proxima Theologia est, imo naturalis quædam Theologia, cuius etiam nunc pars præcipua Theologia, docetur. Quia de re initio sua Metaphysica Franciscus Soarezius noster plurima, accedit, maque disputat.

C A P V T X X V .

Medicinae curam esse oportere maximam.

S. I. **V**o^d dictum est omnibus ab Ecclesiastico cap. 38. de honorando medico, id præcipue Medicus
Reipublice, & principi imperatum est. Eorum enim Reipublica
est, non sibi modo, sed toti patriæ prospicere, ut op- præcipue
portune morbis obuiam eatur, medici, Chirurgi, honoran-
Pharmacopœia præstantes habeantur. Ea vero mu-
nificientia habendi sunt, ne ægrorum turbam optent.
Quemadmodum vero prudens paterfamilias, cum
famam sedauit, in futuram necessitatem tamen cō-
meatum reponit, ita quoque ciuitas vel unum, vel
plures habeat medicos, qui priuatim morbis, & epi-
demicis medecantur. Nec modo in Republica foueat,
sed honoratum quoque locum tribuat. Ego quod ea
de re sentio perspicuus verbis complectar.

Alfr. Simeon Lo...
venerabilis
decretum.

§. 2. Honor medicis singularis in Republica tribuatur, Ita diuinæ literæ, Eccle. cap. 38. i. Honora medicum proper necessitatem, etenim illum creauit Altissimus. A Deo est enim omnis medela, & a rege accipiet donationem. Disciplina medici exaltabit caput illius & in conspicuus magnorum collaudabitur. Altissimus creauit de terra medicinam, & vir prudens non abhorrebit illam. Nonne à ligno inducitur aqua amara? Ad agnitionem hominum virtus illorum et dedit hominibus scientiam Altissimus, honorari in mirabilibus suis. In his curans mitigabit dolorem, et invenientiam faciet & augmenta fuanitatem, & vnoctiones conficit sanitatis et non consummabuntur opera eius. Pax enim dei est in faciem terræ.

Græca hodierna pleraq; habent: *temporalia iactoꝝ*
wes tui x̄eis m̄as d̄is. Honora medicū ad ne-
cclitates honorib⁹ eius. Non enim honorem intellē-
git, quo illi succurras, me egas. Sed hoc vult, ut eum
iniquam morbi negotiis id est longe faciat honestas.
Sic Ben. Sira exposuit. Et ali⁹ Hesiod⁹ Medic⁹ jubent
dari munera, honoremque imperiū, itē omnī minor morbi
tempore, se labens, promptus invisaſat.

8.3. Tanta fit in Republica Medicis dignitas, quæ
miaque, ut ad ea etiam nobiles magna resque aspi-
rent; sit non minus ad caput secundum Lempubli causa
aditus Machaoni, quam Democleti. Cir enim non
committant illi Republica patrem cur vitam suam,
liberorum, coniugiumqz concordant. Causa, cur
ita iudicem est, quia sanitatem. Civium, et principis
dignam esse iudicis, quæ à viris primariis curatur. Nec
indignum est viri noti obire pauperum casas, ten-
tare arteria pulsuum, sive uorbolum, et cisteria ju-
dicare, catapotia prelibere. Humana malitia est
quæ salutis sua antistitibus estimationes detraxit
& eadem tam scelerae nostrum vindictiby maje-
statem circumposuit. Falso et seceris et libato ma-
gistris adiuncta taxonam insigia potestatis, et
tunc tamen carissimi instrumenta laceres illi do-
eunt, noxios tendi, angulis securi, uiri in cruentem agi
imperant. Atque ad haec potestaten ambitiosa in-
dicunt et prefectorum nomina dedicant. Cur uir-
nor si honor medico vita salubritatisqz patrono,
quam illi moris adiunctor? Iuridicis bonis
suis natura nostra ordinis coruscantibus quæ po-
testabem perdeundi eos plures occidat, quasi fa-
cilius servare: civis. Vnde hoc tantum malum
est, ut minor sit qui securat bonos, quam is, qui per-
dit malos? Quod non eo dictum velim, quasi vel
iurisperitis vel magistris uilibz, medicos preferri
velim. Nam magistris abz finis manet honor, et
palmarum mores ordine nemo. Et libato confessio ex
more facilius uincitur iudicis, sed ut ostendamus
eos quoqz publicis dignitatibz ornandoz, ne quid
quam in eorum farricibus vile contendatur.

Senatores prospiciunt Reges, & Principes, si eos in consilia publica adhibeant, modo viri boni, & prudentes sint. Nam honore illo fidem illorum sibi obligant, & credendo faciunt sibi fideles. Deinde cum natura, affectione, & naturen alium sint nati, crebro ea suadere possunt, quo profint, aut sane ex vultibus oculi quae-

prospiciunt Reges, & Principes, si eos in consilia publica adhibeant, modo viri boni, & prudentes sint. Nam honore illo fidem illorum sibi obligant, & credendo faciunt sibi fideles. Deinde cum natura, affectionumque naturalium sint gnati, crebro ea luadere possint, quo profint, aut sane ex vultibus oculisque iudicare, quae esse in rem principis censerit possint. Miserum fuit in Seleuci filio Antiocho, sed medica tamen sagacitatis exemplum. Amorem enim Antiochi, Erasistratus deprehendit, quemadmodum Hippocrates Perdiccas in Ianiam nonauit. Plutarch. in Demetrio. Soranus in vita Hippocratis.

Neque mirum est honores medicis decerni magnos, & dignitates in Republica. Nam olim regum illa cura fuit. Salomon sane dum sapientiae suæ dona

Cui hoc omnino
notis sunt, &
cum praestitum
vixit esse nec
est
enumerat, Sap. 7. vers. 5. &c. Medicinam agnoscit
Mibi autem dedit Deus dicere ex sententia, & presumere di-
gna horum quae mihi dantur: quoniam ipse sapientie dux est,
& sapientium emendator: in manu enim illius, & nos, & ser-
mones nostri, & omnis sapientia, & operum scientia disciplina.
Ipse enim dedit mihi horum que sunt, scientiam veram: ut sci-
displitionem orbis terrarum, & virtutes elementorum, initium
& consummationem, & medietatem temporum, vici studi-
um matitiones & commutationes temporum, anni cursus, &
stellorum & positiones, naturas animalium, & iras bestiarum
virorum & cogitationes hominum, differentias virgul-
torum et virgulorum nascientium, & quacunque sunt absconsa, &
improvisa lumen, omnesque artifex docuit me sapientia.

*Corin enim cum ea necessaria est medico, & cum
eum comparabat facile redendi rationem tueretur
Itaq; docto r sanctoru m medicinam dixerunt
procurare philosophia non enim nis in philo-
sophia esse conversationem ad medicinam intima hoc est
hominius vita frumenta & pererdendam admittit
Res publica. Dionysius tyrannus Siracusa, non me-
dicum contaxat agerbat sed chirurgiam quoque ex-
cebat, & auctor ob et hanc lib. ii. Mithritaten
Ponti quae reges & Hernani & Egyptiorum, Can-
ges & Medianorum reges medicina perficiimus fuisse
propterea est continet nullus peruersus. Pogonatu
Imperator cari quaeq; artem auxilium exus est. Multo
q; q; Reges & Imperatores. olei, sublimatione
moxib; & abomb; occupantur, & gembicis suis ad-
scendent quid alii agent quam medicamenta pa-
rent. Nec minus deca reges opere medicos, quam
philosophos eam philosophia non honestissim
modo sed ut philosophia quaeq; pars Medicina. Olim
medici olim p; s; sanc; Medicis, non Celsus & Hippocrates, quod non mode-
ri*

549

animalium herbarum, etenim solum naturas, combinationes hominis aucti, et hoc non nisi borū causas sanctatissimæ rationem ergo gloriatur, et yinum cōmijc salutarem fieri, ut a mortali. Olim quidam farricula apud polos populos Medicis, et Apollinariis.

tribuerunt. Si in et per eum deont medicinam fa-
bile constituerint quod tam divina scientia
fugit medico quidem carere non arbitraretur et illa
invitas pueras et parturientes et infantes et
nigrae miseris de astrictis traxerint. Nec a illis
ob chlamyam tam religiose tam Egyptiorum cibis
esse invenerint quem quod illuc invenire ha-
bere tur tunc ad eos fructu te hinc qui ob medicinam
perditam Alexipharmacis diebus est, non robore ani-
mole corporis magis quam causando morbos a tho-
ratis, et opes consequitur et illi. Nec scientiam
sciam Medicorum ipsi deprehenderint. Tunc ne
dicamenta expiracionis et sudationis aut
modus exora aut cura resista. Circa et sparsa deo-
rum manu appendebat. Rorula quinque annos
annos uidebat nos invenerint ubi finitum latissimum
et multius populus. Athenae et pauci et sine hu-
nore exsudant, sed nihil minus. Nam raro syphonia
propinquat Athenae,

sium, adeo vero nota erat, ut id tanquam notum obi-
ciat illis eorum propheta Aristophanes; Athenien-
sium sig-

Φαττούδης οισθελίαν την οπόλει προσείναι

Aiunt temeraria, & mala consilia in urbe agitari. Quid igitur mirum, si medicos parui fecerunt, quorum India. optimi cives in exilium efficiebantur?

§.5. Denique cum medicis doctis, & fidelibus expeditissima sint ad magnas opes compedia; Vtile vero sit Reipublica diutes in magistratibus esse; tum ne Diuites in
magistratu
esse exordia

Joint Republica dantes in magnitudinebus
dignitas ipsa in viles prolapsa contemnatur, tum ve-
ro ne contemptum sui non ferentes alio demigrent,
& Rempublicam destituant eos honore obligare si-
effe expediat.

¹ Opes medi-
corum.

Opes medi-
corum.

uarum cap. 11. *Erasistratus*, qui circa annum V. C. 600 flos-
ruit, Antiocho Rege Anatolo, ut scribit Plin. lib. 29. ca. 2. centu-
talens donatus est à Rege Ptolomeo filio eius; id est, 60. mil-
ibus aureorum nostrorum, ut supputat Bud. 2. lib. de Aesse, & id
Plin. ibidem casios numerat, Carpitanos, Aruntinos, Albutios
Rubrios, qui annuum mercedem acceperunt à Principib[us]
C C L H S. id est, sex millium ducentorum quinquaginta au-
reorum. Quero Stertinius principibus imputauit, quod H-S.
quingenis annuis contentus est: sexcena enim sibi questru-
ribi fuisse memoratis dominibus ostendebat, id est, summam alter-
tanto maiorem à ciuib. habebat, hoc est, denaria milia, cum
duodenia millia quingentos aureos ipsi Imperatores penderent.
Adit Plinius, par & fratri eius merces à Claudio Cesare insu-
sa est, censusque quanquam exhausti operibus Neapolii exorna-
ta, heredi H-S. trecenta relinqueret, quantum ad eam aten-
Aruntius solus, id est, sefertium trecenties, nuperque inquit pa-
lo post Plin. Crimis Massiliensis centies H-S. reliqui muris pa-
triae, mānibus quoq[ue] altis, non minori summa extrecti: it
enim legendum, non sefertia centum: quomodo enim t[em]p[or]e
summa muris sufficere potuisse? Charnis item, ex eadem
Massilia egrum ex suis Massiliensisibus, seu Provincialibus sa-
nanduni conduxit sefertii ducentis, id est, quinque millibu-
nostrorum aureorum. Quid opes commemorem Archontū hu-
enim soli, (valuerum era Medicus) condemnato Claudiū
ademit sefertium centies, id est, ducenta quinquaginta milia
aureorum bonis eius confiscatis: eidem tam in exilio non mi-
nus adquisitum intra paucos annos, & cum Romanam reuertij-
set. Antiquissimus Democedes, ut est apud Herod. lib. 3. talent
uno ab Aeginetis, centum minis ab Atheniensibus, à Polycra-
tyranno duobus talentis, in annos singulos conductus referuntur
ut minime sit mirum Asclepiadem etate Pomp. Magni Rheto-
rica Magistrum, nec ex ea facultate bonum faciemt questrum
ad medicinam serpente conuertisse, ut euaderet opulentus Eu-
meminit Plin. lib. 7. cap. 37. nr. noua sedē conditoris, & lib. 20
cap. 3. & lib. 29. cap. 1.

Contra, Gallus quidam Medicus acutissimus ille quidem, sed pecunie acutissimus, cum paruum ex medicina quaestum se facere videret Neapol. ut auctor est Anto. Pororumq. lib. 4. de rebus Alphonsi Regis ad agendas causas se conuerit, susque de que forum sophismatis, & caulationibus vertens dispari ene- tu: quoniā editio Alphonsi Regis decreatum, vt lis, que patro- num habetur Gallum, eo ipso iniqua putaretur.

Galenum ita scimus copioſiſimum ſuiſſe: teſtatur ipſe lib. de cognosc. animi morbis cap. 9. ſolitum decimam ſe partem ſuorū prouentum annuatim expendere, reliquas adiucere, ita ſuoſ omnes cuius diuitiis ſuperabat, quāquam patrimonio ſe diuirem conſtituerat.

Venio ad Christianos. Thadeus Flor. cuius etiam libri de re medicina leguntur, cum ex patria curationis aliquius gratia existat, in singulos dies non minus quinquaginta aurei operari. Thadeus suam locabat; & Honorio Pont. Max. sanato decem aureorum multo reportavit: idem narratur de Petro Apor. qui concilia- fuisse inventum nomen.

Dubrauius lib. 23. rerum Boem. & Anto. Bonfinius libr.

2. dec. 3. & AEn. Siluus cap. 35. & 42. sua Boemia narrant, Albusq; uendam medicum amplissimis, quas arte sua comparauit, his gradum sibi ad prefecturam Pragensis Ecclesie, & Venceslaum Regem, & Imperatorem ignauissi-

num, fecisse: similares exempla in Theatro vita humana
vol. 10 lib. 6. Tit. Autarria et al. et cetera.

Necessitas
facit reges
liberdes
pauperes.

Dives me-
dius gratis
facile curat.

Philippi Regis dictum in medicum opulentum, sed auarum,
& petacem: nam cum vulnus in colli accepisset clavicula, & ab
eo curaretur, ipsi quasi insuffranc demissa voce dixit: cape
quantum libet, quia clavicula habes, hoc est, lápides et os, bágs,
túm yd uxev eges, ita Plut. in apoth.

Iure optimo labori donatum capiet medieus,
qua præstat eum diutinem esse, ut pauperes gratis, aut
etiam omnes curent. Ita Hippocrates luce fecit. Et Au-
sonii parens.

Obtuli, inquit, opem cunctis poscentibus artis inempta
Officiumque meum cum pietate fuit.

§. 6. Ad docendam, vel exercendam medicinam,
nemo nisi diu, accurateque doctus admittatur: De
honoribus Academicis supra dixi, qui qua sepe dan-
tur indignis, non debet ea auotitate stare princeps,
vt si quis ex Italia, Gallia alicuius Academiae testi-
monio instructus veniat, is medicus censetur. Quid
enim indignus, quam eum, qui aliquo aures medicis
titulum emit, habere ius publicum occidendi, &
perignobiles, interdum etiam illustres mortes artis
experimenta querendi? Nimirum sepe iactati vulgata
parcimia soleat, quod olim factum, & dicatum est.

Méry d' Isart et al. 27. 2. 2. 2. 2. 2.

* Eges et sollevis p. 2. 2. 2. 2. 2.

Soli medico, solum adiutorato, sine pena mortis, occidere fas
est.

§. 7. Medico imperito, si ægros curandos suscep-
perit, capitale esto, quamvis forte curauerit. Nam
bonus exitus ex Deo est, ipsius temeritas ægrum per-
didit. Leges quidam eas reprobant, praxine in-
hibent, libr. 6. §. Sed & reprobari. Et merito, præstat
enim praxine cessare, quam pharmaci occidi homi-
nes. Sed maiorem merentur poenam, qui discunt per-
petratus nostris, qui experimenta per mortes agunt.
Iam olim querebatur Plinius lib. 29. cap. 1. nullam es-
se legem, que incitam capitalem medicorum puni-
nit. Dedit philtron capitale olim fuit; quia dubium
medicamentum obtulisse, cedis reum facit. At medi-
cus imperitus certus esse non potest. Itaque semper
anceps; salubrene pharmaci, an venenum offe-
rat, harer, & si profit, easud id facit non scientia. Non
vacat scelere illa, qua

Eiam si vi-
uat, qui du-
bium medi-
camentum
cepit, non
tamen cri-
mine absolu-
tur medici.

Toxica zelotypo dedit vxor mocha marito,
Nec satis ad mortem creditur esse datum;

Miscuit argentea letalia pondera viu;

sed vicit tamen maritus pugnantia inter se venena,
nec eo magis vita illius absoluuit veneficam.

Non est lex, quam suadeo, seuera: De vita homi-
num agit, & pro vita. Vitam hominis qui dubie cu-
ratur, contempnit. Qui in periculum vrbem, aut exerci-
tum deduxit, proditor habetur. Quid de eo senties,
qui accepta pecunia, non certo discrimine venena, &
pharmacis dispensat? Minus nocet imperitus aduo-
catus, qui facilius error eius cognoscitur, & aduer-
farium habet; ideo nemo se facile arenae committit,
nisi spe victoriae; medicorum in tuto res est, cum oc-
ciderint, non accusantur, ægros decipiunt. Itaque
pauci sunt, qui imperiti juris causas agunt; at medicorum
error non nisi desperata vita cognoscitur, & ne-
gliguntur frequenter ab aido hæredæ, cui profuit me-
dicum fusile imperitum. Hanc ego itaque temerita-
tem puto in bene constituta republica graui pena,
etiam capitum coercendam. Quod si fieret, non omni-
nes vici medicis idiotis abundant. Alioqui medi-
cum eiusmodi, se scelere obstringere nullum du-
biuum est. Nauarrus cap. 25. de peccatis medici, & Chir-
urgi. Dicendum, quod peccat primo medici, vel Chirurgus,
qui absque sufficienti scientia medicatur, etiam si lauria do-
natus, & qui artem satis callet: sed eius precepta non sequuntur,

Merito mor-
te plectitur
medicus im-
peritus.

omnem diligentiam quam debet adhibuisse, quando sequitur
traditiones artis, & visit personaliter, & dicit regimen in-

firmo: nec tenetur ad custodiā personalem continuam, secundum
Hofstiens. & si non imputatur ei evenitus mortis, ff. de offici-
predis l. illicitas. §. scutti. Tertio debet habere intentionem
iustificatam, vt non intendat lucrari cum alterius iactura. de

Vix civitas
est, cui non
sunt centum
medici.

Et si curam extendit, & prolongat ad lucrum, pe-
ccat mortaliter: & illud plus refiriure tenetur: & similiter si
permittat aromatariū ponere in confectione medicina species
non sufficienes propter vetustatem vel alium defectum, vt ipse
plus lucretur, peccat grauiter: & tenetur uterque in firme de
omni damno. Imo secundum Archid. de aromatario confidere
non debet, nisi sciat esse conscientiam, peritum, & practi-
cum: sed sub suis oculis debet medicina confectione fieri. Sitamen
medicinam secundum artem dedit, & omnem debitam diligen-
tiam exhibuit: non imputatur ei, si ex defectu specierum vel
admissione elat, sit nocua, de clericis excommunicata. mini-

stranti. ducat.

& qui notabiliter negligit studere, aut infirmos visitare,
quamvis egrotus sanetur, iuxta S. Anton. cum obligatione re-
stituendi, iuxta mentem Panor. & omnium, & qui adhibet
medicamenta morbo, antequam eum cognoscat, licet qui per
diurnam experientiam didicit curare obliquos morbos, puta
seabim, ossum fracturam, nubeculam ocularem, fistulas, do-
lorem dentium, & molarium, aurum, & aliorum similium
posset licite curare: quamvis regulas medicina ignoret, modo
ab aliquo in cantando, aut fascina id faciat, & modo fu-
perueniente febre in firmo medicum adhibeat peritum: & mo-
do ne quid, quod ignoret, intentet.

Et: Secundo peccat, qui dubitans de aliquo medicamento,
an esset notabiliter noxiū, an non præbuit illud ut experire-
tur, aut lucraretur, aut non haberetur ignarus, &c. & magis,
qui præberet rem, quam scit notabiliter nocuam: etiam si ob mi-
sericordiam, aut ut agrotō placaret, prebeat, & qui agrotum
derelinquit, antequam debeat, ob quod mors, aut prolongatio
morbi evenit, cum obligatione restituendi dannum: & qui
membrum aliquod necessario est abscondendum, non que-
rit quem credebat, ut bene abscessum: aut dubitans de necessi-
tate abscondendi, insit abscondi, & qui nesciens minuere sangu-
inem, vel abscondere membrum, alterum eorum, vel utrumque
facit, & qui sciens pharmacopola medicamentis corruptis v-
surum, non eligit incorrupta, & qui quo plus stipendi accipiat,
morbis curam differt.

Eadem est aliorum sententia, & omnino consi-
lium Sylvestri tenendum est. Primo igitur, inquit ille,
quid requiratur in medico ut posset artem exercere
sine peccato? Et dico requiri multa. Primo enim requiritur,
quod sic sit peritus, ut communiter aperitis illius facultature
putetur idoneus: nec sufficit esse doctoratum, alias si ex notabili
ignorantia in sua cura a nocet infirmo, mortaliter peccat, faci-
ens contra illud. Non occides. de pecc. 1. homicidium. & se-
cundum Rich. tenetur infirmo ad equivalens, ex quo non po-
test refarcire principale: immo etiam si sanitas sequatur, peccat
mortaliiter: quia expositus se periculo peccati mortalis, id est, a
peri, unde potest sequi notabile detrimentum proximo. Nec ob-
stat, quod hoc non intendat: quia voluntarie ponit se ad illud, occides.
unde hoc natum est sequi. art. 15. q. 1. merito. & §. sed obicitur
de Lamech. Nec tenetur solum in foro anima quando voluntarie
redit, puta prolongando infirmatatem, & huiusmodi: sed
etiam quando ex ignorantia, vel imperitia; vel non sequendo
traditiones artis: vt no. Pet. in auth. sed hodie. C. de iudi. quia
imperitus medicinali p. annumeratur. I. Si quis fundum. §. Cel-
sus ff. loc. & l. imperitia ff. de regu. iur. hoc tamen Pan. in c. ad
aures de arat. & qua. limitat, quando assumpit officium vol-
untarie: securi si ex necessitate bona fide fecit, quod potuit defi-
cientibus aliis medicis. Vnde impunit sibi, qui talen eligit, ex
quo dicebat se imperitum. Secundo debet esse diligens: unde &
iam petitus notabiliter negligens, in reuidendo libros, in vis-
tando infirmum, in qualitate verum medicin alium, & huius-
modi, si sequatur mors, est irregularis, & peccat mortaliter: &
similiter si sequatur magna aggrauatio infirmatū sine mor-
te. Sed secundum. Ante. de Butr. in c. tua. nos. de homic. dicitur
omnem diligentiam quam debet adhibuisse, quando sequitur
traditiones artis, & visit personaliter, & dicit regimen in-

Diligens sit
oportet.

Celer,

Atque vti-
mani id Re-
publicam
mores in-
franti. ducat.

Medicus ne
gligens obli-
gatus ad re-
stitutionem

Dubio rei
medicame-
to non licet.

Dannum
vite quomo
modo resti-
tuet?

Inductus
peccat con-
tra 5. pre-
ceptum non
occides.

Inductus
peccat con-
tra 5. pre-
ceptum non
occides.

Inductus
peccat con-
tra 5. pre-
ceptum non
occides.

Inductus
peccat con-
tra 5. pre-
ceptum non
occides.

Inductus
peccat con-
tra 5. pre-
ceptum non
occides.

Inductus
peccat con-
tra 5. pre-
ceptum non
occides.

Inductus
peccat con-
tra 5. pre-
ceptum non
occides.

Inductus
peccat con-
tra 5. pre-
ceptum non
occides.

Inductus
peccat con-
tra 5. pre-
ceptum non
occides.

Inductus
peccat con-
tra 5. pre-
ceptum non
occides.

Inductus
peccat con-
tra 5. pre-
ceptum non
occides.

Inductus
peccat con-
tra 5. pre-
ceptum non
occides.

Inductus
peccat con-
tra 5. pre-
ceptum non
occides.

Inductus
peccat con-
tra 5. pre-
ceptum non
occides.

ſtranti. s. Apostolice, secundum Innocent. & Hoftiens. in omnibus autem predicis tenetur ad arbitrium bonorum virorum.

Et: Quomodo medicus se debet habere in conferendis corporibus medicinis aut remediis? Et dico multa. Primum secundum Inno. in c. suo no. de horis. diligenter attendere debet se illas medicinas conferat, de quibus illi secundum artem non certat: quia si dubitat, utrum prodebet vel obesse, dando peccat: quia in dubius tunc sequenda est via, cuiusmodi est relinquere infirmum natura & creatori, quam medicina expōne de qua nescit.

Cum igitur imperitos medicos cædis reos agant Iureconsulti, & Theologi, non minus contra eos armari debet vigor legum, quam contra graſatores; cum plures perimant, & alieno le peccato inuolunt magistratus, qui hac in parte officium negligunt.

§. 8. Medicis igitur diligentissime, seuerissimeque eximandi sunt, ante, quam ad curam ciuitatis exhibeantur. Nec iniuria irrogatur Academis, qui doctorem promouerunt; nam magna pars doctores antea praxin renunciantur, at principis prudens nullum admittet, nisi iam praxin sub alio magistro exercuerit ne experimenta per mortes agat. Examinandi autem sunt, omni in parte medicinae. Tres medicinæ partes nonnulli confituntur; dogmata, methodum, experientiam. In Academicis promotionibus, dogmata, pronunciata, aphorismi exquiruntur, ratio eorum exigitur, seu methodus; experientia nondum est. Hæc tamen cognoscenda est.

Plato medicinam diuidit in eam, quæ medicatis herbis, potionibus, pastillis, ægro subuenit, deinde in Chirurgicā, cuius lunt malagmata, cataplaſmata, ſectiones, & vſtiones. Tertio in curatricem quotidiani vietus, & exercitorum. Quarto, quæ morbos celeriter cognoscit, & curat tandem. Denique, quæ magno & celeri adiutorio, quasi diuina manu subuenit, & dolores pellit. Sed hæc ferentia inter feita conexa sunt, ut fere, excepta Chirurgia separari non possint. Nostri cam diuidunt, in eam partem, quæ de hominis conſtitutione agit, anatomiamque, & complexione, ſeu temperaturam complectetur, deinde in eam, cuius munus est corpora, à morbis praeruare, quæ quia paucissimi hominum vtuntur, nec medicum, niſi cum vis morbi ſpem vitæ incidit, conſulere ſolent, ideo tot morborum cohortes ingruunt. Quasi vero ideo celeste donum medicinae tantum nobis Deus à ſedibus illis æthereis miserit, ut peſtem viſceribus illapsam expellamus, non etiam ut venientem auertamus. Tertia pars eft, quæ cauſas morborum, & in morbis, ſympotatum indagat, cui neceſſaria eft integra prima partis cognitio. Huicinæta eft illa, quæ de ſignis, & criteriis docet, futuras crues iudicat, & quæ praefatia ſunt, quæque præterierint nouit. Id adeo dextre facit expertus medicus, ut Hippocrates prophetæ affinem eſſe medicinam afferat. Et hinc Apollini quoque futuropum præſenſionem, ignara vetustas adſcripsit. Quintra medendi rationem tenet, quæ fit diæta, medicamentis quoconque modo ſuipris, vel in viſcera inieclis, vel affuſis, vel diuerso genere Chirurgie. Hæc latiffime patet. Omnia enim genera medicamentorum nouerit, neceſſe eft: ſimplicia, & compoſita, quæ quidem magna cura perficienda curabit.

In hiſce omnibus, diu multumque tentandus erit, antequam approbetur, nec diſputatione modo exploranda doctrina tironis doctoris, ſed ipſa quoque catapota miſcere, & temperare cogetur, probare, & improbare apothecarum pharmaca. Id lane oſtentit Sylleſter, cum negat credendum aromatarium, niſi ſciat eſſe, conſcientiatum, peritum, & practicum, ſed ſub ſuis oculis debet medicina compositio fieri. Frustra impicit medicus, ſi præteoſ ignarus eft. Itaque & hæc pars excolenda eft. Nam ſi hac nouerit, deinde dictata nobilium medi-

coram didicerit, facile inedebitfir comitibus, & notis morbis; ſi vero componendarum ſpeciem, ut vocant, ignarus fuerit, nihil præcepta illa iuuabunt, peponem enim pro raphano inſeret, & medica morte, mifero animam extorquebit.

§. 9. Nemo medicorum etiam probatissimorum, noua medicina, niſi aliis quoque probatifiſit, & tatur. Non ignoro veterum inuentus adiici multa poſſe, nec noua artium condemno; ſi enim omnes scientia temporum interuallo magna incrementa accepereunt, cur huicnī hoc negandum sit, non video. Qui tam in humano corpore experimenta periculosa ino mediant, aliorum quoque ſententias audiet. Non iniqua maxima viſa eft lex Ægyptiorum, qua de Diōd. Sicul. lib. 1. cap. 6. Que eum qui ſecundum præcepta ſacri libri medicina exhibita a grum non ſanafet, culpa liberat, Probativ- ſi contra illa ſcita curam inſtituifet, morte plectit. ti qui porf. incerta pro

Nec audiendi qui ſecreta ſe magna, & efficacia re media pandere noſſerunt: ignauæ, & inciftæ, ponere non imo ſepe impoſtura illa ſecratorum iactatione au- toritatem praeftruunt. Sibona ſunt, ſi rationem ha- bent, indicari præstat, quam latere, venena ſepe periculose temperata, aquas decoctas, remedia vechemē- tia proponunt, & dum vni morbo, vel parti meden- tur, totum corpus conſiunt.

§. 10. Ut recte medicina adminiſtretur, magnis ſtipendiis, & donatiuſ Academicos profeffores, princeps inſtituer, deinde tres, quatuorque ſplendi- dis natalibus ortos, bonis moribus, magnis præditos ingenii, ſenos, ſeptronie ſuos in eo ſtudio libera- liter ſuſtentabit: ut vero legitimis medicis honos ſit, & precium, multitudinem medicorum verabit eſſe. Multitudinem inquam medicorum. Que nunc tanta eft, ut nullus vicus adeo abieetus ſit, in quo no- complures inueniantur; nam vbi nemo eft medicus omnes medicinam profitentur. Risi cum in nobili ciuitate Germanæ, intellexiſtem doctorem medicum nullum eſſe, interrogassemque, quemnam igi- tur aegri conſulerent: Reſponſum eft; preter fatidicas anus, pharmacopœum, Chirurgum, aromatarium, glegunt, in- dulcianum, balneariū, etiam Iudaum, & Carni- ficem doſes conſicere, notare ſigna, atque omnia medici officia praefare: Et omnes inquebant, hac ar- te difeſcent. Non diſimulaui meam ſententiam, fed magiſtratum grauiter peccare dixi, non modo quod ciuium ſalutem in diſcremen vocet, & ſimplices, fa- ciat hominum callidorum prædam: Verum etiam quod hac ratione ſuperſtitioibus, & magicis praeti- giis occaſionem præbeat. Magnum eft in omnibus, & naturale viuendi diſiderium, in plerisque etiam illiu- minum, nec vlla re facilius ager, quam ſpe ſanitatis de- cipitur, ad omnia itaque deſcendunt, & flectere, ſi ne- queat ſuperos, Acheronta mouent, de magia vere, & ex omnium doctorum ſententia Plin. lib. 30. fate- tur. Natam primum e medicina nemo dubitat, at ſpecies ſalutari, gieſiūm irrefiſſe, velut altiore ſanctorumque quam medicinam, ita blandiſiſimis deſideratiſimisque promiſis addiſiſe vires reli- gionis, ad quas maxime etiamnum caligat genus humana- num: Et ſane ſpe medicinæ, multos diabolus in hoc barathrum viuentium illexit. Siigitur à magia puram ciuitatem magiſtratus praefare deſiderat, medicos illos clancularios, aut portius ariolos eſſe veteret. Timore illarum mortis silentium illis inſidet. Babyloniorum ſtolida- lium conſuetudine fuſiſe nihil dubito, qui aegros in publico deponebant, ut ſi quis eodem aliquando morbo ſanatus eſſet, is medendi rationem agro tra- deret, nec vlli præterire licebat, quin de morbo eius cognolceret. Stolida in quam, res, nam & publice eger affligebatur, & tot cum conſilis coſlictabant, & quod grauiflum eft, ignoto credendum ſepe eft, & tau- ignoranti, ſed publice tanta erat ignorantia, ut pura- rent eisdem morbos, diversis in hominibus, diuer- ſique

Ante pri-
xin nos eſt
admiſen-
du aliquis
adcuram
egrorum.

Diuſio me-
dicina à
Platonefa-
cta.

Diuſio cō-
modior.

Medici pro-
pheta ſunt.

Vide que
Sylleſter
monuit.

Praxis in
medicina
caput eft.

Cap. XXV. Medicinæ curam esse oportere maximam.

267

sique & tibus eisdem remediis curandos. Ridemus igitur ista, sed deteriora committi videmus, ab iis, qui vitam, salutemque corporis, hominibus ineruditis contradunt, illi enim medicamentariam aliquam rationem tenent, qua aliquos aliquando adiutoros esse norunt, eam velut *παραχείσιον* omnibus applicant, quo nihil est perniciosius. Sæpe etiam animas dant in dilectionem, dum a lagis per incantationes sanitatem, hoc est à dæmons expectant.

Asclepiades
medicinam
mutavit.
quam si cœlo emissus aduenieret. Trabebat præterea
mentes artificio mirabili, vinum promittendo agris, dando que
tempeste, tum frigidam aquam. Et quoniam caufas morbo-
rum securari prior Herophilus instituerat, vini rationem illu-
strauerat Cleopantus apud præficos, ipse cognominari se frigi-
da danda prefervens, vt auctor est M. Varrô, alii quoque blandi-
menta excogitabant, iam suspendendo lectoribus, quorum iacta-
tu aut morbos extenuaret, aut somnos eliceret, iam balineas
audifissimam hominum cupidinem instituendo, & alia multa di-
ctu grata atque iucunda magna autoritate, nec minore fama,
cum occurrisset igno funeri, relato homine ab rogo, atque ser-
uato, ne quis leuisbus momentis tantum conuersationem factam
exsistet. Id solum possumus indignari, vnum hominem e leuis-
fima gente, sine opibus vllis orsum, vettigalis sui causa, repente
leges salutis humano generi dedisse, quas tamen postea abrogare
sunt multi. Asclepiadē adiuuere multa, quorum cura
nimis anxia & ruâ, vt obruiunt agros vestę, sudores
que omni modo ciendi, nunc corpora ad ignes torrendi,
folesue abſidue querendi, in vrbe vmbrosa: imo vero tota
Italia imperatrice, tum primum penſili bilinearum vſu ad in-
ſinuum blandientem. Præterea in quibusdam morbis medendi
cruicatus detraxit, vi in anginis, quæ curabant in fauces or-
gano demissi. Damnavit merito & voritiones, tunc supra mo-
dum frequentes. Arguit & medicamentorum potus ſtomacho
inimicos, quod est magna ex parte veritatem. Itaque nos in pri-
mis que sunt ſtomachos vtilia ſignamus.

Asclepiades magus. *mis que sunt formacio virtutum signamus.*
Hac ratione aliquam habent. Illud vero deretabile quod Plinius addit lib. 26. cap. 4. Super omnia adiuuere eum Magica vanitates, in tantum cuecte, ut abrogare, herbis fidem cunctis possent.

Auaritia
medicinam
preciosam
vit, non
meiorem.
scrupula-
mifcere
vies infi-

herbus paucum cunctis posent.

S. ii. Cura medici excellentes in eo sit: vt cum fieri
pot, medicinis simplicibus & parabilib⁹ agrit vātūr.
Vere Plinius l.22. c.24. Non fecit cerata, malagmat⁹, em-
plastra, collyria, antidota, parens illa, ac diuina rerum artifex:
officinarum hec, imo verius auaritia commenta sunt. Natura
quidem opera absoluta atque perfecta giguntur: paucia ex
causa, non ex conjecturā oīus assump̄t, vt succo aliquo sicca
temperentur ad meatus, aut corpore alio humentia ad nexus.
Scrupulat⁹ quidem colligere a mifcere vires, non conjectura
humane onus, sed impudentia est.

Hinc factum ne medicis apotheca permittatur, ne mercibus distrahendis, non sanitati studeat. Quia vero inter apothecarium, & medicum potest esse conspiratio, optime fecerit Res publica, si ipsa curam cam lufciptat. Nec tamen id fieri video, quamvis laudissimum sit, cum multis locis principes, & vrbes vires suae ad finem suum molendae alienigenas etiam

vim vendent, frugum molendis dū, mandūq; ferum
quasi regalem curam in se recipiant. Priscorum dilige-
ntiā laudat Plinius l.23,c.6. Non est satis mirari cur am
diligentiamq; priscorum, qui omnia curati nihil intentatum
reliqueret. In hoc ipso cytino flosculi sunt, antequam scilicet
malum ipsū prodent, erumpentes, quos balauistium vocari
diximus. Hos quoque ergo experti inuenirent scorpionibus ad-
uersari.

Sed temeratam illam, sublatamque ait, & in locum diligentiae successisse fraudes libr. 24. cap. i. que-

ritur. Hinc nata medicina. Hac sola nature placuerat esse media parata vulgo, inuenit facilitia, ac sine impedio, ex quibus viuimus. Postea fraude hominum, & ingeniorum capture officinas inuenire istas, in quibus sua cinq[ue] homini venatis promittitur vita. Statim compositiones, & misurae inexplicabiles decantantur. Arabia atque India in medio estimantur, bulcerique paruo, medicina à Rubro Mari imputatur, cum remedia vera, quotidie a puperrimus quisque coeat.

Huic malo sola principis autoritate obfissi potest.

Non erit sic vilior, sed paratior, & honoratior medicus qui sine sumptu perficiat, nam in obnoxii medicamentis adhibendis, etiam magna cura est. Optime dixit Herophilus medicus nobilis; *multas herbas calcatas prodebet.*

§. 12. Habeat & respublica qui herbas medicas
opportune conquerirat, nam in his totam olim medi-
cinam fuisse auctor est Plinius libr.24.cap.2. Hacerat
antiqua medicina, que tota migrabat in Gracilis linguis. Sed
quare non plures nos cantur, causa est, quod eas agrestes, litera-
rumque ignari experientur ut qui soli inter illas vivant: pra-
terea securitas querendi, obvia Medicorum turba. Multis et-
iam inuenitis nominata deunt, sicut illi, quem retulimus in fru-
gum cura, scimusque defossum in angulis segetis præfare, ne
qua ales intret. Turpisima causa raritatis, quod etiam qui
scunt, demonstrare nolunt, tanquam ipsis perierum sit, quod
tradiderunt alii. Accedit ratio invenitionis anceps. Quippe et-
iam in repertis, alias inuenit casus, alias (vt vere dixerim)
Deus.

Atque hæc tanti olim sicuti, ut Arcadibus satis es-
set, pro medicina lacæ vti boum, quæ herbosis lo-
cis pascentur, Plin. libr. 25. cap. 8. Alioquin herbiferum Lac è lacis
esse, & Pelium montem in Thesalia, & Telethrum in Eubœa, salubribus,
& totam Arcadiam, ac Lachoniam tradunt. Arcades qui-
dem non medicantibus vti, sed lacte circa ver, quoniā tunc pro medi-
cina maxime succis herbe turgeant, medicenturque vbera paſcuis.
Bibunt autem vaccinum, quoniā bonus, omniuore fere sunt
in herbis. Potentia curarum per quadrupedes, etiamnam duobus
claris exemplis manifestabitur.

Verum hoc A radicum, & antiquæ stoliditatis est,
cum enim sint varia morborum genera, non potest
illa ~~γαλευσις~~ omnibus, sed aliquibus tantum me-
deri.

§. 13. Magna cura esse debet principi, ne nouæ medicinæ inducatur, ut dixi; nam probatio est in principi, itaque caute admittendi, quos Paracelsistas appellant. Probat Plinius nullam artium inconstanteriem fuisse, & huc quoque tempore sepius mutatum, causa mutationis est, cupiditas quæstus; ut nouitate ad se homines allificant, studiose vero sucipiantur, ab ægris noua quia veteribus lente se curantur.

nauduerunt, & ut cubiculorum, lectorumque computationibus, ita medicina etiam varietate gaudent. Diu omnes Hippocratestentur, qui circa initia belli Peloponnesiaci claruit. Eum remedia in templo scripta ex more, medendi facultatem hausisse aiunt, mox enim erat, ut qui morbis liberati essent; remedii genus, modumque scriptum in templo reponerent, nisi vobis ille, fano iam exusto famam parasse dicitur, sed tanta rerum scientia, fatis ostendit alio cum praecitore vobis; ille quidem gratis omnes sanauit, sed Prodigus eius discipulus, quaestuofam fecit, & iatrogenicen instituit. Sed horum placita Chrysippus, Chrysippi vero Eralistratus ~~re~~pos Aristotelis mutavit, atque ita praecorrectores discipuli reiecerunt. In Sililia alia secta fuit Empiricorum, auctore Acrone Argentino, ea citro, vt pote opinoribus nitens, & experientia, in variis sectiunculas dissipata est, quas omnes merito damnauit Herophilus: de secta Herophilii notanda verba sunt Plinii lib. 29. cap. 1. *Deserta
secula & hæc secula est, quoniam necesse in ea literas scire. Mi-
ser & pene obstupescit; Fuisse sectas medicorum,
quæ literas nescirent. Et eam quæ literarum cogni-
tionem requireret, eo ipso esse desertam. Sed tamen
Mutatio
medicina.*

Hodie cohortes medicorum literatorum inueniuntur.

O mores insaniens
sancientis
urbis, vbi
ludicra plu-
ris erant,
quam sani-
tas.

Nouatores
medici fa-
mam capta-
tes nego-
ciantur ani-
mas.

Medicina
non dannat
da, sed vita
medetur.

Cato periu-
ros medicos
damnat, no
magis est
Iudeis fi-
dendum,
quam hisce
impostori-
bus.

nonne & hodie desertis illustribus medicis, ab antiquis, & rusticis sanitatem multi pertunt, & eo magis eorum dicta suscipiunt, quod sunt ab ineruditis: Secutus deinde Asclepiades, eius scita mutauit auditor eius Themison, huius placita mutauit Antonius Musa, cum contraria medicina sanaslet Augustum; sed aliam quoque se etiam instituit Valens Vecius Messalina adulter, eoque potens. Neronis imperio Thefalus cuncta veterum decreta deleuit, & rabie quadam in omni aë medicos perorauit, sepulchro suo curavit inscripsi latronicem esse. Interim totam urbem traxit, et atem illam, ait Plinius, ad eum transfluisse Nullius atriorum, equarumque trigarii comitatio egressus in publico erat: sed hunc viuentem adhuc, sua turba destituit. Nam Crinias Massiliensis arte geminata, vt cautor, religiotiorque, ad siderum motus ex Ephemeride Mathematica cibos dando, horasque obseruando, autoritate cum præcessit. Hinc regebant sata, ut Plinius lib. 29. cap. 1. cum repente ciuitatem Charnis ex eadem Massilia invaserit, damnatis non solum prioribus medicis, verum & balneis, frigidaque etiam hibernis algoribus lauari persuasit. Meritis agros in lacus. Videbamus senes Confulares, vsque in ostentationem rigentes. Quia de re exsaltet etiam Annes Seneca a stipulatio. Nec dubium est, omnes istos famam nouit aliquia occupantes, animas statim nostras negotiari. Hinc illa circa agros misera sententiarum concertationes, nullo idem censente ne videatur accessio alterius. Hinc illa infelix monumentum inscriptio, turba se medicorum perisse. Mutatur ars quotidie, toutes interpolantur, & ingeniorum Gracis flatte impelluntur. Palamque est, vt quisque inter istos loquendo poleat, imperatorem illico vitam nostra, necisque fieri: cui vero non millia gentium sine Medicis degant, nec tamen sine Medicina: sicut populus Romanus ultra excentrum annum, nec ipse in accipiendo artibus latus, Medicina vero etiam auditus, donec expertam damnauit.

Ninium calamo indulges, o Plini, non artem danauit, sed hominum vita,uaritiam, crudelitatem, superbiam, ars tenenda, vita coercenda, & vt coerciri possint occasions tollenda. Id patet ex eo quod laetus Heminam Romanus egregie catum habuit, sed cum vulnerarius esset, laxitia vrendi, secundique nomen transit in carnificem, & ars in tandem. Hoc ipsum verba Catonis ostendunt. Dicam de istis Gracis suo loco, Marce filii, qui Athenis exquisitum habeam, & quod bonum sit orum literas inspicere, non perdiscere. Vincam ne quisquam & indocile genus illorum: & hoc puta ratem dixisse: Quandocunque ista gens suas literas dabit, omnia corrumper. Tum etiam magis si medicos suis hoc mittet. Iuravant inter se barbaros necare omnes medicina. Sed hoc ipsum mercede faciunt: vt fides insit, & facile diffundant. Nos quoque dicirant barbaros & spurius nos, quam alios opicos appellatione faciant. Interdixi tibi de Medicis. Atque hic Cato D C V. anno urbis nostra obiit LXXV. suo, ne quis illi defuisse publice tempora, aut priuatim vita & spatia ad experientiam arbitretur. Quid ergo: damnatam ab eo rem utilissimam credimus? Minime vero quae sum esse immuni pretio vita recusabam.

S. 14. Omnes pharmacorum compositiones descriptionesque pharmacopola iuratus affuerunt, atque in singulis annis non medicamentaria officinae daturat, sed medicamentorum etiam exhibitorum examen alii medici adiunctis viris & lenatis primariis instruant. Si enim error commissus fuerit, si non etati, non personæ accommodata medicina fuerit, multa corrigi poterunt, & si alieni capituli iniuria res steterit, moneri medici, ne porro peccet, & si grandius erratum remoueri. Cum enim populus iudicare non possit, debet eam curam princeps peritis committere, ni-

hil hac in re miserius homine, & olim ita fuit. Plinius lib. 29. cap. 1. Solam hanc artium Gracarum nondum exercet Romana grauitas in tanto fructu, paucissimi Quiritum attigere, & ipsi statim ad Graecos transfuge; ita vero autoritas alter quam Graece tam tractantibus, etiam apud imperatores expertesque lingua, non est. Ac minus credunt, que ad saltem suam pertinent, si intelligent. Itaque hercule in hac artu sola euinit, vt cucunque Medicum se professo statim credatur, cum sit periculum in nullo mendacio manu. Non tamen illud inueniuntur: adeo blanda est sperandi pro se cuique dulcedo. Nulla præterea lex, qua puniat inficitiam capitalem, nullum exemplum vividit. Discunt periculis nostris, & experimenta per mortes agunt: Medicoque tantum hominem occidisse impunitas summa est. Quinquo transit coniunctum, & intemperantia culpatur, utroque, qui perire, arguuntur. Sed decurso pro more censuris principum exanimantur: inquisitio per parientes agitur: & qui de numero iudicet, à Gadibus columnisque Hercules ascerbitur, de exilio vero non nisi de XL. quinque electis vivis datur tabella. At de iudice ipso quales in consilium eunt, statim occisi: Merito, dum nemini nostrum liber scire, quid jaluti sue opus sit. Alienis pedibus ambulamus: alienis oculis agnosce, aliena memoria salutamus: aliena viuimus opera. Petri ruruntque rerum natura aperiunt, & vita argumenta. Nihil aliud pro nostro habemus, quam delitias.

Reges de vita subditorum cautelarum, & legerim agmina. Sane in causis civilibus datur appellatio, & post appellationem reuictio, ita vt bona causa, per ius perte non possit. Hic in vita hominum perpenda in pectio constituatur, vt sit aliquis metus perimendi.

S. 15. Medicus in Rem publicam admittendus iuramentum praefert, se non modo fidem fore, sed etiam quantum poterit pro ratione personarum submittit. Id vero etiam viiatores excepti, in morbo communis, & vilioribus remittuntur, sine causa, graviores expensas fecerit. ramenum Quid enim vniuersitas, & gemmas necesse est liquari, etiam res prodigiola etiam in regia luxuria est, li beta, quiro, & malua salubrissimum aluum subducunt: Innocentia sunt obvia. Si enim sola preciosissima prodest Deus votum luisset, paucis diutibus tantum consuluisse. Preciosa voco non genere modo, sed mustione quoque: Deus bone, quoties audiui in vnum puluisculum preciosissimum multa, nisi fallor septuaginta quatuor ingredientia. Quomodo omnes istorum virtutes inter continentur? Iam olim ea de Plinius queritur. Theriace vocatur excoxitata compositio luxuria. Fit ex rebus exteris, cum tot remedia dederit natura, que singula sufficiunt. Mitridaticum antidotum ex rebus LIV. componitur, intermixtum nullo pondere equali, & quarundam rerum sexagesima denarii vnius imperata. Quo Deorum perdidam istam monstrante? Hominum enim subtilitas tanta esse non potuit. Ostantatio artis, & portentosa scientie venditatio manifesta est. Ac ne ipsi quidem illam mouere. Comperique vulgo pro cinnamoni Indica, in medicamenta nimium addi incitia nominis, quod esse venenum docebimus inter pigneta. Ecce tibi ignorantia medicorum, venena pro medicamentis dantur.

S. 16. Sed frustra agimus cum priuatis, nisi lex publica subueniat. Nam vt vita quedam luxuriosa, ita & medicinae iactantia est. Nihil tam absurdum dicit philosophus quod non alius levitate credatur, nihil tam venenatum, aut vanum prescribit medicus, quod non cum periculo etiam fumaratur; ex cine- rido, nidoque phoenicis medicinas prodidere.

S. 17. Medicus cum morbus est periculosus de anima salute moneat ægrotum. Consilium Nauarrum, aliorumque hac in re moderatum est, verbo Medicus. Tertio peccat, qui non persuaderet infirmo confessionem, antequam medicinam ei applicet, cui non est locus, quando manifestum est morbum non esse periculosum, quicquid dicat. Silene etiam quando credit esse periculosum, & teriferum, si iuxta consuetudinem bonorum, & honororum medicorum monet eis parochum: aut qui eius curam gerunt, vt ille sacramenta prabeant, & ipsi omitum dicere ia per se: non quia nolunt id fa-

id facere, sed quia putant id infirmo nocitum: iuxta Caiet.
Nam rū ipse ait, & nos, illa constitutio hoc modo recepta est,
& observata: & quamvis infirmus confiteri nolit, non ideo à
medico relinquendus est, iuxta omnes.

*Qui flagi-
tū vitam
seruant,
eam mai-
ribus mali-
cruent.*

§. 18. Si quis medicus ad sanitatem proponat re-
media flagitiosa, ut calidum infantis cæli sanguinem,
quemadmodum factum Constantino, ebrietatem,
γνόρροιαν, adulteria, abortus, intefabilis effo, & pro-
ratione culpæ puniat. Vita enim per scelerâ seruari
non debet. Hoc itaque agendum, vt vir bonus sit, ne
maiora mala morū, dum morbis medetur, inuehat.
Credat itaque sanitatem esse Dei donum, ab eo pen-
deat, nec hoc sibi tribuat, vt Deo nō probante ægros
fanare se posse afferat. Mores specie medicinæ corrup-
tos testatur Plinius. Illa perdidere imperii mores, illa que
sanipatimur, luctatus, ceromata, ceu valetudinis causa infla-
tuta, balineæ ardentes, quibus persuasere in corporibus cibos co-
qui; vi nemo non minus validus exiret, obedientissimi vero ef-
ferrentur. Potus deinde ieiunorum, ac vomitiones, & rursum
perpotiones, ac pilorum evitatio instituta resinis eorum.
Itemque pectines in feminis quidem publicati. Ita est profectio,
lues morum, nec aliunde maior, quam è medicina, yatem pror-
sus quotidie facit Catonem, & oraculum: satis esse ingenia

Gracorum inspicere, non perdiscere. Hec fuerint dicenda pro
Senatu illo, sexcentis que populi Romani annis aduersus artem,
in qua conditione infidiosissima autoritatem pessimis boni fa-
ciunt; simul contra artonitas quorundam persuasiones, qui pro-
delle nisi pretiosa non putant.

Apollonidem Coum qui iure merito post vnius
anni *αιτιοπάτες*, & cruciatus perfido more viuus est de-
fossus, aliosque prætero, quia de medicis, non de vi-
tis hominum tracto, quæ in omni genere hominum
inueniuntur enormia.

Hec de institutione, quæ de iurisprudentia dici
possunt, itemque Theologia, libro de legibus, & ma-
gistratu Ecclesiastico rectius exponentur, de institu-
tione ad militiam, ipsoque bello agendum est libro
singulari. De artibus mechanicis, cum de quærenda
potentia rationem dabo, commode dicam, quamuis
enim alium finem habere possint, *χρηματοποιοαν* ta-
men fere habent propositam. Nec mihi alio modo
de his agendum est, quam vt ad Rempublicam
accommodentur. Omnia enim verum usum
habent, si bono publico tran-
sigantur.

